DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

necati cumalı

acı tütün

CEM YAYINEVİ
TÜRK SANATÇILARI

ACI TÜTÜN / NECATİ CUMALI

TÜRK SANATÇILARI DİZİSİ

NECATİ CUMALI

ACI TÜTÜN

roman

CEM YAYINEVİ

Dizgi, baskı: Yaylacık Matbaası, İstanbul 1974

I

O cumartesi gecesi, radyo akşam haberlerini verirken, Ferit Taşçı, umutsuzluk, kararsızlık içinde, Asmalı Kahvenin kaldırımında duruyordu. Yüzüne, üzgün, duygulu bir anlam veren çizgilerin, gevşek bacakları üstüne gelişi güzel saldığı kolları ile gövdesinin, öyle yerleşik, çalkalanıp durulduktan sonra uyumunu bulmuş, öyle rahat bir görünüşü vardı ki, çoktandır orada durduğu sanılırdı. Oysa gelip kaldırımın kıyısına dikildikten hemen sonra yaktığı cigarasını yeni yarılamıştı daha. Düzensiz aralıklarla dumanını çekerek içiyordu cigarasını. Bu yüzden, bazan parmakları, bazan dudakları arasında unuttuğu cigara eriyip külleniyordu kendiliğinden. Görünüşe bakılırsa belli bir düşüncesi, ne yapacağını bildiği yoktu. Geçmişten gelecekten kopmuş, gelen geçenle, gözünün gördükleriyle oyalanıyor sanılırdı orada.

Bir berber dükkânı ile büyük bir tarım ürünleri deposu arasında, caddeden Asmalı Kahvenin girişine doğru daralarak tamamlanan, bir üçgen biçimindeydi üstünde durduğu beton kaldırım. Yer yer irili ufaklı lekelerle kararmıştı. Gündüzleri, açık havalarda kahvenin dışarıya çıkarılan masaları ile iskemleleri akşamdan içeriye alındığından, şimdi boştu. Yaz ayları kaldırımın üstünü gölgeleyen, yapraklarını dökmüş çıplak asma, depo ile berber dükkânı arasında gerili teller üstüne serpilmiş eğri büğrü üç beş çubuk gibi duruyordu.

Berber, erkenden kapatmıştı dükkânını. Dükkânın alnacı bel yüksekliğinden yukarıya camdı. Sağdan soldan sızan ışıklar, yanyana üç pencerenin, kapının üst bölümünün camları ile, içerde arka duvara asılı berberin aynasında yansıyor, aysız bir gecede deniz kıyısında duruyormuş duygusu uyandırıyordu Ferit'te...

Yukarıdan, caddeden gelen kasaba taksilerinden birinin farları, ilkin kaldırımın betonunu yaladı. Taksi yaklaşırken farların ışıkları gittikçe güçlenerek, yukarılara doğru tırmandı, Ferit'i yakalayarak berber dükkânının içini aydınlattı. Ferit, kamaşan gözlerini farlardan kaçırmak için başını çevirince kendini berberin aynasında gördü. Otomobil kaldırımın önünden kıvrılarak geçip gittikten sonra, kararan aynadan kalan, sadece Ferit'in sağ elinin parmakları arasında tuttuğu cigarasının ateşiydi. İçerde, dükkânda, odun sobasından düşmüş küçük bir çubuğun ucu gibi kızara kızara yanıyordu.

Asmalı Kahvenin girişi, üçgen kaldırımın tepe noktasına düşen, dar, iki adımlık bir geçidin gerisinde kalıyordu. Kapının üstüne yerleştirilen hoparlörden, Ferit, duyabiliyordu spirkerin söylediklerini. Son birkaç gündür olduğu gibi, Ege tütün piyasasının açılış hazırlıklarıydı yine haberlerin baş konusu. Piyasanın açılması yaklaştıkça her gün biraz daha uzuyor, genişliyordu haberler. Spiker, yetkili kişilerin ağzından, pazartesi sabahı açılacak piyasada ekicinin elindeki tütünün hem iyi koşullarla hem de kolaylıkla satılabilmesi için, hükümetin gerekli her türlü tedbir aldığını anlatıyordu uzun uzun. Ferit, kendisini çok ilgilendirdiği halde, yine de bir türlü gerektiği kadar dikkatle dinleyemiyordu bu haberleri. Aksine gittikçe artan bir güvensizlik duyuyordu söylenen sözlere. Yalnızlığı, köşesinde tek başına oluşu, duyduğu bu güvensizliği daha

da yoğunlaştırıyor, kesinleştiriyordu. İçinden gelen bir ses durmadan yalanlıyordu spikerin dediklerini : *Biz bunları çok dinledik!*

Caddenin karşı yakasında, üçgen kaldırıma karşı düşen köşede, bir köfteci dükkânı vardı. İri yarı şişman köftecinin, dükkânın camlığı önüne yerleştirdiği kararmış saç ıskarada, elindeki maşa ile bastırdığını, çevirdiğini sonra yine bastırdığını görüyordu pişirdiği köfteleri. Iskaranın sokağa verilen bacasından, kızardıkça yağları eriyen köftelerin kokusu vuruyordu dışarıya. Iskara üstünde yükselen dumanları gördükçe, kızaran köftelerin cızırtısını da duyuyormuş gibi geliyordu Ferit'e. Bu sanı, duyduğu koku, az önce evinde yediği akşam yemeğinde karnını doğru dürüst doyurmadığını ansıtıyordu kendiliğinden ona. Ama onu ilgilendiren, yeni yemekten kalkmış bile olsa, doyurucu bir sofra önünde, hiç yemek yememiş gibi her zaman duyduğu damarlarındaki açlık; ya da ortasından ikiye yarıldıktan sonra, içi, ıskaranın oluklarına bastırıla bastırıla yağa bulandırılmış, yarım somun ekmeğe doldurulmuş soğanlı, bol biberli domatesli, bir düzüne köfteyi canının isteyişi değildi şimdi. Dükkânın dip duvarında, yüksekçe bir rafa yerleştirilmiş radyosuna kulak verirken, Köftecinin çatık kaşlarının daralıp genişlemesini, el kol devinimlerini izliyordu karşıdan. Köfteci, arada bir elindeki maşayı bırakıyor, ellerini önlüğüyle ya da tezgâhının üstünde duran el beziyle kuruladıktan sonra beline dayıyor, yüz çizgileri kımıltısız kalarak dinliyordu haberleri. Yüzündeki değişikliklerden, dinlerken âdeta çocuklaştığını görüyordu adamın. Elinden tutulup gel sana şeker vereceğim diye, sürüklenmek istenen bir çocuk güvensizliğiyle bakmaya başlıyordu gitgide radyoya doğru : *İnanayım mı?* Yine de inanır gibi oluyordu ilkten. Çatık kaşları aralanıyor,

uzaklaşıyorlardı birbirinden. Yaşının çizgileri siliniyor, uykusunda gülen bir çocuk gibi rahatlıyordu yüzü. Sonra korkulu bir rüya görmeğe başlıyordu sanki. Kaşları yaklaşmaya başlıyor, çatılıyordu yeniden : *Ya yalansa?* Gittikçe ağladı ağlayacak bir çocuk gibi karışıyordu yüzü. Derken, uyanıyor, büyüyor, kırkı aşkın yılı geride bırakarak, yine ocağının başındaki köfteci oluyordu adam. Kaşları çatık, yüzü kararmış gölgelenmiş, belinden sert bir tepki ile fırlayan sağ eliyle maşasını kapıyor, ıskaranın üstündeki köfteleri çevirip bastırmaya başlıyordu çabuk çabuk. Dudaklarını çarpıtıp mırıldanıyordu güvensizlikle : *Çok dinledik biz bu masalları!*

Köftecide, üstü beyaz mermer çıplak masalarda, yoğurtla ya da köfteyle karın doyuran gurbetçi ırgatların; evsiz barksız ekicilerin, ekmeklerini koparışları, ağızlarına götürmeden önce kaşıklarını çatallarını boşlukta tutuşları, lokmalarını çiğnemeleri, radyoya kulak verişlerine göre hız kazanıyor, ya da ağırlaşıyordu. Yemeklerini yerken duraklıyor, çeneleri devinmesiz kalıyor, umutla umutsuzluk, güvenle kuşku arasında kısa bir an bocalıyorlar, sonra içlerinden gelen bir tepkiyle dinlemeyi boşlayıp, hızla çiğnemeye geçerek karınlarını doyurmaya bakıyorlardı. Akıllarından geçeni anlamak güç değildi adamların : *Hele piyasa açılsın, görürüz dediklerin doğru mu değil mi?*

Köftecinin önündeki küçük açıklıkta kümelenmiş üç ırgat, onların üç beş adım ötesinde, dere boyuna inen caddenin ağzında dikilen daha yaşlı iki ırgat, haberlere biraz kulak verdikten sonra, kımıldamaya başlıyorlar, sağa sola bakınarak, Ferit'in duyduğu güvensizlikle sıyrılıyorlardı dinlediklerinin etkisinden : *Sen hele pazartesi sabahından sonra oku bakalım bu palavraları!*

Kasabanın ana caddesi, otomobillerin inerken fren yapmak, çıkarken vites büyütmek zorunda kaldıkları bir yokuşla Cumhuriyet Alanından Köprübaşı'na iner. Kasabayı güneyinden gelip kuzeyinden çıkarak, doğu ile batı arasında ikiye bölen, oldukça enli oldukça da derin bir dere, Köprübaşı'nda çok eskiden beri geniş, sağlam taştan bir köprü ile kapatılmıştır. Köprünün üstünde büyük bir kahve ile, kahvenin gerisinde kasabanın araba ustalarının, demirci esnafının dükkânları sıralanır. Kahve, Eski Yunan yapılarının durmuş oturmuş çizgilerini, kapılarıyla pencerelerinde orantılı ölçülerini taşır. Ana cadde bu büyük kahvenin önünden geçer, derenin batı yakası boyunca uzayan rıhtım caddesi ile dikine olarak kesişir, daha beş on adım ilerledikten sonra sert bir dirsekle sağa dönerek yeniden yükselmeye, yokuşa sarmaya başlar.

Eskiden köprünün kahveye karşı düşen güney kıyısında demir parmaklıklı bir korkuluk vardı. Köprünün üstünden, kahveden bakılınca, derenin gerilerine doğru, kasabanın batı yakası ile doğu yakasını birbirine bağlayan yüksek kemerli taş köprüler, derenin içinde yükselen iki sıra kavak ağaçları, rıhtım boyunca sıralanan demir pancurları yeşil boyalı, ak sıvalı sağlam evler, doğuda, biraz yüksekte, on yedinci yüzyıldan kalma güzel bir caminin ince çizgili izdüşümü görülürdü. Aylı gecelerde köprüden geçenler, korkuluğun önünde durup ak yeşil yaprakları ışıldayan kavak ağaçlarına, derenin dibinden geçtiği koyağın bol gölgeli o güzel görüntüsüne bakmadan geçemezlerdi. 1950 yılından sonra belediye, korkuluğu kaldırıp, köprünün güney yakasını, betonu, demiri, nasıl nerede, hangi ölçüler ve biçimlerle kullanacaklarını bilmeyenlerin görgüsüzlüğünü tanıtlayan tek katlı bir yapı ile kapattı. Ortaya çıkan anlamsız yapıyı partinin adamlarından birine kahve ola-

rak kiraladı. Yeni belediye başkanının eski kahvenin sahibine dargın olduğu, adamın işini bozmak için bu yola başvurduğu söylendi. Fakat başkanın hesabı umduğu kadar doğru çıkmadı. Eski kahvenin müşterileri alışkanlıklarıyla kahvelerine bağlı kaldılar. Yeni kahveye ise yeni müşteriler alıştı. Çok geçmeden, kahvelerin ikisi de, halkın kırlarda geçirdiği yaz ayları dışında, özellikle akşamları, hep doluydu.

Kasabanın ırgat pazarı, akşam yemeği ile yatsı namazı arasında Köprübaşı'nda kurulur. Ertesi gün bağlarda, tarlalarda, zeytinliklerde çalışmak için kollarının gücünü kiralamak isteyen tarım işçileri, akşam yemeğinden sonra birer ikişer gelir, eski kahve ile yeni kahvenin önünde, ana cadde ile rıhtım caddesinin kesiştiği dört yol ağzındaki açıklıkta, bu açıklığın karşı köşelerinde kalan Asmalı Kahve ile köftecinin önünde birikmeye başlarlar. Kırlarda işlerin arttığı günlerde bu küçük alan, yaşları onüç ondört ile altmış altmışbeş arasında değişen erkek işçilerle dolar. Çok geçmeden işçi arayan toprak sahipleri bu kalabalığa karışır. Küçük işçi gruplarıyla toprak sahipleri arasında pazarlıklar yürütülür, sonuçlandırılır. Kadınlar ile çocuklar görünmezler ırgat pazarında. Pazarlık eden işçi, yalnız kendi adına değil, evindeki kadınlar ile çocuklar adına da söz keser toprak sahibi ya da onun kâhyasıyla. İş bulan işçiler ortadan çekildikçe pazar tenhalaşır; yatsı ezanı okunurken kapanır. Yatsıdan sonra, ertesi sabah, gün doğarken anlaştıkları tarlalarda, işe başlayacak olan işçiler, erkenden kalkmak için uykuya yatmış olurlar.

Ferit Taşçı, o akşam ırgat pazarına inerken iş bulamıyacağını biliyordu. Bir haftadır işler durmuş, bağlar tarlalar unutulmuştu kasabada. Hele son üç gün-

dür, soluğunu kesmiş, pazartesi sabahı açılacak tütün piyasasını bekliyordu herkes. Ferit, durduğu yerde yatsıya kadar da beklese, köftecinin önü ile eski kahvenin dirseğinde dikilen, arada bir alçak sesle iki üç kelime konuşarak, çekingen bakışlar, çok hafif baş devinimleriyle toprak sahiplerinin gelip geçişini izleyen öbür ırgatlar gibi, kendisi de iş bulamadan geri dönmek zorunda kalacağını bazı bazı aklından geçirse bile, yine de, gecenin elini yüzünü iğneleyen nemli soğuğunda, ayrılamıyordu yerinden.

Bir süredir umut ya da umutsuzluk değildi onun kararlarını etkileyen. Aksine, umutsuzluğu arttığı ölçüde uysallaşan, yönetilmesi kolaylaşan biri oluyor, hiç karşı koymağa kalkışmadan alışkanlıklarının buyruğuna giriyordu. Birikmiş üç beş kuruşuna el atmadan, evinin, kendisinin günlük ekmeğini çıkarması gerekirdi onun. Çoktandır bu gerekliliğin buyruğundaydı. İş bulmak için üstüne düşeni yaptığına içinden içinden olsun kendini inandırabilmek için, salt bu gereklilikle, gelip her akşamki yerinde dikilmek zorunluğunu duyuyordu kendiliğinden.

Evlenecekti Ferit Taşçı. Daha doğrusu tuhaf bir durumdu onunki. Eylülden beri evliydi çünkü. Dört ay önce, Belediyede nikâh memuru, Binnaz'la onun karı koça olduklarını, tanıkların, hısım akrabalarının önünde açıklamış, nikâh şekerleri dağıtılmıştı gelenlere. Kanun, Binnaz'a karım demesi için bu kadarını yeterli sayıyordu ama, Binnaz'ın annesi yeterli saymıyor, o da bu yüzden karım diyemiyordu Binnaz'a. Kız dört aydır annesinin evindeydi halâ. Ancak düğünden sonra, telli duvaklı gelinliğiyle alıp evine getirebilecekti Binnaz'ı. Düğün giderlerini karşılayabilmek için bu yıl tütün satımından eline geçecek paraya, çalışarak para biriktirmek, para katmak zorundaydı.

İki yıla yakın bir süre önceydi. Bahara doğru tezkere alıp askerden dönmüştü Ferit. Kasabasından ilk kez ayrılan bütün delikanlılar gibi, askerliği süresince sıla hastalığına tutulmuştu o da. Kasabasından uzakta, kendini anlaşılmamış, küçük düşürülmüş, aldatılmış sayıyor; geride ne bıraktığını, dönüşte kimi bulacağını tam bilmeden, yakıcı bir özlem acısıyla kasabasına kavuşacağı günlerin saatlerin dolmasını bekliyordu. Askerden yeni döndüğü günlerde, yazıp da üstünde taşıdığı kâğıdı yitirdiği, ya da ezbere bildiği halde bir türlü çıkaramadığı bir adresi arar gibiydi. Hiç bir yerde oyalanamıyor, aradığını bulmak istercesine, aklına esen sokaklara dalıyor, tanıdıklarının dükkânlarına, işyerlerine uğruyor, kahveden kahveye sürtüp duruyordu. Annesi, kendisinden on yaş küçük kız kardeşi ile beraber oturuyordu. Babadan kalma sekiz dönümlük bir tarlaları vardı. Dört beş gün içinde çiftini sürdü, sürgüsünü tırmığını çekti, tarlalarını dikime hazırladı. Tütün dikmek için yağmur bekledikleri arada, bağlarda bir iki gün gündeliğe gidecek olsa, üçüncü gün, o yitirdiği adresi bulmak için mutlaka içinde durmadan yinelenen başı boş gezmek isteğine kapılıyordu.

Bu işsiz günlerinden birindeydi. Öğleye doğru evden çıktı. Kasabanın doğu kıyısında oturuyorlardı. Her zaman çarşıya indiği sokağı izleyeceğine, evlerinin karşı sırasında, az ilerde, boş bir arsaya daldı. Arsanın öbür ucundan kasabanın parkına doğru giden bir sokağa girdi. Duvarları çamurla kaba taştan örülmüş sıvasız evleriyle kimsesizdi sokak. Sokağın ortalarındaki bir evin önünde, üç dört yaşlarında bir çocuk, evin kapısı yanındaki binek taşı üstüne kıvrılmış güneşlenen bir kediye bir türlü rahat vermiyor durmadan kediyi tutmağa, kucağına almağa çalışıyordu. Kedi, tırnaklarını çıkartıp dişlerini göstererek, ya bir pençe, ya bir baş

devinimiyle, ya da sırtını birden kamburlaştırarak kurtuluyordu çocuğun elinden. Çocuk sonunda dişlerine tırnaklarına aldırmadan kucakladı kediyi. Kollarına ağır gelen yüküyle yerinde bir iki sallandı; kedi, gerilip kolları arasından fırlayınca dengesini yitirdi, kıç üstü düşüp yana yuvarlandı. Evin açık duran kapısından ayağında takunyalarıyla bir kız fırladı o sırada. Çocuğu koltuk altlarından kavrayıp kaldırdı. Dört beş adım uzaklaşıp komşu evin duvarı dibine çöreklenen, gözlerini kısarak güneşlenmeye hazırlanan kediyi kovaladı. Çömeldi, çocuğun yüzünü gözünü, dizlerini, avuçlarını çabucak gözden geçirdi. Saçlarını okşayıp öperek «Acıdı mı bir yerin?» diye sordu; «Ağlama sus, kendin düştün» diye tatlı sert bir sesle yatıştırdı çocuğu. Kız ancak çoğun bir yeri kanamadığını, bir yeri vurulmadığını anladığı sırada kaçamayacağı kadar yakınında gördü Ferit'i. Sokağın ortasında o dağınık ev kılığı ile yakalanmıştı. Sağ elinin çevik bir hareketiyle başındaki tülbenti gerisinden çekip aldı. Su kıyısında yıkanan güvercinler gibi silkindi. Beline inen saçlarını omuzlarına dağıtarak, ancak kendi yaşındaki kızlara özgü bir canlılıkla doğruldu. Çocuğu elinden tutup kapıya doğru geri geri çekilirken gülerek:

— Hoş geldin Ferit Ağabey, dedi.

Bu «ağabey» sözünün tatsız geri iticiliğiyle duraladı Ferit. Karşılık verirken dilinin neredeyse tutulduğunu, birden konuşamıyacağını sandı. Bir uğultu sardı bütün duygularını. «Askerliğin bitti mi?» «Gözün aydın öyleyse...» gibilerden bir şeyler söylüyordu kız. Bir duvara çarpıp yankılanıyormuş gibi duyuyordu bu sözleri. Kendisi ise ne dediğini tam düşünemeden, söylediklerini de pek iyi duymadan konuşuyordu. Yer çekimine tutulmuş gibi, saçlarına, yeşil gözlerine, kalın dudaklarına bakıyordu kızın.

Büyümüştü. Askere giderken, hızla büyüdüğü için kısalarak dizleri üstüne çıkan entarileri altında, göğüsleri yeni yeni biçimlenmeye başlayan bir kız olarak bırakmıştı Binnaz'ı. Şimdi onbeşi ile onaltısı arasında olmalıydı.

— Mürüvvet Ablam nasıl?

Kendisini tanıyıp tanımadığını anlamak, kim olduğunu ansıtmak istermiş gibi, o askerdeyken kocaya giden ortanca kız kardeşini soruyordu şimdi.

Güç belâ :

— İyi, diyebildi.

Baktıkça hep büyüdüğünü, güzelleştiğini düşünüyordu kızın. Kıza mutlaka büyüdüğünü, güzelleştiğini söylemek istiyor, fakat ataklaşmadan nasıl söyleyebileceğini bir türlü bulamıyordu bu düşündüklerini. Kızın küçükken, çocukluğunda da güzel olduğunu ansıdı. Sadece büyüdüğünü söylemeyi yeter buldu. Kızarıp bozarmadan, gülünç olmadan aklından geçeni söyleyebilmek için uğuldayan duyularının yatışmasını bekledi. Kendisine çok uzunmuş gibi gelen, iki üç saniyelik bir gecikmeden sonra ekledi :

— Büyümüşsün...

Bu kez kızardığını saklamaya çalışan Binnaz'dı. Gülüşü içli bir duyarlığa dönüştü yüzünde :

— Eee, az zaman mı?

Sustu. Susuşuyla «Sen gideli iki yıl oldu» der gibiydi bu sözlerin gerisinden.

Evin avlu duvarı arkasından sinirli bir kadın sesi duyuldu :

— Kız Binnaz, kapının önünde kiminle lâfa daldın yine?

Binnaz, karşılık vermeden çocuğu eve çekti. Sesini alçaltarak :

— Komşunun, dedi. Annesi çarşıya giderken bize bıraktı.

Kapıyı kapatırken ekledi :

— Mürüvvet Ablama selâm söyle...

Ferit, kapının önünden istemeye istemeye ayrılırken, askerliğinde neyin özlemini çektiğini, kasabasına dönünce bulacağı şeyin ne olduğunu anladığını sandı. Durmadan, başındaki tülbenti çabucak çekip alışını, saçlarını dağıtarak doğruluşunu görüyordu kızın. Göz bebeklerine yerleşmiş bir görüntüyü almış götürüyordu sokaktan. «Eee, az zaman mı?» dediğini duyuyordu halâ kulağının dibinde o görüntünün. Gözlerinden yüzüne dalga dalga ışıltılar yayılarak gülerken kızın kendisine hiç de ağabey gibi bakmadığını yeni yeni anlıyordu.

Daha her zaman oturduğu kahveye varmadan âşıktı! Bacakları üstünde yükü azalmış gibi duyuyordu kendisini. Geriye dönmek koşa koşa Binnaz'ların kapısına varmak, «Binnaz, Binnaz!» diye kapıyı sarsa sarsa yumruklamak, açılan kapıdan yüreğinde dolan kabaran taşan bir şeyleri Binnaz'ın kucağına boşaltmak geliyordu içinden. Yoksa binlerce güvercinin sabırsızlıkla dönüp dolandığı bir güvercinlik miydi yüreği? Kapılarını açsa, kanatları güneşte yanıp sönerek havalanacak, ellerine omuzlarına konarak Binnaz'ın yanını yöresini saracaktı bütün güvercinleri...

Kahvede, hep geri dönmeyi, kapılarının önünden geçerek Binnaz'ı bir kez daha görmeyi düşüne düşüne, ama düşündüğünü yerine getirmeyi her aklına gelişte biraz daha geciktirerek, akşama kadar oyalandı. Arada bir dalıp iç çekiyor, beraber oturduğu arkadaşlarının anladıklarını sandığı kendindeki bu değişikliği saklayabilmek gayretiyle, gereği yokken, «Dalgınlıktan işte!» «Ne yaparsın iç sıkıntısı...» gibilerden açıklamalara

kalkışıyordu. Akşama doğru kendisinin bile yadırgayacağı kadar çekingenleşmişti. Binnaz'ların evi önünden geçmek cesaretini kendinde bulamayarak her gün gelip gittiği sokaktan evine döndü.

Ertesi gün öğleye doğru sokaklarından geçtiği zaman, Binnaz'ların kapısı, alt kattaki odalarının boyasız tahta pancurları kapalıydı. Avludan, kısa adımlarla avlunun taşlarını yıkayan bir kadının takunya sesleri, süpürgenin hışırtısı geliyordu. Sokağın sonunda başını geriye çevirince, Binnaz'ın annesinin kapının önüne çıktığını, arkasından kendisine baktığını gördü. Canı sıkıldı. Bütün gününü bu sıkıntıyla geçirdi.

O akşam salt birkaç günlüğüne kasabadan kaçmak, kimselere görünmemek için ırgat pazarına indi. O günlerde suyunu çeken taban tarlalarda toprak tava geliyordu yavaş yavaş. Pazar kalabalıktı. O kalabalıkta, Binnaz'ın babasının büyük tütün ekicilerinden birinin kâhyasıyla, kâhyanın her dediğini kısa baş devinimleriyle onaylayarak, anlaştığını gördü. Daha gün dolmadan rüzgâr değiştirmişti talihi. Umutlandı. Yine de yalnız kalan kâhyaya gidip «Arıkçı lâzım mı?» diyemedi birdenbire. Bir süre gözüne ilişmeye çalışarak yakınlarında dolandı adamın. Gücü kuvveti, işine çabukluğu bilinirdi pazarda. Ama tam göz göze gelecekleri sırada, başını bilerek öte yana çeviriyor, kendisini görmezlikten geliyordu it oğlu it. Biliyordu onun her zaman böyle davrandığını; kimseyle ilgilenmeden yaklaşıp açık açık iş istemelerini beklediğini işçilerin. Yine de kızıyordu. Anasının gözüydü, pazarlıkta ilk üstünlüğü sağlamayı kolluyordu hergele!

Dayanamadı sonunda. Yaklaştı : «Beni ister misin?» dedi. Kâhya, karşılığını geciktirerek bakışlarını aşağı yukarı onun yüzünde dolaştırdı bir süre. Kayıtsızlıkla sordu : «Boş musun?»

O hemen «Boşum» demekle çabuk ele verdi kendini. Bakışlarını hâlâ onun yüzünde dolaştıran kâhya, elini anlamaya çalışan usta bir pokerci gibi kolluyordu dudaklarının hareketini. Her nedense tarlasında çalışmaya iyice istekli olduğunu açıkça anladı Feritin.

O günlerde on beş liraydı usta bir arıkçının gündeliği.

— Gündeliğin bende on iki buçuk, dedi.

Ferit, pazarlığı kabul etmek için bir neden bulmak zorundaydı :

— İş kaç gün?

— Beş, bilemedin altı gün sürer...

Hovarda görünmeye çalıştı :

— Eh, her gün başka bir tarlaya taşınmaktansa...

İş saatle değil güneşle ayarlanıyordu. Ertesi sabah, gün doğarken, kasabanın batı çıkışındaki yağ fabrikasının önünde, kâhyanın sürdüğü traktöre bağlı römorka doldular. Aralarında anası babası ile Binnaz'ın da bulunduğu on sekiz işçiydiler. Yedi kilometre uzaktaydı gidecekleri tarla. Yolda, en küçük çukurlardan, en ufak taşların üstünden geçerken zıp zıp zıplayan römork, gövdelerini silkeleyip sarstıkça, sanki bir hatçekici kopan bir teli bağlamağa çalışıyordu ikisinin bakışları arasında. Her sarsıntıdan sonra, bu el bağlanıp kopuyor, dudakların da durumlarını alaya alan gülüşlerle karşılaşıp ayrılıyordu bakışları. Römork düz yola girince, hatçekici yeni bir sarsıntıya değin sürecek hazırlığına dalmışken, onlar, dudaklarının kıyısında bir diyapazonun titreşimleri gibi dinen gülüşleriyle, bakışları birbirinden kopuk, ama birbirlerini düşündükleri için birbirlerini daha da açıklıkla görerek, başları önlerinde, bakışlarını birbirine bağlayacak telin onarılmasını bekliyorlardi sanki.

İş beş gün sürdü. Ferit, beş gün sabahın altısından akşamın altısına kadar belinin kollarının ağrısını duymadan, Binnaz'ın önü sıra arık çekti. Akşam güneş batarken römorkla fabrikanın önüne dönüyorlardı. Yine her sarsıntıda bakışlarını birleştiren hat bağlanıp koparak, gülüyorlardı durumlarına.

İş sahibi bir kuşluk bir de öğle yemeği veriyordu. Tarhana çorbasıyla, birer baş soğan, birer çeyrek ekmekti kuşlukta yedikleri. Öğle yemeği beş günde, kuru fasulye, nohut, mercimek, kuru fasulye, nohut olarak değişti. Her öğün, herkesin payına birer çeyrek ekmekle birer baş soğan vardı yine. Kadınlarla erkekler, tarlanın kıyısındaki büyük bir incir ağacının gölgesi altında bağdaş kurup neredeyse birbirine değecek kadar yakın iki halka olarak. ortalarındaki büyük bir sahandan yiyorlardı yemeklerini. Kocaman bir su testisi elden ele dönüyordu iki sofra arasında. Konuşmadan kaşıklarlardı yemeklerini. Yemek on dakika sürüyordu en çok. Yarımşar saatlik molanın sonuna kadar, su dökecekler tarlanın kıyısındaki hendeklerde kaybolup geri dönüyorlar, erkekler rahatça bir cigara içecek vakit ayarlıyorlardı kendilerine.

İlk gün, sofradan çekilenler, daha geniş bir halkada kadın erkek birleşirlerken, içlerinden biri «Anlat bakalım» dedi Ferit'e. «Sen askerden yeni geldin, sende hikâye çoktur şimdi...»

Bahriyeli olarak Gölcük'te yapmıştı Ferit askerliğini. İstanbul'u, İzmit'i, Çanakkale'yi, Bandırma'yı görmüştü. Gemileriyle iki yıl içinde biri Malta'ya, öbürü İskenderun'a kadar uzunan iki büyük sefere çıkmıştı.

İşçiler arasında, çocuk yaşından beri çalıştığı tarlalarda bağlarda, karşılaşa karşılaşa, artık aralarındaki yakınlığın ne zaman başlayıp, nasıl geliştiğini tam kes-

tiremediği bir Emine Abla ile kocası Arif Efendi vardı. Emine Abla, birer karpuz büyüklüğündeki göğüsleri, besili bir kısrağın sağrısı kadar geniş kalçaları sarsıla sarsıla, gülerek takılır durardu sağına soluna.

«İstanbul nasıl? Çok mu büyük?» diye yanındakilere göz kırparak sordu Ferit'e.

«İstanbul'un dört bir yanı su...» diye anlatmağa başladı Ferit.

Kadın fıkırdadı: «Suyunu bol bol tattın, içtin mi bari?»

Ferit kızardı. Sustu. Dinleyenler gülüşürlerken Binnaz'ın annesinin göz hapsi altında, doğrudan doğruya yüzüne bakamasa da, anlattıklarına kulak kesildiğini biliyordu.

İzinli olduğu pazar günleri, çoğu askerler gibi, o da müzelerini, büyük parklarını, camilerini gezmişti İstanbul'un... Tramvaylarına, vapurlarına binip kentin bir ucundan bir ucuna gitmişti.

«Padişahların Topkapı sarayında bir zümrüt var yumruğum gibi...» diye bağladı sözünü. Atladı. Biraz İzmit'i, Çanakkale'yi, biraz Rodos'u, Pireyi, Malta'yı anlattı gözünün önünde kalan kaba çizgili anılarıyla. Anlattıkça Binnazın gözünde gezmiş görmüş biri olarak değerinin arttığını sanıyordu, yanılmıyordu da...

Binnaz'ın babası Nazmi Çavuş sordu :

— Nasıl bizim Türklerin oralarda itibarı? Hep iyi mi?

Karısının aksine boy atarken kurumuş kavak ağacı gibi incecik yapılı Arif Efendi, Ferit'in karşılık vermesini beklemeden girdi araya :

— Hiç iyi olmaz olur mu? Bir zamanlar oraların efendisi hep bizdik. İnsan kısmı ekmeğini yediği efendisinin iyiliğini kolay kolay unutur mu?

Emine Abla kızdı bu lâflara. Elinin ucuyla omuzun-

dan itiverdi kocasını. Yıkılacak gibi yan yattı adam.

— Hıh! Gözü kör olasıca! Oturduğun yere, yediğin yemeğe bir bak da sonra efendilik tasla sen! Karnındaki kuyruk yağının kokusunu duy da yedireni unutma!...

Kocasına istemeyerek söylemek zorunda kalmıştı bunları sanki. Yaradılışının can sıkıntısına katlanır yanı yoktu. Ferite döndü hemen:

— Çocuk mu kandırıyorsun sen? Geç hele bu boş hikâyelerle bizi oyalamayı da, oralarda ne haltlar karıştırdın? Kimlerin canını yaktın onu anlat...

Daha ilk sabah fabrikanın önünde toplanırlarken bakışlarının gizini çözmüştü Ferit'in. Önce kızın yolunu beklerken, merakla kardıklarını gölgelendiklerini, sonra kız gelince sevinçle ışıldadıklarını görmüştü. Dinleyenler gülüşürlerken, ikisinin tepkilerini yan gözle kollayarak:

— Canını yaktıklarını bir yana bırakıp, senin canını yakanları anlatsan da olur...

Diye sürdürdü şakasını. Karpuzları daha da sarsıla sarsıla gülüyordu şimdi. Yanında oturan Binnaz'ın anasını kolundan çimdikleyiverdi:

— Değil mi kız Eda?...

Ferit bir kez daha kızardı. Uslu mu yoksa uçarı mı görünmesi gerektiğini, Binnaz'ın hangi tutumundan daha çok hoşlanacağını kestiremiyordu açık açık. O yaşta, olduğundan büyük görünmeye çalışan delikanlıların yapmacık alçak gönüllüğüyle dudak çarpıtarak sustu. Hem oldu hem olmadı anlamına hafifçe geriye attı elinin tersini.

Arif Efendi, gençlik anılarıyla kımıldadı yerinde:

— O kadarı olur gayri. Sen işin o yanını pek karıştırma! Erkek kısmı her yaptığını önüne gelene anlatmaz!...

Emine Abla omuzundan iterek yine yana yıktı kocasını. Anlaşılan bu el şakası eğlendiriyordu onu.

— Şuna bak sen! Canını sevsinler! Adam sen erkekten mi sanıyorsun kendini? Senin yanında benim nem eksik?

Bu beş gün bitişik komşuların oğlu İzzet'i yanında taşıdı Ferit. O yıl on beşine girmişti çocuk. Daha o yaşta boyu bosu Ferit'i aşmıştı ama, küçükken annesinin tarlada daldan dala kurduğu bir beşikten düşerek beyin sarsıntısı geçirdiği için, beş yaşında bir çocuk kadardı aklı. Büyük kızları ile oğulları evlenerek, gurbete çıkarak, kasabadan ayrılmışlar, bitişiklerinde İzzet'le yalnız kalmıştı komşuları. «Feridim, aslan oğlum, sen de İzzet'imin ağabeysi kardeşi sayılırsın; dinin Muhammedin aşkı için, ne olur göz kulak oluver İzzet'ime. Ne olur elinden tut talihsiz yavrumun. Sokaklarda başı boş sürtmesin. Şunun bunun oyununa kanıp rezil olmasın. Ekmeğini kazansın...» diye yalvarırdı kadın. Ferit de iş buldukça İzzet'i de götürürdü yanında. Bir yük hayvanı gibiydi çocuk. Birden kavrayamazdı ne yapacağını. Ama bir kez dürtülüp de yola koyuldu mu durmadan yapardı verilen işi. Bel, çapa, dikicilere su taşımak, küfe çekmek gibi akıldan çok güç kuvvet gerektiren işlerde gündeliğini fazlasıyla hak ederek, bir yük hayvanının dur denmesini bekleyen uyduluğu ile gider gelirdi kolları ayakları...

İri elleri iri ayakları kocaman başı ile hantal bir çocuktu İzzet. Hep yarı açık kalan ağzının iki ucundan sızan tükürükleri ile bir baktığı yerden bakışlarını ayıramazdı kolay kolay. Ellerini ayaklarını Ferit'in tuttuğu gibi tutar, hep Ferit'in baktığı yere bakardı. Römorkta tarlaya gidip dönerlerken Ferit'in yanında oturuyordu. Elleri Ferit'in elleri gibi iki yanında duruyor, ayakları Ferit'in ayakları yanında sarkıyordu römork-

tan. Ferit, Binnaz'a kaçamak bakışlar atarken, o önce Ferit'e bakıyor, Ferit'in bakışlarını izleyen gözleri az sonra Binnaz'ın yüzüne takılıp kalıyordu. Ferit'in bakışları Binnaz'dan koptuktan sonra da bir süre Binnaz'a bakmakta devam ediyordu çocuk. Ferit'ten kuşkulanan ama Ferit'e açık açık bir şey diyemiyen Binnaz'ın annesi bu bakışlardan birini yakaladı.·

— Önüne baksana sen! diye bağırdı. Ne öyle gözlerini dikmiş yiyecek gibi bakıyorsun kızıma? Hiç insan mı görmedin a ayı! Salak!...

Ne yapacağını, ne karşılık vereceğini bilemeyen çocuk bir süre kadının yüzüne baka kaldı, sonra ne yapacağını söylesin diye Ferit'e döndü:

— Ayı dedi bana?

Ferit kolundan sarstı çocuğu :

— Ayısın ya nesin!.

— Salak da dedi?

— Sus hadi, bak önüne!.

Binnaz'ın annesi yenemiyordu öfkesini:

— Tövbe yarabbim, canının burnundan geldiği yetmezmiş gibi bir de elin akılsızıyla uğraş!.

Emine Abla yine şakaya vurarak kesti bu tatsızlığı:

— İlâhi Eda Abla, güzele bakmanın sevap olduğunu bilmez misin sen? Bırak da oğlan biraz sevap işlesin!

Eda Algan, güzelliğiyle ünlüydü gençliğinde. Çok küçük yaştan beri, yüzüne bakanların, önünde hayranlıklarını gizleyemediklerini açığa vurarak durakladıklarını görmüştü. Adamlar, kadınlar durur, tatlı sözler ederler, o da, başı hafifçe yana, biraz da öne eğik, ses çıkarmadan yanağını saçlarını okşamalarına izin verirdi. Çocukluğunda belki de en çok duyduğu sözler: «Ay ne güzel kızsın sen!.» «Kimin kızısın sen?» «Adın ne se-

nin?» «Yesinler seni!.» dedikleriydi kendisine. Çocukluğunda onu seven okşayan insanlar anası babası gibi insanlardı çoğunlukla. Bağlarda üzüm kesen kadınlar, çenesini okşayarak «Kimin kızısın sen?» diye sorduklarında, üzüm dolu iki küfeyi, askerden kalma palaskasıyla kulplarından birbirine bağlayarak omuzuna astıktan sonra, üçüncü bir küfeyi omuzunun üstüne alan, bağın içinden sergi yerine doğru ilerleyen boylu poslu bir adama bakarak «Altındiş Murad'ın» derdi. Gülüşürlerdi kadınlar. «Boşuna değil!» derlerdi. Çünkü, çapacının, küfecinin biri de olsa, kadınların beğendiği yakışıklı, güçlü kuvvetli bir adamdı babası. O da içinden gelerek sever, övünürdü babasıyla. Büyüdükçe çevresindeki insanlar genişledi. Anaları babaları kendi anasına babasına benzeyen çocuklarla beraber okula gidiyordu. Pabuçları daha yeniydi o çocukların. O yabancıların arasında, babasının adı geçtikçe gösterdikleri kayıtsızlıktan, Altındiş Murad'ın kızı olmanın övünülecek bir şey değil bir eksiklik olduğunu anladığı zaman on yaşındaydı daha. Yıllar ilerledikçe babası güçten kuvvetten düşüyordu. Kırışan yüz çizgileri, seyrekleşen saçlarıyla, bağlarda tarlalarda beraber çalıştığı kadınların gözünde bile bir kır tanrısı değildi artık. Yeni yetişen daha güçlü delikanlılara bırakmıştı gençliğinde kendisinin gördüğü işleri. Kendi halinde garip bir topraksız ırgattı sadece. Eda, topraksız bir ırgatın kızıydı. öyle de olsa, geçtiği yürüdüğü yollarda karşılaştığı erkek bakışları üstüne yapışıp kalıyordu halâ. Üstelik genç kızdı artık. Çenesini saçını okşamaktan daha da öteye, daha sarsıcı, daha güçlü duyularla parıldadığını görüyordu, yürüdüğü yerde önüne gölge gibi düşen bu bakışların.

Çocukluğundan beri duyduğu övgüler, güzelliğinin, geçtiği yerlerde bir geminin sulardaki izi gibi uza-

yıp kalan çizgisi, başka kadınlardan kızlardan üstünlüğüne inandırdı onu. Elinde olmıyarak boş umutlara, düşlere sürükledi. Akranları on beşinde on altısında kocaya vardıkları halde, yirmisine kadar çıkan kısmetlerini beğenmedi Eda. Hep bir bey oğlunun kendisini görüp vurulacağına alacağına inandı. Bağlarında üzüm kestiği, tepe aldığı, tarlalarında tütün diktiği beyler ile oğullarının ise ikiyüzlülüklerini çabuk anlayacak kadar zekiydi. Gerçek niyetlerinin çürük kokusunu hemen alıyordu burnu. Yirmisinde kendini saydırmasını bilen bir adam olarak gördü Nazmi Çavuşu. Vara vara Nazmi Algan'a vardı. Bu evlenme sonunda, kasabanın, doğu kıyısında küçük bir ev ile, yarım saat dışında on dönümlük bir bağ sahibinin karısı olabildi ancak.

Üç kız doğurdu. Kızlarının üçü de onun güzelliğini aldılar. Ev, bağ işleri, güneşi bol tarlalarda uzun yaz günleri gündelikçilik, güzelliğini yıpratır belleklerden bile silerken, büyüyen kızlarını hep umutlarının, düşlerinin sürüp gitmesi olarak gördü Eda Algan. Değeri bilinmemiş, hakkı ödenmemiş bir güzel olarak mutluluğunu kızlarının evlenmelerine bağladı. İlk kızı acımasız çıktı. On yedisinde bir Kavalalının oğluna kaçtı telsiz duvaksız. Eda Algan'ı en az on yaş birden kocattı bu olay. Ortanca kızını, on beşinde, çağırmakta geç kaldıkları doktorun hemen belirleyemediği bir menenjit üç gün içinde aldı elinden. Bu acı daha da dertli etti kadını. Kızlarının en küçüğü Binnaz'la, tek civciviyle kalmış hırçın bir kuluçka gibiydi şimdi. Adım attığı yerde sağına soluna bakınıp kızını aranıyor, geceleri uykusunda bile kızının soluğuna kulak veriyordu.

Sevdalılar, bir arada çalıştıkları beş günden sonra, Binnaz'ların avlu duvarından mektuplar atmağa başladılar birbirlerine. Kadın erkek ayrılığı üstüne kurulu

yaşama koşulları, çevrenin ailenin baskısı, buluşup görüşmelerini yasaklıyordu. Bu yasak, er geç birleşebilmelerinin tek yolu olan evlenmeye itecekti mektuplarının konusunu. Onlar da daha ilk mektuplarında evlenme sözü etmeye başladılar.

Bağ bozumundan sonra Ferit'in annesi ile evli kız kardeşi Mürüvvet, gidip Eda Algan'dan Binnaz'ı Ferit'e istediler.

Görücülerin geleceğinden haberliydi Eda Algan. Binnaz'ın haberli olduğunu sezmekte gecikmedi. Binnaz, daha ilk sorusunda, duygularını saklamadı annesinden. Açık konuştu, anlayışlı olmasını, Ferit'e varmasına razı olursa, kendisi de, Ferit de onun gönlünü etmek için üstlerine düşeni yerine getireceklerini söyledi. Gelinliğiyle, elini öperek evden çıkacağına söz verdi annesine.

Nazmi Çavuş, hemen razı oldu bu evliliğe. Kızları güzelse hoşsa, Ferit de gençti, yakışıklıydı, sağlıklıydı. Ne kendilerinden zengin, ne kendilerinden fakirdi. Kaymakamın, ya da yüzbaşının anası gelip de kapılarını çalacak, oğullarına isteyecek değildiler elbet kızını. Ferit uygun bir kısmetti Binnaz'a.

Eda Algan, bir hafta sonra karşılık almaya geldiklerinde, Allahın emri Peygamberin sözüyle, Binnaz'ı Ferit'e verdiklerini açıkladı anasıyla Mürüvvete. Yalnız her şey sırasıyla olacaktı: önce nişan, sonra nikâh, sonra da düğün...

Hatice Taşçı ile Mürüvvet, cezaları ağır bir mahkeme kararı gibi dinlediler Eda Algan'ın dediklerini. Nişanda istediklerini saydı kadın: bir çift altın bilezik, bir beşli, iki yazlık iki kışlık entari, aynası tarağı ile bir tuvalet kutusu. Bir büyük kutu şekerleme, baş örtüsü, çorap, şu bu gibi şeyler. Kendisi ile Nazmi Efendi için uygun gördüklerini gönderebilirlerdi. Onlar da üstlerine düşen uygun hediyeleri vereceklerdi karşılığında Ferit'e, anası

ile kız kardeşlerine.. Nikâh, belediyede olacaktı. Kendilerinin çağıracağı en az yüz kişi vardı. Nikâh şekerlerini Ferit yaptıracak, Belediyeye kasabanın en yeni taksisiyle Ferit götürüp getirecekti onları. Nikâhtan sonra düğüne kadar kızla oğlan görmiyeceklerdi birbirlerini. Bir gün kız, bir gün oğlan evinde iki gün sürecekti düğün. Çalgısı köçeği, rakısı yemeği, gelinliği ile otomobil paralarını hep oğlan evi ödeyecekti.

Hatice Taşçı ile Mürüvvet, tembihliydiler. «Kısmetse hepsi olur» dediler. «Elimizden geleni seve seve yerine getiririz. Oğlumuzu, kardeşimizi biz de boynu bükük bırakacak değiliz elbet...»

Söz kesildikten sonra, Şirin'i için dağları delmeyi göze alan Ferhat'a döndü Ferit. Gece gündüz demeden çalıştı. Gündüzleri el tarlalarında çapaya gitti, yapılarda harç çekti. Gece, kiraladığı bir çift öküzün boyunduruğuna asılı gemici fenerinin ışığında, kasım ayının o dondurucu soğuğuna katlanarak kendi tarlasını sürdü. Uykusundan, yemesinden içmesinden kısarak arttırdığı paraya tütün satışından eline geçen parayı ekledi. Nişan hediyelerini aldı.

Geçen şubat başlarında, kapalı yağmurlu havaların ardından, dirilen genç bir güneşle ılınmış bir ikindi üstüydü. Konu komşudan bulunmuş, eskinin, iki yandan kulplu kıyıları kabartma, içi dövme nakışlı, güneş görünüşü veren tepsilerinde: kırmızı kadife örtüler üstüne yerleştirilerek, şişkin pembe gaz bezleriyle sarılıp, kırmızı kurdelelerle bağlanan hediyeleri, Ferit'in eniştesiyle en yakın arkadaşları bayramlık giysilerle Ferit'in annesi Hatice Hanımın elinden aldılar. Tepsileri alttan iki elleri üstünde göğüsleri yüksekliğinde tutarak evden ayrıldılar. Mahalle aralarından Şehit Kemal caddesinin başına çıktılar. Bütün caddeyi, Cumhuriyet alanını geçtiler. Parkın önünden dolanarak Binnaz'ların evine vardılar.

Arkalarında kalan yollarda, kapılara pencerelere yığılan kadınlar, caddelerin iki yanındaki kahvelerin önünde boş oturan erkekler, birbirini beşer adım arayla izleyerek, eski Mısır kabartmalarında sunağa hediyelerini götüren Mısırlılar gibi, dimdik, acelesiz tören yürüyüşüyle önlerinden geçen altı erkek ile, altı erkeğin elleri üstünde altı tepsi saydılar. Nişanın Ferit Taşçı'dan Nazmi çavuşun kızı Binnaz'a gittiğini öğrendiler. Ferit'in çok paradan çıktığı, adamakıllı terlediği üstüne sözler ettiler.

Nişanı getirenler, Eda Algan'ın kahvesini, şerbetini içip şekerini yediler. Çevre, mendil gibi hediyelerini aldılar. Ferit'in eniştesi ile arkadaşları ayrıldıktan sonra, Binnaz'ların evi konu komşu ile doldu boşaldı. Gelen kadınlar kızlar, evin baş köşesinde duran nişan hediyelerini, yüzüğünü, bileziklerini beşlisini takan Binnaz'ı gördüler.

Üç gün sonra, kız evinden çıkan erkekler, oğlan evinden gelenlerin geçtiği yolu ters yönden izleyerek, yine o sunağa hediyeler taşıyan eski Mısırlıların dik yürüyüşüyle, Algan'ların nişan hediyelerini Taşçı'lara götürdü. Yine güneşli bir gündü. Kahvelerin önünde boş oturan erkekler, kapılara çıkıp pencerelerden sarkan kadınlar kızlar, meraklı bakışlarla izledikleri hediyelere değer biçtiler, ileri geri sözler ettiler.

Nişanı getirenler, ağırlandılar, Hatice Hanımdan hediyelerini aldılar. Ferit nişan yüzüğünü taktıktan sonra annesinin elini öptü. Gözleri yaşlı, oğlunu kucaklayan Hatice Hanım, aşırı bir duygulanmaya kapılınca, kendini tutamayacağını, sarsıla sarsıla ağlamaya başlayacağını anladı. Bir koşu avluya kaçtı. Avluda açık havada baş örtüsünün ucuyla gözlerini kurulayarak yürek çarpıntılarını yatıştırdıktan sonra, güler yüzle konuklarının arasına döndü.

Ferit ertesi gün, parmağında nişan yüzüğüyle gün-

deliğe gitti. Bel belledi. Yaz sonuna kadar bulduğu her işe koştu. Kendi tarlasında geceleri gemici feneriyle tütün kırdı. Anası ile kız kardeşi gündüzleri onun kırdığı tütünü dizerlerken, o başkalarına kirizme kazdı; bağ bozumlarında sırtında küfe çekti. Eylülde nikâh parası hazırdı. Nikâh memurunun önünde, Binnaz'la ilk kez yanyana geldiler. Memur sordu. İkisinin de daralan yüreklerinden kopan küçük, titrek birer" Evet,, düştü masanın üstüne. Ellerinin sıtmasını önleyemeyerek, alı al moru mor, defterde memurun parmak basarak önlerine ittiği yeri imzaladılar.

Nikâhın Ferit'in yaşayışına getirdiği tek değişiklik, içinde Binnaz'ın adı yazılı yüzüğünü sağ elinden sol elinin yüzük parmağına aktarmak oldu. Nikâhtan hemen sonra bir şarap fabrikasında iş bulmuştu. Ekim sonuna kadar tonlarca üzüm ezdi. Soluğuna kadar cibre kokuyordu. Kasım başlarında bir zeytin yağı fabrikasına geçti. Üstünde her gün biraz daha yağa bulanarak daha kararıp koyulaşan, paçaları kıvrık, yama yama bir pantalon, kolları sıvalı yama yama bir gömlekle yalınayak günde iki vardiya çalıştığı oldu. Cendereyin altına içi zeytin dolu kıl keçeden çuvallar sürüp çıkarıyordu. Her akşam fabrika dönüşü, soğuk sularla ne kadar yıkanırsa yıkansın, çürüyen prinanın o keskin asit kokusu sinmişti üstüne.

Yılbaşına doğru yeni ürünün arkası kesildikçe yağ fabrikası geçici işçilerine birer ikişer yol veriyordu. Yılbaşından üç gün sonra işsiz kalanlar arasındaydı o da. Akşamları gelip ırgat pazarında dikilmekten başka çaresi kalmamıştı.

Önce ara vermeyen yağmurlar kesmişti kırlarda işleri. Yağmurların kararını bulduğu son iki üç gündür

de yaklaşan tütün piyasası. Gündelikler yarı yarıya düşmüştü neredeyse.

Evinin avlusunda daima kesilecek üç dört yük odunu, bağında bahçesinde her zaman gördürecek işi olan, az çok varlıklı kişilerden biri, yatsı namazından sonra köprübaşında evine dönerken, caddenin sağa kıvrılan dirseğinde duruyor; başlarını omuzları arasına çekmiş, elleri ceplerinde, geniş ter lekelerinin, güneşin, sık sık yıkanmanın ağartıp incelttiği ceketleri içinde büzülerek, caddenin iki yanında uykulu kuşlar gibi tüneyen ırgatları görünce, acıma duyguları uyanmış da aklına gelmiş gibi, durduğu yerden sesleniyordu:

— Baksana oğlum...

Ertesi gün için iş bulmaktan umut kesmiş, akşamdan beri ayazda beklemekten çeneleri tıkırdayan en az beş kişi birden atılıyordu adama doğru:

— Buyur Bey!.

Kendisine yalnız bir kişi lâzım olduğunu söylüyor, ona da salt sevap işlemek için iş vermek istermiş gibi bir tutum takınıyordu adam. Ne zamandır evinin avlusunda duran odununu yarı yarıya düşük gündelikle kesecek birini buluyordu böylelikle.

Ferit'i çağıran olmazdı bu gibi kasabalılar arasında. Onların çağırdıkları hep yabancı işçilerdi. Bu akşamki gibi, karşıda köftecinin önünde duran Sivaslı, kahvenin köşesinde bekleyen İç Anadolu gurbetçileri nişanlarlardı seslenirlerken. Ferit, cigarasını bitirmeden iki yerli işçi dolanmağa başladı onların önünde. Kendilerinin, memleketlerinde ya da evlerinde, kendilerinden artacak üç beş lirayı bekleyen yaşlılar ile kadınların çocukların, açlıklarını susturabilmek için her gün çalışmak zorunda olan topraksız işçilerdi hepsi. Ertesi güne

iş bulup bulamıyacaklarını bilip bilmemeleri hiç bir akşam değiştirmezdi tutumlarını. Hatta belki de iş bulamayacaklarını hiç düşünmezlerdi bile. Salt yaşama umutlarıyla bağlıydılar her akşam bekledikleri yere. Tasalı yüzleri, bir çukurun derinindeymiş gibi kaşlarının, uzayan sakallarının (sanki orada beklerken uzardı sakalları) arasında parıldayan gözleriyle, sağlı sollu kahvelerden birinde oturup bir bardak çay bile kendilerine çok görerek beklerlerdi yine her akşamki yerlerinde...

II

Umut ile umutsuzluk çok kolay yer değiştiren iki yakın duygudur Ferit'in yaşında olanlarda. Olayların iyi kötü gidişine göre biri hemen yerini öbürüne bırakır. Bir hafta öncesine kadar, işi olduğu, çalıştığı sürece, umutluydu Ferit. Cebinde, geline otomobil tutacak, çalgıcılara köçeğe bahşiş verecek, evini on on beş gün borçlanmadan geçindirebilecek kadar parası, evinde satılmayı bekleyen sekiz balya - beş yüz kiloya yakın - tütünü vardı. Umutlu olmanın verdiği iyimserlikle, sağdan soldan duyduklarına inanıyor, üçbuçuk dört liraya kadar satabileceğini düşünüyordu tütününü. Eline geçecek parayla bu şubatta düğününü olmuş bitmiş sayıyordu.

Bir hafta süren işsizlik umutsuzluğa yöneltti duygularını. İşsiz geçirdiği her gün biraz daha karamsar oldu. Tütünü üç liradan, derken iki buçuktan satabileceğini hesaplamaya başladı. Arada bir, sekiz balya tütününden bir ya da iki balyasını ıskartaya ayırabileceklerini aklından geçirmeye başladı eksperlerin.

Üzgündü. Anası ne kadar sıkı davranırsa davransın, her gün birikmiş parasından dört beş lirayı eritiyordu evin giderleri.

Durduğu yerde yine her zamanki hesaplara daldı. Gelinliğin kaça çıkacağını, çalgıcılara, köçeğe, otomobile vereceği parayı kısabileceği kadar kıstı. Binnaz'a ille

de tek taşlı bir yüzük takmaları gerekiyordu. En ucuzundan dört yüz beş yüz lira da ona ayırdı... Şerbeti, lokumu... Ya kına gecesi o kadar kişiye verilecek yemek? Ya, ancak düğünden düğüne boğazlarına alkol değen, güçlü kuvvetli o kadar susuz erkeğe yetiştirilecek rakı... İki bin liradan aşağı altından kalkamıyordu bir türlü bu giderlerin. Üstelik Binnaz'ın annesinin pek de memnun kalmadığını, söylendiğini görür gibi oluyordu.

Alanlarda, ceplerinden çıkardıkları cigara paketlerini «Kaça içiyorsunuz bu kadarcık şeyi?» diye halka göstere göstere ucuzluk vaad ederek iktidara gelmişti Demokratlar. Daha aradan iki yıl geçmeden bir misli artırmışlardı rakı cigara fiyatlarını. Ama kendileri, beş yıl önceki fiyatlarla satıyorlardı hâlâ yetiştirdikleri tütünü. Kapıldığı karamsarlıkla bu yıl geçen yılın fiyatlarını bile aramak zorunda kalacakları geçiyordu aklından.

Cigarasının izmaritini kaldırımın betonu üstünde ezerken, sağdan rıhtım caddesinden çıkarak yaklaşan Etem Keskin'in gölgesini gördü ayağının ucunda. Etem de ceketsizdi kendisi gibi. Elleri ceplerinde, başını kalkık omuzları arasına çekerek hafif kambur duruşundan tanıdı gölgesini.

— Sen bu akşam burada mısın?

Omuz silkti. Başka ne yapayım? Nereye gideyim? diye aklından geçirerek, karşılık vermeden baktı Etem'in yüzüne.

— Eh, önümüzdeki ay artık olur senin düğün. Kısmetse biz de şerefine hora teper oynarız...

Ferit sıyrılamadığı umutsuzluğuyla mırıldandı:

— Ne biliyorsun?

— Bu akşam dinlemedin mi radyoda?

— Dinledim.

— Kaç gündür neler diyor duymuyor musun?

Ferit kayıtsızlıkla omuz silkti:

— Her yıl dedikleri ne, başka türlü mü?

— Sen iyice bozuksun anlaşılan, duymuyor musun kahvelerde söylenenleri? Bu yıl dörtten aşağı gitmez tütün...

Umutlanamıyordu.

— İnşaallah...

— İnşaallah maşallahı yok, dediğim gibi.! Ben ne diyorsam sen ona inan. Hadi canlan, yürü yukarki kahvede birer çay içelim...

Aralarından biri eksildikçe, iş bulma şansları artmış; gecenin ayazında bekleyişleri daha kısa sürecekmiş gibi aldatıcı bir umuda kapılan öbür ırgatların sessiz bakışları önünde Cumhuriyet Alanına doğru yürüdüler.

Aldanmak gereksinmesindedir yatişkin insan. Yalanı güler yüzlü, sıcak bulur. Doğruyu kendini beğenmişlikle, kırıcılıkla suçlar. Hatta, aklın derinden gelen uyarıcı sesini dinlemek istemeyerek, hoş görü tanımayan öfkesiyle bağırır çağırır, doğrunun üstüne yürür, yanılgının ille de doğruda olduğuna inandırmaya çalışır kendini. Politikacılara, ağzı kalabalık satıcılara, din bezirgânlarına; köksüz saçma sapan inançlarıyla başkalarını buyruğuna almaya çalışan ülkücülere, hatta kötü romancılara, geçimyolu sağlayan, yetişkin insanın bu avunmaya hazır yanıdır. Onlar bilirler insanın bu eksiğini. Bildikleri ölçüde artan bir cesaretle yararlanırlar onun bu aldanma gereksinmesinden. Durmadan duygularını yalanlarla okşar, en olmayacak düşleri, yalanlarla besler, sonra da bu duyulara karşı akıl almaz yalanlarla öfkeye, yadsımaya, baş kaldırmaya iterler yetişkin insanı.

Çocuktur henüz kuşkuları uyanık olan. Çocuk gerçekçidir «Hani?» diye sorar, «Göster!» der kendisine vaadlerde bulunanlara. Görmediği eline almadığı şeye inanmaz kolay kolay. İnanmış sanılırsa, işine geldiği için inanmış göründüğü içindir büyüklere. Çocuk, büyüdükçe, rodyolarla, nutuklarla, okuyup dinledikleriyle aldatıla aldatıla gerçeğin buruk tadından hoşlanmaz olur. Kuşkularını yitirir, bütün uyuşturucu maddeler gibi, bir daha kolay kolay vazgeçemiyeceği kadar bağlanarak yalana alışır.

mut aldanabilmektedir. Etem Keskin, bu gereksinme ile «Gel aldanalım!» der gibi, Cumhuriyet Alanı üstündeki sıra sıra kahvelerden birine sürükledi Ferit'i.

Demokratların kahvelerinden biriydi gittikleri kahve. Kasabanın tarihi, bir bakıma ikiliklerinin tarihiydi. Geçmişte ne zaman başladığını kimsenin çıkaramayacağı bir süreden beri, durmadan bölünür, birbiriyle geçinemeyen, birbirine düşman kamplara ayrılırdı kasaba halkı. Bir dönemde Rumlar çoğunluktaydı kasabada. Ne kadar iyi geçinirlerse geçinsinler, müslüman ile hıristiyan ayrılığı vardı aralarında. Mahalleleri ayrıydı. Derenin batısında rumlar, doğusunda müslümanlar otururlardı. Kurtuluş Savaşından sonra giden rumların yerine Balkanların değişik bölgelerinden göçmenler geldi kasabaya. Gelenler Rumeli Türkleri ile kendilerini Türk daha doğrusu Osmanlı bilen Boşnak, Arnavut müslümanlardı. Rumlardan boşalan evlere yerleştirildiler. Gelenlerin müslüman oluşu kaldırmadı eski ikiliği. Uzun yıllar yerliler ile göçmenler arasında sürdü çekişme. Kasaba halkını ikiye bölen bu ayrılığın yanı sıra, her zaman eksik olmayan daha başka nedenler, durmadan yeni yeni bölünmeler yeni gruplar yaratırdı. Cumhuriyetin ilk yıllarında bir piyade taburu ile bir koşulu havan bölüğü vardı. Asker - sivil ayrılığının yarattığı olaylar çıkardı ötede beride. Subaylarla sivil memurlar

iyi geçinemezlerdi. Askerler kasabadan çekildikten sonra yüksek öğrenim görmüş memurlar, yüksek öğrenim görmemişleri oturtmazlardı kendi masalarına. Halk ise memurların tümünü kendinden ayrı sayar, memurlar da halkı çiftliklerinde çalıştırdıkları adamları gibi görürlerdi.

Serbest Fırka olayı, kasabada yerli - göçmen ikiliğinden yararlanarak gelişti. Çok partili döneme geçildiği sırada, Kurtuluş Savaşından sonra kasabaya yerleşen göçmenlerin kasabada doğan çocukları askerlik çağında delikanlılar, kocaya varacak kızlar olmuştu. İskân davaları, göçmenlerin yerleştirilmesinden doğan toprak anlaşmazlıkları kapanmıştı artık. Ama karakollarda itilip kakılmaktan, hükümet kapılarında süründürülmekten, haklı haksız vergilerden, savaş yıllarının ekonomik baskısından bıkmış olanlar vardı. Her ne türlü olursa olsun yaşayışından memnun kalmasının bir nedeni olmayanlar vardı. Üstelik durmadan aralarında çekiştikleri için, halkı her fırsatta bölmeye, birbirlerine karşı arkalarından sürüklemeye hazır kişiler vardı. Demokrat Parti bu ortam içinde doğdu. 1945 te halk, geçmişteki bütün ikilikleri bastıran bir şiddetle Halkçılar ile Demokratlar olarak bölündü. Öyleki oturdukları kahveler, alış veriş ettikleri bakkallar, traş oldukları berberlere kadar kopmuşlardı birbirlerinden. Demokratım diyen, Halkçı bildiği kimsenin fırınından aç kalacak olsa ekmek almıyordu.

Kasabadaki kahvelerden biri Halkçıların ise üçü Demokratlarındı. Umut Demokratlardaydı şimdi. Çünkü henüz kapalı duran avuçlarında ne tuttukları tam bilinmiyordu. Bir gün avuçlarını açtıkları, ya da açmak zorunda kaldıkları zaman, boş olduğu, ya da avuçlarındaki şeyi her ne ise kendileri için sıkı sıkıya tuttukları anlaşılıncaya kadar, onlara bağlı kalacaktı u-

mutlar. Sonra kapalı bir başka avuç uzatılacaktı önlerine.

Dışardan bakılınca, çıplak elektrik ampullerinin camlarındaki buğuyu sarıya dönüştürdüğü, dumanla dolu bir yerdi kahve. Onlar içeriye girince, yoğun cigara dumanı gerisinde sert sakallı kalın bıyıklı yüzler çevrildi kapıya doğru. «Bizdenmişler» diyen bir izin çıkmış gibi kayıtsızlıkla kendilerinden koptu üzerlerine çevrilen bakışlar.

Ağzına kadar dolu kahvede, ellerini başlarına götürerek onları selâmlayanlar oldu. Kendilerine «Buyur» deyenler oldu. Bahriyeli Muammer ile Hasan Sakarya'nın masasına oturdular.

Kimseye bakmadan, kimseyi dinlemeden, kimseye bir şey sormadan, konuşmaların, şakalaşmaların uğultulu gürültüsünden, gözlerine ilişen insanların devinimlerindeki canlılıktan, kahveyi saran olağanüstü iyimser havayı sezebilirlerdi. Ayağına eline çabuk iki garson zor yetişebiliyordu müşterilerin isteklerine. Muammer, üç kez seslenmek zorunda kaldı garsonlardan birine. Garson, ikisinde «bir dakika ağabey» diye durmadan geçip gitti yanlarından. Üçüncüsünde soluk soluğa gelip önlerinde durdu:

— Buyur, şimdi emret...

— Bak sor bakalım, ne içerler, arkadaşlara...

Garson hemen :

— Kahvemiz yok, dedi. Çay? Gazoz?

Çay istediler ikisi de. Garsonun arkasından Muammer açıkladı :

— Kusura bakmayın. Kahve alamamışlar bugün. Veresiyeden kahve alacak parayı denk getirememişler bir araya.

Cigara tuttu Ferit'le Etem'e. İyimserlikle ekledi :

— Eh bir yarınlık sıkıntımız kaldı daha. Yarından

sonra hepimize yollar açılır. Millet tütün paralarını alınca borcunu öder. Kahveye de kavuşuruz, çaya da. Öbür sıkıntılarımızdan da kurtuluruz...

Ferit'in dizine indirdi elini:

— Ne dersin ha?

Ferit uzaktı kahvenin havasından:

— Kısmet...

Muammer güldü :

— Senin de düğününde rakını içeriz artık...

— İnşaallah...

— Bunun inşallahı maşallahı kalmadı oğlum. Olan belli oldu. Haberler bomba. En azından dörtten satacağız tütünleri.

Çoğunlukla ya sevinir ya kızardı Muammer. Taşkın yaradılışlıydı. Sevinince muhabbet kesilir, kızınca önündeki masaya yumruğunu indirerek, ağzı dolu dolu basardı içinden gelen küfürü :

— Anasını sattımını, dedi, hepimiz sonuna geldik dayandık. Sağımda solumda benim bildiğim kim varsa hepsinde dama. Benim karının bilezikleri ile düğünde anasının taktığı yüzük üç aydır rehinde. Şu tütünü satıp da onları bir rehinden kurtarsam başka bir şey istemem...

Hasan Sakarya :

— Üstümüzde evimizde para eden ne kaldı, dedi. Ben üç beş gün yükselmesini bekleyemeden bu yılın zeytin yağını elden çıkardım bile...

Etem Keskin, evlerindeki dikiş makinesinin rehinde olduğunu söylemeyi gereksiz görerek, Muammere döndü :

— Allahtan ki ayağımızdaki donlar para etmiyor yoksa hıçı açık gezerdik!.

Ferit, Hasan Sakarya'ya karşılık verdi :

— Zeytinyağı, bir haftadır bir misli yükseldi bile...

Muammer parladı :

— Elbet yükselir. Nasıl olsa tüccarın eline geçti artık.

Kahrola kahrola içine çekti cigarasının dumanını:

— Canına yandımını, bizim de belimizi büken hep bu ya! Ürün bizim elimizde mi, dönüp yüzüne bakan yok! Bizim elimizden çıktıktan sonra tut artık tutabilirsen fiyatları... Malımızı elimizde bekletecek gücümüz kuvvetimiz olsa elbet biz de biraz belimizi doğrulturuz.

Bu konuşmalar sonunda umutsuzluğunun nedeni olan bir gerçeği sezinler gibi oldu Ferit. Zeytinyağı kendilerinin elinden çıkıp tüccarın eline geçtikten sonra para ettiğine göre, «belki tütün de öyle?» diye düşündü. Sonra «Tütün de öyle olmalı..» diye daha ileriye vardırdı bu düşüncesini. Tütün —tüccar— kazanç arasında, zeytinyağı —tüccar— kazanca eş bir bağlantı olabileceğini tam kavrar gibi olduğu sırada düşüncesinde bir ışık yanıp söndü. Bu ışığı korumaya çalıştı, fakat koruyamadı.

— Öyle, dedi.

Hasan:

— Elbet öyle.

Etem:

— Bunu bilmeyen mi var?

Muammer :

— Vay bize!.

Dediler.

Ferit anladı ki bu sözleri söylerken onların aklından geçen kendi düşündükleri, ya da tütün değildi. Zeytinyağı başka, tütün başkaydı onlara göre. Hatta şimdi, düşüncesindeki o ışık söndükten sonra Ferit'e göre... Tüccar, zeytinyağını bekletiyor, beklettiği için de

para kazanıyordu. Kendileri de zeytinyağını bekletecek olsalar yararlanabilirlerdi bu kazançtan. Tütüne gelince, tüccardan önce hükümetti tütünün alıcısı. Tüccar, hükümetin verdiği fiyatı vermeden alamazdı tütünü. Sonra tütün bekletilebilen bir mal değildi zeytinyağı gibi.

Besbelli hükümete güveniyordu arkadaşları. Kahvede gözüne takılan bütün yüzlerde arkadaşlarının yüzündeki iyimserliği görüyordu. Kulağına gelen bütün konuşmalarda da arkadaşlarının sesindeki güven vardı. Kimbilir, belki de onlar haklıydılar? Toptan Demokrattılar! Tütün geçmişte para etmemiş, değerini bulmamışsa geçmişteki hükümetlerdeydi kabahat! Dayağından kurtulamadıkları karakoluna, kendilerini horlayan memurlarına, ağır vergilerine, karaborsacıya kanat geren yöneticilerine, tahıllarını yok fiyatına ellerinden alan ofisine, tarlalarda yardım bekledikleri çocuklarını zorla okula gönderen öğretmenine, kışlık odunlarını kestikleri ormanlarına ayak attırmayan kolcularına, candarmalarına karşı, köylüsü kentlisi işçisi esnafı tüccarı, okumuşu okumamışı hep beraber ayaklanmışlar, yıkmışlar devirmişlerdi o hükümeti. Belki de, tek partiye karşı bu savaşlarında yanlarında yer aldığı için, tüccarı bu beraberliğe iten kendilerinden ayrı, üstelik kendi çıkarlarına ters düşen, çatışık nedenler olabileceğini düşünebilmeleri için erkendi henüz. Belki de ellerine fırsat geçecek olsa tüccar gibi davranacaklarını bildikleri için, yüzyıllardır yerleşmiş bir geleneğin hoşgörü ile karşıladığı, din kurallarının da haram saymadığı bu kazancı, kendileri de haksız saymıyorlardı. Ya da, tütünlerini satarken, tüccardan gelecek tehlikeyi önleyecek kadar, kendilerini iktidarda görüyor, baştakilerin yüzde yüz kendilerinden yana olduklarına inanıyorlardı.

Geçen yıl iyi geçmemişti tütün piyasası. Fakat geçen yıl ne de olsa yeniydi hükümet. Yılın yarısında temelden bozuk olarak almıştı bütün işleri. Bu yıl ise başlangıçtan beri kendi üstündeydi sorumluluk. Kendi almıştı satışların iyi geçmesi için bütün tedbirleri!

Tekel bakanı her gün konuşuyordu. Gazetelerde demeçlerini okuyorlar, öğle akşam sesini dinliyorlardı radyoda.

«*Tütün piyasası bu yıl daha fazla gecikmesi önlenerek açılacaktır!*»

Tüketmişlerdi ellerindeki avuçlarındakini. Kimden borç isteyeceklerini, kime yüz kızartacaklarını bilemiyorlardı. Bu sıkıntılı günleri, bekleyişleri uzamayacağı için rahatlıyorlardı.

«*Hükümet tüccarın ve Tekelin elindeki bütün stokların tüketilmesi için gerekli gördüğü bütün tedbirleri zamanında almıştır. Ekici, yersiz kaygılara kapılmadan, yürek rahatlığıyla tütün piyasasının açılacağı günü bekleyebilir.* »

Yüzleri gülüyor, «*Yaşa sen! Senin yüreğin rahatsa bizim de rahat!*» diye sesleniyorlardı radyoya doğru!

«*Ekicinin ürünü değer fiyatına satın alınacaktır. Tekel idaresi köylümüzün arkasındadır. Gerekirse bütün ürünü satın alacak, köylümüzü desteksiz bırakmayacaktır!*»

El çırpıyor, alkışlıyorlardı bakanı.

D.P. nin ağzı kalabalık kasaba ileri gelenleri:

«Bu yıl birinci en az dört liradan gider» diyorlardı. «Yunanistan bir buçuk Dolardan, yani 420 den satıyor tütününü. Amerika bizi Yunanlılardan daha çok sever. Bizim tütüne de en az o kadar verir...»

Dinleyenlerden biri :

«46 da 360 a vermiştim benim tütünü.» diye kar-

şılık veriyordu: «Hani o uğursuz 7 Eylül kararları alt üst etmişti bütün çarşıyı. O gün bugün her şey daha da pahalılandı. Bir türlü gelmedi eski fiyatlar geri. Yediğimiz içtiğimiz ne varsa 46 dan bir misli pahalı alırız şimdi. O hayırsız Halkçılar 360 verdikten sonra benim tütüne, bizimkiler dört de verir beş de verir...»

Başka biri :

— Elbet Amerika bizi sevecek diye destekliyordu konuşanları. «Kim kurtardı onları Kunuri'de çemberden? Yunanlılar bırakıp kaçarken silâhlarını, biz can verdik cepheyi tutmak için!»

Üstelik tütünler kehribar gibiydi bu yıl. Hastalık görmemişti. Evlerde, depolarda bekleyen tütünlerini «Altın yetiştirdik bu yıl, sarı altın!» diye övünerek gösteriyorlardı eksperlere. Hangi eksperin notuna bakılsa, ekstra ekstra, ekstra, ya da birinci olarak kayıtlıydı tütünleri.

Çaylarını içiyorlardı. Etem uyardı Ferit'i:

— Kulağını aç da dinle!.

Futbol takımları gibi, hastaları vardı Demokrat Partinin. Onlardan biri, Çuval Ali, üstünde partinin baş harfleri yazılı kalın altın yüzüğünü dinleyenlerin gözlerine doğru uzata uzata, yüksek sesle konuşuyordu sobanın yanındaki masalardan birinde. «Dörtbuçuk - dört - boynumu keserim - inmez...» gibi kelimeleri duyuluyordu dediklerinden.

Dinleyenler gülüşüyorlardı:

— Atma!.

— Ağır ol!.

— Ne de olsa din kardeşiyiz!.

— Yaşa Çuval!.

Kahvede herkesin ona doğru kulak verdiği bir sessizlik oldu. Çuval :

— Siz de burdasınız, dedi, ben de burda. Erkekse-

niz bahse girin. Bu yıl ekstralar dörtten, birinciler 380 den aşağı giderse, adam diye çıkmam sokağa!.. Taşımam bu yüzüğü elimde, atarım!... Olmadı derseniz neyim var neyim yok hepsini size bırakır kaçarım bu kasabadan.

Biri :

— Hani dört buçuk diyordun? dedi. Yola gel yavaş yavaş...

Çuval gerilemedi :

— Bahse giriyorsan baş fiyat dört buçuk olsun!

Pos bıyıklı Bilâl Gülcü nargilesinin marpucunu ayırdı dudakları arasından. Hafifçe güldü :

— Yüzüğün sana yakışır. Sana kalsın!.

Başka biri atıldı :

— Sen o yüzüğü atarsan Celâl Bayar ne der?

Gülüşmeler başladı.

Tenekeci Halil :

— Olmaz, dedi, sen sokağa çıkmazsan dükkânlar açmaz, kapalı kalır!..

Hüseyin Uncu :

— Senin ne malın var ki neyi bırakacaksın arkanda, diye körükledi Çuvalı.

Çuval kan basmış yüzüyle Hüseyin Uncu'ya döndü:

— Daha da kafamı kızdırırsanız, entari giyerim. Düzdürürüm kendimi!.

Tenekeci Halil :

— Sen hazırsın ama!.

Hüseyin Uncu :

— Bu yaştan sonra kim gönlünü eder senin?

Diye sürdürdüler şakalarını.

Çuval :

— Eşşeoğlu eşekler! diye fırladı yerinden.

Masasında oturan D.P. İlçe Yönetim kurulundan

Hasan Savaş, bileğinden tutup sandalyesine çekti Çuval'ı. Sırtını okşadı :

— Onları duyma sen, onların ki hep şaka. Severler seni. Sen sabırlı ol, pazartesi sabahını bekle...

Kesilen konuşmalar başlar, yeniden uğultusu sararken kahveyi, eski seslerden biri yineledi :

— Yaşa Çuval Varol!

Yatışan Çuval, sesten yana döndü :

— Hep beraber yaşayalım kardeşim, sen de Varol!..

Sonra dedikleri, kahvenin uğultusu arasında eriyerek, İlçe Yönetim Kurulu üyesi Hasan Savaş'a dert yanmaya başladığı görüldü...

Ferit, karşıdan Hasan Savaş'ın konuştuğunu görüyordu şimdi. Ağır ağır, dediklerine hem dinleyenleri hem de kendisini inandırmak istermiş gibi bir kararsızlıkla, sık sık öne eğdiği başıyla kendi kendini doğrulayarak konuşuyordu. Dinleyenlerden de kendisini doğrulayan baş devinimleri bekliyordu bu sırada. Bu devinimler, bugün öğleden sonra Halkçıların kahvesi önünde gördüğü Halk partisi başkanı Enver Bezci'nin başını geriye ata ata konuşmasını ansıttı ona. O, sanki hep «Olmaz, hayır» diye diye konuşuyordu. Onu dinleyenler de hep «Haklısın olmaz» diye başlarıyla hak veriyorlardı.

Bakışlarını ayırdıktan sonra, daha bir süre gözleri önünde gördü Hasan Savaş ile Enver Bezci'yi. Biri çenesini öne eğiyor: «Evet, öyle!» diyordu, öbürü: «Hayır, öyle değil!„ diye geriye atıyordu başını. Besbelli tartışıp duracaklardı böyle pazartesi sabahına kadar.

Kahvede, rahat, iyimser görünüyordu konuşan, ya da konuşanları dinleyen herkes. Fakat bir kez susan, ya da yanındakilerden kopup kendi düşüncelerine dalanların çok çabuk değişiyordu yüz çizgileri. Kaygılar,

gölgeler yerleşiyordu yüzlere. Ferit çevresine baktıkça bir bir çoğaldığını görüyordu bu yüzlerin. İşte, nargilesini içen Bilâl Gülcü öyledi. Tesbihini çekmeye dalmış Kadir Adadım da öyle... Hüseyin Uncu, az önce kimseyle gülmemiş şakalaşmamış gibi susuyordu. Hatta, şimdi dördü de sustukları için, bir masada oturduğu arkadaşları da gömülüp gitmişlerdi tasalı sessizliklerine. Susarken her biri, bu akşam Asmalı kahvenin önünde beklediği sırada, radyo, haberleri verirken karşıdan gördüğü köfteciye, masalarında tek tek yemek yiyen, kaldırımda dikilen gurbetçi ırgatlara benziyorlardı. Daha doğrusu duyduğu kuşkularla aynaya bakacak olsa göreceği kendi yüzü gibiydi çevresindeki bütün suskun yüzler...

III

Binnaz, uyumadan, gözleri açık yatıyordu yere serili yatağında. Odası avluya bakan bir pencereden ışık alıyordu. Pencerenin pancurları açık, patiska perdeleri indirilmemişti. Avludaki erik ağacının, çatallana çatallana uzayan, yapraklarını dökmüş çıplak dalları çizgileniyordu camlarda. Dallar, uçlara doğru gittikçe inceliyor, gecenin karanlığına karışarak son buluyordu. Gökyüzü, önce hızla geçip giden yoğun, kara bulutlarla örtülüydü. Sonra sonra bulutlar yer yer ağararak alacalı bir görünüş aldılar. Saat ilerledikçe, aralanan bulutların arasından kış gecesinin üşüyen göğü, üşüyen yıldızları göründü. Daha sonra yıldızlar seyrekleşti; göğün koyu lâciverdi donuk bir maviye dönüştü; ağaran bulutlar kükürt serpilmiş gibi sarardılar, bir yerlerde ayın doğduğu anlaşıldı. Parçalanan bulutlar arasından vuran ay ışığı avluyu aydınlattıkça, erik ağacının dalları her zamanki gevrek görünüşlerini alarak inceldiler, gecenin karanlığından sıyrıldılar.

Oda soğuktu. Binnaz, içeri girerken tuttuğu kapı tokmağının, yaymak için kucakladığı yatağının soğukluğunu duymuştu avuçlarıyla, kolları arasında. Ayak bastığı taban tahtaları, kilim, kırışıklıklarını eliyle düzelttiği minder örtüsü, yana çektiği perdeler, alnını yaklaştırdığı cam hep soğuktular. İçine donarak girdiği yatağını ısıtıncaya kadar, uzunca bir süre büzülmüş,

titremişti sıkı sıkıya sarıldığı yorganının altında. Odanın hiç eksilmeyen soğuğunu, yorganın dışında kalan yüzünde, saçlarının dibinde duyuyordu şimdi.

Nereye baktığı anlaşılmayan gözleri hep açıktı. Tavana, pencereden dışarıya takılıp kalmış bakışlarıyla, uzun bir süre sırt üstü yattıktan sonra, sağına ya da soluna dönecek olsa, odanın soğuğunda donmuş gibi kımıltısız açık kalıyordu gözleri.

Her yanı tetikte sokaktan gelen sesleri dinliyordu yattığı yerde. Öyle sanılırdık ki yalnız kulak vererek değil, hiç kırpmadan açık tuttuğu gözleriyle de dinliyor, duymağa çalışıyordu sokaktan gelmesini beklediği sesi:

Ferit geçmiyordu.

Sokaklarında oturan erkekler kabaralı ayakkabılarıyla birer ikişer evlerine döndüler. Ağır adımlarının sesi, açılıp çarpılarak kapanan kapılarının arkasında dindi.

Ferit dönmüyordu.

Çoluk çocuk sinemadan, misafirlikten dönen mahallelilerin kalabalık ayak sürüyüşleri, birbirine karışan konuşmaları evlerinin önüne yaklaşırken büyüdü, geçip gittikten sonra yavaş yavaş sönerek duyulmaz oldu.

Ferit gecikiyordu.

Evlerinin avlusu sessizlik içindeydi. Avlunun ucundaki ahırda bir keçi ile bir eşekleri vardı. Arada bir, sineklenen kaşınan, ayaklarından birini sertçe yere vurdukça, nalın taşa çarpmasından çıkan madensel sesi, keçinin ıslak aksırıklarını duyuyordu. Tavan arasına yerleşmiş bir ocak çekirgesi, sert kısa kanatlarını birbirine sürterek çıtırdılar çıkarıyordu.

Nerelerdeydi acaba Ferit?

Öbür odada, soluk alışlarının sık sık daralması ile tekleyen horultularından babasının uyuduğunu anlıyordu. Kesik kesik öksürüşlerine, babasının horultuları

arttıkça gırtlağını gürültüyle temizlediğine bakılırsa annesi uyanıktı hâlâ. Besbelli uyumak için daha önce onun uyumasını bekliyordu. Ancak onun uyuduğunu anlayıp, uyuduğuna inanmak için, belki de bu akşam da ayaklarının ucuna basa basa odasına girecek, yatağında bir süre soluğuna kulak verdikten sonra içi rahatlayarak geri dönecek, uyuyabilecekti.

Off! Nerede kaldı hâlâ bu Ferit?

Annesinin durmadan kendisini kolladığını bilirdi. Bu yüzden her gün kavgalar atışmalar sürer giderdi aralarında. Şimdi, sokaktan gelmesini beklediği ses, Ferit'in adımlarının sesi, geciktikçe, her zamankinden daha çok kızıyor, düşman biliyordu annesini. Yarın en küçük bir sözü üstüne, annesiyle kıyasıya bir kavgaya tutuşmak için şimdiden hazır duyuyordu kendisini.

İki katlıydı evleri. Her iki katın da tavanı, orta boylu bir adamın kolunu kaldırınca parmaklarıyla rahatça değebileceği kadar basıktı. Alt katta, sokak kapısından, basıla basıla, yıkana yıkana yüzleri aşınmış parıldamış geniş malta taşları ile döşeli bir taşlığa girilirdi. Taşlığın solunda, eşiği biraz yüksekte kalan oturma odası vardı. Odanın iki küçük penceresi sokağa bakardı. Pencereler önünde, duvardan duvara, saman yastıkları ve üstü, saçakları dantelli patiska örtülerle örtülü bir sedir uzanırdı. Yerde kırmızı siyah yollu kilimler, yan duvarda bir konsol ile üstünde duvara dayalı, kenarına aile fotoğrafları yerleştirilmiş bir ayna, ortada bir mangal, dipte üç sandalye tamamlardı odanın eşyasını.

Taşlıkta, oturma odasını geçince, zeytinyağı, su, sirke küpleri dizili geniş bir merdiven boşluğu gelirdi. Üst kata çıkan merdivenin altına, yarım yarım, un, buğday, arpa çuvalları yerleştirilmişti. Küplerden gelen yağ, sirke asit kokuları ile çuvallardan gelen tahıl kü-

fü kokusu, taban taşları arasından yükselen nemli toprak kokusuna karışırdı hiç güneş görmeyen merdiven boşluğunda.

Taşlığın öbür ucunda daha küçük bir kapıdan avluya çıkılırdı. Hemen solda mutfak, geride ahır ile helâ, ortasında kocaman bir erik ağacı vardı avlunun. Duvarı dibinde, içinde ortanca, karanfil, fesleğen, ıtır sardunya, küpe çiçekleri dikili, kireçle badanalanmış boy boy tenekeler sıralanmış avlu, yandan çift kanatlı bir kapı ile sokağa bağlanmıştı.

Evin, üst katta, merdiven sahanlığının iki yanında, dar bir sofa üstündeki iki odasından biri önde sokağa, öbürü geride avluya bakardı. Avluya bakan odanın bitişiğinde ayrıca bir yüklük yer alırdı. Avluya bakan odada Binnaz, ön odada annesi ile babası yatarlardı geceleri

Eda Algan, Ferit'i sevdiğini anladıktan sonra, nişana kadar göz açtırmadığı kızını, nikâhtan sonra büsbütün baskı altına almıştı. Artık kızının Ferit'in karısı olduğunu, evinde kalışının zordan olduğunu biliyordu. Binnaz, Ferit'i görmesin diye, alt katta, oturma odasının boyasız tahta pancurlarını kapalı tutuyordu bütün gün. Ancak konu komşu misafirliğe geldikçe açılıyordu pancurlar. Üst katta, sokağa bakan kendi odalarına girmeyi yasak etmişti kızına. Kala kala, yukarda sofanın ucundaki pencere kalıyordu başa çıkamadığı. Günde dört beş kez o kapıyor, kızı üst kata fırlayıp açıyor, ardına dayayıp duvara çengelliyordu pencerenin pancurlarını.

— Off bunaldım artık!

Diye çarpınıyordu Binnaz.

— Ben insan yüzü görmeyeyim mi? Sokağa bakma-

yayım mı? Dört duvar arasına kapanmak için suçum ne? Mahpus muyum?

— Sen nikâhlısın. Şunun şurası düğüne kadar daha iki üç ay evimde misafirsin. Sana öyle yakışır...

Binnaz tutamıyordu kendini:

— Yeter artık yeter, mezara döndürdün bu evi. Bana zından ettin! Sabahtan akşama kadar içinde kapalı kalıp avlunun taşlarını, senin çiçek tenekelerini mi sayayım?.

Eda Algan, beynini yüreğini saran kuruntular bakışlarında donup kalarak bakıyordu kızına:

— Seni kapıda pencerede gören konu komşu ne der bir düşünsene! Kendini neredeyse Ferit'in kollarına, ayaklarına atacak, anasının zorundan evde duruyor diye lâf etmezler mi ardından?

— Ne olur ederlerse? Ferit benim kocam!

— Telini duvağını taktıktan sonra kocam dersin.

Binnaz yalvarıyordu:

— Oğlanın nasıl didindiğini, nasıl gününü gecesine kattığını görmüyor musun? Nasıl eridiğini seçmiyor mu gözlerin? Daha senin dediğini yerine getirmek için ne yapsın? Ne olur kapımızın önünden geçerken sen hatırını sorsan, ben de gönlünü alacak bir iki söz etsem?.

— Allah korusun!...

Diye titremeye başlıyordu annesi.

— Ne olur?.. Ne var Allah koruyacak?

Eda algan dolandırıyordu lâfı:

— Kızım, sen cahilsin, bilemezsin ilerde başına gelecekleri. Şimdiden yoluna çıktığını anlarsa evlendikten sonra ne yapar o Ferit seni?

— Ne yapar? Hiç!.

— Kafası kızdı mı yüzüne vurur. Horlar, iter kakar...

— Babam horladı mı seni?

— Baban duvağını açıncaya kadar benim yüzümü mü gördü? Ben saydırmasını bilirdim kendimi. Sen de bil, sen de saydır...

Binnaz, baş kaldırıyordu:

— Hepsi boş, hepsi saçma bu dediklerinin! Senin maksadın bana işkence, bana eziyet!. Allah kurtarsın beni senin elinden...

Eda algan, kuşkularının doğrusunu açıyordu:

— Sen toysun daha! İkiniz de gençsiniz, acemisiniz, yan yana konuşacak olsanız, sen bir iki lâfla kalacağınızı mı sanıyorsun?

— Ya ne yaparız?

— Şeytana uymayacağınız ne belli?

— Kapının önünde, senin gözünün önünde konuşalım diyorum ben sana...

— Olmaz!.

— Niye?

— Olmaz dedim, olmaz!...

— Ama niye?

Kavga büyüyordu:

— Kız sen konu komşuya rezil mi edeceksin beni? Ablan gibi yapıp kahırdan öldürecek misin anamı?

— Cadısın sen, cadı! Ablamın yaptığını yapmak yarar sana!.

Eda Algan'ın yumruğunu sıkıp el kaldırması Binnaz'ın annesinin elini kolunu tutup vurmasını önlemeye çalışması, bir ara kaçarak, yukarıda odasına kapanıp hüngür hüngür ağlamasına varıyordu sonunda bu kavgalar.

Eda Alga'nın kızını kapıya pencereye çıkarmayan bu baskısı arttığı ölçüde, dinleme duyusu gelişti Binnaz'ın. Evin neresinde olursa olsun sokağa, sokaktan

gelen bütün gürültüler arasında da ayak seslerine kulak veriyordu. Avluda çamaşır asar, ateş yakarken, mutfakta sebze ayıklarken, oturma odalarında anası babası ya da gelen giden komşulardan biriyle otururken, gece uyuyuncaya kadar yatağında, en küçük bir tıkırtıda hemen sokaktaydı kulağı; yakınında konuşulanlardan evin içindeki seslerden önce sokaktan gelen sesi alırdı sanki. Sabahları işe giderken, akşam eve dönerken, dayanamaz günde en az iki kez kapılarının önünden geçerdi Ferit. O bu geçişleri duyardı mutlaka. Tanır, ayırırdı Ferit'in adımlarının sesini, daha doğrusu tanıdığını sanırdı. Çünkü duyduğu adımlarının sesi ile beraber, sokaktan Ferit'in geçtiğini haber veren öyle şaşmaz bir önsezi ile hızla çarpmağa başlardı ki yüreği, içinden «O» diyen bir ses duyar, üst kattaki sofanın penceresine koşunca, yanılmadığını, gerçekten Ferit'in geçtiğini görürdü. Sabahları annesinden önce aşağıya inince, kapısı üstünden atılmış bir gül ya da bir karanfil bulurdu avlunun taşları üstünde. O gülü, o karanfili Ferit'in attığını bilirdi. Alır, hemen koynuna atarak saklardı gülünü, karanfilini. Ferit'in her gece kapısından geçmesini, yeni bir gül, bir karanfil atmasını bekleyerek uyurdu...

Kadın, erkekten bir şeyler istemekle vermeye başlar kendini. Hoşlandığı erkekten ilk beklediği şey cömertliktir. Saygıyı, ilgiyi, açık elliliği, cesareti, ataklığı, aşkı, korunmayı kapsayan geniş anlamda bir cömertliktir bu. Sırasında çok küçük bir şey, örneğin, «Bir dakika çantamı, şemsiyemi tutar mısınız» gibilerden önemsiz bir yardım istemekle hoşlandığını açıklar erkeğe. Sonra sonra erkeğin kollarına doğru kaydığını duydukça bir şeyler ister erkekten, ya da aksi, bir şeyler istedikçe er-

erkeğin kollarına doğru kayar. Çok iyi bilir ki, bir gün tüm isteyip de aldıklarının karşılığını ödeyecektir erkeğe. Beklediği şey, sertlikle, kabalıkla bile olsa «Hadi, öde» demesidir erkeğin. Kendini erkeğe teslim ederken, o anda verdiği şeyin karşılığını daha önceden erkekten almış olduğuna inandığı için kurtulmuş sayar kadınlık onurunu.

Binnaz da, düğün ister, mektup yazmasını, kapısının önünden geçmesini, avlusuna gül karanfil atmasını beklerken, istediklerini bir bir aldıkça, biraz daha Ferit'in olduğunu duyuyordu kendinin. Belki de bundan öteye, kendini bütün bütün Ferit'e verebilmesi için, düğün, gelinlik giymek falan değil, kafası iyice kızarak, «Hadi, yeter benimle oynadığını öde!» demesini, kollarına teslim olmasını herkesin gözünde haklı çıkaracak bir ataklık, bir şiddet göstermesini bekliyordu Ferit'in. Karşı koymayacağı bu saldırının Ferit'den gelmesini bekleyerek boyun eğiyordu biraz da annesinin baskısına. Bunun içindir ki annesiyle baş başa tartışmalarında, ne kadar Ferit'ten yana çıkarsa, Ferit'le mektuplaşmalarında iç güdüleriyle o ölçüde annesini koruyor, haklı çıkarıyor, kendi duygularını elinden geldiği kadar gizleyerek, yavaş yavaş sabrının sona ereceği noktaya doğru itiyor, kışkırtıyordu Ferit'i. Hiç kendi sabırsızlığından söz ettiği yoktu. «Biliyorsun annemin durumunu» diye yazıyordu. «Beni gelin görmezse, telimle duvağımla evinden yolcu etmezse kahrından ölür. Annemin ölümüne sebep olursam ömrümün sonuna kadar yüzüm gülmez bir daha.»

Ferit, uysallıkla boyun eğiyordu onun her dediğine. O böyle, karşılığında bir şey istemeden Ferit'in kendisine bağlı kaldığını gördükçe kendi sabırsızlığını kolaylıkla yeniyor, çevresindekilerinin gözünde değeri-

nin yüceltildiğine inanarak okşanmış duyuyordu onurunu.

İstediği biraz da komşularının, akranlarının görmesiydi âşığının bu gelip geçişlerini. Kapılarının önüne yaklaşır, pencerelerine yan gözle bir kez bakarak geçip giderken, sokaklarında oturan öbür kızlar, yeni gelinler, ayaklarının hafiften dolanarak renginin uçtuğunu görürlerdi elbette ki Ferit'in. İsteseler de istemeseler de kıskanırlardı onu! O, annesinin elinden kurtulabilmişse, üst katta, sofadaki pencerede, perdenin gerisinden bir görünür bir kaybolurdu Ferit'e. Bu kadar görünmekle bile bakışlarında bir şeyler uçuşmasından mutlu ettiğini bilirdi onu.

Bazan, şakacı komşularından biri, sokağın başından Ferit'in geldiğini görünce, «Kız Binnaz!...» diye bağırırdı kapısının önünden, ya da pencereden. Olur olmaz bir şeyler uydurur, kapıdan pencereden baktırırdı Binnaz'ı.

Ferit'in arkasından «Kız Binnaz, yaktın erittin oğlanı. Hâlâ ne uzatıyorsunuz şu düğünü? Bir davul, bir zurna yapıverin gitsin! Yazık değil mi oğlana?» diye takılırdı mahallenin yeni gelinleri, akranları.

«Bunun burasında düğüne ne kaldı ki?» diye çalımlanırdı Binnaz. «Düğün isteyen ben miyim sanki? Ferit de ille gelinliğinle alacağım seni deyip duruyor!»

Neredeyse bütün sesleri dindi sokağın. Artık duyulan evin içindeki seslerdi yalnız. Babasının horultusu, annesinin gürültülü gırtlak temizlemeleri, tavan arasındaki ocak çekirgesinin çıtırdıları...

Nerelere takıldı kaldı acaba bu Ferit?

Yavaş yavaş umutsuzlanmaya başladı. Tütün piyasasının açılmasını merakla bekleyen herkes gibi kahvededir o da, diye düşünüyordu hep. Gece sokaklarından geçtiğini bildiği bütün erkeklerin ayak seslerini duydu.

Saat gece yarısını buldu nerdeyse. Ortalık ay ışığı ile iyice aydınlanmıştı.

Hâlâ kahvede mi acaba Ferit?

Annesinin bir kez daha gırtlağını temizlediğini duydu. Düşünceleri gittikçe hızlanıyordu: «Görürsün sen! Koca cadı! Kara diken! Hele Ferit bu akşam geçmesin, yarın gösteririm ben sana!.»

Ah Ferit! Nerelerdesin? Darıldın mı yoksa?

Annesi yatağında döndü. «İster uyu ister uyuma, Hele bir Ferit geçecek olsun kapıdan, kalkacağım, fırlayacağım! Hele önüme geçmeyi bir dene! Bak bakalım yolumu kesebilir misin? Pencereyi açıp, gözünün önünde oyalı yeşil mendilimi atacağım Ferit'e».

Duydu sonunda. Ferit kahveden dönüyordu. Dargın değildi demek. O bahriyeli adımlarıyla yaklaştı yaklaşıyordu ayak sesleri. «O!» dedi her zaman içinde duyduğu şaşmaz ses. Yüreğinin çarpışları hızlandı. Ama kımıldayamıyordu yerinden! Yüreğinin gürültülü vuruşlarını bastırmaya çalışarak dinledi sokaktan gelen adımları. Avlu kapısının önündeydi işte. Avlunun taşlarına düştüğünü duydu yumuşaklığıyla bir gülün. Bir el, sıcak bir el, göğüslerini kalçalarını, bütün etlerini yalaz yalaz dolanıyormuş gibi yandığını, bir sıcaklığın bütün gövdesini sardığını duydu. Kımıldayamadı.

Avuçları içinde sıktığı yastığı yüzüne bastıra bastıra sürttü: «Ferit'im, aslan Ferit'im, seninim ben! Seninim !» diye mırıldandı dişleri arasında «Çok değil, az kaldı ! Az kaldı dindirmem için bütün üzüntülerini, bütün özlemini!.» Gövdesinin bütün sıcaklığı ile yatağa biraz daha, biraz daha, yatağın altındaki taban tahtalarının sertliğini duya duya sokuldu. Yastığı bırakıp iki yandan kavradığı yatağı sıktı avuçları arasında.

Ferit'in adımları gecenin içinde yankılanarak uzaklaştıktan, duyulmaz olduktan sonra, yatağın içinde göv-

desinin o gerilimi dinip, elleri kolları gevşeyince, kalktı, aşağıya inmek için odadan çıktı. Merdivenin başında annesinin seslendiğini duydu:

— Binnaz sen misin?

— Benim

Dedi, rahatlamış yumuşamış bir sesle...

— Avluya mı?

— Avluya...

Avluya çıkınca, annesinin sandığı gibi ayak yoluna gitmedi. Ferit'in, kasaba parkından koparıp da, avlu kapısının üstünden attığı kocaman kırmızı bir gülü aldı düştüğü yerden. Koklaya koklaya geri dönerken, avlu nun soğuğundan kaçmak için adımlarını çabuklaştırdı. Avlu kapısını kapatınca bir daha uzun uzun kokladı gülünü. Annesinin adımlarına kulak verdiğini duyarak odasına döndü.

Yatağına girdiği zaman, göğüsleri arasındaki soğuk gülün, belleğinde bir el çağrışımı uyandırarak ılındığını, başını döndüren kokusunu duyuyordu.

IV

Kasaba bir zamanlar dünyanın en güzel sultani üzümünü yetiştirmekle tanınırdı Avrupa'nın büyük ticaret merkezlerinde. Üstüne kahverengi boyayla yerli firmaların markaları basılı yeni rendeden çıkmış tahta kutular içinde üzümünü, Liverpool, Hamburg, Rotterdam, Kopenhang'a taşıyan yabancı gemiler uğrardı limanına. Ürünün altın değerinde olduğu o dönemden, birbirinden güzel evlerle, geniş yüksek kapılarından kuru üzüm çuvalları yüklü develerin rahatça geçtiği büyük antrepolar inmiş kalmıştı kasabaya. Girişinden çıkışına kadar, kasabanın ana caddesi üstünde üçer dörder yapı arayla sıralanırdı bu antrepolar.

1931 buhranından sonra üzüm dünya piyasasında değerini yitirdi. Toprağı kıt kasabalılar yaşlanan bağlarını yenileyemedikleri gibi, verimi azalan yaşlı kütükleri sökmek, tütüncülüğe başlamak zorunda kaldılar. Artık eskisi gibi üzümü bol değildi kasabanın. Eski antrepoların bazıları sinemaya, kahvehaneye çevrilmişti. Kalanlarını ise her yıl izmirin büyük tütün alıcıları kiralıyordu.

Kasabanın bütün büyük antrepolarının kapıları önünde, bir iki aydan beri, İzmir plâkalı uzun kuyruklu Amerikan arabaları ile kurbağa renkli cipler duruyordu yine. Antrepoların girişlerinde, çoğu cam bölmelerle ayrılmış yazıhanelerde, çizmeli, spor ceketli, kasketli eksperler ile yardımcıları olan ustabaşılar, durmadan el-

lerindeki listeleri gözden geçiriyorlar; ev ev, depo depo dolaşıp kasabanın tütünlerini görüyor, notlar alıyorlardı. Çoğu antrepoların, kapılarında bekçileri vardı şimdiden.

Kasabada özel telefon yoktu henüz. İzmirdeki büyük alıcı firmalar, sık sık kasaba postahanesinden arıyorlardı adamlarını. Kasaba postahanesinin dağıtıcılarından biri neredeyse koşa koşa gelip haber veriyor, diyelim ki, İzmir Caddesinin üstünde,*The American Tobacco Company*'nin antreposunda, yazıhanede, başından hiç çıkarmadığı kasketiyle çalışan eksper, her işi bırakıp, postahaneye dönen dağıtıcının arkasına düşüyordu. Adam, kahverengi çizmeleri, açık renk kilot pantolonu ile Cumhuriyet Alanından geçip Köprübaşına doğru inerken kahvelerde oturanların bakışlarını yürüyüşündeki hızla çekip götürüyordu arkasından. İzmirden arandığını, bazı emirler alacağını biliyorlardı onun. Eksper, postahanenin geniş mermer salonunda, bir başka posta dağıtıcısının daha önce telefona çağırdığı, bir başka firmanın, örneğin *Sunel Ltd Co.* nin eksperinin konuşmasını bitirip telefon kulübesinden çıkmasını bekleyerek, dolanıyor, arada bir durup kimbilir kaçıncı kez duvarlardaki afişleri okuyordu. Kulübedeki eksper, tek kelimelik karşılıklarla, evet, anladım, oldu, evet, evet, 1400, az, iyidir, oldu, anlaşıldı, başüstüne, saygılar diye sürdürdüğü konuşmasını tamamlayıp kulübeden çıkarken yarım yamalak bir merhaba diyordu ona. O da yarımyamalak bir merhaba ile karşılık veriyor, acele dalıyordu kulübeye. Kendisi de öyle tek kelimelik karşılıklarla İzmirdeki alım müdürü ile konuşurken, kulübenin camından *Gery Tobacco, Herman, Kavalalılar,* gibi firmalardan birinin eksperinin postahaneye girdiğini, telefon kulübesini dolu bulunca, sabırsızlığını yenmek için acele bir cigara yaktığını, sa-

lonun ortasında durup bir duvardaki sağlık afişlerine, bir kulübeye baktığını görüyordu. Az sonra yarım yamalak bir merhaba ile o da gelene bırakıyordu kulübedeki yerini. Postahane Caddesinden Zafer Caddesine çıkıyor, kahvelerde üstüne yapışan bakışları arkası sıra çekip uzatarak, Köprübaşından, Cumhuriyet Alanından geçiyor yazıhanesine dönüyordu. Giderken nasılsa, dönerken de hep öyledi yüzü. Duygusuz, yabancı. Sadece dönüşte adımları biraz daha ağırlaşıyor, yanından geçenlerin verdikleri selâmları görebiliyordu. Tanıştıklarından biri selâmlaşmalarından cesaret alarak «Ne haberler var?» diye soracak olursa, «Yok bir şey, bizim işler pek değişmez, tespitleri soruyorlar» gibi ipucu vermeyen karşılıklarla adamla konuşmasını koparıyor, duraklamadan yürüyüp geçiyordu.

Akşamdan akşama depolardaki yazıhanelerinde kurdukları portatif karyolalarında yatıyorlardı kasabada kalan eksperler. Yemeklerini aşçıdan getirtip yazıhanelerinde yiyorlardı. İçlerinde *The American Tobacco, Gery Tobacco* İngiliz *Sunel*'in eksperleri gibi daha varlıklı olanlar, her akşam *Chevrolet* arabalarıyla İzmire gidip, ertesi gün erkenden kasabaya dönüyorlardı. Kasabada kalanlarıyla kahvelerde lokantalarda karşılaşmak olanaksızdı. Üstelik her yıl değiştiriliyorlardı. Son yirmi yıl içinde iki yıl üst üste kasabaya gelen bir eksper görülmemişti daha. Firmalar ayrıca eksperlerin her yıl bir öncekinden çok uzak ilçelere gönderilmesine dikkat ediyorlardı. İçlerinde yalnız bir dereceye kadar Tekel eksperi özgür duyuyordu kendini. O da Tekel memurluğunda kendisine ayrılan, gündüzleri çalıştığı bir odada yatıp kalkıyor fakat geceleri şehir kulübünde kasabanın memurlarıyla bir arada görünmekten çekinmiyordu. Görüştüğü, yakınlık kurduğu memurlar ise tütünle ilgisi olmayanlardı hep. Fakat onun da mi-

safirliği öbür eksperler gibi bir mevsimlikti kasabada.

Kaymakam, yargıçlar, savcı, jandarma komutanı, mal müdürü ile öğretmenler gibi görevliler dışında kim varsa tütünle ilgiliydi halk arasında. Küçük memurlar genel olarak kasabalıydılar. P.T.T. de çalışanlar, özel saymanlık, adliye, mal müdürlüğü yazıcıları hep ekici çocuklarıydı. Kendileri aylığa geçerek biraz durumlarını sağlama almışlar, karıları, çocukları tütün tarlalarında kalmıştı yine. P.T.T.deki dağıtıcılar, telgrafçılar, gişe memurları bütün konuşmalarını dinliyorlardı eksperlerin. Gelen bütün telgraflarını akıllarında tutuyorlardı. Ama açık bir şey anlaşılması olanaksızdı öğrenebildiklerinden. «Acele geliniz» diye bir telgrafla İzmir'e çağırılıveriyordu bazan bir eksper. Ne konuşulursa İzmir'de konuşuluyor, kasabaya dönüşünde işe yarar tek söz sızmıyordu eksperin ağzından. Adamlar, kasaba sokaklarında, yine o soğuk, yabancı, yalnız yaşamaya alışkın yüzleriyle görünüyorlar, yazıhaneleriyle postahane arasında gidip geliyor, evlerde ve depolardaki tütünleri görüp, çok konuşmadan notlar alıyorlardı. Ekici, tütün piyasasının açılacağı güne kadar tütününün ne edeceği üstüne yine kimseden bir şey öğrenemiyordu.

Radyolar, gazeteler bu konudaki merakını gidermeye yardımcı olamıyordu ekicilerin. İzmir gazetelerinde her mevsimde tütünle ilgili haberler görülmez değildi gerçi. Daha tütünler dikilirken, yağışların dikimi geciktirdiği ya da sırasında yağdığı için kolaylaştırdığı gibilerdendi bu haberler. Sonra sonra, sırasız yağan yağmurların, taşkınlıkların, doluların, ya da uzayan kuraklığın verdiği zararlar konu alınırdı. Ekicilerin işleri yolunda gittiği sürece haberler hep küçüktü. İkinci üçüncü sayfalarda beş on satırla geçiştirilirdi. Ekicilerin işleri bozulunca, ön sayfalara atlarlar, git-

tikçe büyüyen kara kara harflerle, sutundan sutuna taşarak, bir takım yüzü maskeli kuşkuların, korkuların gölgeleri gibi gazete sayfalarını karartırlar, karabasan olarak ekicilerin rüyalarına girerlerdi. Daha fideler çapalanırken bir başlık uzardı İzmirin sabah gazetelerinden birinde: «Akhisar'da tütünlerde hastalık görüldü.» Üç beş yılda bir değişirdi tütünlerde görülen bu hastalığın cinsi. Bazan adı küllüktü, bazan mavi küf. Fakat veba, kolera gibi, bulaşıcı, yaygın hastalıklardı hepsi. Bir tarlada görünmesiyle bütün bir bölgeye yayılmaları arasında üç dört gün ya geçer ya geçmezdi. Yağışlarla güneşli havaların karar tutmadığı yıllarda, tütün fidanlarının yapraklarında küçük lekeler olarak ortaya çıkardı hastalık. Öldürücüydü, şifası yoktu. Fidan boy attıkça leke büyür, yaprağı sarardı. Tek çare hastalık yayılmadan ilâçlamaktı fidanları. Hastalığı önleyen ilâcın fiyatı birden bire yükselirdi bu haberlerden sonra. Ekici borç harç ilâçlayacaktı tarlasını. Hastalık önlenince haberler yine küçüle küçüle iç sayfalara kayardı. Geçerli olan korkuydu çünkü. Davasını kazanan bir kimsenin avukatına uğramayı bugünden yarına sallaması, iyileşen hastanın doktorunu aramayı boşlaması gibi, gazetesinde korku vermeyen haber de pek önem taşımaz okuyucu için.

Güz aylarında bazı haberler önemsizmiş gibi geçiştirildi taşra gazetelerinde. Yılın tütününün geçen yıldan on bin ton fazla olduğu, Tekel Genel Müdürlüğünün gelecek yıllarda bu artışı önleyici bazı tedbirler alacağı, özellikle kalitenin düşmesinin önleneceği gibi... Tüccarın elindeki geçen yılın stokunu henüz tüketemediği, Tekelin depolarında bir yıllık tütün stoku bulunduğu gibi haberler ise durmadan yenilenirdi. Tütün piyasasının açılması yaklaşırken, tütün alıcıları derneği temsilcilerinin Ankara'da, açılacak piyasanın koşullarını

saptamak için, Gümrük ve Tekel bakanlığı ilgililerıyle görüşmelerde bulundukları öğrenilirdi gazetelerden. Devlet radyosu zaman zaman yayınlardı bu haberleri. Tütün piyasası açılıncaya kadar gazetelerde, radyolarda adı geçmeyen ekicilerdi yalnız. Onlar adları geçmeden tütün tarlalarında ter dökerlerdi bütün yaz. Kurutup kaldırdıktan sonra evlerinin baş köşesinde yer verdikleri tütün balyalarının kokusuyla bir arada yaşarlardı.

Yılbaşı yaklaşırken tütün piyasasının açılış haberleri gittikçe büyüye büyüye görünürdü. İkinci Dünya Savaşından önce aralık ayında açılırdı tütün piyasası. Her yıl gecike gecike 1952 de ocak ayının ikinci haftasını buldu. Piyasanın her yıl biraz daha gecikmesinin nedeni, tüccara elindeki stokları tüketebilmesi için zaman bırakılmasıydı hep. Fakat yine de her yıl tüccar elinde en az bir yıl işlenecek tütünü birikmiş olarak girerdi piyasaya. Ekici ise piyasanın açılması geciktikçe elindekini avucundakini daha tüketmiş, daha fakirleşmiş olarak...

V

Günlerden pazar olduğu halde, kasabanın bütün erkekleri erkenden sokaklara dökülmüştü. Ertesi sabah açılacak tütün piyasasının merakıyla bir çeşit komaya girmişlerdi artık. Evlerinde duramıyorlar, bir kez sokağa çıktıktan sonra da müşterisi oldukları kahvelerde oturup kalamıyorlardı. Ocak ayının o bulanık sabah karanlığında, kahvelerinin, sokaklarının kalabalığıyla, sabahtan çok, akşam üstü görünüşündeydi kasaba. Büyük kentlerde bayram önceleri, yılbaşı önceleri görünen bir trafik sarmıştı sokaklarını. Şu değişiklikle ki: onlar alış veriş için değil, tek tek kaldıkları sırada düştükleri umutsuzluktan sıyrılmak, yalnız kalmamak için sokaklardaydılar. Kahveden kahveye dolaşırken, tanıdıklarının dükkânlarına girip çıkarken, artık gerçekte kimse kimseyi aramıyor, karşılaştıklarıyla merhabalaşıp bir iki söz etmekle gideriyordu gerginliğini.

Bir bakıma bir yılbaşı öncesiydi onların da yaşadıkları. Belediye bazı yasakları kaldırmış, bazı cömertliklerde bulunmuştu bu yüzden. Elektrik fabrikası saat altıda çalışmaya başladı. Düşük voltlu çıplak ampullerin aydınlattığı, duvarları isli, tezgâhlarının mermerleri zamanla kararmış fırınlar, boşalmış rafları toz tutmuş bakkal dükkânları, çürük çarık tahtalardan kurulu sergilerinde kuru soğanla patatesten biraz da prasa ile ıspanaktan başka bir şey kalmamış manavlar, bütün kahveler, erkenden açıktılar. Sabah yedibuçuğa

yaklaşırken bir türlü sabah olmayacakmış gibi hâlâ uzuyordu gecenin karanlığı. Kasabanın üstüne çöken sisin içinde, takılı oldukları direklerin ucunda top top cılız ışıkküreleri gibi lâmbalar yanıyordu hâlâ sokaklarda.

Saat yedibuçukta radyo sabah haberlerini vermeye başlarken kahvelerdeki bütün iskemleler doluydu. Çoğu ekicilerin radyosu yoktu henüz. Radyoları olanlar da, korkuya kapıldıkları zaman boyunları yerde sırt sırta veren koyunlar gibi, sürüye karışmak, bir arada olmak için kahvelerdeydiler. Spiker haberleri vereceğini söyleyince, konuşmaların uğultusu kesildi; ince cam bardaklarda dönen çay kaşıkları durdu. Hafifçe doğrulan adamlar, altlarındaki sandalyeyi kavrayıp radyolara çevirdiler.

İlçe Sağlık Merkezi Başdoktoru Ziya Somer de o sabah kendini erkenden sokakta bulanlar arasındaydı. İlk uğradığı yer, Köprübaşı'nda bakkal Sabri Beyaz'ın dükkânı oldu. Sabri Beyaz sabahın yaklaştığını haber veren içgüdülerine uyarak, yılların eline koluna yerleştirdiği bir alışkanlıkla dükkânının ön bölümündeki elektrik lâmbasını az önce söndürmüştü. Doktor içeriye girince karaltılar halinde seçerek selâmladılar birbirlerini.

Sabri Beyaz'ın mermer tezgâhının üstündeydi sağ eli. Elinin altından gelen küçük bir cep radyosunun sesine yöneltmişti bütün dikkatini. Baş parmağı ile ses düğmesini ayarlıyordu. O sırada bir gök gürültüsü ile parazitlenen sesi kıstı, bekledi, gök gürültüsü dinince yeniden ayarladı. Ses açık açık duyulmaya başladıktan sonra Doktorun tezgâhın önünde durduğunu gör-

dü. Dalgınlığının uzadığını, konuğu ile gereği gibi ilgilenmediğini ansıdı :

— Afedersiniz Doktor Bey, dedi, hoş geldiniz...

Havanın aydınlanacağı yerde iyice karardığını da ancak görebildi. Elini radyodan ayırdı, geriye uzattı, tezgâhın üstünü aydınlatan, dükkânın ön bölümündeki elektrik lâmbasının anahtarını döndürdü.

Haberlerle birlikte hızlı bir yağmur indirdi.

Tütün, ilk haberiydi bültenin. Spiker, tütün piyasası ile ilgili olarak, cumartesi akşamı söylenenleri yineliyordu. Gümrük ve Tekel Bakanı, üretici, tüccar, piyasa gibi sözleri, inanç, umut, güven, hükûmetimiz gibi sözlerle karıştıra karıştıra konuşuyordu yine. Sesi, yağmurun dükkânın geniş saçağı üstüne inen sık vuruşlarına karışıyordu.

Sabri Beyaz Demokrattı:

— Berekettir, dedi.

Kısa bir aradan sonra ekledi :

— Uğurdur!.

Doktor, tezgâhın önünde, radyonun yanında ayakta duruyordu.

— İnşallah, dedi hafifçe...

İlk hızı geçince kararını bulan yağmur, sabahın o bulanık kirli karanlığını arıta arıta bir süre yağdı. Kesilmesine yakın, yavaşlarken, hava hızla ışımaya aydınlanmaya başladı dışarda.

Sabri Beyaz tütünle ilgili haberlerin ardından radyonun sesini kıstı.

İyi olacak!.

Bir güven vardı duruşunda...

Doktor, Demokrat falan değildi. Halk Partisinden doğru dürüst bir hayır görmemişti. Demokratlardan da göremiyeceğini biliyordu. Karısı ile yakınları partileri değil onu suçluyorlardı bu yüzden. Giden gelen iktidar-

lardan yararlanmasını bilmeyen önce oydu. Karısının bütün yargılarına karşı gelmekte rahatlık bulduğu, yaşayışının barışını sürdürdüğü için, o da bu yargıyı benimsemiş görünüyor, gerçekte ise önemsemediği için doğruluğu yanlışlığı üstünde pek durmuyordu karşılaştığı bu gibi sataşmaların. Fakat bildiği bir yararı varsa, karısı ile olduğu kadar politikacılarla da didişmesini önlüyordu bu tutumu. Demokratlara karşı çıkmaması bile, onun tedirgin edilmemesi, yerinde kalabilmesi için yeterliydi.

— Her halde, dedi yine yavaşça.

Sabri Beyaz kolunu geriye uzattı. Bu kez, kapatmakta geç kalarak elektrik düğmesini çevirdi. Dükkânın önünde, ıslak kaldırım taşları üstünde yansıdığını gördüler güneşin. Karşıda, köprünün sağında dereye inen sokağın ağzından görünen evler ile çıplak kavak ağaçları açık bir mavilik içindeydiler.

Sabri Beyaz :

— İyi olacak, hem de çok iyi olacak, yüzümüz gülecek bu yıl... dedi.

Umutla güçlenmiş gibiydi. Doktor ise çoktan geride bırakmıştı büyük umutlarla yaşadığı yılları. Artık kendiliğinden bir ölçü yerleşmişti davranışlarına :

— Öyle görünüyor...

Aklına gelen bir noktayı önemsemeden ekledi :

— Bakanın gelişinden söz yoktu haberlerde?

Sabri Beyaz duraladı :

— Ne gibi?

— Cumartesi akşamı İzmir'de olmayacak mıydı bakan? Piyasanın hazırlıklarını gözden geçirmiyecek miydi?

Sabri Beyaz :

— Ha?. dedi ağzı aralık kalarak.

Bağlayamadı sözünü. Ne çıkar bundan? Ne zarar var gelmemişse? Gelmeyişinin sonucu ne olur? gibilerden kuşkularına bir karşılık bulabilmek için zaman kazanmaya çalıştı. Az önce umutla güçlenmiş, şişmiş görünüşünü yitirmiş küçülmüştü şimdi :

— Ya... diye ekledi kuşkuları baskın çıkarak.

Doktor :

— Belki bugün gelir... dedi, her olayı olagan karşılayan her zamanki telâşsız tutumuyla.

Sabri Beyaz, her iyimser görüşe katılmaya hemen hazırdı:

— Evet, bugün gelir. Bugün mutlaka gelir.

Dükkâna bir ekici girdi o sırada. Paltosuz, kasketliydi. Bakışlarında yer etmiş bir acıyı silemeden gülümsemeye çalıştı:

— Merhaba Sabri Bey!.

Sabri Beyaz dudaklarının baştan savma kıpırtısı arasında kaybolan kısa bir merhaba ile aldı adamın selâmını.

— Haberler iyi çok şükür ...

— Bakalım, daha tam belli değil...

Adam gülüşünü korumaya çalışıyordu:

— Yok, iyi, hep iyi! Kısmetse on güne kadar alırız tütün paralarını. İnşallah yüzüm kızarmaz sana...

Sabri Beyaz, daha uzun konuşmasına, istediğini tam söylemesine sıra bırakmadan, bir paket Birinci cigarası sürdü tezgâhın üstünde adamın önüne. Adam yutkundu. Kısa bir süre cigarayı almadan tezgâhın önünde kaldı. Dükkânın boş raflarında, boş bidonlarında dolaştı bakışları. Cigarasını aldı.

— Eksik olma, dedi. Borcumu ödesem de iyiliğini ödeyemem. Unutmam bütün yıl hiç değilse beni cigarasız bırakmadığını. Hadi eyvallah... Siz de hoşça kalın Doktor Bey...

Adam elinde cigara paketi ile çıktı dükkândan.

Sabri Beyaz, ellerini iki yana açtı üzgün üzgün. Omuzlarını çaresizlikle kaldırdı :

— Görüyorsun ya Doktor?.

Doktor, hafifçe başını eğdi.

— Evinde yedi yüz kilo tütünü var bu adamın, cebinde içecek bir paket cigarası yok...

— Öyle...

Sabri Beyaz, tezgâhın sağ çekmecesini açtı. Kalın, sarı bir defter çıkardı. Ekicinin hesabına geçirdi cigarayı. İç çekti :

— Ben ne yapayım? Ne gelir benim elimden?

Sarı defterin yapraklarını baştan sona hızla kaydırdı başparmağının altında :

— Şu deftere bak! Hep veresiye, hep veresiye! Sonra mallar ne oldu? Dükkân niye boş kaldı diye soruyorlar bana? Niye boş kalmasın? Mallar hep bunun içinde. Hep bu defter yuttu dükkândaki malları...

Defteri tezgâhın üstüne bıraktı. İşaret parmağını acele tükürükledi. Birer ikişer çevirmeye başladı sayfaları.

— Görüyorsun nasıl manzara? Nasıl bütün sayfalar dolu?

Her sayfa, büyüklü küçüklü dörtgenlere, dar kolonlara bölünmüş, eski harflerle sık satırlarla yazılmış, sayılar, yazılarla kararmıştı.

Girit göçmeniydi Sabri Beyaz. Gençliğinde Amerikada çalıştığı söylenirdi. Para biriktirmiş, dönmüş, Amerika'da gördüklerine benzer bir bakkal dükkânı açarak yerleşmişti kasabada. Tütün paraları her yıl kasabaya girdikten sonra yok yoktu dükkânında. Ortada dörder dörder sıralanmış kırka yakın beyaz bidon, tepeleme tür tür, şeker, pirinç, kuru fasulye, mer-

cimek, nohut, gibi yiyeceklerle doluydu. Bidonların gerisindeki yüksek camlığı peynir, helva çeşitleri doldururdu. Uzun tezgâhının altındaki camlıkta ise, turşu, zeytin, salça, kavanozları sıralanırdı. Kasabanın eski antrepolarından birinden bozma, oldukça büyük dükkânın iki yan duvarı boyunca göğüs yüksekliğine kadar sıra sıra çekmecelerle, çekmecelerin bitiminden tavana kadar yükselen kat kat raflarda büyük bir bakkalda her ne bulunması gerekirse vardı. Türlü baharat çeşitleri, yağ, konserve, hazır yiyecek kutuları, cigara, makarna, temizlik gereçleri paketleri, içki şişeleri renkleriyle göze hoş gelen bir görünüş verirdi dükkâna. Tavandan hevenk hevenk ip yumakları, urganlar, koşum takımı parçaları, süpürgeler, gemici fenerleri sarkardı. Dükkânın gerisinde depo olarak kullanılan bölümün kapısından, dolu sabun çuvallarının yağ tenekelerinin rutubetle karışık asitli kokuları gelirdi. Şimdi gün ışığı ile iyice aydınlanan dükkânda, boş tavan, kancaların etrafındaki sıva döküntüleri, çizikler, belirsizleşen rengiyle sıvanıp badalanması gerektiğini ansıtıyordu. Beyazı atan yağlı boya rafları, camlıkları, bidonları bir hastalık sarısı sarmıştı.

Sabri Beyaz, veresiye defterini kaldırdıktan sonra tezgâhın sol çekmecesini açtı. Alış verişten gelen paraları koyduğu çekmecedeki bölmeli sele boştu hemen hemen.

— Ne var bunda? hiç! Şimdi henüz daha sabah dersen akşam üstü uğra bir daha göstereyim. Yine böyle boş kalacak! Neden? Çünkü para artık sıfır, suyunu çekti millette. Bizim tütün ekicisi yeşil yer tütününü. Biliyorsun yeşil yer ne demektir. Kaç yıldır sen de artık tütüncüsün...

— Biliyorum...

— Yani tütünü tarlada daha yeşilken yer, tütünü

nü sattıktan sonra eline geçecek parayı. Akşama kadar dükkânda ne varsa yine satıyorum ben . Dükkân biraz daha boşalıyor. Ama bu gördüğün çekmece hep böyle boş kalıyor. Ne yapayım? Kalksam, mal bulsam koysam yerine, olacağı yine bu! Akşama kadar yeni bir veresiye defteri dolacak, bu kasaya peşin kırk para düşmeyecek... Söyle bana Doktor, ne gelir benim elimden? Her gün peşin verip doldurayım, her akşam veresiye boşaltayım mı bu dükkânı? Dayanabilir miyim ben buna? Varken veresiye vermem demeye yüzüm tutmuyor, vereyim desem gücüm yetmiyor, iyisi mi ben de boş bırakıyorum dükkânı. Gelen bakıyor, görüyor ki raflar boş, aradığı yok, söylemeden çıkıp gidiyor, üzülürsem ben de işte bu gördüğün kadar üzülüyorum...

Sabri Beyazla doktorun öteden beri arkadaşlıklarını, yakınlıklarını sağlayan bir konu üstünde ilerliyordu konuşma. İkisi de tütün ektiriyorlardı. Sabri Beyazın tarlaları vardı. Her kasabalı gibi bakkalığının yanında bir işi de tütüncülüktü onun. Veresiyelerinin dışında elinde kalan bütün parasını tütüne yatırıyordu. Doktor ise tarla kiralıyor, kredi anlaşmalarıyle ortak oluyordu ekicilerle. İçindeydi olayların. Bu yüzden anlattıklarından çok daha fazlasını anlıyordu Sabri Beyaz'ın...

— Haklısın, dedi.

Sabri Beyaz, az önceki iyimser Sabri Beyaz değildi artık :

— Vallahi, Allah acısın halimize Doktor! Sonuna geldik. Bütün ümit yarında. Allah acısın sana da bana da.. Tütününü iyi satarsa bizim millet iyidir. Cebinde bir kuruş tutmadan öder borcunu. Ama satamazsa ne yapsın? Ya da sen ne yapacaksın? Ben ne yaparım? Ayağındaki yırtık papuçtan başka nesi var milletin elinden alınacak? Canını alacak değiliz ya?..

— O kadar kötü düşünme şimdiden...

— Vallahi Doktor bazan kötü düşünmemek elimde değil. Belki siz benim kadar yakından görmüyorsunuz kasabanın halini her gün böyle. Ben değil herkes kara kara düşünüyor. Bitişiğimdeki kasap bir ay var, üç günde bir hayvan ya kesiyor ya kesmiyor. Onu da satıyor satacaklarına, sonra atıyor sandalyesini dükkânının kapısı önüne, bütün gün boş oturuyor. Çıkınca geçerken bir bak haline. Sağımdaki fırın desen öyle. Günde beş fırın ekmek çıkarırdı eskiden. Şimdi sabah bir fırın, akşam yarım fırın çıkarıyor, ötesi paydos...

Bir iç çekişiyle sözünü kesti :

— Neyse! Yeni değil ki, bizim halimiz her yıl böyle...

— Doğru...

— Afedersiniz, lâfa daldık, soramadım. Ne içersiniz? Çay mı? Kahve mi?

Sabri Beyaz kapıya doğru yürümeğe hazırlanıyordu. Doktor koluyla önledi :

— Çayımı hastanede içtim. Kahve için henüz erken, zahmet etmeyin... Teşekkür ederim...

Sabri Beyaz tezgâhının başında kaldı.

— Siz bilirsiniz... Eh, bu hafta siz de İzmir'e gitmediniz demek?

— Öyle oldu. Gidemedim. Ayrılamadım herkesten. Dün öğleden sonra bizim hanıma telefon ettim, gelmiyeceğimi haber verdim...

Yaşayışlarının bir ikinci yaklaşık yönü evlilikleriydi ikisinin de. Bu konuda, açıkça, ayrıntılarıyla aralarında hiç bir şey konuşmamış olsalar da, karşıdan karşıya görüp izledikleriyle çok iyi anlıyorlardı birbirlerinin iç dünyalarını.

Dr. Ziya Somer, beş yıl önce bir iç Anadolu kasabasından atanmıştı ilçe Hükümet Doktorluğuna. Bir

yıl önce de ilçede yeni açılan Sağlık Merkezi Başdoktorluğuna getirilmişti. Bu atamalarda evlilik yaşayışını yakından bilen, bir dönemden beri Sağlık Bakanlığında önde gelen yerleri tutmuş eski sınıf arkadaşlarının acıma payı vardı. O, İzmir'e bir saat uzaklıktaki bu kasabaya atanmadan yıllarca önce, karısı sürekli olarak İzmir'de yaşamaya başlamıştı. Kadın, doktorun ne bundan önce çalıştığı ilçeyi, ne de ondan daha öncekini bilirdi. On beş yıldır kocasının çalıştığı ilçelerden hiç birine ayak atmamıştı. Sağlık Bakanlığındaki arkadaşları karısına çocuklarına yakın olsun diye atamışlardı onu bu kasabaya. Doktor atandığı yıllarda Hükûmet Doktorluğunda, şimdi de Sağlık merkezindeki odasında yatıp kalkıyor, cumartesi gecesi ile pazar gününü İzmirde çocuklarıyle beraber geçiriyordu.

Fakülteden sevdiği bir arkadaşının kız kardeşiydi karısı. Tıp fakültesinin üçüncü yılında arkadaşı öğrenimini bıraktı. Felç geçiren babasının İzmirdeki kendir kenevir mağazasını yönetmeğe başladı. Doktor fakültenin beşinci yılına geçtiği yaz, artık seyrekleşmeğe başlayan bir mektuplaşma kalmıştı eski arkadaşıyla arasında. O ara, Doktorun babası Balıkesir Lisesinden İzmir kız Lisesi coğrafya öğretmenliğine atanınca, yaz sonunda Doktor İzmir'de eski arkadaşını buldu. Onu izleyen kış tatili ile ertesi yaz iyice tazelendi ilk gençlik dostlukları. Doktor, son sınıf öğrencisiydi, bir yıl sonra doktor olacaktı. Felçli baba ölmüştü. Arkadaşı kendir kenevir mağazasının yönetiminden tek başına sorumlu kalmıştı. Fakat üniversite yıllarındaydı henüz aklı; yabancılaşacakları kadar tüccar olamamıştı. Bu dostluğun yenilenmesinden çok sevinen biri de arkadaşının annesi Dürnev Hanımdı. Daha eve gelen mektuplarından, oğluyla birlikte çekilmiş fotoğraflarından tanıyordu Doktoru. Yakışıklı güvenilir bir delikanlı olarak ni-

teliyordu. Kızı liseyi bitirecekti bir yıla kadar. Pek o kadar okumaya hevesli görünmüyordu. Kaldı ki İzmir'in çoğu tüccar aileleri gibi, onlar da uzun uzun okutmayı değil bir an önce evlendirmeyi düşünüyorlardı kızlarını. Oğlunun doktor olmasını istemişti Dürnev Hanım. Oğlu olmayınca doktor bir damadı olmasıydı en çok istediği. O yaz, arkadaşının Göztepe'de yalıdaki evine sık sık akşam yemeklerine, sabahları da denize girmeye çağrıldı Doktor. Arkadaşının güzel kız kardeşine de çabuk âşık oldu.

Dürnev Hanım, para pul konusunda uzun uzun konuşulacak bir şey göremiyordu. Olacakları düşünen kararlaştıran hep oydu. Bir kızı, bir oğlu vardı alt yanı. Kendir kenevir mağazası iyi işliyordu. Oğlu mağazanın başında kalır, kız kardeşine payını öderdi. Doktor fakülteyi bitirince nişan takılır, arkerliğini yaptıktan sonra gelir kızıyla evlenir, yalıdaki eve yerleşerek, geçim sıkıntısı diye bir şey düşünmeden İzmir'de uzmanlık stajını yapardı.

Dürnev Hanım, bu tatlı düşler, hesaplarla 1928 yılının her gününü gecesini toz pembe geçirdi. 1929 yazı Doktor, Tıp fakültesini tamamladı. Göztepede yalıdaki evin, geniş bahçesinde, teraslarında İzmir'in tanınmış zenginlerini bir araya getiren bir törenle doktor ile Rezzan'ın yüzükleri takıldı. 1930 da, Doktor, yedek doktor teğmen olarak İzmir'e izinli geldiği zaman, yalıdaki eve girip çıkarken komşuların bütün bakışları üstündeydi. Dürnev hanım, daha şimdiden ünlü bir operatör olarak gördüğü kızının nişanlısının yakışıklılığı, ağır halleri ile övünüyor; bir yıl sonra bütün işlerin ters dönebileceğini aklına bile getirmeden düğün hazırlıkları üstüne düşler kuruyordu. 1931 yılında dünyayı sarsan buhran İzmirdeki kendir kenevir mağazasını da yıktı. Ekici bölgelere, parası ürün satışlarında alınmak üzere çuval,

urgan dağıtırlardı. Üzümün, incirin, tütünün rezili çıkmıştı. Dolu çuvallar, balyalar sokaklarda sürünüyor, arpa fiyatına, gübre fiyatına alıcı bulamıyordu. Oğlu veresiyelerini toplayamadı. Taşradaki alacaklarının çoğu, borçlu satıcılarla birlikte battı. Firma İzmir piyasasına olan borçlarını konkordato ile ödedi. Yalıdaki ev, Dürnev Hanımın değerli Gördes, İran halılarını, incilerini gözden çıkarmasıyla kurtuldu. Ailenin elinde kalan tek değerli şey damatlarının doktorluğuydu. Dr. Ziya Somer'in ise bütün yapabileceği Sağlık Bakanlığından bir görev istemekti o ara. Uzun yıllar çekirdekten yetişme bir tüccarın karısı olmanın verdiği beceriklilikle, evinin yaşama düzenini yeniden yoluna koyan Dürnev Hanım iyimserdi. Damadının iki üç yıl Anadoluda doktorsuz bir ilçede çalışarak arttıracağı para ile, dönüşte İzmir'de ya da İstanbul'da operatörlük stajına başlayabileceğine inanıyor, kızını da inandırmaya çalışıyordu.

Doktor, Nizip Belediye Doktorluğuna atandı. Sıtma, trahom, çeşitli bağırsak hastalıkları yaygındı bölgede. Dispanser saatlerinin dışında günde en az otuz paralı hasta bakmak zorunda kalıyordu. Paranın değer taşıdığı, kıt olduğu yıllardı. Görevinin daha ilk aylarında, kayınvalidesinin düşlerinin umduğundan da çabuk gerçekleşeceğine inanmaya başladı Doktor. Fakat karısı hiç de annesi gibi değildi. Bolluk içinde yetişmişti. Bolluk içinde yaşamayı da kendisi için bir hak bellemişti âdeta. Nizip'i hiç sevmedi. Daha ilk günlerden oflayıp puflamaya, annesine uzun uzun mektuplar yazmaya başladı. Geceleri ağlama nöbetleri tutturdu. Doktorun hastalarına ayırdığı zamana ortak çıkıyor, doktorun hastaları arttıkça «Beni hiç hesaba katmıyorsun. Benimle ilgilenmiyorsun! Ben ölecek miyim burada? Boğulacak mıyım?» gibi rahatça dilinden dökülen sitemlerle Doktordan çıkarmaya başladı iç sıkıntısını, bunalımın acısını. Çok geç-

meden kâğıt oyunlarına alıştı. Öbür memurların, kasaba ileri gelenlerinin karıları, aralarında oyalanmak için oynuyorlardı bu tür oyunları. Toplantılarında bol bol kuru yemişler çörekler yiyerek çaylar şerbetler içiyorlar, oturdukları yerde şişmanlıyorlardı. Bu küçük oyunlar, bu toplantıların biraz açık saçık konuşmaları, yerli yersiz kahkahaları da çok geçmeden büsbütün boğucu gelmeye başladı Rezzan'a. Nizip'e geldiklerinin beşinci ayında bir haftalık bir Beyrut gezisi yaptılar. Gezi değiştirdi Rezzan'ı. Çantası, kağnılarda, yük arabalarında Doktora getirilen sıtmalıların, bağırsak hastalığından bir deri bir kemik kalmış içtikleri sular kurtlu halsiz köylülerin, gözlerinin yaraları kapanmayan trahomluların ödediği ikişer buçuk liraların yığılmasıyla iyice doluydu. Para harcadıkça, bir şeyler aldıkça eğleniyordu. Beyrut'ta gözüne ne iliştiyse, canı ne istediyse aldı. Dönüşte bir ay kadar aldıklarını, çıkarıp çıkarıp bakmak, evine gelen az çok arkadaş saydığı kadınlara göstermek, hoşlandıklarına hediyeler dağıtmakla oyalandı. Adı duyulduğu için Doktor daha da çok kazanıyordu şimdi. Beyrut giderlerini iki ay içinde yerine koydu. Fakat yine ağlama nöbetleri, sitemleri artmıştı karısının. Bu kez İstanbul'a gittiler. Yazdı, Nizib'in sıcağına dayanamıyordu Rezzan. Bol alışverişli pahalı bir İstanbul gezisinden sonra, dönüşte İzmir'e bıraktı karısını. Nizib'e yalnız döndü. Dört ay sonra, dönüş biletini gönderdiği karısını Antep'te yataklı vagondan inerken karşıladı. Sonraki yıllar, hep böyle sık sık yenilenen Beyrut, Antep, İstanbul, İzmir gezileri Doktorun iki üç ayda biriktirdiğini, ikişer üçer günde aldı götürdü. Doktor daha evliliklerinin ilk yılından başlayarak yaz aylarını yalnız geçirdi.

Evliliklerinin beşinci yılında hâlâ Nizip'teydi Doktor. Operatörlük stajına başlamayı bir yıldan ötekine bırakıyordu. İki kızları olmuştu. Büyük kızı üç yaşın-

dayken Tarsus Hükûmet Doktorluğuna atandı. İyi bir Pratisyendi artık. Tarsus zengin bir ilçeydi. Karısının görüşebileceği, arkadaşlık kurabileceği, liseyi, Amerikan kız kolejini bitirmiş görgülü kadınlar vardı ilçede. Fakat, yerli halkın, görüştüğü bu kadınların büyük narenciye bahçeleri, zenginlikleri ile övünür tutumları büsbütün çileden çıkarıyordu karısını. Tarsus, değiştirmedi yaşayışlarını. Üç yıl sonra Mudanya Hükûmet Doktorluğuna atandığı zaman yine parasızdı Doktor. İstanbul gezileri, Beyoğlu mağazaları eritmişti bütün kazancını. Büyük kızı Oya'nın ilk okula başlaması gerekiyordu o yıl. Karısı, durmadan kaba görgüsüz kasaba çocuklarından duyduklarıyla konuşmasının bozulduğunu öne sürüyordu Oya'nın. Sonunda, kasaba kasaba dolaştırarak, yontulmamış, kasabalılar arasında yetiştiremiyeceğini söyledi kızlarını. Kayın biraderi, varlıklı bir ailenin kızı ile evlenerek yeniden düzetmişti durumunu. Sonunda tüccarlaşmıştı. O çıkarsız ilk gençlik dostluğu kalmamıştı artık Doktorla aralarında. Karısı, ağabeysinin zenginleşmesinden sonra, onu küçümsüyor, kızlarını tüccar babasının, dayılarının zenginliğiyle övünerek yetiştirmeye çalışıyordu. O nedense her zaman suçluydu. Ne kadar uysal davranırsa, bir o kadar daha suçlu çıkıyordu.

Mudanyada kalmadı karısı. İki kızını alıp İzmirde annesinin evine yerleşti. Doktora düşen, kendiliğinden bir alacaklı gibi her mektubunda daha çok, daha çabuk para isteyen karısına yüklü havaleler postalamak, eksik kalan isteklerini tamamlayamadığı için özürlerini sıraladığı, bir bakıma süre istediği mektuplar yazmaktı.

Doktor bir iki ilçe daha dolaştı .Kızları kendisinden uzakta büyüdüler. İkisi de İzmir Amerikan Kız Kolejine gidiyorlardı. Doktor, taşrada yaşlandıkça katlanılması güç gelen yalnızlığından biraz olsun kurtul-

mak, kızlarına yakın olabilmek için İzmir'e yakın bir ilçede görev istemek zorunda kaldı bakanlıktaki arkadaşlarından. Arkadaşları hatırını kırmadılar. Beş yıldır ağarmış saçları, yalnız insanların duygulu yüz çizgileri, düş kırıklıklarının, aldanmaların olgunlaştırdığı hoşgörürlüğü ile bütün kasabanın «Doktor Bey» iydi o. Beş yıldır kış ayları gri çizgili lâcivert yünlü, yaz ayları bej fresko bir elbise ile görünürdü. Her zaman temizdi üstü başı, eskimek bilmeyen iki elbisesi her zaman ütülü, kırışıksızdı. Kimseye yük olmak istemiyormuş gibi, hafif sesle az konuşur, telâşsız, ağır adımlarla, sessiz sedasız geçer giderdi kasabanın ana caddesinden.

Karısının İzmir'e yerleşmesinden sonra yalnız kalınca, kazancının bir kısmını, bir çeşit korunma içgüdüsüyle, karısından saklamayı huy edinmişti Doktor. Kasabaya atandığı zaman bir kıyıda birikmiş sekiz bin lira parası vardı. Bu parayı biriktirmekle ne kadar iyi ettiğini kasabaya geldikten az sonra anladı. Halk sağlıklıydı. Kendini dinleme huyu yoktu. Aylığının dışında, özel hastalarından aylığının yarısı kadar olsun kazanç sağlayamıyordu. Karısının istekleri ise bitmek kesilmek bilmiyordu. Şimdi karşılaştıkları zaman aralarında konuşulacak pek bir şey kalmayan kayın biraderi oturuyordu yalıdaki evde. Kız kardeşine, Kültürpark yakınlarında modern bir apartman dairesi kiralamıştı buna karşılık. Karısı öğleden sonralarını, çoğu gecelerini poker masası başında geçiriyordu. Kızlarının okul giderleri artmıştı. Karısının bütün bu savruk, düzensiz yaşayışına karşı kızları iyi okuyorlardı. Büyük kızı ise her haliyle kendisine benziyordu. Doktor, içki içmiyordu. Cigarayı bırakmıştı. Hastanede yatıp kalkıyor, ev kirası ödemiyordu. Hastanede yiyordu çoğu yemeklerini. Hemen hemen hiç gideri yoktu. Fakat bü-

tün kazancını olduğu gibi eline bırakacak da olsa gönlünü edemiyordu karısının. Ağır bir kumar borcunu ödemek zorunda kalan soylular gibiydi. Evlenmiş, evlenmekle kaybetmişti oyunda. Oyundan dönmek, karısını çocuklarını bırakmak kendine yedirebileceği bir davranış değildi. Talihine boyun eğiyor, attığı ters zarla hüküm giydiği yazgısına katlanıyordu. Haftada bir gecesini evinde geçirmek, haftada bir sabah evlilik yatağında uyanmak için, ödemek, ödemek, ödemek zorundaydı! Bu zorunluk hiç aklından geçmeyen bir işe sürükledi onu bu kasabada: Tütüncülük.

Bildiği anladığı bir iş değildi. Yapmayı, başlamayı düşünen de kendisi olmamıştı. Kredi sıkıntısı çekiyordu ekiciler. Daha doğrusu daima borçlu yaşıyorlardı. Ürünleri yetişinceye kadar borçla yaşıyanlar, ürünlerini satınca ancak borçlarını ödeyebiliyor, ertesi yıla kadar yine kendilerine borç verecek kimsenin yanında çalışmaya hazır durumda kalıyorlardı. Tarla ekicinin de olsa, tütün koçanı borç verenin üstüne çıkıyor, böylelikle borç veren alacağını sağlama alıyordu. Faiz ilk bakışta yüzde kırk görünüyor, fakat borç sürelere bölünerek ödendiği için, gerçekte kimsenin doğru dürüst hesabını bilmediği bir oranı buluyordu. Tütün dikiminde başlıyordu borç verme. Mayıs başında, sonra tütünlerin çapalandığı haziranda, kırıldığı temmuz ağustosta taksit taksit sürüyor, tütün satışlarına kadar tamamlanıyordu. Hesaplaşmada borcun tamamının faizi yüzde kırktı. On dönüm bir tarlanın 600 kilo tütün vereceği, tütünün en düşük satış fiyatının ortalama bir buçuk lirayı bulacağı esas tutuluyor eline en çok 900 lira geçebileceğine göre, koçanı üstüne alan, ekiciye en çok 600-650 liraya kadar borç vermeyi kabul ediyordu. Böylelikle satışta ödenen bu para faiziyle birlikte dokuzyüz lirayı buluyor, tütün ancak bir buçuk liradan

fazla bir şey getirirse ekicinin eline üç beş kuruş kalıyordu.

Kasabada elinden başka iş gelmeyenlerin, ya da tuttuğu işle geçimini doğru dürüst sağlayamayanların yaptığı iş hep buydu. Ya kendilerinden daha fakirlerini bulup borç veriyorlar, ya da topraklarını kendilerinden daha fakirlere, topraksızlara yarıya işletiyorlardı. Taşınmaz mallarını karşılık göstererek bankalardan yüzde onbeşle aldıkları parayı, yüzde kırkla ekicilere verenler vardı aralarında. Yarıcılık biraz daha kazançlıydı. Toprak sahibi, çift, fidan, ip, baskı giderlerini üstüne alarak, tütünün yarısına karşılık bir miktar da faizsiz borç para veriyordu yarıcıya. Dikme, çapalama, kırma dizme, kurutma işi de yılın en uzun en sıcak günlerinde, güneşin doğuşundan batışına kadar çoluk çocuğu ile tarlada çalışan yarıcıya düşüyordu.

Doktor, kasabaya geldikten az sonra, tanıştıkları kimseler, hep tütün ektirmesini salık vermeye başladılar. Bazı ekiciler ise doğrudan doğruya gelip kasabada gelenekleşen faiz oranı ile, koçan çıkarma karşılığında borç istediler kendisinden. Doktor daha ilk yılından sevmediği hoşlanmadığı bu işe alışmak bulaşmak zorunda kaldı. İkinci yıl, toprağını bırakıp büyük kentlere yerleşenlerden tarlalar kiralayarak daha da genişletti işi. Birikmiş parasını, elindeki sermayeyi çarçur etmesinden koruyabilmek için yine yalanlara başvuruyor, ektirdiği tütünü, kazancını olduğundan düşük gösteriyordu karısına. Fakat her yıl üç dört bin lira kazanç sağladığı tütün sayesinde, cumartesiden cumartesiye İzmirdeki evine giderken bu kadarıyla da rahat duyabiliyordu kendini.

Bakkal Sabri Beyaz'ın evliliğinin Doktorunkine benzer yanı, adı bilinmeyen bir aileden geldiği halde, kendisi zenginleştikten sonra, bütün servetini yitirmiş

soylu bir ailenin kızını almasından başlıyordu. Taşıdığı aile adı, bütün Girit adasında, hatta Girit göçmenlerinin yayıldığı Ege bölgesinde, dedelerinin taşınmaz mallarının tapu sayısını bilmedikleri ile ünlü karısı, hiç bir zaman kendi ayarında görmemişti onu. Dükkânından üç yüz adım ötedeki evinden karısı uyurken çıkardı her sabah. Kasabada bakallığa başladığından beri dükkânını açmadan üstüne güneş doğduğunu gören olmadığı söylenirdi. Aliminyum bir sefertası içinde evinden gelen öğle akşam yemeklerini, tezgâhının gerisindeki alçak bir iskemle üstünde yerdi. Karısı ise hizmetçileri, uşağı ile derebeyi büyük babalarının yaşayışını sürdürürdü evinde. Sabri Beyaz, sanki kendi dükkânında değil de, bir dönemler babasının, büyük babasının kapısında hizmet ettiği karısının soyundan geldiği beyler ağalar yanında çalışıyordu hâlâ. Fakat Doktordan değişik olan yanı durumunu hiç yadırgamamasıydı. O, bidonları, rafları, camlıkları arasında, tezgâhının gerisinde mutluydu. Sanki, evinde, sokaklarda, kırlarda değil de dükkânı içinde yaşamak için gelmişti dünyaya. Peynir tulumları, yağ tenekeleri, şeker çuvalları arasında dolanırken, iri evcil bir kedi rahatlığı ile görüyordu işini. Kese kâğıtlarını doldurur, tartar, ağızlarını kırarak kapatırken; para alır, aldığı paranın üstünü geri verirken, biraz dikkat eden yüz çizgilerindeki mutluluğu görürdü onun. Bunun içindir ki dükkânında kaldığı, yaşadığı sürece her olayı az çok iyimserlikle karşılaması kaçınılmazdı.

Doktor, Sabri Beyaz'ın dükkânından çıkınca Cumhuriyet Alanına doğru yürüdü. Yokuşun sonuna yeni gelmiştiki yarıcılarından Hasan'ın arkasından hızla yaklaşan, yanında kesilen adımlarını duydu. Hasan soluyarak :

— Merhaba Doktor Bey!. dedi.

Yüzüne kan basmıştı. Kasketini alnından yukarıya, saçlarının üstüne itmişti. Kış ortasında hâlâ kauçuk altlı bez ayakkabılar vardı ayağında. Soluyordu. Kendisine yetişmek için hızlı yürümüş, ya da koşmuştu. Doktor «hır çıkaracak...» diye düşündü. Kendi yavaşlığı ile aldı bu selâmı. Hiç bir şey sormadan Hasanın konuşmasını bekledi.

Kısa bir süre, kapışmadan önce birbirinin elini kolunu kollayan pehlivanlar gibi konuşmadan yolun ortasında kaldılar...

Hasan :

— Şey... dedi...

Doktor, yine açık vermeden baktı onun yüzüne, sözünü bitirmesini bekledi. Hasan sustu. Neredeyse yitirmişti söyleyeceğini söyleyebilmek cesaretini. Doktor, yürümeye başlamakla oyuna geldi o sırada. Hasan saldırıya geçti :

— Çok sıkışıkım Doktor Bey...

Doktor, yine «hır çıkaracak» diye geçirdi aklından. Ağır ağır yürümeye devam etti:

— Hep öyleyiz...

Hasan yanı sıra geliyordu:

— Bana bir on lira daha yardım etseniz...

— Hesabı biliyorsun...

Şimdi Hasan susuyordu...

— Geçen gün karşılaştırmıştık...

— Biliyorum...

— Öyleyse?.

— On lira sizin için nedir ki?.

Önlerinden geçtikleri kahvenin kaldırımında oturanlar onları dinliyorlardı. Yükseliyordu Hasan'ın sesi... Doktor da biraz daha yüksek sesle konuşmak gereğini duydu :

— Alacağın var mı bende?

Hasan sustu. Durdular.

— Üç yüz lira yardım edecektim sana. Öyle konuşmuştuk. Dört yüz elli lira ettim.

— Çok sıkışıkım...

— Aksini demedim ki...

— On güne kadar nasıl olsa alırsınız alacağınızı...

— Onu bilemem...

— Nasıl bilemezsiniz? Koçanım sizin üstünüzde...

— Kaç kilo tütünün var ki?...

— Payıma 270 kilo. Yetmez mi? Tütün en azından üçbuçuk dörtten gidecek bu yıl...

— O belli değil...

Doktor yürüdü. Hasan olduğu yerde kaldı. Doktorun arkasından seslendi :

— Bey, böyle mi bırakacaksın beni?

Şimdi kahvenin kaldırımında oturanlar daha açık duyacaklardı çekişmelerini. Doktor durdu, yerinde geri döndü :

— Ne yapayım?

— Beş lira olsun verin...

Doktor, beş lira vermek için para cüzdanını çıkardı. Fakat parayı ayırmadan karısının sesini duydu kulağının dibinde: «Sen de bu yumuşaklık varken, böyle elin açıkken, yüzün tutmazken...»

Beş lirayı parmakları arasında tutuyor, çekip alamıyordu. Karısı elinin kımıldamasını önlüyordu sanki: «Biz daha çok sıkıntı çekeriz senin bu yufka yüreklliğin, beceriksizliğin yüzünden...» En sevmediği şey, kavgaydı, didişmekti. Bu beş lirayı vermesi kavga çıkması demekti evde...

Hiç geri alamıyacağı gibi bir duyguyla, sadece bir ikibuçuk liralık uzattı Hasan'a...

— Bugünlük bununla işini gör istersen...

Hasan birden öfkelendi :

— Ben sadaka mı istedim sizden?

— Ne münasebet?

— Ben dilenmedim. Bütün yaz tarlanızda ter döktüm, çoluk çocuğumla belim üstümde iki büklüm çalıştım...

Geç kalmıştı. İstese de beş lira veremezdi artık. Hasan ikibuçuk liralığı kaptı onun parmakları ucundan yere fırlattı.

Doktor, utançtan kızaran yüzüyle :

— Sen bilirsin, dedi, yürüdü.

Hasan seslendi arkasından :

— Ödemezsem ödemem! Ödeyemezsem ne olur? Koskoca Doktorsun, aç mı kalırsın? Ama ben açım...

Daha çok utanıyordu şimdi. Pazaryerine giden sokağa dalmış, oradan uzaklaşmak istiyordu. Ama bir kalabalık sardı onunla Hasan'ın çevresini...

Priştineli Emin Bey, koluna girmişti Doktorun... Baskıcı Recep yanındaydı. Arzuhalci Sadık, bir iki tütüncü hep yanındaydı... Hepsi konuşuyorlardı.

Arzuhalci Sadık :

— Hiç vermiyecektin...

Bir ekici :

— Sen yine insanlık ettin...

Baskıcı Recep :

— Sen sıkma canını, o Hasan delidir biraz, ama öfkesi çabuk geçer, çabuk yumuşar...

Diyorlardı.

Priştineli Emin Bey, daha ölçülüydü :

— Gel Doktor, gel bir çay iç, öfken yatışsın...

Doktor :

— Öfkeli değilim... diyebildi.

— Kabahat yine senin! Sen böyle alıştırdın bunları. Niçin, alacaklarını aldıktan sonra gelip benden

yardım istemezler? Çünkü bilirler alamayacaklarını...

Doktor :

— Haklısınız, diyerek kolunu çekti Emin Beyin elinden.

Kulağının dibinde karısı konuşuyordu sanki. «Para küpü» «Gün görmedik, güneş görmedik altınlar hep onda...» diye adı çıkmıştı Emin beyin kasabada. Ayağında lâstikleri kolunda bastonu, siyah melon şapkası, düğmeleri hep ilikli koyu pardesüsüyle ayaklı bir banka gibi dolaşırdı kasabada. Elbette ki kendisinden kuvvetli adamdı. Zayıf yönlerini yenebilmişti... O ise herkesle olan ilişkilerinde daima suçlu, daima borçlu çıkmaya hüküm giymişti...

Müsaade isteyip sıyrıldı çevresini saranlardan. Pazaryerine girdi.

Hasan'ın çevresini saranlar: «Ayıp ettin, çiğlik ettin, adam sana vereceğini vermiş daha ne versin?» dediler. Biri yerden aldığı ikibuçuk liralığı sıkıştırdı yumuşayan Hasan'ın eline. Koluna girdiler, Hasan'ı kahveye oturttular. Çay ısmarladılar...

Biri yineledi :

— Ayıp ettin...

Cigarasını yakıp, çayını yudumlayan Hasan yumuşamıştı:

— Oldu bir kere. Kafam kızmıştı...

— Daha yaşlı bir ekici :

— Olur böyle şeyler, insanın kafası kızdıktan sonra... Ama geçer, unutulur... dedi.

Hasan pişmandı :

— Kaç gündür şu tütün piyasası açıldı açılacak diye ben de sabır sinir mi kaldı? Ne yapalım? Parlayıverdim işte...

— Yaşlı ekici :

— Hep öyleyiz, dedi düşünceli bir yüzle. Allah he-

pimizi elimizden daha büyük kazalar, ağzımızdan daha büyük küfürler çıkarmaktan korusun...

Hasan'a «ayıp ettin» diyen sözü değiştirdi :

— Doktor iyi adam, efendi adam, gün görmüş geçirmiş adam, kıymetini bilmeli, dedi, bir şeyler ansıyarak...

Yaşlı ekici :

— Allah için, dedi. Doğru! Başkaları gibi değil. Eline okuması yazması olmayan bir yarıcı geçirdi mi, üç verip dört, bir yerine iki yazmıyor başkaları gibi deftere. Daha açık açık bir kötülüğünü duymadık kimseye ...

Konuşmalar Doktor üzerine uzadı. Para almadan yarıcılarının, borç verdiklerinin çoluk çocuğuna hastalarına bakıyor, ilâç veriyordu hiç değilse. Tepeden bakmıyor, horlamıyordu. Ikide bir çardaklarına, damlarına damlayıp yarıcılarını göz altında tutmuyor, karılarına kızlarına sataşmıyordu.

Hasan bütün bu söylenenlere hak verdi. Üç yıl önce, kendisini olur olmaz nedenlere sağa sola gönderip çardağında kalan genç karısına sulanan birinin yanında yarıcıydı. Karısı da hoşlanıyordu oldukça gösterişli, ağzı bol lâf yapan patronunun bu gelişlerinden. O sıkıştırdıkça, «Ne yapacak bana güpe gündüz, çoluk çocuğun yanında?» diyen karısını üç beş kez dövmek zorunda kalmıştı bu yüzden. Bir şey yapsa da yapmasa da ardından koşulmasından hoşlanan karısının «Ne biçim adam bu? Daha tarlaya adım atıp tütününü, yetiştirdiği malını bile görmedi...» demesi yeterdi Doktoru temize çıkarmaya...

Pişmanlıkla :

— Aksilik işte, dedi. Cebimde bugünlük param da vardı. Bu sabah benim bacanaktan borç almıştım...

— Ee zorun neydi? Niye kırdın Doktoru?

— Ne bileyim ben? Şeytan dürttü sanki! Köprübaşında kahvedeydim. Doktoru yokuşu tırmanır görünce tutamadım kendimi, git be Hasan, dedim, şundan bir on lira daha kopar onun da canı yansın senin gibi, düştüm arkasına...

Hafiften güldü kendi haline.

Dönüp onların masasına oturan Baskıcı Recep :

— Delisin sen be Hasan! dedi. Vallahi delisin! Ben her zaman demez miyim sana? Hadi bundan sonra hiç değilse yarına kadar tut kendini de başka hır çıkarma...

«Ayıp ettin» diyen yavaşça :

— Geç kaldı, dedi yaşlı ekiciye, üç yıl önce gösterecekti bu öfkeyi...

Hafifçe gülüştüler. Hasan duymadı dediklerini. Onlarla beraber güldü.

Doktor, «*Bu iş senin işin değil! Bu iş senin işin değil!*» diye durmadan kafasında dönen, uğuldayan bir sesle çıktı pazaryerine. «*Evet benim işim değil!*» «*Öyleyse niçin?*» - «*Evet niçin?*». Sürüp gidiyordu bu utancın, onur yarasının hesaplaşması kafasında. «*Evet niçin?*» Tam karşılığını vermeye yanaşamıyordu bir türlü bu sorunun. Ama duyduğu ses acımasızdı: «*Bu türlü işlere karışırsan daha çok böyle saldırılara uğrarsın! Daha çok böyle yüzün kızarır herkesin içinde!*»

Üstünden atamadığı bütün davranışlarına yerleşmiş kalmış o suçluluk duygusuyla, kimsenin yüzüne bakmaya hakkı yok sanıyordu kendini. Pazaryerinden geçişini saygıyla karşılayan esnafın selâmlarını çekingenlikle alarak aşağıdaki yoldan yine ana caddeye çıktı. Hastaneye gitmek için aşağıya doğru inmeye başladı.

Asmalı kahveyi geçince, postaneden dönen Tekel eksperi ile karşılaştı. Akrandılar. Yetişmeleri, gör-

güleri uyardı birbirine. Durdular karşılıklı, şapkalarını çıkararak selâmlaştılar, el sıkıştılar.

— Saygılar Doktor...

— Saygılar İsmet Bey...

— Hastaneye dönüyordum. Buyurmaz mısınız bir çay ya da kahve içelim...

İsmet Bey telâşlandı. Gözlerini kırpıştırmaya başladı:

— Aman Beyefendi bugünlerde bizim yerimizden ayrılacak halimiz mi var? Her saat aranıyor, her saat emir bekliyoruz. Postaneden geliyorum, görüyorsunuz...

— Evet, haklısınız. Haberler nasıl?

Fena değil görünüyor...

— Yani?

İsmet Bey Doktorun elini eline aldı:

— Açık açık söyleyeyim mi Doktor?

Doktor suskun bekledi.

— Her zamanki gibi ne olacağı hâlâ belli değil! Ne olacaksa bu gece yarısından sonra belli olacak. İnanın şimdi siz ne biliyorsanız benim de bildiğim o kadar...

— Hayırlısı neyse o olsun diyelim...

— Evet, öyle demeli...

El sıkışıp ayrılacakları sırada İsmet Bey ekledi :

— Doğrusunu isterseniz bizim de oturup beklemekten başka işimiz kalmadı. İsterseniz öğleden sonra Tekele buyurun, bizde içeriz çayı kahveyi...

— Gelmeye çalışırım...

Yine şapkalarıyla birbirlerini selâmlayarak ayrıldılar. Bu, çok eskiden, bir dönemler içinde yaşadığı, her zaman da yaşayacağına inandığı dünyadan kalma bir anı havası taşıyan saygılı, ince konuşma, Doktorun can sıkıntısını biraz olsun dağıttı. Hastaneye doğru yürürken az önceki kadar yalnız duymuyordu kendini...

VI

Ferit, İzmir şosesinin üstündeki kahvelerden birinde dinledi radyoyu. Açan, güneşlenen havaya kapılarak, haberler sona ermeden kahveden çıktı. Elinde balonuyla dolanan bayram çocukları gibi sevinçli duyuyordu kendini. Bir an, her şey, tütün satışı, düğün, Binnaz'ı görmek, hep kendiliğinden oluverecek işlermiş gibi kolay göründü gözüne. Kahvenin önünde nereye gideceğini bilmeden durmuş, bakınırken gerçekte istediği Binnaz'ı görebilmekti. Eve gitsem, tütünleri, havalandırsam iyi olur, diye düşünmesinin nedeni de Binnaz'ların kapısı önünden geçebilmek içindi. Ama daha kasaba parkının önünden geçen arka yola sapmadan çekingenleşti. Sabah kahveye indiği yoldan, aradan bir saat geçmeden geri dönmekle konu komşunun gözünde gülünç düşeceği kanısına kapıldı. O sokağın sonunda oturan Emine Abla, bazan takılırdı Ferit'e «Ferit, sen yatağı Binnaz'ların kapısı önüne ser bari...»

Çarşı içinden evine giderken yitirmişti az önceki sevincini. İpi kopmuş, uçup göklerde kaybolmuş gibiydi az önce elindeki balonu. Şimdi içinde kalan hüzündü yanlız. Her şey güçtü onun için.

Evlerinin kapısı önünde, arkasından İzzet'in seslendiğini duydu :

— Ferit Ağabey...

Dönüp baktı. İzzet, elinde babasından kalma av çiftesiyle evlerinin penceresindeydi. Ağzının sağ kena-

rından tükürükleri akıyordu yine.

— Merhaba...

Can sıkıntısı ile sordu :

— Ne o? Ne istiyorsun?

Boyu çoktandır kendisini aşan çocuk sırıttı :

— Merhaba...

Ansıdı, bu merhaba sözüne bayılırdı çocuk.

— Merhaba...

İzzet gürültülü gürültülü güldü :

— Merhaba. İşe gitmeyeceğiz mi bugün?

— İş olsa haber verirdim ben annene. Ne oynuyorsun elinde o çifteyle?

İzzet çifteyi pencereden ona doğru uzattı :

— Temizledim. Bak, pırıl pırıl...

— İyi, kaldır as yerine...

— İşe gitmezsek ava gideriz diye ...

İşe gitmedikleri günler ava giderlerdi beraber, İzzet'in çiftesiyle. Çifteyi Ferit kullanır, İzzet bir av köpeği gibi, ağzı açık gelirdi yanı sıra.

İzzet'in annesi göründü, oğlunun arkasından, açık pencerede...

— Nebile Abla, çifte yine senin oğlanın elinde?

— Ne yapayım alıyor...

— Verme...

— Dinliyor mu beni?

— Dinlemiyorsa kaldır, sakla...

— Nereye saklayayım bilmem ki? Nereye koysam buluyor. Bütün gün elinden düşürmediği o...

Kadın gerçekte sert davranamıyordu oğluna.

— Fena bir şey yaptığı yok nasıl olsa, diye bağladı sözünü, çifte boş, bütün gün silip parlatıyor...

O sırada Nazmi Efendi geçti yanlarından. Ferit'le merhabalaştı. İzzet gıdıklanmış gibi oldu o çok hoşlan-

dığı sözü duyunca. Ağzının iki yanından tükürükleri aka aka o da aldı Nazmi Efendinin selâmını :

— Merhaba...

Nazmi Efendi güldü :

— Merhaba koca oğlan. O çifte ne elinde? Askere mi gidiyorsun?

Nebile Abla :

— Gitse de kurtulsam, dedi.

Ferit'in annesi ile küçük kızkardeşi çıktılar kapıya. Hatice Taşçı :

— Ben sana demem mi kız Nebile? dedi, o çifteyi verme oğlanın eline diye? Bak herkesin demesi o...

Kız kardeşi Gülten Ferit'e :

— Ağabey, bütün gün kapının pencerenin önünde elinde çifteyle oynayıp duruyor bu salak! Günün birinde birimizi vuruverecek... diye yakındı.

Nebile Abla :

— Ne yapayım? Ne edeyim ben de şaşırdım!. Çilem işte... diye çekip almaya kalktı çifteyi İzzet'in elinden. İzzet'in parmakları annesi zorladıkça kenetlendi. Kadın sonunda yardım istemek zorunda kaldı Feritten...

— Ferit'im sen söyle, seni dinler...

Ferit pencereye doğru yürüdü :

— İzzet!.

Oğlan neredeyse çifte ile birlikte kaldıracaktı annesini havaya. Durdu kaldı.

— Ver çifteyi annene!.

Parmakları çözüldü oğlanın.

— Ava gideceğiz değil mi?

— Gideceğiz...

— Ne zaman?

— Ben sana söylerim...

— İyi, dedi çocuk. Güldü. Merhaba!...

VII

Ferit, beygirinin sırtı üstünden yola dalmış Yusuf'a bakıyordu. Yusuf, dizginler elinde solunda oturuyordu arabanın. Ferit, geride, sağda, rahat etsin diye Yusuf'un altına verdiği saman dolu yem torbasının üstünde.

Daha önceden doğru dürüst tanıdığını pek ansımıyordu Yusuf'u. Kasaba sokaklarında bir iki kez karşılaşmış olmalıydılar. Belleğinde, çakmaklanan mavi gözleriyle, uzun ince boylu bir adam vardı. Yusuf muydu o? Yoksa Yusuf gibi, Yusuf'a benzer, Altıntaş Mahallesinin Arnavutluk, Saray Bosna göçmenlerinden uzun boylu sarışın bir adam mıydı? Bunun karşılığını vermesi güçtü ilk dakikalarda. Arabaları, kasabadan çıkmış, pancurları kapalı bağ evlerinin, kışın yaprak dökmeyen selvilerle çamların yayıldığı, yeni ot sürmüş kırlar arasındaki şosede yol alıyordu denize doğru. Sabahtan yağan yağmur yeşilleri arıtmış, tozunu toprağını almıştı görüntünün. Kuru bağ kütükleri, ağaç gövdeleri, toprak, ıslak görünüşleriyle koyulaşmışlardı.

İkisi de sırtları yan kapaklara dayalı, dizlerini göğüslerine doğru toplayarak arabanın hiç dinmeyen hafif sallantısına bırakmışlardı gövdelerini. Pek az konuşuyorlardı. Yol uzadıkça, Yusuf'u önceden daha sık gördüğünü sanıyordu Ferit...

Ferit, kahveden dönmeden enistesi uğramıştı eve. Boş olduğunu öğrendikten sonra Ferit'in bir araba tutup, kasabadan bir saat ötedeki bir yağhaneden gidip

kendi yağlarını almasını istemişti annesinden. Ferit, eniştesinin dört güğüm zeytinyağını almaya gidiyordu Yusuf'un arabasıyla...

Eniştesi bilirdi arabacıların gidip bir saat öteden dört yüz kilo zeytin yağını kasabaya getirmek için ne isteyeceklerini. Hele bir iki gün sonra arabalar tütün çekmeye başlayınca, kolay kolay araba bulamayacağını da bilirdi. Ama yine de bildiğinin yarısı kadar para bırakmıştı annesine.

Köprübaşındaki kahvede oturan arabacılar arasında kımıldayan bile olmamıştı bu paraya. Ferit, kunduracı eniştesini dükkânında buldu. Kepenklerini yarıya kadar indirmiş çalışıyordu enişte. Arabacıların ne istediğini duyunca «Çok, çok,» dedi bir iki kez... «Çoksa ben ne yapayım?» «Bütün arabacılarla konuştun mu?» «Görebildiklerimin hepsiyle...»

Enişte sonunda «Sen hele bir beş lira daha ver de, gidenini bulamazsan yirmiyi tamamlarsın...» diye ilkten kabullenmesi gereken pazarlığa yanaştı. Sonra da «Üstünde paran var değil mi?» diye oldu bittiye getirdi Ferit'i.

Yeniden arabacılar kahvesine dönünce. «Yusuf'u bul, o paraya belki o gider...» dediler Ferit'e. Sordu : «Kim Yusuf?» Bir arabacı kamçısının ucuyla, gerilerde bir masada tek başına oturan uzun boylu sarışın birini gösterdi.

Dere boyunda yem torbasını alır beygirinin başlığını geçirirken: «Herkesin gitmediği işler hep beni bulur...» diye yakındı Yusuf...

Dere boyundan ana caddeye, ana caddeden Cumhuriyet Alanında, İzmir şosesine çıktılar. Sokaklara dökülen, caddenin iki yanındaki kahvelerin kaldırımlarını dolduran insanlardan kimse ilgilenmedi onların kasabadan çıkıp gidişiyle. Nereye, ne yapmaya gittiklerini

soran olmadı. Sanki üç gün beş gün geri dönmeyecek olsalar, bütün o aralarından geçtikleri insanlar yine de sormayacaklardı nerelerde kaldıklarını. Arabada kim vardı? Araba kimin arabasıydı? Belki de ansıyıp çıkaran bile olmayacaktı aralarında. Alt yanı bir arabacı ile bir ırgattı onların gidişiyle kasabadan eksilen...

Ege yollarının, tarın kasabalarının süsüdür o yüksek çift tekerlekli tek atlı arabalar. Koşum takımları, madensel levhalar, geniş başlı kopçalar, pirinç çivilerle işlenmiştir. Köslerle karışık iri mavi boncuk dizileri, renk renk püsküllerle süslüdür beygirleri. Eyere, hamuta dizili irili ufaklı zilleriyle, yumuşak yankılar bırakarak geçer giderler boş kır yollarında. Arabaların ön, arka, yan kapakları, Türk bezeme sanatının, usta bir boyacının elinden çıkmış birbirinden güzel motifleri, alların morların şenlendirdiği renklerle boyanmıştır. Kenar suları karışık dolamalı, ortaları ya üç iplikli lâle, sümbül, karanfil; ya da nar çiçeği ile gül kıvrımdallıdır.Dönen demir tekerleklerin, şıngırdayan zillerin sesleriyle canlanır, esintilenir bu bezemeler...

Deniz kıyısındaki yağhanenin bacası görünüyordu. Yusuf :

— Yağlar senin mi? dedi, gözlerini yoldan ayırmadan.

— Ferit :

— Hıh! dedi, nerdeee? Keşki benim olsa...

Yusuf dönüp ona baktı :

— Kimin?

— Eniştemin...

Kısa bir an kesildi konuşmaları.

— Kim enişten?

— Kunduracı Şakir...

— O mu?

Ferit sadece olumlu bir baş işaretiyle karşılık verdi.

— Anlaşıldı şimdi neden o kadar uzun pazarlık ettiğin...

Ferit gülümsedi :

— Bizim enişte biraz sıkıdır...

— Biraz değil adamakıllı. Metelik hayrı dokunmaz derler adama...

Yusuf'un barışık bir anlam gelmişti yüzüne. Artık hoşlandığı, hiç değilse suçlu tutmadığı biriyle beraberdi arabasında.

Bir süre sonra Ferit :

— Nasıl olsa boştum, dedi, oyalanırım diye işini yapıvereyim dedim.

— İyi ettin, dedi Yusuf. Kırbacının ucuyla hafifçe okşadı beygirinin sağrısını. Ben de boştum, iş çıktı ikimize de, diye ekledi. Alaylı bir gülüşle sordu :

— Enişten kendisi ne yapıyor?

— Kundura hazırlıyor geceli gündüzlü; tütün satışından sonra nasıl olsa millet çıplak ayağına bir şey geçirmek zorunda diye...

— Doğrusu işini bilen adam...

— Öyledir...

Bir süre yine sustular. Birer cigara içtiler. Söyleyecek söz bulamadıklarından değil, her sözü söylenmeye değer bulmadıkları için az konuşuyorlardı.

Neden sonra Ferit sordu :

— Araba senin mi?

— Aşağı yukarı...

—Nasıl?

— Az bir borcum kaldı. Musa'nın arabası. Bilirsin belki. Karısından satın aldım...

Ansıdı Ferit. Bir yıl önce çarşının ortasında karnından bıçaklanarak öldürülmüştü Musa. Karısının üstüne sevdiği bir dulun eski aşığıydı birden önüne çıkıp da vuran. Sesinde Musa'nın genç yaşta ölümüne üzüldüğünü belirten hüzünlü bir yumuşaklıkla :

— Bilirim, dedi.

— Yarısını alırken peşin ödemiştim. Kalan yarısının çoğunu ödedim azı kaldı. Tütün satımında onu da öderim inşallah...

— İnşallah...

Yine sustular. Ferit'in, geceki tüccar - zeytinyağı-kazanç hesaplarına takıldı aklı. Gittikçe güven duyduğu Yusuf'a açmak istiyordu bu sorunu :

— Zeytinyağı tüccarın eline geçince para ediyor...

Yusuf hiç düşünmedi :

— Her şey öyle...

— Tütün?

— Tütün de öyle?

— Ne biliyorsun?

— Bilmem şu: alan kazanacağını bilmese tütünü niye alsın? Söz gelişi: zentinyağı alır... Demek tütünü de o kadar kazançlı buluyor ki alıyor ...

— Doğru...

Yağları aldıktan sonra kasabaya dönerken daha da ilerlemişti arkadaşlıkları. Ferit, evleneceğini, daha doğrusu düğün yapmak zorunda olduğunu açtı.

Yusuf :

— Derdin o olsun, dedi, sıkma canını...

— Elimde mi? Yarın tütünü kaça satacağımız hâlâ belli değil...

— Aldırma! Sen kızı nikâha bağlamışsın ya ona bak. Çok çok olmadı, tutar bileğinden çeker alırsın evine. Karındır, kim ne karışır?...

Ferit'e pek o kadar kolay gözükmüyordu bu iş.

— Hepimizin yaptığı sanki ne? diye devam etti Yusuf. Başka türlü mü? Sen beni sorarsan on yıllık karımla daha nikâh bile yok aramda. Ama ben karım dedim bir kere, karım. Sen onu bırak da, borçları nasıl ödeyeceğiz, bir yıl nasıl karın doyuracağız onu düşün?...

Kasabaya girişlerinde yine ilgilenen olmadı onlarla. Önünden geçtikleri ilk kahvede oturanların Yusuf'la Ferit değil de arabadaki dört büyük güğüm zeytinyağıydı merakını çeken.

Biri arkadaşına sordu :

— Kimin bu yağlar?

Arkadaşı yağ güğümlerini saydıktan sonra Ferit'i seçti.

— Eniştesinindir. Kunduracı Şakir'in...

İlki :

— İyi bildin, dedi, başka kimin olur? Kimin elinde bu kadar yağ kaldı?...

VIII

Köylerden de inenlerle, öğleyin iyice yükünü bulmuş kocaman bir taşıtı andırıyordu kasaba. Oturulacak bütün yerler dolmuş, ayakta kalanlar bir boğaz vapurunun, bir otobüsün, sıraları arasında dikilir gibi sokaklarda dolanıp duruyorlardı. Eskiden Cumhuriyetin ilk yıllarında, coşkun törenlerle kutlanılan kasabanın kurtuluş günü bayramlarında, şimdi ise yılda bir deve güreşlerinin düzenlendiği günlerde ancak bir arada görebilirdiniz kasabada bu kadar insanı.

Park Kahvesinde, her masanın çevresinde onar onbeşer kişilik gruplar vardı. Bu gruplardan birinde Hüseyin Kiraz, ceketinin yan cebinden çıkardığı tütün tabakasını Bilâl Gülcü'nün önüne doğru sürdü, masanın üstünde :

— Eee Koca Bilâl Ağa, çok konuştuk, sar bakalım bir cigara...

Bilâl Gülcü, Hüseyin Kiraz'ın yanındakilere göz kırptığını gördü sözünü bitirirken. Uçan bir kırlangıcın kanatlarını andıran bıyıkları havalanır gibi açıldılar. Nargilenin sararttığı iri dişleri arasından :

— Bana bak, dedi, başlatma senin tabakandan...

Tabakayı Hüseyin'in önüne doğru geri itti elinin tersiyle :

— Ne ananın örekesi var gene bu bokun içinde?...

Masadakiler gülüştüler.

Herkesin bildiği bir şakasıydı Hüseyin Kiraz'ın. Ge-

çen yaz, bir engerek yavrusunu, sarmış yerleştirmişti tabakasının içine. Cuma namazından sonra kahvede yine böyle «sar bir cigara» diye sürmüştü Bilâl Gülcünün önüne. Bilâl Gülcü tabakayı açınca, engerek yavrusu başını doğrultmuş, Gülcü elleri titreyerek tabakayı atmıştı masaya... Hüseyin Kiraz, engerek yavrusunu avucuna almış sarmış sarmalamış tabakaya yerleştirmişti gülüşenlerin gözleri önünde...

Şerbetli derlerdi yılanlarla oynayan, yılan tutanlara. Yöntemleri basitti. Önce bir hayıt, bir sorkun dalını, bir sürgünü ağzına doğru tutar ısırtırlardı yılana. Dişleri dalın üstünde kalan yılan zararsız duruma gelirdi. Sonra ceplerinde taşıdıkları yılanla onu bunu korkutarak şakalaşırlar, eğlenirlerdi...

Hüseyin Kiraz, tabakasını aldı, usulca Şevket Kozan'ın önüne bıraktı masada :

— Bey sen sar bu sefer...

Şevket Kozan, kendisiyle şakalaşılan insanlardan değildi. Kımıldamadı.

— Sar, pişman olmazsın, zaten hak senindi. Benim Bilâl Ağaya ilkten tabakayı vermemin nedeni, yazınki korkusunu hatırlasın da hepimize bol keseden efelik taslamasın diyeydi ...

— Bilâl Gülcü :

— Seni Köpeoğlu köpek, dedi. Nargilesinin marpucunu şakadan kaldırdı Hüseyin Kiraz'ın başı üstüne. Gülcü :

— Sen ne gâvur, ne dinsiz imansızsın sen...

Şevket Kozan duralıyordu...

— Aç Bey, inan pişman olmazsın...

Şevket Kozan aldı, açtı tabakanın kapağını. İçinde iki aydır kayıp sarı kehribar tespihini görünce,

üniversitede okuyan oğluna kasabaya dönüşlerinde kavuştuğu zaman olduğu gibi sevindi...

— Nasıl bey, demem yalan mıymış? Ismarla bakalım şimdi hepimize çayları...

Şevket Beyin iki aydır tespihini aradığı da masada oturan herkesin bildiği bir olaydı.

Bilâl Gülcü :

— Ah be Hüseyin sana gâvur demek de az, şeytan demek de diye güldü.

Hüseyin Kiraz, kendine özgü konuşması ile anlattı sarı kehribar tespihin iki aylık serüvenlerini,

— Hani bey, bir gün pazaryerinde Süleymanın kahvesindeydik yine böyle hep beraber, hatırladın mı?... Sen boş bulundun masanın üstüne bıraktındı tesbihi, hani dönüpte bakınca bulamadındı. Kadir Adadım cebine indirivermişti hepimizin gözü önünde. Bize de ses etmeyin diye kaş göz edip duruyordu. Sen sordukça «Bey yanlışın var, bugün elinde tespih yoktu, evde bırakmış olmayasın» diye körüklüyordu seni. Neyse uzun lâfın kısası, o gün hep beraber atlattık seni. Kusurumuza bakma. Bir hafta Kadir çıkardı tesbihin tadını. Bir hafta sonra prafa oynarken Ali Uçar çekip aldı onun yavaşça cebinden. Bir ay da o kullandı. Allah bilir bir hatim indirmiştir. Geçen cuma, camide şadırvanda aptest alırken baktım tesbihin imamesi cebinden başını uzatıyor. Ebelik bana düştü. Çektim aldım. Bir hafta da ben tadını çıkardım. Bugün artık hak senindir dedim, hepimize hakkını helâl et...

Taşranın bilinen şakalarıydı bunlar. Kahvelerde beklemenin gerginleştirdiği dakikaları bu türlü şakalarla yumuşatıyor, öldürüyorlardı. Kahvelerde ikinci bir oyalanma yolu, gazetelerdi. Her masada bir kişi, ya yüksek sesle gazete okuyor, ötekiler dinliyor; ya da o-

kuyan, okuma yazma bilmeyen ötekilere okuduklarını anlatıyordu. Tütün piyasasının açılış hazırlıklarının tamamlandığını, halkın sabırsızlıkla pazartesi sabahını beklediğini yazıyordu gazeteler. «Bunu biliyoruz...» diyordu dinleyenler. Bir gün önce İzmir'e gelmesi beklenilen Gümrük ve Tekel Bakanından gece geç saatlere kadar haber alınamadığını yazıyordu. «Neden acaba? Ne oldu bu bakana? Kaybolmadı ya?» diye bakıyorlardı birbirlerinin yüzüne. Bir kadın kocasını öldürmüştü. Kadın kocasının kendisini parayla başka erkeklere satmak istediğini, bu yaşayışa katlanamadığını söylüyordu polisteki ifadesinde. «Aferin kadına!» «Oh olsun pezevenge. Canı cehenneme!» diyorlardı. Polis bir gün önce üç tehlikeli komünisti yakalamıştı başka bir haberde. Komunistlerden biri Yaprak Tütün İşçileri Sendikası yöneticisiydi. İşçiler arasında sol rejimi öven, işçileri patronlara karşı kışkırtan propagandalar yaptığını haber vermişti bazı tanıklar. Ötekilerden biri Basmahane Garındaki boş yük vagonlarından birine tebeşirle orak çekiç resmi çizerken yakalanmıştı. Üçüncüsü ise polisin öteden beri izlediği tehlikeli bir solcuydu. Cumaovasında, Nato birliklerinde desinatör olarak çalışıyordu. Evinde yapılan aramada «Milletlerin Zenginliği» «Kızıl ile Kara» «Dünya Nimetleri» «Bir Tek Dünya» gibi kitaplar ele geçirilmişti. Bu kitapların adlarını ilk kez duyuyordu dinleyenler. İkisinin ünlü birer roman, sonuncusunun bir A.B.D. leri cumhurbaşkanı adayının kitabı, ilkinin ise onsekizinci yüzyılda yaşamış ünlü İngiliz ekonomi bilgininin ekonomi ve töre anlayışını açıklayan araştırmaları ile ilgili olduğundan habersizdiler. Fakat, bunları bulan polisin, yazan gazetelerin kendilerinden her şeyi daha doğru bildiğine inanıyorlardı. «Cezasını bulsun keratalar!» diyorlardı. Gazetelerde çıkan haberler ne olursa olsun,

dinleyenlerin tepkilerinde beraberlik vardı, değişmiyordu.

Savaş içinde sayfaları azalan hâlâ kimi dört kimi altı sayfa çıkan gazetelerin son sayfaları olduğu gibi spora ayrılmıştı. Spor diye çayırlardaki yağlı güreşlerin dışında çoğunluğu başka bir şey bilmeyen bir memleketin halkına ne söylerdi bu sayfalar? Fakat bütün haberler bitince, okunuyorlardı işsizlikten. O gün İstanbul'da oynanacak Galatasaray - Fenerbahçe maçının ön haberleri dolduruyordu spor sayfalarını. «Heyecan son haddini bulmuştu.» Bugün öğleden sonra oynanacak maçta yer bulabilmek için, cumartesi akşamından, soğuğa kışa aldırmadan stadyumun gişeleri önünde kuyruğa girmişti meraklılar. Gezici köfteciler, salep, ayran, başka yiyecek içecek satıcıları sarmıştı Dolmabahçe stadının yöresini. «Bizim maç burada...» dediler. «Bakalım bizim maçtan elimizde ne kalacak?»

Öğle haberleri okunurken bakandan ses çıktı. Bakan hâlâ Ankara'daydı. Radyo yeni demeçlerini yayınlıyordu. Her zamanki sözlerle dolu cümlelerini daha da uzatarak konuşuyordu bugün. Bu türlü uzadıkça anlaşılması güçleşen cümlelerin, daha bilgili, daha sözüne güvenilir bir adam görünmesini sağlıyacağına inanıyor olmalıydı o da bütün politikacılar gibi. «Mahal» «Endişe» İtibar» gibi hoşlandığı besbelli sözcükleri döküp saçtı. «Bir takım karanlık maksatlı bozguncuların yaydığı anlaşılan yalan yanlış haberlere itibar edilmemesini sayın tütün ekicisi vatandaşlarına hatırlatarak, hükûmetimizin verdiği sözü yerine getireceğinden en küçük bir şüphe duymadan piyasanın açılacağı saati huzuru kalple beklemelerini bilhassa ve önemle» rica etti...

Ne denilebilirdi bu sözlere? Bakan ekliyordu : «Sayın ekici vatandaş şunu bilmelidir ki hükûmetimiz ver-

diği sözü tutmakta kararlıdır! Köylünün elindeki tütün son yaprağına kadar alıcısını bulacaktır!»

Son yaprağına kadar!

Bu söz çok masalarda, karamsar bir alayla karışık çağrışımlara yol açtı. Yaşlılar, Trabulus'ta, Balkan Savaşında, Çanakkale'de, Galiçya'da, Yemen'de, Kurtuluş Savaşında, hep «Son kurşununa kadar...» «Son nefer kalıncaya kadar...» «Son nefesimize kadar...» dövüşmelerini bildiren emirler almış, bu deyimlerin karıştığı savaş bildirileri dinlemişlerdi.

Hüseyin Kiraz:

— Bize hep nedense sonu kalır! Başı ne olur? kime gider bilinmez... diye güldürdü yanındakileri.

Bir başka masada Etem Keskin: «Benim bildiğim bir şey varsa son meteliğimize kadar tükettik...» diye şakalaştı arkadaşlarıyla...

Kahvelerde vakit öldürmenin her zaman her yerde geçerli olan bir başka yolu da dedikoduydu elbet...

Dr. Ziya Somer'in yarıcısı Hasan ile arkadaşları, oturdukları kahvenin önünden geçen, *The American Tobacco* eksperinin yamağı Seyfi'yi yolundan çevirdiler. Çay içmeye çağırdılar. Seyfi, işim var, işler sıkışık, diyecek oldu. «Uzatma lan, dediler. İşin neyse hepsi oldu bitti, daha ne işin kaldı senin?»

Kendine önem verdirmek için sıradan bir nazlanmaydı Seyfi'ninki. Geldi, gösterilen sandalyeye oturdu. Geniş kenarlı şapkası, kısa konçlu çizmeleri, yeleği, kösteği, geniş palaskası ile kovboy filmlerinden fırlamışa benziyordu. Pos bıyıklıydı.

— Eee ne haber? Anlat... dediler.

— Doğrusunu söyleyeyim mi?

— Söyle...

— Duyarsanız hoşunuza gitmez ama...

Alaya aldılar, gülüştüler:

— Deme be Seyfi!

— Atma!

— Yok canım!

— Ulan ne cevhermişsin sen? Kıymetini bilememişik...

Seyfi gülmüyordu:

— Görürsünüz yarın...

— Neymiş o göreceğimiz?

— Satacağınızı çabuk satmaya, elinizden çıkarmağa bakın, benden söylemesi, işte o kadar!

— Niyeymiş o?

— Neden olacak depoları stok dolu. Lâf olsun diye giriyor çoğu büyük firmalar piyasaya. Kimi 500 kimi 1000 balya alıp kapatacaklar partilerini...

Şakalaşmalar kesildi.

— Elini çabuk tutan satar tütününü. Ağırdan alan Allah bilir kaç gün sürünür Tekel kapılarında!

Doğru muydu bu dedikleri? Yoksa her zaman olduğu gibi, patronu ekiciler arasında panik yaratsın diye işlemiş, doldurmuş muydu onu?

Hasan öfkelendi:

— Bana bak, kafalarımız zaten bozuk, sen de böyle bilir bilmez söylenip de büsbütün bozma...

— Ben söylemeyeyim daha iyi dedim size...

— Niye söyledin öyleyse?

— Zorladınız da söyledim...

— Zorlayan morlayan olmadı seni! Hadi kes, kapa çeneni. Herkesin yüreğine kurt düşürme bu palavralarınla...

Seyfi bozuldu:

— Sen dinleme, sana ille dinle diyen olmadı...

Masadakiler girdiler araya. Uzatmayın, diye kapadılar tatsızlaşan, neredeyse kavgaya dönüşecek tartışmayı. Seyfi çayını içip gitti. Arkasından Hasan:

— Nasıl kızmayayım? dedi. Her yıl böyle lâflar çıkarır. Kimden yana bu kerata? Ardında dolandığı eksperden mi? Yoksa bizden mi?

Baskıcı Recep:

— Elbet eksperden yana olacak, dedi. Ekmek yediği yer onun kapısı. Onun için ne bakıyorsun sen onun lâfına! İşine geleni dinler, işine gelmeyeni kulak ardı edersin...

Bir başka masada Gazinocuyu çekiştiriyorlardı. Bir yıl önce deniz kıyısında bir lokanta açtığı için takmışlardı bu adı ona. Lokantasında yatıp kalkıyordu. Her gün et sebze ekmek falan almak için iniyordu kasabaya. İzmir'den geldim, İzmir'liyim diyordu soranlara. Geçen yaz tütün ektirdiğini yaydı düşüp kalktıklarına. Tarlasını, ektirdiği tütünü gören yoktu. Otuz dönüm tarla kiralamıştı sözde. Fakat daha önce ne söylediğini doğru dürüst aklında tutmadığı için, değişik aylarda değişik köy adları söyledi tarlasıyla ilgili olarak. İlkten Y... Köyü diyordu, sonra G... Köyü demeye başladı. Sonunda Z... Köyü yerleşti diline. Kendisini dinleyenler, duyduklarını birbirlerine iletirken yakaladılar yalanını. İşin iç yüzünü de anladılar. Otuz dönümlük bir kira sözleşmesi göstermişti Tekele. Cebinde de otuz dönümlük bir tütün koçanı vardı. Tütün satışlarında alıcıya otuz dönümün ürününü teslim ederek Tekeldeki kaydını sildirmesi gerekirdi. Tarla falan kiralamamıştı adam. Eylülden beri darda olan ekicilerden tütün topluyordu peşin parayla. Aldığı hep fidanın en iyi yapraklarıydı. Uç altı denilen çok ince damarlı tütünleri seçiyordu. Kimi ekiciden elli, kimi ekiciden yüz elli kargı tütün almıştı. Verdiği fiyat eylülde 140 kuruştu, ekimde 150'ye çıktı. Şimdi, tek tarladan çıktığı görülmemiş güzellikte 30 balya tütün vardı elinde.

«Yaşadı kerata» diyorlardı, yol üstüne yakın bir masada nargilesini içen Gazinocuyu göstererek «Bir biri üstüne kilosu üç buçuk dört lira eder elindeki tütünler...»

Aralarından saçları iyice kırlaşmışı yüzünün derisi kaplumbağa derisi gibi kırışmış birine: «A be Ali, diyorlardı. Satmasaydın. Doktordan, Emin Beyden yüzde kırkla borç alsaydın daha iyiydi...»

Adam:

— Doktorla Emin Bey karşılık ister. Ne karşılık gösterecektim? Koçan üstümeydi... dedi.

Pişman bile görünmüyordu. Pişman olmak, başkalarının tanıdığı bir haktı ona. O ancak açıklamada bulunuyordu.

Biri sordu:

— Ne kadar sattın?

— Yetmiş kargı...

— Bir balya eder...

— O kadar...

— Yazık olmuş...

Ali:

— Bir ben miyim yazık eden? dedi sonunda.

— Bildiğin başka kimler?

— Söylemeyeyim, günahı bana düşmesin ...

Üstelediler. Doktorun yarıcılarından Boşnak Vehbi'nin 160 kargı uç altı ile uç tütünü sattığını söyledi. Tütünün yarısı Doktorun olduğuna göre, zarar etmiş sayılmazdı Boşnak Vehbi. Aşağı yukarı üç liraya getirmişti sattığı tütünün kilosunu. Şimdi onbir dönüm tütünden oniki balya tütün çıkarması gerekirken, on balya tütün vardı Vehbi'nin evinde.

Bahriyeli Muammer:

— Benim bu türlü dümene aklım ermez, dedi.

Etem Keskin sordu:

— Doktor anlamamış mı dümeni?

— Nerden anlasın?

Hasan Sakarya:

— Öyle ya melek gibi adam, dedi. Damlaza çardaklara girip kargıları saymaz. Balyalara işaret vurmaz, Yarıcının sütüne kalmış ötesi...

Muammer tükürdü yola doğru. Yineledi.

— S... et pezevengi! Benim bu türlü işlere aklım ermez!

Hasan Sakarya:

— Yarın satışta ortaya çıkar çaldığı... dedi.

Etem Keskin:

— Bekle sen! dedi, Yalan mı yok! Fidanlar boy atmadı, der, tarla seyrek kaldı der... İş, eli yüreği hırsızlığa yatkın olmakta çalanın...

Ali:

— Aldırma öylesine, dedi. İşin içine yalan girdi mi ne kazansan haramdır, hayretmez!..

Başka masadakiler de kendi yakınlarında oturan Arnavut Bilâl'i çekiştiriyorlardı. Kızı onbeşinde evden kaçmış, orospu olmuştu İstanbul'da. Ama kız aradan sekiz yıl geçtikten sonra, çorapsız nalınlarla dolaştığı mahallesinde anasını babasını görmeye gelmişti geçen yıl Hem de İzmir'den tuttuğu son model Amerikan arabalarından bir taksiyle. Taksinin bagajı bavul bavul hediyeler doluydu. Ayıplayan yoktu Bilâl'i. «Kız anasını babasını unutmuyor ya ona bak» diyorlardı. «Yaptığının zararı varsa kendine!...»

Başka bir masada, kuru bir adamın, nerede ne zaman kiminle olursa olsun hak tartışmasına giren emekli Kâmil Efendinin sözü ediliyordu. İnsafsızlık, inatçılık örneğiydi adam. Öz oğullarına acımak nedir bilme-

mişti. Büyük oğlu kasabada ilk okulu bitirince parasız yatılı girmişti askeri okula. Şimdi topçu yüzbaşısıydı. Harp Akademisi öğrencisiydi. Öğrenciliğinde, «okul her şeyini veriyor, savruk alışmasın» demiş bir lira göndermemişti. Fakat daha teğmen çıktığı gün para istemişti oğlundan. Oğlu göndermekte gecikince de mahkeme yoluyla nafaka bağlatmıştı kendine. Küçük oğlu lise öğrencisiydi İzmir'de. O da parasız yatılı okuyuordu. Arada bir anasını özler, iki üç günlük tatillerde kasabaya gelmeye kalkardı oğlan. İzmir'den kasabaya kadar kırk kilometrelik yolu yarı yürür, yarı koşardı kasabaya gelebilmek için. Kâmil Efendi, «okul yiyeceğini içeceğini veriyor, otursun parasız yesin,» der ona da bir lira göndermeyi çok görürdü. Şoförler, yolda koşarken, yürürken gördükleri çocuğu durur alırlardı çoğunlukla..

Şakalaşanlar, gazete okuyanları dinleyenler, dedikoduya dalanlar hep tütüncüydüler sonuç olarak. Tütün tarlalarından kaçmıştı o parasız yatalı okuyan çocuklar, İstanbulda güneşli tütün tarlalarından bir parçaymış gibi sarı saçlarının, sıcak etini satarak yaşayan, anasını babasını unutmayan kızlar...

IX

Dr. Ziya Somer, ikindiye kadar hastanedeydi. Hastanenin öbür doktoru ile bir hemşiresi hafta tatillerini geçirmek için İzmir'deydiler. Önce gelen görevlilerden bir Baş Hemşire kalmıştı hastanede. Orta yaşlarda görünen bir kadındı. Yirmi beşini bulmadan mutsuz bir evlenme geçmişti başından. Ancak altı ay sürmüştü. Erkeklerle ilgisiz görünürdü. Fakat aşırı bir bağlılığı vardı Doktora. Hatta denilebilir ki, kendi kendine bile açmış olmasa Doktora âşıktı. Karısının esirgediği şefkati sağlamak için döner dolanırdı Doktorun yöresinde.

Doktor sabahtan, hastanede yatan üç hastayı dolaştı. Bir süre çalışma odasına gelen Baş Hemşire ile görüştü. Sonra hastanede yatıp kalktığı odaya çekildi. Hammer Tarihi'nin Osmanlıların Rumelinde ilk gelişmeleri ile ilgili bölümünden yüz sayfa kadar okudu. Hastanedekiler radyodan Galatasaray - Fenerbahçe maçını dinlemeye başladıktan sonra sokağa çıktı.

İlk durağı Bakkal Sabri Beyaz'ın dükkânı oldu yine. Ayakta, aşağı yukarı sabahki konuşmalarını yinelediler. Oradan, Cumhuriyet Alanı üstünde İçki - cigara satıcısı Faik Efendinin dükkânına uğradı.

Faik Efendi, para çekmecesinin bulunduğu masasının gerisinde, ayakkabısını çıkardığı ayaklarından birini altına alarak otururdu sandalyesinde. Sağında saç bir kömür mangalı bulundurdu. Müşterilerinin istediği cigaraları kibritleri sokağa açılan gişe gibi bir pen-

cereden verir, boş kaldıkça mangalın üstünde ısıttığı elleriyle papuçsuz romatizmalı ayağını oğalardı.

Faik Efendi de bir bakıma Doktor kadar yalnızdı kasabada. Karısı, İstanbul'da, İzmir'de, Bursa'da evli iki kızıyla, oğlunun yanında geçirirdi yılın yarısını. İki aydır da Bursa'da doğum yapacak kızının yanındaydı.

Aralarındaki konular belliydi Doktorla. Önce çocukları sorarlardı karşılıklı. Çocuklardan gelen haberler hep iyiydi Faik Efendiye göre. Geçiştirilen hastalıkları, kocalarının bir yerden başka yere atanmalarını hep gülerek karşılardı. «Ne yapacaksın?» derdi, «hayat böyle. Hastalanmadan iyileşmez insan». Ya da «Hep kaldığı yerde yükselmez memur kısmı..» gibilerden, olay ne olursa olsun iyimser yorumlarıyla derdini unuttururdu karşısındakine.

Ardından romatizmalarına atlardı konu. Doktor: «Bende de var. Yalnız hastalar değil Doktorlar da kurtulamaz romatizmanın elinden. En iyisi ağrılar arttıkça aspirin..» derdi. Faik Efendi, bu öğütü için de gülerek, hak verirdi Doktora.

Son günlerde ise aralarında daha önemli bir konu Faik Efendinin hindileriydi. Dükkânın gerisinde küçük bir avlu vardı. Faik Efendi bir aydır iki hindi besliyordu orada. Bazan, ılık havalarda kapıyı açık bırakıyor, hindiler avludan dükkâna girip çıkıyorlar, dükkânın arka duvarı dibindeki tezgâhta, peynir ekmekle açık şarap içenlerden dökülen öte beriyi gagalayarak ayaklar arasında dolanıyorlardı.

Faik Efendinin özel hindi besleme yöntemiydi Doktoru en çok eğlendiren. Kırk gün birer cevizden kırk ceviz yutturacaktı hindilerine. Dükkânda dolanan hindilerin kursağında kuru cevizlerin takırtıları duyulmaya başlamıştı son günlerde.

Mangalın öbür yanındaki boş sandalyeye oturan

Doktorun bir iki hatırlaşma sözünden sonra ilk açtığı konu hindiler oldu Faik Efendiye:

— Nasıl senin hindiler? Cevizlerini yuttular mı bugün?

Faik Efendinin yüzü güldü. Ayaklandı:

— Şimdi yediririz kısmetse...

Avludan hindilerden birini yakalayıp getirdi. Çırpınması gulu guluları boşunaydı hayvanın. Faik Efendi sandalyesine oturmuş bacakları arasına kıstırmıştı hindiyi. Bir eliyle gagasını açtı öbür eliyle orta boy bir kuru cevizi yerleştirdi hindinin ağzına. Gagasını kapatıp, boynunun altından işaret parmağı ile kaydıra kaydıra cevizi kursağına indirdi, boğulacak gibi sesler çıkaran ayakları üstünde doğrularak yutkunan hayvanın. Doktor: «Boğacaksın zavallıyı» diye gülüyor, takılıyordu bu sırada.

Faik Efendi:

— Bu etti yirmi dokuz, dedi. Kaldı on bir ceviz daha. Rumelinde biz böyle beslerdik hindileri. Onun için hep yağlı olurdu bizim hindiler.

Cevizini yutan hindi Faik Efendi bırakınca bir koşu avluya attı kendini.

Doktor gülüyordu:

— Öbürüne haber vermeye gitti..

Öbür hindi de zar zor Faik Efendinin bacakları arasında yuttu cevizini.

— Eh, on güne kadar Bursa'dan hayırlı bir haber alırız İnşallah. haber geldi mi keseceğiz, pirinçle, kuş üzümüyle doldurup fırına vereceğiz, hep beraber yiyeceğiz..

Doktor, Faik Efendinin dükkânından çıkınca, Tekel eksperi İsmet Beyin sabahki çağrısını ansıdı. Uğrasa

fena olmazdı. Tekele doğru yürüdü. Daha ilk adımlarında yarıcısı Hasan'ın geldiğini gördü karşıdan. Kızardı. Ah, yaşlı duymasaydı kendini: Sabahki davranışının hesabını sormak isterdi şimdi. Hayır, kimsenin önünde başı eğik yaşayamazdı o. Karısı ile olan ilişkisi başka şeydi. Çocuklar vardı arada. O, onur anlayışının vefa anlayışının, babalık anlayışının sürüklediği bir boyun eğmeydi kendisi için. Öğleden sonra 7.65 lik Browning tabancası pantalonunun arka cebinde çıkmıştı hastaneden. Madem girmişti bir kez bu kirli işe, bu kirli işin gerektirdiği gibi koruyacaktı onurunu. Hasan'dan ayırmadan gözlerini yürüdü. Fakat karşılaşmanın kendisini şaşırtan yanı, Hasanın da kızardığını, adımlarının dolandığını görmesiydi. Hasanın yüzünde sabahki olaydan duyduğu pişmanlığı çabuk gördü. Görür görmez bağışlamıştı bile Hasan'ın saldırganlığını. Fakat Hasan görmezlikten gelmeyi yeyledi onu. Sola Arastaya giren sokağa saptı. Arkasına bakmadan yürüdü..

Tekel eksperi İsmet Tezcan yalnızdı odasında. Pencereden bakıyor, masasına geçiyor, gazetesini karıştırıyor, radyoya kulak veriyor, yine de oyalanamıyordu. Doktoru odasının kapısında görünce, hemen radyosunu kapadı, bütün özlemlerinin bir parçasıymış gibi kaptı karşıladı.

O da çoluğundan çocuğundan ayrı, dört aydır yalnız yaşıyordu kasabada. Bazı titizlikleri olan bir adam olmalıydı. Küçük bir ispirto ocağı yanıyordu pencereye yakın bir sehpanın üstünde. Ocakta çay demleniyordu. Çayını kahvesini kendi pişirdiğini, herkesin pişirdiği çayı kahveyi içemediğini söyledi Doktora.

Doktor kendi yaşayışından bir şeyler buldu odada. Radyo, üç beş kitap, en kötüsü sürgündeki insanın yata-

ğı. İsmet Tezcan'ın öğleden sonra elbisesiyle üstüne uzandığı belliydi yatağın. Battaniyesi kırışık kalmıştı. Doktorun bakışlarının yatağa takıldığını görünce «Affedersiniz» diye eliyle düzeltmeye çalıştı üstünü. Ama çoktandır bir kadının eli değmediği, bir kadının yayıp düzeltmediği yatak o ne yapsa yine de koruyordu hüznünü. Doktor: «Hep böyleyiz, galiba hep birbirimizi arayıp buluyoruz» diye geçirdi aklından.

İsmet Tezcan'ın gözlerini kırpıştırma tiki tuttu.

— Görüyorsunuz ya halimi Doktor?

Doktor, ben de öyleyim, demeyi gereksiz görerek hak veren bir baş işareti yaptı.

— Yirmi sekiz yıllık eksperim. Her yıl bir başka kasabada, yirmi sekiz yıldır böyle yaşarım bu Allahın belâsı tütün mevsimini. Her yılın yarısı çoluk çocuğuma hasret geçer. Eh, çok değil iki yılım kaldı daha. İki yıl sonra emekliye ayrıldım mı kurtulacağım bu kahırlı işten...

Anlattı uzun uzun. Sarıyer'liydi. Sarıyer'le tütünün ne ilgisi var diyeceksin diye açıklamaya girişti. Okuldan yetişme eskperdi. Yirmi sekiz yıldır Tekelde çalışıyordu. Yalnız bu olsa işin kahrı, yalnız çoluk çocuk hasreti, sürgün yaşayışı olsa, diye döktü boşalttı içini. «İnanın yarın ne olacak, piyasa nasıl açılacak diye sizlerden çok merak eden biri varsa o da benim!» diye sürdürdü konuşmasını. «Başkaları ortada görünmez. Biz kalırız ekici ile karşı karşıya. Topun ağzına sürdükleri biziz. İşler iyi giderse, satış çabuk ilerler, çözülürse bizi gören olmaz. Şu gördüğünüz masa gibi, sandalye gibi kalırız oturduğunuz odada. Ama kötüye dönerse, göze görünen, göze batan yalnız bizizdir! Ezilecek, suratına tükürülecek, katırların kuyruğuna bağlanıp dağda taşta süründürülecek, bir iblis, bir lânetli gibi görür bizi her gün selâmlaştığımız ekiciler.»

— Ne münasebet?

— Ne münasebet değil öyle! Bakın siz dostumsunuz, anlayışlı, aydın insansınız. Yarın Allah göstermesin işler ters giderse siz bile elinizde olmayarak benden kuşkulanabilirsiniz... Otuz yılım dolsun bir gün daha kalmam bu işte! Sarıyer'deki baba evimizi kardeşlerim sattılar. Ben payıma düşen parayla, karşıda Bostancıda kıyıda bir ev aldım. Benim merakım, asıl merakım, deniz, balıkçılık. Ne de olsa Sarıyer'liyim. Bir sandal alıp, balık takımlarını uydurdum mu her gün balığa çıkacağım orada. Oh, Allah bir o günleri gösterse bana...

Doktor:

— Daha çok gençsiniz, dedi, emeklilik için, bir köşeye çekilmek için...

İsmet Tezcan çay boşalttı bardaklara:

— Size işin asıl püf tarafını söyleyeyim mi Doktor?

Önemli bir şeyi söyleyip söylememek arasında kararsızdı. Doktor her zamanki telâşsız tutumuyla bekledi.

— Bizim meslekte para asıl bundan sonra: Daha doğrusu asıl Tekelden ayrıldıktan sonradır...

Doktor anlayamıyordu konuyu.

— Tütün tüccarlarının bütün adamları, tütün ortaklıklarını yöneten bütün müdürler, yardımcıları, hep Tekelden geçmedir tüccarların yanına. Tütün ortaklıkları durmadan not verir, sicil tutar, işaretler her yıl Tekelin adamlarını. İşine yarayacakları seçer, ayırır. Daha piyasa açılmadan da, sırası gelen gözüne kestirdiklerine «Ee İsmet Bey, der sözün gelişi, yeter bu kadar yıl devlete hizmet ettiğiniz. Bilginizden, deneylerinizden biraz da biz yararlanalım. Bizim devlete benzemeyen olanaklarımızdan da biraz siz yararlanın!» Onlarda aylık, ödenekler, ikramiye, prim, gezi giderleri, Tekelin bize verdiğinin en az beş mislinden başlar. Daha kodamanlara her yıl bir ev, bir otomobil alacak ikramiyeler öderler.

Onun için bizimkilerin bir ayağı tüccarın eşiğindedir daha şimdiden...

Doktor, hâlâ tam anlayamıyordu konuyu:

— Belki iki yıl sonra siz de geçersiniz iyi bir firmaya..

İsmet Tezcan, başka günlerden daha titizdi piyasanın açılma öncesi bu konuda:

— Allah göstermesin! Allah beni korusun o zaafı göstermekten..

— Neden?

— Yüreğiniz fazla temiz Doktor. Tam anlayamadınız ne demek istediğimi...

— Ne gibi?

— Tüccara hizmet etmeye niyeti olanın emekliliğini beklemesi de gerekmez her zaman. O işi becerebilecek olan en çok yirmi beş yılını doldurunca atlar tüccarın yanına. Ama ben bıktım bu işten! Yirmi sekiz yıldır gördüklerimi, yaşadıklarımı, ancak siler atarım bundan sonra bu işlerden uzak kalarak kafamdan...

Çayları yeniledi boşalan bardaklarda.

— Size bir şey daha söyleyeceğim Doktor. Aramızda kalacağını biliyorum. Yüreğimden atmak, rahatlamak için açıyorum bu konuyu size..

— Buyurun..

— İşte bu açık yürekle buyurun deyişinizi seviyorum sizin. Biliyorum ki beni dinleyeceksiniz. Ama dinlediklerinizi aklınızda kalsa bile benim iyiliğim için, unutmuş görüneceksiniz. Hatta yüz yüze geldiğimiz zaman dinlediklerinizi bana bile unutmuş gibi davranacaksınız.

Övgü gibi gelen bu sözlerle çekingenleşti Doktor.

— Biliyor musunuz korkum ne? Şimdi bizden bir kadamanlar kurulu var İzmir'de. Her gün lüks lokanta-

larda, iyi döşenmiş tüccar evlerinde, kristal kadehler, Bavyera porselenleri, gümüş takımlarla kurulu sofralarda ağırlanıyorlar. İçlerinden birine yada ikisine büyük tütün ortaklıkları şimdiden büyük işler, Amerika gezileri vaad etmiş olabilir. Bakın hâlâ bilmiyoruz yarın sabah tütünü kaçtan alacağımızı, ne kadar tütün alacağımızı. Siz de kaçtan satacağınızı bilmiyorsunuz. Ama İzmir'de, ya da Ankara'da, o kurul üyeleriyle tüccarlar arasında, açık açık konuşulmasa bile çoktan saptanmış durumda fiyatlar. O yemeklerde dereden tepeden, okul anılarından, askerlik anılarından, gezilerden, kadından kızdan konuşularak gevezelik eder görünürler onlar. Ama ardından kahveler içilirken, cigaralar yakılırken «Maliyetleri biliyorsunuz..» der tüccar. «Merak etmeyin» karşılığını alır. Bu kısa konuşma ile hesaplanmış, belli olmuştur artık tütünün satış fiyatı..

X

Boşalan bakkal raflarının; bakkallarda, fırınlarda, kahvelerde, kasaplarda ak yeri kalmamış, yıpranmış, yaprakları kırış kırış veresiye defterlerini, rehinde bekleyen dikiş makinelerinin, bileziklerin, düğünlerde doğumlarda sunulmuş yüzükler, küpeler, kulplu Raşet altınlarının, söz kesilmiş nişanların, gecikmiş düğünlerin, hacizli kilimlerin, bir yere gelip de sonlarının dayandığı, yazgılarının belli olacağı hüküm günüydü gelen.

Kasabanın üstüne karanlık inince günler dolmuş, saatleri sayılı bir gece kalmıştı sadece önlerinde. Sabaha, gün ağarırken olacaktı ne olacaksa. Dolu kahvelerden kıpırdayamıyorlar, cigara üstüne cigara içiyorlardı. Akşam, yemek saatinde evlerine gidenler, karınlarını doyurmak için değil, biraz vakit öldürmek, biraz oyalanmak için gittiler. Merakın, beklemenin gerginleştirdiği sinirlilikle oturdukları sofralarından, karılarını çocuklarını azarladıkları ters konuşmalar, sindirim bozukluğu ile kalktılar. Acele kahvelere döndüler.

Akşam haberlerinde Bakan hâlâ Ankara'daydı. Tekel Genel Müdürünün öğleden sonra İzmir'e geldiğini söyledi spiker.. Yine o «son yaprak» edebiyatına dayanan demeçleri sıraladı.

Saatler ilerledikçe kahvelerde, zamanı kısaltan her zamanki şakalar, dedikodular, azala azala kesildi. Sabahtan beri okuna okuna yer yer yırtılmış, iç sayfaları kaybolmuş gazeteler masalardan sandalyelerden kaldırı-

lıp atıldı. Duydukları bütün iyi haberleri unutmuş görünüyorlardı. Gevezelik ettikçe, şakalaştıkça, sokağa bırakılmış çocuklar gibi oyalanan, şenlenen benlikleri geri dönmüş, gövdelerinin sessiz sedasız kalıplarına kapanmıştı. Kuşkuların yuva kurduğu bakışları, çizgilerini çektiği yüzleri, tetikte tuttuğu yürekleriyle, oturdukları kahvelerde uzayan zamanın geçişini dinliyorlardı. Kahvelerin, ışığı donuklaştıran buğulu camları arkasında, uzamış sakallarıyla, kâğıt fenerler, isli lâmbalar gibi asılı duruyordu yüzleri. Susmuş, uykusuz yolcularıyla, karanlıkta çığlık çığlığa yol alan bir tren düşünün. Gecenin içinde büyüyen tekerlek gürültüleri o yalnız yüreklerde yankılanır. Öyleydi zamanın geçişi. Her geçen dakika kuşkularıyla daha yalnız bırakıyordu onları; her geçen dakika artan bir işkenceydi artık.

Kuşku gerçekte en dost belledikleri duygularıydı onların. Kuşku, tabancası baş yastığının altında uyuyan, bıyıkları ağarmış, kasabanın mezarlığında artık toprağı dümdüz olmuş adları unutulmuş büyük babalardan; geceleri kapılarını, sürgüledikten sonra ayrıca odun dayayarak destekleyen, güven altına alan kahırlı dul analardan, onları bir türlü insandan saymayan kadıların, yargıçların, sancakbeylerinin, mutasarrıfların, kaymakamların, toprak ağalarının karakol komutanlarının düşman bakışlarından miras kalmıştı onlara. Yaşadıkları kırların tanrısı, bir sevinci sonuna kadar yaşamalarını, bir umuda bağlanmalarını ömür boyu yasaklamıştı. Gülseniz sevinseniz de kuşkuların, yüzünüze gülenlere inanmayın, diye buyurmuştu. Analarınızı, kardeşlerinizi, öz babalarınızı kollayın! Her birini, arkanızdan yavaş adımlarla üstünüze atılmak için yaklaşan panterler gibi bilin. Sizin gözünüzden uzak kaldıkları köşede, sizi aldattıklarını unutmayın!

Düğünleri kanlı sona erer, doğumları gencecik gelin-

leri alır götürür, davulla zurna ile uğurlandıkları cephelerden ölüm haberleri gelirdi. Karılarını, kardeşleri, babalarıyla düğün yataklarında, samanlıklarda bastırırlardı. Hapisaneleri birbirlerini vurarak dolduran onlardı. Yağmur diye göğe avuç açarlar, damlarını ahırlarını sel basar, sağmalları, binekleri taşkınlarda boğulurlardı. Gülerek başladıklarını gülerek bitirmek yoktu yasalarında. Yüzlerinin bir yanı ışırsa, bir yanı karanlık kalır, her umun ardından kahır acaba nereden gelecek?. nerede pusu kurmuş yollarını gözler? diye beklerlerdi.

Tütün koçanları koyunlarında, iç ceplerindeydi şimdiden. Koçanı iç ceplerinden çıkarıp, tüccarın adamı önüne bırakacakları bir devinime şimdiden hazır bir bekleyiş içindeydi sağ elleri. Her gecekine eşit dakikalar, bu bekleyişleri ile kendilerine daha uzun, daha tıkanık geldikçe, kuşkuları büyüyor, kırılıyor kırılıyordu umutları...

Gece 22.45 haberlerinde hükümetin kuru vaadlerini bir kez daha dinlediler. Hâlâ bir açıklık yoktu dinlediklerinde. Tütünlerini kaçtan satacaklarını hâlâ bilmiyorlardı. Bu bulanıklık daha da kökleştirdi kuşkularını. Gece yarısı, güvensizlik bulaşıcı bir hastalık gibi sardı, o gece sabaha kadar açık kalmasına belediyeden izin çıkan kahveleri. Ters haberler kahveden kahveye gidip gelenlerle koşuşur oldu sokaklarda.

«Tüccarın elinde geçen yılın tütünleri olduğu gibi duruyormuş.»

«Tekelin de..»

«Amerika bir dolardan fazla vermiyormuş bizim tütünlere...»

«*The Amerikan* doğrudan doğruya girmiyormuş piyasaya...»

«*Grey Tobacco* da...

«Kavalalılar hep hepsi 500 balya alıp çekileceklermiş...»

«İzmirlioğulları geri çağırmışlar eksperlerini..»

D.P.nin ağzı kalabalık yöneticileri «İnanmayın!» diye bağırıp çağırıyorlardı. D.P. iktidara geçtikten sonra, Zirai Donatım Kurumunun kasaba temsilciliğini ele geçiren Hasan Savaş: «Kim yayıyor bu uydurmaları? Hep kötü maksatlı bozguncu palavrası bunlar. Hep komunist kundağı..» diyordu karşılaştıklarına.

Gece saat on iki olmadan Ferit Taşçı, artan kuşkularıyla yüreği kırgın ayrıldı arkadaşlarından. Kendisi için kalan tek umutmuş gibi kopardı Belediye parkından gülünü. Binnaz'ların evi karanlıklar içindeydi. Geçerken avlu duvarının üstünden gülünü attı.

Yine o saatte Yusuf'un arabacılar kahvesinden kalkıp eve döndüğünü yalnız kahvenin garsonu anladı.

Kahvenin kapısında karşılaştığı mahallelisi Salih:

— Eve mi? dedi Yusufa.

— Eve..

— En iyisi o! Yatmalı, uyuyabilirsek uyumalı..

Beraber döndüler mahallelerine.

Gece saat 1.30 da eksperlere İzmir'den telgraflar gelmeye başladı.

Saat 2 den sonra eksperler bir biri ardından postaneden telefona çağrılmaya başladılar.

Saat 4 te bütün eksperlere yıldırım telgrafları taşır oldu dağıtıcılar.

Cigara dumanı, solukların sıcaklığı ile kahvelerin camları iyice buğulanmıştı. İçerde oturanlar sokaktan geçenleri, sokaktan geçenler kahvelerde oturanları göremez oldular. Masaların başında dörder beşer kümelenenler, kimbilir kaçıncı kez, yineliyorlardı hesaplarını.

«Çok istemem. 46 daki gibi üç buçuktan satayım

kapatırım bütün borçlarımı. Birer çift kundura alacak param kalır çocuklara...»

«Iskartasız mı?»

«Sekiz balya tütünüm var. Hadi biri, bilemedin ikisi ıskarta olsun...»

«Satarsın. Ben gördüm senin tütününü. Altın gibi...»

Öbürü:

«Allah seni inandırsın ben üçe satamazsam, yarın bir dilim ekmek götüremem eve...»

Bu türlü konuşmalar, araya giren uzun sessizliklerle uzayıp gidiyordu bekleyişleri.

Saat 4.30 da postaneden yayılan ilk kötü haber, akşamdan beri gerilerinde durmuş görünmez ellerden birer yumruk gibi indi tepelerine. Ekstra ekstralar 260 kuruş deniyordu, ekstralar 225, birinci 190...

Vurulmuştular.

İlk toparlanan öfkeleri oldu:

«Olmaz öyle şey!»

«Zulum bu!»

«Soygun!»

Kahvelerden kalktılar. Sokaklara döküldüler. Karşılaştıkça durduruyorlardı birbirlerini:

«Kim söyledi?»

«Nereden duymuş?»

«Cumaovasında, küçük tüccarlar el altından açmışlar piyasayı...»

Tüccar depolarını dolaştılar. Kepenkleri inik, sessizlik içindeydi hepsi. Tekel eksperinin odasında ışığı yanar gördüler.

Saat 5.00 te, Bahriyeli Muammer, Etem Keskin, Hasan Sakarya, Köprübaşına doğru inerlerken karşıdan gelen Şevket Kozan, Bilâl Gülcü, Hüseyin Kiraz, Hüseyin Uncu ile karşılaştılar.

Muammer, yaşlıları durdurdu:

— Şevket Bey Ağabey, bu haberler doğruysa ne olacak halimiz?

— Yapacağız elbet bir şey...

— Ne?

— Vermeyeceğiz!.

Hepsi:

«Evet, vermeyeceğiz» diye yinelediler.

Saat altıda kasabalılar Tekel'in önünde toplanmağa başladılar. Ne gecenin ayazı nemi, ne de uykusuzluk önleyebiliyordu birikmelerini...

XI

Tekel Eksperi İsmet Tezcan, Tekelin gece bekçisi sabahın saat dört buçuğunda odasının kapısını vurduğu zaman uyku ile uyanıklık arasındaydı yatağında. Akşamdan hiç uyuyamayacağından ya da zor uyuyacağından korkuyordu. Yılın kendisine en güç gelen gününe kendisini hazırlayabilmek, sabaha sinirleri sağlam, dinç kalkabilmek için, akşam yemeğinde bir şişe şarap içti. Yatarken ayrıca trankilin aldı. İlk saatlerde oldukça derin uyuyarak uykusunu aldı. Bir ara uyandı. Saate baktı. Dörde geldiğini gördü. Yeniden uyumak için uzandı. Fakat merkezden yeni bir emir geleceğini biliyordu. Hep neredeyse kapının çalınacağında emrin geleceğindeydi aklı. Arada bir dalar gibi oluyor, bir iki dakika geçtikten sonra uzun uzun uyuduğunu sanarak yeniden uyanıyordu. Gece bekçisi kapıyı çalar çalmaz kalktı, elektriği yaktı.

Gece bekçisinin getirdiği telgrafı, telâştan ellerine gelen bir titremeyle açtı. Gözlüklerini takmadan okumağa kalktı. Silik harfleri pek seçemedi. Gözlüklerini takıp yeniden okurken sarardı. Konuşamadı.

Yaşlı gece bekçisi karşısındaydı:

— Kötü bir şey mi?

Gözlerini kırpıştırarak:

— Yok, yok, diye toparlandı. Bir şey değil, her zamanki haberler... Hadi sen git...

Gece bekçisi çıkacakken ansıdı:

— Telgrafçı aşağıda mı?

— Gitti. İhbarnameyi bana imzalattı...

— İyi öyleyse, Git, işine bak...

Bekçi çıkınca bir süre telgraf elinde olduğu yerde kaldı. Bir şey düşünemeden yatağına baktı, masasına baktı. Yerinden kımıldayamıyor, nereye gidebileceğini kestirmeye çalışıyordu sanki. Yatağının kenarına ilişti. Bir daha okudu telgrafı. Ama artık pek okuyor sayılmazdı. Sadece satırlara bakıyordu. Çünkü daha ilk okuyuşta ezberlemişti telgrafta yazılı olanları. Okudukları o kadar sarsıcı, etkileyici, beklenmedik nitelikteydi ki kendisi için... «Birinci 180, dipler ıskarta. Ekstralar ikinciler için emir bekleyiniz.» deniyordu bölge müdürlüğünden gelen telgrafta.

28 yıllık eksperliğinde çok zor durumlarla karşılaştığı olmuştu. Hele eksperliğinin ilk yıllarında. Fakat bu türlü ağır, halkın umutlarına ters bir emir aldığını bilmiyordu. Sabaha piyasayı açacak, ekicilerle yüz yüze gelecek cesaret göremiyordu kendinde.

Yatağının kenarından kalktı, masasının yakınındaki sandalyeye oturdu. Telgraf hep elindeydi. Odanın soğuğunu yeni yeni duyuyordu. Kalktı paltosunu omuzlarına aldı. Mangalda küle gömülü ateşi eşti. Sonra, en iyisi giyinmek, diye düşündü. Giyinmeye başladı.

Aklına garip şeyler geliyordu. Çıkmak, sabah karanlığında kasabadan kaçmak!.. Sonra? Düşünemiyordu sonrasını! Giyindi, iki bisküvi ile ağzının pasını aldıktan sonra cigara yaktı.

Sabaha çıkmak istemediğini duyuyordu. Bir sonu vardı insanın. İşte o sonun sabahla arasına girmesi, ya da sabahın o sona kadar uzaması, o sondan önce ortalığın ağarmamasıydı istediği... Çaresizliğini kavradıktan sonra çayını ateşe koydu. Şimdi sırasıyla başına ge-

lecekleri düşünebiliyordu. Çayını pişirecek, içecekti. Olaylar birer birer her zamanki akışını izleyecekti önünde. O sonun henüz gelmeyecek olduğunu, daha o sona kadar önünde uzun yıllar bulunduğunu birisi kulağına fısıldamış gibi biliyordu. «Henüz ödeyeceksin! Daha çok ödeyeceksin! Yüzün kızaracak, korkular geçireceksin! Ondan sonra bağışlanacak o sana Bostancı kıyılarında geçirmeyi düşündüğün sessiz yaşayış!..» Kaçamıyacaktı. Boyun eğdiği çaresizliğiyle, sabah sekiz olmadan tekel ambarındaki yerini alacaktı. «Tanrım, diye düşündü, ne kadar ağır ödetiyorsun bana, Bostancı'da kimseye hesap vermeden balık tutacağım, sandalımda tek başına denize bakıp dalacağım günleri? Kimi kullarının elini uzatmadan sahip olduğu bu nimetlere benim bu kadar kahıra katlanarak erişmem için günahım ne?» Oğlu, isterse oğlu da gelebilirdi sandalda beraberinde. Oğluna anlatırdı, gözleri suda, oltaya balığın vurmasını beklerken, mesleğinin yalnızlık yıllarının bu kahırlı günlerini... «Bilsen, bir sabah tütün piyasasının açılacağı gün, 1952 deydi, sen lisenin birindeydin daha, Bölge Müdürlüğünden sabahın dört buçuğunda bir telgraf alınca, nasıl soğudum yaşamaktan... Nasıl geriye ne kaldıysa olsun bitsin istedim ...Sizler bile gelmediniz o anda aklıma...» Evet, oğluna gün gelecek anlatacaktı bu sabahı. Şimdiden oğluna anlatacaklarını düşünürken karabasandan sıyrılıyordu. Sonra sonra daha başka şeyler düşündü. Kaymakama haber verecekti erken. Ne olur ne olmaz! Tekelin, tekel ambarının kapısını candarmaların tutmasını isteyecekti.

İlkten görünmemeyi düşünüyordu ekicilere. Dakikalar geçtikçe, emirde olmayan bir şeyi, tehlikeli bir şeyi yapmayı göze aldı. Emrin anlamı, Tekel piyasaya katılmıyor, piyasayı tüccara bırakıyor demekti! Ama pi-

yasanın ikinci, üçüncü günü bu kararı sürdürmeye gücü yetmezdi kimsenin. Ne Bölge müdürlüğünün, ne bakanlığın... Değişen havayı biliyordu çok partili dönemde. Halk zorlayacaktı parti örgütünü, parti örgütü de hükümeti. Tekel en geç ilk günün akşamı, ya da ikinci gün sabahtan girecekti piyasaya. Tüccar ilk gün vurabildiğini vuracak, ekicilerden ikinci güne kadar dayanabilenler bir dereceye kadar kurtarabileceklerdi durumlarını... Daha doğrusu, tüccarın piyasa açıldıktan sonra, gözü doydukça her geçen saat biraz daha düşürdüğü fiyatların bir yerinde, Tekel alıcı çıkacak, yeter, buraya kadar demek zorunda kalacaktı tüccara... İlk değildi bu oyun.

Hayır, candarma istemeyecekti! Yalnız iki candarma, iki sessiz candarma, ekicileri kapıda sıraya sokmak için. Niye üstüne gidecekti halkın? En iyisi, sabaha onlardan biri gibi, onların arasında olmalıydı. Korunması gerekirse, korunmayı halktan isteyerek!. Emir bu, fiyat bu, gezin dolaşın piyasayı, işinize gelmezse yarına kadar gelecek yeni emri bekleyin, diyecekti halka... Öyle diyecekti...

XII

Yusuf Uzun, uyanıp odanın karanlığında gözlerini açınca, saatin kaç olduğunu birden kestiremedi. Üç çocuk, karısı ile bir arada yattıkları oda, herkes uyanıkmış gibi sessizdi. Ne kadar uyuduğunu, saatin kaç olduğunu anlamaya çalıştıkça, ömrünün geçtiği kırlardan kalma sesler, ağustos böceklerinin, çekirgelerin ötüşlerini andırır çınlamalar, yankılanıyordu kulaklarında. Ses olmaktan çok ses anıları. Sanki bir yerinde beslediği bir zaman böceği, değişmez bir tekdüzelikle, saniyeleri kemiriyor, yaşayışında alışageldiği bir ölçüye aktarıyor, sayıyor, biriktiriyor, biraz kulak verip dinleyecek olursa, saatin kaç olduğunu haber veriyordu ona. Çok iyi biliyordu ki şimdi kalksa, ocağın üstündeki teneke kasnaklı, tik tak ettikçe aynasındaki zencinin gözlerinin akı sağa sola kayan, göğsü üstündeki eli yukarı aşağı inip kalkan masa saatlerine baksa, saat ikiydi. Sırt üstü yattığı yerden başını çevirmeden, pencereden dışarıya bakınca, kış gecesinin donmuş, saydam göklerinde, ay ışığının seyrekleştiği, pırıltısı keskinleşen yıldızları gördü. Öylesine yalnızdılar ki saatin iki olduğuna kesinlikle inandı. Gündüzleri gölgelerin, geceleri yıldızların yer değiştirmelerinden, ayın büyüklüğünden küçüklüğünden, günün gecenin neresinde olduğunu kestirebilirdi. Her gün geçtiği sokaklarda akşama ne kaldığını anlayabilmesi için, bir evin, bir ağacın gölgesinin nereye düştüğüne, hatta kendinin ya da beygiri ile arabasının gölgesine bakması

yeterdi. Geceleri ayın yerine, biçimine, yıldızların bollaşıp seyrekleşmesine göre anlardı saati. Gölgelerin boyu, yıldızların solup silinerek seyrekleşmesi, günlerin uzayıp kısalmasına göre ayarlanan bir ölçü ile yer etmişti belleğinde. Günler uzayıp kısaldıkça, bir günden ötekine yanılmaz eklemeler, ya da çıkarmalar yapıyordu sanki o beslediği zaman böceği. Uyandığı zaman, sabaha daha saatler saatler, en azından öğle ile akşam arasına eşit bir süre, olduğunu kestirmesi güç olmadı. İki saat olsun uyuyamamıştı. Kafasının içi öylesine ışımış aydınlanmıştı ki kendini yeniden uyumaya zorlamadı. Yatağında gözleri açık kaldı.

Duyuları gittikçe keskinleşiyordu. Gözleri odanın karanlığına alışmış olsa bile, görebileceği bir şey yoktu yöresinde. Alt yarısını patiska bir perdenin kapattığı oda penceresinin üst yarısından, dışarda, geriye, arka kapağın mahmuzları üstüne yıkarak bıraktığı yük arabasının, evinin çatısına doğru uzayıp giden ok başları görünüyordu. Gövdesini yatağın yorganın sıcaklığı sarmıştı. Saatin bir topallamayı andıran tik takları geliyordu kulağına. En uyanık en işlek olan koku alma duygusuydu şimdi. Bir de kaç gündür beyninde, yüreğinde ne varsa boşaltıp, hepsinin yerini alan sorunun acısı! Sanki o uyurken de uyanıktı acı! Uyanmasıyla birlikte debreşmiş, burgularını işletmeye başlamıştı: Ne olacaktı? Sabaha açılıyordu tütün piyasası. Kaçtan satacaktı tütününü? Tütün piyasasının açılması yaklaştıkça, soru, kaç gündür, unmak bilmez bir ur gibi, içinde büyüyor, büyüyor, acıdan kıvrandırıyordu onu.

Odadaki bütün kokuları bir anda duydu. Bu çürük saman, küf ile karışık toprak kokusu, kuruyup yarılan sıvalardan, çivit ile karışık kireç kokusu badanadan geliyordu. Kuruyup süngerleşen pencere çerçevelerinin, tavan arasında biriken tozun, kiremitlerden gelen ne-

min, yıkanıp ovulmaktan aşınmış taban tahtalarının kokusunu hep alıyordu. Odayı ılındıran soluklarından karısı ile çocuklarının yerlerini ayırabilirdi. Kuru soğan, zeytin, siyah ekmek ile karın doyuran insanların soluğundan yayılan bir çeşit asit kokusuydu her birinden gelen. Fakat kadın, kız, oğlan, büyük küçük, oluşlarına göre değişiyor, her birinin yattığı yeri belli ediyordu ona. Büyük kızlarını maya ile ot kokusu ayırırdı ötekilerden. Oğlu keçi ile toprak kokar, küçük kızlarından keçi sütü kokusu gelirdi. Bu, ısınan sağlıklı kadın gövdesinden, gür saç diplerinden yayılan soda ile sabun karışık koku da yanıbaşında yatan karısınındı. Ne zaman duysa, kanında bir koşu başlardı bu kokuya doğru. Bir kucak taze ot, bir kalbur yulaf ile kendisi ahıra girerken, beygirinin burun kanatlarını şişirip, eşinerek duyduğu sabırsızlığa eş bir sabırsızlık uyandırırdı bu koku onda. Bu kokunun alanına dalmak, burnu pınarlarına eğik, nereden yayıldığını, ne olduğunu, iyice, açıkça anlayabilmek için, her kez biraz daha, biraz daha çıkışına yaklaşarak, bu kokunun labirentlerinde dolanmak isterdi.

Karısına doğru dönmesine sıra kalmadan, ciğerlerinin derinlerini sızlatan o keskin, o acı kokuyu, tütün kokusunu duydu. Çoktandır evin her yanına sinen o koku ile bir arada yaşıyorlardı. Gene de oda kapısının altından, burnunu bir tabaka kıyık tütüne yaklaştırmışçasına, geldiğini duyuyordu kokunun. Kanında karısına doğru başlayan koşu durdu. Sorunun acısını bu kez daha açık, kokusu ile birlikte duydu: Ne olacaktı? Kaça satacaktı tütünü?

Anlayamıyordu? Sabaha öbür ekicilerle birlikte yığılacaklardı Tekelin avlusuna. Listelerin okunmasını bekleyeceklerdi. Topu topu birkaç saat daha... Süre bu kadar kısaldığı halde, nasıl oluyordu da ne o, ne de baş-

kaları hâlâ bilmiyorlardı tütünlerini kaça satacaklarını? Tütün tarlalarında doğup büyümüştü. Babası, anası, kardeşleri hep tütüncüydüler. Babasının bakışlarının niye hep belirsiz bir yere dalıp gittiğini, durmadan bir bulmacayı çözmeye çalışır gibi yüzünün niye hep düşünceli göründüğünü anlıyordu şimdi. Babası bilmezdi tütünü kaça satacağını. Ne kadar düşünürse düşünsün hiç bir yıl da bilememişti. Aynalarda gördüğü kendi yüzünü ansıyor, babasının yüzünde gördüğü çaresizlikten gelen o acılı anlamın, yıldan yıla kendi yüzüne de yerleştiğini, her geçen yıl biraz daha kendisini babasına benzettiğini görüyordu. Sonra bütün tütün ekicilerinin yüzünde görüyordu o anlamın ortak çizgilerini. Bugün üç saat beraber yolculuk ettikleri yağhaneye gidip geldikleri Ferit'in yüzünde görüyordu.

Anlayamıyordu? Kendisi, öbür ekiciler, tütünlerini kaçtan satacaklarını bilmeyebilirlerdi ama, alıcıların kaçtan alacaklarını çoktan bilmeleri gerekirdi. Eksperleri aylardır kasabadaydılar. Bir bir görmüş, saptamışlardı kasabanın tütünlerinin derecelerini. Ceplerindeki, kasalarındaki parayı, bankalardan sağlayacakları kredileri, işleme giderlerini, dışarıya kaçtan satacaklarını hep bildiklerine göre, ne kadar tütün alacaklarını, hangi tütüne ne ödeyeceklerini bilmemeleri olanaksızdı. Böyle piyasanın açılmasına üç dört saat kalıncaya kadar hesaplarını yapmamışlarsa, ne yapacaklarını kararlaştırmamışlarsa, bu kısa süre içinde, kimden, bilmedikleri yeni ne öğrenip de bir karara varacaklardı? Hele Tekel? Kaç gündür «Hele Tekel?» diye kafa yoruyordu. Neden hele? açık açık çıkamıyordu işin içinden. Sorunun karşılığını birden bulduğunu sandı: Tekel, yani devlet! Devlet, nelerden ne kadar vergi alacağını, kimleri askere çağıracağını, her suça ne ceza vereceğini, içkiyi cigarayı kaçtan satacağını bildiği gibi, tütünü alır-

ken de kaçtan alacağını biliyordu her halde. Son güne kalmış bir hesabı olamazdı ki devletin? Öyleyse neden açıklamıyordu fiyatlarını? Neden önce tüccarın sözünü söylemesini bekliyor, yani tüccarla sır ortaklığı ediyor, tüccarın dondurduğu fiyatlar üzerinden alıma girişiyordu sonradan?

Derin bir soluk almış olacak ki karısı kımıldadı. Ondan yana döndü, dizlerini toplayarak sokuldu. Sonra bacaklarını gerip kalçasını dizlerinin yerine getirdi. Kulağının dibinde mırıldandı: «Uyandın mı?» O ısınmış sağlıklı ten kokusunu, gür saç diplerinden gelen sabunla karışık dişi kokuyu daha yakından duydu. Kanındaki atlar boşandılar, atıldılar o kokunun çayırlarına doğru. Kolunu beline atıp karısını kendine doğru çekti. «Uykumu almışım..» diye karşılık verdi...

Yanaştılar birbirlerine. Sevişmek için çok konuşmaları gerekmezdi. On yıldır beraberdiler. Ayın belirli dört beş günü dışında, her gece çocuklar uyuduktan sonra sevişirler, uyurlar, açlık gibi duydukları bir sevişme isteği uykularının ortasında ikisini de uyandırır, yeniden yaklaştırırdı birbirine. Gövdelerinin şaşmaz bir uyumu vardı. Sevişirken, bir sana bir bana diye uzayıp giden bir bölüşmeyi, karşılıklı olarak eşitlikle sürdürdükleri sanılırdı.

Bütün topraksızların çilesi birdir. Askerliğini bitiren oğlan ile kocaya varan kız kopar baba ocağından. Bir gün gelir, göçebelikten ana babasının, kardeşlerinin adreslerini yitirir. Yusuf Uzun'lar, Makedonyalı, Priştine göçmeniydiler. Kurtuluş savaşından sonra Bayındır'da iskân görmüşlerdi. On iki dönüm tarla ile, yirmi ağaç zeytin, iki odalı küçük bir ev aldılar iskândan.

Yedi kardeştiler. Her biri büyüdükçe bu bir sofralık malın getirdiği ile birarada kalamayacaklarını anladılar. Yusuf Uzun ekmek peşinde Akhisar'a kadar çıktı. Bir

çiftlik sahibinin yanında aylıkçıydı on iki yıl önce. Aylıkçılığının ikinci yılı, Sıdıka, kocası ile birlikte tütün çapası sırasında iğne atımına kadar çalışmak için, ırgat olarak geldi çiftliğe. Bir kavalalının kızıydı. On yedi yaşındaydı o sırada. Yusuf görür görmez vuruldu Sıdıka'ya. Kocasından pek bir şey anlamışa benzemiyordu. Evli de olsa, hâlâ eşini oynaşını bulamamış bir genç kız gibiydi. Kocası vurdum duymazın tekiydi. Karısının güzel liğini değerlendirip sahip çıkacak yaradılışta değildi. Anlaşmaları çabuk oldu. Bütün yaz, köşe buçak, samanlık hendek, seviştiler. Yusuf'un beyle hesap kestiği gecenin sabahı kaçtılar. Sıdıka'nın kocasından altı aylık bir kızı kucağında. Ama, kocası oralı olmadı. Arkalarından ne sordu ne de aradı. Bir yıl Dikili'de on dönümlük bir tarlanın yarıcısı oldular. Ertesi yıl İzmir'e indiler. Yusuf'un büyük eniştesinin ustabaşı olduğu bir yaprak işleme fabrikasında çalıştılar. Sonra, bir başka akraba, Yusuf'un dayısı, onları bu kasabaya, bir toprak sahibinin yanına yarıcı olarak yerleştirdi. Altı yıl yarıcılık ettiler Bu arada biri oğlan biri kız, iki çocukları oldu. Hâlâ nikâhsızdılar. Sıdıka ilk kocası ile evli görünüyordu. Ama çocukların babası belliydi kayıtlarda. Yusuf, kendisinden doğan iki çocuğu gibi, karısının ilk kocasından doğan kızını da kendi nüfusuna geçirmişti. Son iki yıldır yarıcı değildiler. Kiraladıkları yedi dönümlük bir tarlada tütün yetiştiriyorlardı. Bu yılın sekiz balya tütünü, oda kapısının önünde, evin sofasındaydı şimdi. Tütün kokusu oradan geliyordu.

Yusuf sevişmeleri boyunca tütün kokusunu hep duydu. Kokusunun yansıttığı o sorulardan bir türlü kurtulamadı. Bu yüzden kolları karşılıklı çözüldüğü zaman seviştiklerini hemen unutacak kadar karısından uzakta duyuyordu kendini. Sıdıka çabuk anladı bunu. Gövdeleri yanyana, yatakta sırt üstü kımıltısız kaldık-

ları sırada sormadan edemedi:

— Ne sıkarsın canını bu kadar?

— Meraktan kutulamam...

— Ne var merak edecek? Herkes nerede biz de orada...

— Herkesin canı cehenneme!.

Kaç gündür yüreğini ezen sorunlardan birinin daha karşılığını bulduğunu sanıyordu. Coşku ile titredi:

— Başımıza ne gelirse hep bu herkese uymaktan gelir zaten...

Sıdıka kadınca önsezileriyle üstüne varmaktan çekindi kocasının:

— Senin aklın daha iyi keser. Sen benden daha iyi bilirsin işini...

Büyük kız yatağında bir yandan öbür yana döndü o sırada. Sustular. Çocukların hafif soluklarına kulak verdiler. Küçük kız birden «Anne!» diye bağırdı uyku sunda. Ağlamaklı bir sesle «Su!» diye ekledi. Sıdıka kalk tı. Ocağın içinde duran gaz lâmbasının fitilini biraz açtı. Ocağın dibindeki su testisinin ağzına ters kapatılmış maşrapaya su doldurdu. Küçüğe, kolu üstünde doğrultarak su içirdi. Başını yeniden yastığa yerleştirdiği çocuk hemen uyudu. Maşrapada kalan suyu kendi içti. Ocağın yanına dönerken Yusuf'a sordu:

— Sen susamadın mı?

— Susadım ...

Testiden doldurduğu bir maşrapa suyu Yusuf'a uzattı. Ayakta, yatağın kenarında Yusuf'un suyunu içmesini bekledi. Maşrapayı alıp kaldırdı. Lâmbayı yeniden kısmadan önce ocağın üstündeki saate baktı. Yatağa dönünce:

— Saat üç, dedi...

Yusuf:

— Haberim var, diye karşılık verdi. Uyanalı bir

saat olmuş diye aklından geçirdi.

Birbirlerine sırtlarını döndüler. Az sonra soluk alışları değişen Sıdıka'nın uyuduğunu anladı. Fakat o uyumadı. Yıldızların solduğu saatlere kadar içindeki acıyı deşen tütün kokusunu duydu. Tütününü hakkını almadan kaptırmayacağını düşündü alıcıya. Ya hakkını vermezlerse? Saatler geçtikten sonra «Yakarım!» diye bir karşılık geldi içinden. «Kasabanın ortasında, herkesin gözü önünde yakarım!» İlk yıldızlar solarken tütünlerinin alevlerini görür gibi oldu, Cumhuriyet Alanında. Tütünlerini, buldukları fiyata elinden çıkaranlar kahvelerde ayağa kalkmış, ona, tütünlerinin alevlerine bakıyordu: «Herkesin canı cehenneme! Hepsinin canı cehenneme!.» diye geçirdi aklından. Daldı...

Kasabanın çıkışında oturuyorlardı. Bütün kasabalarda olduğu gibi, merkezden uzaklaştıkça evleri dükkânları gittikçe küçülen, toprak sokakları çarpuk çurpuk, bir kenar mahallede. Mahallenin gerilerinde basık duvarları sıvasız bir evin kiracısıydılar. Fakat kasaba nın bütün evleri gibi avlu içindeydi ev. Dış duvarı, harcı döküldüğü için biraz çöken, bu yüzden hafif eğrilen avlu kapısından girince sağda bir oda, bir sofa, bir ahır ile samanlıkları. Yüz numara, avluda, samanlık ile mutfak duvarları arasında sıkışmıştı. Çocukları her yıl ilk yaz ayları sevindiren kocaman bir dut ağacı ile ağacın dibindeki kuyu az çok değerlendiriyordu evi.

Yusuf, sabahın kendine düşen işlerini hep alacakaranlıkta gördü. Beygirin suyunu yemini verdi. Kuyudan çektiği bir kova su ile yüzünü ellerini yıkadı. Ateşin yanmasını, sabah çorbasının pişmesini bekledi. Beş on zeytin tanesi, bir parça ekmek, bir maşrapa su ile kah-

valtı etti. Ahırda beygirin koşumlarını vururken hava karanlıktı hâlâ.

Beygir ahırdan çıkarken sıçradı. İki ön ayağını birden ahır kapısından dışarı attı, silkindi. Koşumlarındaki ziller şıngırdadılar. Yeni kalkan çocukların üçü de bir koşu evin iç kapısı önüne çıktılar. Nalları avlunun taşlarında yankılanan beygir, zillerinin uyumlu şıngırtıları ile önlerinden geçerken dostça çocuklara baktı. Yusuf'un ardından, avlu kapısından ön iki ayağı ile birden eşikten bir kez daha atladı. Zilleri şangırdadılar.

Yusuf oklarını indirerek arabayı doğrulttu. Beygiri geri geri iterek iki okun arasına soktu. Koşum kollarını arabaya tokalamaya başladı. Sıdıka, kapının önüne çıkmış kızları ile yanyana beygiri arabaya vuruşunu seyrediyordu. Oğlu koştu, içerden kamçısını getirdi babasının. Kamçı elinde, tekerleğinden arabaya tırmandı. Çocuğun en sevdiği eğlence başlamak üzereydi. Her sabah, evden ana caddeye kadar, babasının kolları arasında, arabanın içinde ayakta dikilir, beygiri arada bir hafifçe kamçılayarak o sürerdi arabayı. Ana caddede arabanın arka kapağından sarkarak sıyrılır, yere atlar, sevinçle eve dönerdi.

Yusuf, yem torbasını arabanın içinde köşesine yerleştirdi. Beygirin kantarma başlığını vurdu. Kantarma kolları elinde tekerleğin yanına döndü. «İn aşağı» dedi oğluna. «Bugün oyun günü değil...» İki eliyle oğlunu koltuk altlarından kavradı. Havada döndürüp yere bıraktı.

Sıdıka seslendi:

— Bayram, gel buraya, yanıma. Uğraştırma babanı...

Yusuf bir ayağı ile tekerleğin dingil başına, öbürü ile ok dibine basarak arabaya çıktı. Dizginler elinde ayakta doğruldu. Karısına:

— Eh, dedi, kısmetse giderim var mı bana bir lâfın?

Sıdıka güldü:

— Hadi, dedi, hazırladım suyunu, deh de...

Yusuf dizginlerini dalgalandırdı. Beygire yol verdi:

— Eyvallah...

Sıdıka giden arabanın arkasından fırlattı döktü bir kova suyu:

— Güle güle! Su gibi aksın gitsin işlerin...

Çocuklar:

— Güle güle, diye bağırıştılar.

Yusuf arkasına bakmadan kamçısını geriye, onlara doğru salladı. Araba, ilk dönemeci döndükten sonra tırısa kalkan beygirin zilleri, tekerleklerin sesi, daha bir süre evden duyuldu...

Sokaklarını kestirmeden ana caddeye bağlayan boş arsaya saptı. Boşnak Nuri'nin, arsanın sağında kalan evinden çıktığını gördü. Selâmlaşdılar. İki yıl önce kiralamak istediği bir tarlayı araya başkalarını koyarak elinden aldığı günden beri dargındılar. Aksi gibi Nuriden sonra ilk gördüğü insan, az ilerde önünde yürüyen bir çocuk kavgası yüzünden altı aydır konuşmadıkları Muharrem oldu. Dört beş ev arayla komşuydular. Önce karıları kavga etmiş, darılmışlar sonra da Muharrem'le o. İkisi de kendi çocuğunu kendi karısını haklı görüyordu. Daha sonra fırının önünden geçerken fırıncıyı görmemezlikten geldi. Kerata! Geçen hafta karısının veresiye iki ekmek almak için gönderdiği oğlunu boş çevirmişti. Çok bir borcu olsa canı yanmazdı. Topu topu henüz ödeyemediği onsekiz liralık bir hesabı vardı. Fırıncının ardından bakkala da merhaba demek gelmedi içinden. O da keratadı! Borcu yirmi beş lirayı bulunca kesmişti veresiyeyi. «Senin gene bir araban var,

Benim neyim var?» diyordu. Bakkal henüz arabanın borcunu ödemediğini biliyordu oysaki.

Askerlik şubesine yaklaşırken kaldırımda Emin Beyi gördü. Gabardin pardesüsü kırışıksız tertemiz, pantalonu ütülü, şapkası yeni kalıptan çıkmış gibiydi. Lastikleri ayağında, bastonu koluna asılı, erkenciydi yine. Besbelli piyasayı kollamağa gidiyordu. Her zamanki gibi «O da Priştineli beri de..»diye geçirdi aklından. Geçen yıl haziran sonunda sıkışmış yüz lira almak zorunda kalmıştı ondan. Ocak sonunda tütününü satınca yüz kırk lira ödemişti. O da kerataydı. Onu da görmese olurdu!

Arkası arkasına gelen bu ters karşılaşmalar canını sıktı sonunda. Herkes mi kötü yoksa ben mi kötüyüm, diye geçirdi aklından. Kötülükten o kadar uzak duyuyordu ki kendini, kötü olabileceğini düşünemiyordu bile. Gücü, kuvveti neydi, neye yeterdi ki başkalarına kötülük edebilsin? Evinin çocuklarının nafakasını çıkarmak, borcunu ödeyip bir araba sahibi olabilmek için didinip duruyordu. Evet bütün bu dargınlıklar, çekişmeler, hep evinin çocuklarının nafakasını çıkarmak, başkalarına kaptırmamak içindi. Yadırgadığı bir duyguyla, bu açıdan düşününce Boşnak Nuri ile Muharrem'i de kötüleyemiyordu dargınlıklarının ilk günlerinde olduğu gibi. Fırıncı ile Bakkal alt yanı küçük birer mahalle esnafıydılar. Emin Bey, Emin Bey dedikleri neydi sanki? Adı beye çıkmıştı bir kez! Gerçekte aylaklığın, romatizmanın hamlaştırıp çürüttüğü bir ağrılar sızılar yığınıydı adam. Hüneri ne, sanatı ne, ne işe yarar ki? Hem Allah razı olsun bir lokma ekmeksiz kaldıkları o sıkışık günlerinde, sonunda faizini almış olsa bile yetişmişti imdadına. Böyle kendini içinden herkesle barışık duyunca hafifledi ilk sıkıntısı. Hem de ansıdı: «Adam

sen de.. Kasabada beş on dargını olmayan kim?»

Emin Beyi selâmsız geride bıraktıktan sonra, önünde sağda giden Salih Darcan'ı gördü. İşte, sevdikleri, dargın olmadıkları da vardı dünyada. Dizginleri tarttı. Tırısla giden beygir Salih'in yanında zilleri sarsılarak durdu.

Arabasına aldı Salih'i. Dizginlerini saldığı beygiri yeniden tırısa kalkarken, ayakta geriye dönüp, arabanın yan kanadı üstüne ilişerek oturan Salih'e cigara tuttu.

—Nasıl be salih, dedi, uyuyabildin mi dün akşam?

— Eh, bir iki saat...

Salih cigarasını yakıp, ona uzattı:

— Sen nasıl uyudun ?

— Ben de senin gibi ...

— Ama iyi yaptık yine erken döndük eve...

Yusuf, cigarasını, ateşinden yaktıktan sonra, geri verdi Salih'e :

— Elbet iyi yaptık...

— Bugün ne olacak dersin?

— Bakalım...

Sustular. Bir süre sonra Salih:

— Haklısın, dedi. Ancak bu sabah anlayacağız ne olacağımızı...

Köprübaşından dere boyuna saptı Yusuf. Salih inecek oldu. Yusuf sordu:

— Nereye?

— Tekele...

— Dur bekle. Arabayı bırakayım beraber gideriz...

Kahvenin arkasında, beygirin başlığını çıkardı. Dizginleri başlığa dolayıp hamuta astı. Yem torbasını taktı. Yularından duvardaki bir demir halkaya bağladı hayvanını.

Salih'le yanyana Tekelin yolunu tuttular...

XIII

...Amerikan tütün ortaklığının İzmir'deki Türk Müdürü Suat Eroğlu, o pazar akşamı yemeği evinde yedi. Genel olarak karşısına alıp konuşmayı ilerde yüz göz olmalarına yol açacağı düşüncesiyle çok gördüğü, söyleyeceklerini hep karısı aracılığıyla söylettiği lise son sınıfındaki oğluna, o akşam, Galatasaray - Fenerbahçe karşılaşmasının sonucunu soracak kadar keyifliydi yemekte. Yemekten sonra kahvesini evde içemeyecek kadar sabırsızdı. Otomobil kapıda bekliyordu. O da, bürosunda uykusuz geçirecekti bu geceyi. Fakat, geceden yola çıkan ördek avcılarının hevesli havası vardı üstünde. Ava çıkmadan önce uzun uzun çarşıyı pazarı dolaşmış, av elbiselerini, yün kazağını, çoraplarını, su geçmez botlarını yenilemiş, av çantası, çiftesi hazır, fişekleri dolu avcıları andırıyordu. O akşam onu görenlerin kendiliğinden ansıyacakları bir benzetmeydi bu. Çünkü, o gece bürosunda görülecek tek işi kalmamıştı artık. Piyasanın açılışı ile ilgili hazırlıkları aylardır tezgâhlayan oydu. Bölgenin tütün piyasası ile ilgili hesapların bir ucu her yıl olduğu gibi, yine elindeydi; nesapları tümüyle bilen, çekip çevirecek sonuçlandıracak olan yalnız oydu yine. Hatta yalnız Ege'nin değil, daha sonra açılacak olan Marmara, Karadeniz bölgeleri tütün piyasaları da, onun Ege'de hazırladığı plânlara göre yürütülecekti her yıl olduğu gibi bu yıl da...

O günlerde, bütün Ege Bölgesinin en güçlü adamı kimdir, diye bin kişiye soracak olsanız, bin kişinin vereceği değişik karşılıklar arasında, Suat Eroğlu'nun adını verecek bir kişi olsun çıkmazdı herhalde. Örneğin Başbakan Menderes ile önemli bazı bakanlıkların ba-

kanları Ege'liydiler. Belki de bin kişinin büyük çoğunluğu bu soruyu başbakanın adını vererek karşılardı. Oysaki Başbakan, bir oy düzeninin getirip piramidin tepesine ittiği adamdı sadece. Piramidin dört köşe geniş tabanından başlayarak, kendisinin bulunduğu uç noktasına gelinceye kadar kat kat yükselerek daralan kendisine dönük, aç avuçlar, aç ağızlar üzerinde duruyordu. Kendisine oy verenler, oy sağlayanlar, hatta oy sağlamamış olsalar bile sağlamış gibi görünenler, durmadan fiyat arttırarak, durmadan tazeledikleri yeni isteklerle ödettiriyorlardı ona bu oyların karşılığını. O kadar ki başbakanlığının daha ikinci yılında sinirleri iyice bozulmuştu Menderes'in. Her gittiği yerde kendisinden olur olmaz isteklerde bulunanlara, artık işi en kişisel işlerinin yerine getirilmesini isteyecek kadar yüzsüzlüğe dökenlere, «Biz bu işe sizlere yardakcılık etmek için mi girdik?» «Hakkınız olmayan şeyleri nasıl istersiniz?» diye bağırıp çağıracak kadar tutamıyordu kendini. Fakat çok geçmeden öfkesi yatışıyor, çevresini kuşatanlarla iyice uyuşan bir kişiliğe bürünüyor, bir bir yerine getiriyordu bu istekleri. Öğretmenler, kaymakamlar, banka müdürleri, karakol komutanları, kış yaz demeden sürülüyordu ordan oraya. Particilere çalışmadıkları işlerden aylıklar bağlanıyor, aç avuçlar, aç ağızlar yağlı lokmalarla susturuluyordu. Kısacası daha o yıllarda doymak bilmez oy simsarlarının elinde acınacak bir duruma düşmüştü başbakan.

Sorulanların aklına gelecek bir başka isim, savaş yılları içinde Karun kadar zenginleşmiş büyük bir iş adamı olabilirdi İzmir'in. Pamuk üzüm piyasası elindeydi. Borsada istediği gibi oynuyordu fiyatlarla. Her gün küçük tüccarlardan biri iflâsa sürükleniyordu onun bu oyunları yüzünden. Fakat eski kökleşmiş firmalara diş geçirecek gücü yoktu henüz. Ona eşit kuvvetler var-

dı henüz borsada.

Soruya karşılık verenler arasında bir iki gazetecinin, bir yazarın adını verenler çıkabilirdi belki. Olsa olsa romantik saymak gerekirdi bu gibileri. Fakat kararlarının etkisi, kesinliği doğru bilinir, değerlendirilirse, Egenin en kuvvetli adamı, hiç bir gazetede adı geçmeyen, gücünü bilenlerin ise gücünden söz etmemeyi daha doğru buldukları Suat Eroğlu'ydu o yıllarda... Amerikan tütün ortaklığının Türk müdürlüğüne getirildiği yıldan beri, milyonlarca tütün ekicisinin emeğini değerlendiren oydu.

Yolda bir otobüste karşılaşsanız, söz gelişi bir mağazada bir şeyler satın alacağınız sırada, sizden önce ya da sizden sonra alış veriş sırasını beklerken görseniz hiç ilgilenmeyeceğiniz adamlardandı. Hatta ilgilenecek olursanız, elinizde olmadan «Ne gereği var sanki bu adamın?» diye aklınızdan geçen adamlardan. Bir sinamada, bir toplantıda yanınızdaki sıraya düşecek olsa ne kadar düşünürseniz düşünün ne iş yaptığını, kim olduğunu kestiremezdiniz. Kırk ile kırk beş yaş arası gösteriyordu. Ortaya yakın kısa boyluydu. Düzgün yüz çizgilerine, dalgalı sık siyah saçlarına, açık yeşil renkli gözlerine rağmen yine de güzel demeyeceğiniz, hatta baktıkça çirkin göreceğiniz bir yüzü vardı. Konuşmaya başlayınca daha da çirkinleşirdi. Sesinden konuşmasından bir soğukluk yayılırdı çevresine. Konuştuğu kimse gittikçe rahatsız olduğunu, kendini tedirgin duymağa başladığını farkederdi karşısında. Bir an önce işim bitse de yanından kurtulsam diye geçirirdi aklından.

Ortaklığı içinde ise başka bir adam olurdu o. Sabah, erken saatte ortaklığın önünde arabasından inince başlardı değişmesi. Şoför, ya da ortaklığın kapıcısı, otomobilin kapısını açmak için fırlarlar, o dışarıya doğ-

ru adımını atarken, toparlanır, kapıyı tutarak yol verirlerdi ona. Göz kapaklarının, üst dudağının, çok küçük bir kımıltısıyla teşekkür ederek yürür geçerdi adamlarının bu hizmetine. Ortaklığın geniş mermer basamaklarına doğru ilerlerdi sağına soluna bakmadan. Sonra merdivenleri çıkarken, her basamak, yayılır genişler gibi olurdu adımları altında. O yüksele yüksele, her basamakta gücü sanki daha artarak çıkardı merdivenleri. Ortaklığa girerken, çevresini dört geniş sokağın kuşattığı üç katlı bir ada gibi koca ortaklık yapısının her odasında bir koşuşma başlardı. Odasına girip yerini alınca o koca yapının kalbi vurmağa, işlemeye başlar, onun odasında olduğu anlaşılırdı sanki soluk alıp verişinden. Tâ akşam geç saatlerde o çıkıp gittikten sonra yine taştan, kireçten, kum ile kiremit yığınından oluşan, ruhsuz, ölü bir yere dönerdi ortaklık yapısı.

O gece ortaklığın önünde otomobilinden inince her günkü gibi suratsız davranmadı şoförü ile kapıcıya. Şoförüne «Git yat, sabah sekizde gel» dedi. Kapıcının hatırını sordu.

Odasında bir süre kimseyi aramadan, tek emir vermeden oturdu. İngilizce bir iki dergiyi gelişi güzel karıştırdı. İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Muğla, Isparta ile Burdur illerini içeren bir haritanın önünde arada bir durdu. Bütün işletme personelinin, merkeze bağlı yakın ilçelerde görevli eksperlerin, telefon başında bekleyen sekreterinin, işletmedeki öbür görevlilerin, kendisinden gelecek en küçük sese kulak verdiklerini bile bile iki saate yakın uzattı bu susuşunu.

Saat ona doğru aranmaya başladı. Yerli firmaların büyük pay sahipleri, yöneticileri, patronlarıydı kendisini arayan.

Sekreteri, en saygılı sesiyle :

— Kavalalı Üzeyir Bey telefonda, diyordu.

O kısaca mırıldanıyordu :

— Ver!

Hat bağlanıyordu:

— Beyefendi hayırlı akşamlar...

— Teşekkür ederim Üzeyir Bey...

— Nasılsınız? İyisiniz ya?

— Teşekkür ederim...

Hep buz soğukluğundaydı sesi.

— Var mı yeni bir şey?

— Hayır.

— Şu halde konuşulduğu gibi?

— Evet...

— Biz yarın sekizde giriyoruz piyasaya?

— Evet...

— Mesele yok öyleyse. İyi akşamlar. O kadar yormayın kendinizi. Dinlenin biraz siz de...

Öğüt almasını sevmezdi hiç bir türlü.

— İyi akşamlar, diye karşılıyordu bu sözü. Karşısındakinden önce kapatıyordu telefonu.

Böyle yirmiyi aşkın yerli firmanın önde gelenleriyle yinelendi arasında bu kısa görüşmeler. Saat on buçukta bir ara, eksperlerin gidip yatmalarını, sabaha erken kalkmak için pek acele etmemelerini, söyledi sekreterine. Sabah sekizde ortaklıkta olmaları yeterdi...

Saat on birde öbür yabancı ortaklıkların Türk Müdürleri hatırını sordular, iyi geceler dilediler. On bir buçukta ortaklığın Amerikalı Müdürü, İngilizceye bildiği elli kelimelik Türkçesini karıştırarak aradı onu. «Ben şimdi geliyorum senin büro...» diye tamamladı konuşmasını.

Alman kökenli Amerikalı Müdür, ortaklığın, New York'taki merkezi ile olan işlerini yönetiyordu. Suat Eroğlu ise Türkiyedeki işlerini. İkisinden öbürü ile iyi

geçinmek zorunda olan, Amerikalı Müdürdü kişiliklerinin işde ağır basan değerlerine göre.

Amerikalı Müdür geldi. Suat Eroğlu işten söz açmayı gerekli görmedi ona. Konuşulacak yeni bir şey yoktu aralarında. Amerikalı Müdür de bir şey sormadı. Karşılıklı çay içtiler. Amerikalı müdür iyi akşamlar dileyip gitti.

Saat birden sonra taşra konuşmalarına başladı Suat Eroğlu. Muğlayı aradı. Muğladaki Başeksper telefonunu bekliyordu patronunun.

— Buyurun Beyefendi, emredin?

— Nasılsınız?

— İyiyim çok şükür, duâcınızım...

— Durum nasıl?

— Bildiğiniz gibi. Halk sabırsız.

— Yani?

— Saat sekizde alıma başlayacaklar.

— Aralarında oyun bozanlık eden yok ya?

— Hayır...

— Biz yarın alıma geç başlamak zorundayız.

Başeksper gecikti karşılık vermekte...

— Alıma başlamadan telgrafımızı, ya da telefonumuzu bekleyin...

— Nasıl emrederseniz.

— Başka? Sizin sormak söylemek istediğiniz?

— Sağolun...

«Allahaısmarladık, iyi geceler» gibi sözleri gereksiz görerek kapadı telefonu. Öbür il merkezlerinin başeksperleri ile yineledi bu görüşmeleri...

O, böyle emirler verir, görüşmelerini yürütürken, ortaklığın öbür odalarında, kendisinden on onbeş yaş daha büyük, ortaklığın kendisinden daha eski görevli-

leri bir fotoğraf albümünü karıştırır gibi, kimliğini, nereden, nasıl çıkıp başlarına geçtiğini ansıyorlardı onun...

Yaşlı bir sayman, daha önce çalıştığı bir tütün ortaklığında gece bekçisi olan babasını tanıyordu. Drama göçmeniydi. Akhisar'da tütüncülüğü bırakıp göçmüştü İzmir'e. Çocuklarını okutmak için gece bekçiliğine girmişti. Karısı, çeyiz takımları, danteller işler, geçimlerine yardımcı olurdu. Suat Eroğlu, bu koşullar altında ondört yaşında başlayabildi ortaokula. Topu topu iki yıl okudu. Ortaokulun üçüncü yılına geçince okuldan ayrıldı. Şaşmaz bir koku alma duygusu vardı daha o yaştan geleceği ile ilgili. Okulda ilgilendiği tek ders İngilizceydi. İzmir'in ikinci üçüncü sınıf sinemalarında oynayan kovboy, gangster filmlerinde dinlediği bütün konuşmaları olduğu gibi kaptı belleğine. Babasının gece bekçisi olduğu yabancı tütün işletmesine küçük bir yazıcı olarak girdi onaltı yaşında. Askere gidinceye kadar saymanlıkta çalıştı. Askerlik dönüşü, şimdi müdürü olduğu Amerikan ortaklığına girdi İngilizcesinden yararlanarak. Tütün tarlalarında açmıştı gözünü. Domuzuna anlıyordu tütünden. İki yıl eksper olarak çalıştı. Yirmi üç yaşında işinde ilerlemenin bütün yollarını çözümlemişti kafasında... Önce yaradılışının ilerlemesini önleyecek bütün ters yönlerini törpüledi. Acıma, coşku gibi duygulara, dostluk bağlarına, dönük bütün eğilimlerini körletti. Yalnız düşünmeye, düşündüklerini kimseye açmadan uygulamaya alıştırdı kendini. Dizilerini aralayıp el attığı balyalarda kokusundan değerlendirmeye başlıyordu gördüğü tütünleri. Eksperliğinin ilk yılında Muğla'nın Yatağan ilçesinde görevlendirilmişti. Eşsizdi ilçenin tütünü. Öbür firmaların kararsız davrandıkları bir saat içinde ilçenin yarı tütününü kapattı. Çok sormamış, çok aramamıştı mer-

kezi. Yetkilerini göze görünmeden kullanmış, kararındaki doğrulukla sonradan dikkatini çekmişti baştakilerin. Bu başarı, bölgenin en önemli tütün merkezlerinden birinde, Bergama'da görevlendirilmesini sağladı bir yıl sonra. Yine çok sormuyor, çok aramıyordu merkezi. Piyasanın açıldığı gün çok değişik, ekiciyi de öbür firmaları da şaşırtan bir alım yöntemi uyguladı. Ekstralara, öbür firmaların verdiğinden on kuruş yüksek fiyat veriyor, buna karşılık öbür firmalar altı yedi balyada bir balya ıskarta çıkarırken, o beş balyada bir balyayı ıskartaya ayırıyordu. Fakat öyle ki ıskartaya verdiği fiyat da, öbür firmaların verdiği fiyattan on kuruş yüksekti. Sonuç olarak, her parti tütüne verdiği fiyat başabaş geliyordu öbür firmalarla. Fakat iyi tütününe on kuruş fazla verilmesinden hoşlanıyordu ekici. Sonuç olarak Bergamanın üçte iki ürününü kapattı o yıl...

Sonraki yıllar durmadan yeni oyunlar, yeni yöntemler yarattı piyasada. Bu oyunlarının karşılığını da her zaman koparmasını bildi çalıştığı ortaklıktan. Öyleki daha otuz iki yaşındayken merkezde alım müdürüydü firmanın. Otuz beş yaşında, iki müdürlükten birine, ortaklığın Türk müdürlüğüne getirildi. Çok geçmeden de genişleyen yetkileriyle uyguladığı yeni buluşlarıyla, tek söz sahibi adam durumuna geldi tütün piyasalarında.

O iş başına geldikten sonra, çoğu yerli firmaları tampon duruma düşürmüş, başlangıçta karşılaştığı direnmeyi yıkmak için kolaylıkla yeni tampon firmalar kurulmasını sağlamışı bölgede. Yaprak işletmesini yerli firmaların üstüne yıkmış, yavaş yavaş gelişen sendikalarla uğraşmak durumunda kalmaktan kurtarmıştı firmasını. Yöntemi basitti. Bir taban fiyatı saptıyordu tütüne. Yerli firmalar o fiyat üstünden girişiyorlardı alıma. Verdiği fiyata uyan firmalardan daha o gün, kilo

başına yüzde on, oniki arası bir fark ödeyerek alıyordu işlenmemiş tütünü. Yaprak işletmecilerin yüzde yirmiye kadar çıkarıyordu kazancını. Bu oyun, alıcılar arasında dayanışma yaratıyordu kendiliğinden, piyasada çekişmeyi önlüyordu. Yerli firmalar için sağlam bir yoldu her şeyden önce. Kasalarından para çıkmadan bir günde milyon kazanıyorlardı. Bu kazanç yeterliydi onlara. Örneğin o yıl, her koçana, koçanı kırdıklarında, balya başına beş lira kapora ödemek durumundaydı alıcılar. On balyalık, aşağı yukarı altı yüz kiloluk bir partiye elli lira ödeyecekler demekti bu. Tütünü, ortalama iki liradan alacak olurlarsa, onun saptadığı taban fiyatına göre, o, kilo başına yirmibeş kuruş fazlasıyla, aynı gün ikiyüz yirmi beş kuruştan almak üzere anlaşmıştı yerli alıcılarla. Tüccar aldığı tütünü daha ekiciye tam bedelini ödemeden ona devredecek, böylelikle ekicinin tütününü yetiştirirken geçinmek için en ağır faizlerle borçlandığı kadar parayı kazanacaktı bir çırpıda her partide...

Öbür yabancı firmalar da uymakta yarar görüyorlardı bu anlaşmaya. Ürün, hepsini doyuracak kadar boldu her yıl olduğu gibi. Bunun içindir ki, sabaha açılacak tütün piyasasında yerli firmalara bırakacaktı alımı. Bölgede hemen hemen her ilçede depolar kiralaması, eksperler görevlendirmesi, bir yandan ekiciyi oyalamak, bir yandan da küçük alıcıları göz altında tutmak, denetlemek, ürünün değerini doğru saptamak için aldığı tedbirlerdi onun...

Saat üçten sonra yine eline geçen İngilizce dergileri karıştırmaya başladı. Hiç uykusu yoktu. Tıpkı avdaymış gibi duyuyordu kendini. O yerini almıştı, göl kıyısındaki sazlıkta. Dört yana saldığı cins tazılarının

havalandırarak önüne doğru süreceği sürülerin uçuşlarını gözlüyordu. Ona düşen, oturduğu yerden doğrultup ateşlemekti tüfeğini, o kadar! Çok değil, üç dört saat daha diye geçiriyordu arada bir saatine baktıkça aklından...

XIV

Tekel Eksperi İsmet Tezcan'ın, ilçe tütünlerinin değerlendirmeleri ile ilgili listeleri, bölge müdürlüğünce incelenerek Tekel memurluğuna gönderilmişti. Piyasanın açılacağı günün sabahı ekspere teslim edilmek üzere üç gündür, Tekel Memurunun çelik kasasında, mühürlü bir zarf içinde kapalı duruyordu. Sabah saat yedide, Tekel Memuru, Saymanı, Gece Bekçisi ile İsmet Tezcan'ın imzaladıkları bir tutanakla mühürlü zarf İsmet Tezcan'a teslim edildi. İsmet Tezcan, odadakilerin yanında açtı. Okuduğu listelere ilişik açıklama, sabaha karşı aldığı bir telgraf kadar şaşırtıcıydı kendisi için. Belki de telgrafı aldığı saatten beri düşündüklerinin verdiği bir kanıksama ile duygulanmadı, üzülmedi bu kez. Sadece düşünceli kaldı yüzü.

Tekel Memuru sordu :

— Hayrola?

İsmet Tezcan'ın dalıp gittiği gibi kalmıştı yüzü :

— Ne diyeyim bilmem ki?

— Müdürlük ne diyor?

— Bir derece düşürmüş benim değerlendirmeleri...

Odada, Saymanın, Gece Bekçisinin, Gece Bekçisinden görevini teslim alacak Odacının bulunduğunu yeni ansımışlar gibi sustular. Oysaki İsmet Tezcan, yılların deneyleriyle onların yanında bilerek açıklamıştı Bölge Müdürlüğünün emrini. Kendisine yöneltilecek suçlamalara karşı tanıklarıydı odadakiler.

Sayman :

— Yani, dedi, ekstralar birinciye düşecek...

İsmet Tezcan, hafif bir baş devinimiyle onayladı bu soruyu...

Tekel Memuru sordu :

— Fiyat nasıl?

İsmet Tezcan :

— İyi değil, dedi oturduğu sandalyeden kalkarak...

Tekel Memuru :

— Allah kolaylık versin, diye odasının kapısından uğurladı onu.

Tekel'in çift kanatlı demir bahçe kapısı kapalıydı. Dışarda, Tekel Memurluğu ile Çarşı Camisinin arasındaki alanı dolduran kalabalıktan, kapıya yakın olanlar, kapının parmaklıkları arasından, İsmet Tezcan'ın, çakıl döşeli bahçenin ortasındaki havuzun kıyısında dolanıp geride Tekel ambarına doğru ilerlediğini gördüler.

Kapının önünde bekleyen Hüseyin Kiraz :

— İsmet Bey, diye seslendi...

Ses, İsmet Tezcan'ı durdurdu. Kısa bir an kararsız bıraktı. Eksper, iki adım daha ilerledikten sonra yeniden durdu. Bu kez dönüp bahçe kapısına baktı.

— Günaydın İsmet Bey...

Yalnız üzgün bir baş devinimiyle aldı bu selâmı. Ambara doğru yollandı. Dışardakilerin :

— Saat yedi buçuk oldu, daha bekletme bizi!

— Emret, kapı açılsın artık...

dediklerini duydu ambarın kapısından girerken.

Hüseyin Kiraz :

— Yüzünü beğenmedim, dedi yanındakine...

Yanındaki :

— Öyle keyifsiz görünüyor, diye karşılık verdi...

— Haberler fena olmalı...

— Bana kalırsa da öyle...

«Müsaade» «Müsaade» diye yineleyen bir ses gerilerden kalabalığı yararak yaklaştı kapıya doğru. Bir bekçi ile iki candarma kapının önüne kadar ilerlediler. Tekelin odacısı geldi, kapıyı açtı, candarmalarla bekçiyi bahçeye aldı...

Kapının önünde yorumlar başladı yeniden :

— Bekçiyle candarmalar da nesi?

— Görmüyor musun arkamızdaki kalabalığı?

— Millet birbirini yesin mi?

— Hemen kötüye yorma. Her yıl piyasa açılırken candarma durur tekelin kapısında. Unuttun mu?

Candarmalar, Odacının, bekçinin ardında ambara kadar gittiler. İsmet Beyin, ambarın penceresinden doğrulan kolunun bahçe kapısını gösterdiği görüldü bekçiye. Bekçi ile candarmalar bahçe kapısına döndüler. Bahçede kapının iki adım gerisinde durdular.

Az sonra İsmet Bey, Tekel Saymanı ile beraber göründü ambarın kapısı önünde.

— İsmet Bey, hadi artık üzme milleti!.

İsmet Bey, şimdi anlamında kolunu kaldırdı bahçe kapısından gelen sese doğru. Listeleri eline verdi, Saymanı kapıya gönderdi.

Dışarda kalabalık dalgalandı :

— Geliyor...

— Açılıyor...

Sayman bahçe kapısının parmaklıkları gerisinde durdu.

— Susalım!

— Dinleyelim...

— Gürültü yok...

Diye uyardı dışardakiler birbirlerini...

Sayman elindeki listeleri kaldırdı :

— Birincileri okuyorum...

Bir ses kesti :

— Bırak birincileri, ekstralardan başla...

Sayman yineledi :

— Birincileri...

Ses kesti :

— Birinci ne arar bizde? Kaç birinci var bütün ilçede?

Kalabalık uğuldadı :

— Doğru...

— Ekstraları oku...

Sayman sesini duyurmağa çalıştı:

— Elimdeki liste...

Boşunaydı konuşmağa çalışması. Uğultu dinmiyordu. «Ne diyor?» «Niye birincileri okuyormuş?» «Ekstralardan başlasa ya...»

Sabırsız bir ses yükseldi :

Susalım...

Uğultu kesildi bir an...

— Birincileri okuyorum. Elimdeki liste birinciler...

— Bırak okumayı. Fiyat ne?

— 180.

Kalabalıkta şaşkın mırıltılar dolandı :

— Nasıl?

— Ne dedi?

— Kaçmış?

En önde duranlar bile yanlış duyduklarını sanıyorlardı :

— Kaçmış kaç?

— Kaç dedi?

Sayman, suçlu bir sesle yineledi :

— 180!

Geriden bir ses patladı :

— Utanın be!

— Gübre mi alıyorsunuz?

— Keçi bokunun kilosu bir lira! Hangi günlerdeyiz?

Sayman düşünemiyordu :

— Birincileri okuyorum...

— Okuma!

— İstemez!.

— Kendine sakla listeni!.

Küfürler karışmaya başladı araya :

— Kenefe as!.

— Taharet alırsın...

Sayman ansıdı sonunda :

— Benim günahım ne? Ben de sizin gibi tütüncüyüm. Evimde yedi balya tütünüm var...

— Bak bakalım adın var mı listede?

— Elin varıyorsa kendi tütününü sat o fiyata...

— Allahsızlar!..

Saymanın kolları yana düştü :

— Ne yapayım? Okumayayım mı?

— Okuma dedik sana!

— Yok o fiyata satılacak tütün bizde...

— Çağır İsmet Beyi...

— Kendi gelsin okusun...

On dakika öncesine kadar aralarında hiç bir anlaşma olmayan kalabalık gittikçe birleşiyordu tepkilerinde. İsmet Tezcan, çağırılmadan çıktı ambardan. Bahçe kapısına yaklaştı. Candarmalara, bekçiye bir iki adım geri çekilmelerini söyledi. Saymanı da çekti kapının önünden. Kapıyı açıp önüne çıktı, eşiğin üstünde durdu... Yaklaştıkça alçalıyor, yavaşlıyordu kalabalığın uğultusu. O, eşiğin üstünde durup bakışlarını kalabalığın ön sıralarında dolaştırmağa başlayınca uğultu bütün bütün kesildi :

— Arkadaşlarım haklısınız... Fakat...

Sabırsız ses bekleyemedi :

— Fakatı ne?

— Elimdeki emir birinciler için...

— Ekstralar ne oldu?

— Ekstralar için daha alım emri gelmedi...

Bahriyeli Muammer ortalardan bağırdı :

— Bey Ağabey, Tekel tüccara mı bırakıyor malın kaymağını ?

Kalabalığın beklediği bu işaretti :

— Yuuuuh!...

İsmet Tezcan iki yana açtı kollarını :

— Günah benimse, suç benimse boynum kıldan ince...

Ön sırada duran Şevket Kozan'a, Bilâl Gülcü'ye, Hüseyin Kiraz'a söylemişti bu sözleri... Olgunluklarına güveniyordu onların...

— Siz takdir edin durumumu...

Şevket Kozan :

— Protesto size değil, demek zorunda kaldı...

İsmet Tezcan, candarmaları, Bekçiyi geriye itip, bahçe kapısından dışarı çıkmak, kendini ekicilerin arasına katmakla en doğru işi yaptığını anladı :

— Müsaade ederseniz görevimi yerine getireyim, okuyayım listeyi. Etmezseniz karar sizin ...

Bahriyeli Muammer :

— Evet, karar bizim, diye bağırdı...

Kısa danışmalar dolandı kalabalık arasında. «Birinci 180 olursa, ekstranın olacağı ne, 210, bilemedin 220!.

— Vazgeç, yorma kendini!.

— Yok bizde 180 ne bağışlanacak tütün!...

Kaç yıldır particiliğin oturdukları kahvelere kadar ayırdığı Halkçılar, Demokratlar yan yana omuz omuza ydılar alanda. Kavgalılar, dargınlar birbirinin önünde arkasında dururken unutmuşlardı dargınlıklarını...

— Altın yetiştirdik biz, sarı altın...
— Gübre değil!
— Ispanak değil!
— Satmıyoruz!
Gerilerde, caminin şadırvanı önünden bir ses
— Bey!
dedi bütün uğultuları bastıran bir güçlülükle. Kalabalık susarken yineledi:
— Bey, dinle!..
İsmet Tezcan, sesten yana döndü. Uzun boylu genç bir adamın sarışın, kartal burunlu, mavi gözleri çakmaklanan başını gördü başlar üzerinde:
— Söyle kardeşim?.
— Dumanını alırsın sen tütünümün 180'ne!..
İsmet Tezcan birden karşılık vermedi.
— Yani yakarım, duydun mu?
Tıs yoktu kalabalık arasında...
— Burada, bu kalabalığın bulunduğu yerde, getirir yakarım!..
Genç adam susunca kalabalık meraklandı:
— Kim bu?
— Tanıdın mı?
Ferit Taşçı'nın sesi duyuldu:
— Yaşa Yusuf!..
Kalabalıkta tanıyanlar karşılık vermeye başladılar yanındakilere:
— Yusuf...
— Hangi Yusuf?
— Arabacı Yusuf...
— Yeni mi?
— Hani Musa'nın arabasını aldı...
— Yaman oğlan!.
— İyice sert çıktı!.
İsmet Tezcan:

— Kardeşim, dedi, ben değilim alan tütününüzü. Alanın emri böyle. Ben ne diyeyim? Telgraf içerde masamın üstünde, isteyen alsın yerime otursun, okusun gelen emri, başka türlü alabilirse o alsın bütün tütününüzü...

Yusuf:

— Sözüm alana... diye karşılık verdi. Döndü, yürüdü. Kalabalığın arasından sıyrıldı. Kendisine «İyi ettin!» «Güzel söyledin!» diyenlere karşılık vermedi.

Kapının önünde kalanlardan Hüseyin Kiraz, yanındaki arkadaşlarına döndü:

— Ne yapacağız?

Her zaman gülen yüzü, makyajını silmiş bir sirk palyaçosunun yüzü kadar üzgündü şimdi.

Bilâl Gülcü:

— Hiç!

Şevket Kozan:

— Buradan çekip gideceğiz...

Diye karşılık verdiler.

Bahriyeli Muammer bağırdı geriden:

— Yapacağımız belli!

Etem Keskin

— Satmıyoruz!

Hasan Sakarya:

— Satacak olanın hakkından gelmesini biliriz...

Diye ekledîler...

Kalabalık söküldü Tekel'in önündeki alandan. İsmet Tezcan, kendisine sırtını dönüp uzaklaşan kalabalığın arkasında kaldı. Durduğu yerde unutulmuş gibiydi. Tekel Müdürünün sesini duydu:

— Geçmiş olsun...

Sayman, kımıldadı:

— İyi idare ettiniz...

İsmet Tezcan, gözlerini kırpıştırarak ikisine döndü:

— Başka ne gelir elimden?
— Sararmışsınız...
— Çok üzüldüm...
Müdür, koluna girdi İsmet Tezcan'ın
— Gelin, biraz benim odamda dinlenin...

Kalabalık, Cumhuriyet Alanına çıkarken ikiye bölünerek dağılıyordu. Kimi İzmir Caddesindeki depolara doğru ilerliyor, kimi Zafer caddesinden aşağıya, Köprü başına doğru iniyordu.

Bir ekicinin hâlâ Yusuf'un sözlerindeydi aklı:

— Demesi kolay, dedi, zor yakar...

Yanındaki arkadaşı:

— Öfke, söyletir adamı!.

Diye karşılık verdi.

Onların yanı sıra yürüyen Muharrem duydu konuşmalarını:

— Yakar o!
— Ne biliyorsun?
— Komşum. Sözünü yerine getirir...

Muharrem'in bir mahallelisi girdi araya:

— A be sen dargın değil misin Yusuf'la?
— Darginim...
— Ee?
— Doğruyu söylemeyeyim mi?

Salih Darcan;

— A be Azem, dedi adama, sen bilmez misin onların niye darıldıklarını? Onlarınki alt yanı çocuk kavgası, karı kavgası. Doğrudan doğruya bir şey geçmedi ki ikisi arasında!..

İlk ekici:

— İnsanlar dargın olsalar bile hep dargın kalmazlar...

Dedi, bu söz üstüne...

Kasabanın ana caddesi üstünde karşılaşmalar başladı az sonra. Aşağıdan yukardan gelenler birbirlerini durduruyorlardı:

— Nereden?

— Kavalalılar'dan...

— Ne diyorlar?

— Birinci 190, ekstralar 210...

— Sen Nereden?

— .... Oğullarından...

— Onlar ne diyor?

— Hep ayni...

Anlaşılır şey değildi. Daha iki saat öncesine kadar bilinmeyen, gizli olan fiyatlarda, Tekelle, alıcılar nasıl oluyor da birleşebiliyorlardı bu kadar çabuk?

— *The American nasıl*

— Daha açmamış!

— *Gery Tobacco?*

— Kapalı!

— *Glem?*

— O da kapalı...

Yine anlaşılır şey değildi. Piyasanın açıldığı sabah, kapalı tuttuktan sonra aylarca önce niye kiralamışlardı bu ortaklıklar kasabanın en büyük depolarını?

— Alan kim var yabancılardan?

— Sunel...

— Başka?

— Bir de Herman'la, Felemenkliler...

— Ne diyorlar?

— Yerlilerin dediklerini...

Açık açık anlamasalar da, kuşkularıyle sezinlemeye başlıyorlardı gerçeği. Çok değil, Tekelin verdiğinden on kuruş bir artışla çıkıyordu tüccar karşılarına. Yani Tekel, geriden tüccara doğru itiyor, tüccarın boş depolarını doldurmaya doğru sürüyordu onları...

Öfkeleri artıyordu.

— Satan var mı tütününü!

Yaralı onurlarıyla karşılık veriyorlardı saldırılara:

— Çıkmaz öyle kancık bizim aramızdan...

— Satmayı aklından bile geçiren yok!

— Haram yemedik çok şükür...

Bağdaşan öfkeleriyle onurları pekleştiriyordu dayanışmalarını. Başlarında Bahriyeli Muammer ile arkadaşlarının bulunduğu on beş yirmi kişi, ünlü Amerikan ortaklıklarından birinin deposuna yürüdüler, Yolda oğullandılar. Deponun kapısı önünde durdukları sırada yetmiş seksen kişi olmuşlardı. Deponun saç kepenkleri yere iki karış kalıncaya kadar inikti. İçerde ışık yanıyordu. Muammer, kepengi yumrukladı. İçerden kepengi bel yüksekliğine kadar kaldırarak İzmir'den gelme bir bekçi çıktı. Onun ardından, yabancı bir başka bekçi sıyrıldı kepengin altından:

— Ne o? Ne vuruyorsunuz kapıyı?

— Vurmayalım mı?

— Biz açacak olsak açmasını biliriz...

— Ne bekliyorsunuz?

— Emir...

Arkadan biri:

— İte bak lan, dedi, nasıl da horozlanıyor! Dayamış elin Amerikalısını sırtını...

Etem Keskin aldı sözü:

— Rahatsız mı oldun kapıyı vurduk diye?...

— Öyle kapı mı vurulur?

— Ulan, siz değil misiniz iki aydır ev ev dolaşıp tütünlerimizi göreceğiz diye kapımızı vuran? Çamurlu kunduralarınızla evlerimize dalıp çıkan?

Biri:

— Söyle Etem! diye bağırdı.

Muammer:

— Kapısının vurulmasını istemeyen böyle günde açık tutar. dedi.

Pos bıyıklı beçki:

— Orası bizim işimiz... diye karşılık verdi hiç gerilemeden...

Muammer kızdı:

Çok ötme lan! Efendi gibi konuş...

Gerilerdeki ses:

— Ulan bıyıklı, diye bağırdı. Keserim o bıyıklarını! Adam ol...

Eski bir tütün ekicisiydi bekçi. Onlardan biriydi. Onuru, cesareti ile onlara karşı görevlendirilmişti durduğu kapının önünde şimdi:

— Ötersem ne olurmuş?

— Efendilerine mi güveniyorsun?

Adam sarardı:

— Yalnız Allahıma!

Sesler karıştı:

— Burası Urla!

— Burada öttürmezler adamı!

— Ulan Allahın var mı senin?

— Sen git de efendilerinin kapısı önünde havla...

Bekçi, atıldı:

— Kim o be bana söven?

— Ben!

Gerilerden kalabalığı yardı gençten bir ekici.

Muammer iri elini gererek göğsünden önledi bekçiyi:

— Dur hele yerinde bakalım sen, efelenmeyi bırak! Sağ kurtulamazsın yoksa bu kalabalığın elinden...

Kalabalık yol vermedi genç ekiciye. Sararan bekçiyi, geriye çekti arkadaşı:

— Ekmek yiyorum ben bu kapıda! Görevimi yerine getirmeyeyim mi?

Etem keskin:

— Adam gibi getir, dedi yavaşça.

Muammer sordu:

— Eksperin nerede? Sen değil, eksperin lâzım bize. Hadi eksperine haber ver de gelsin...

— Eksper İzmir'de...

— Nasıl?

— Bu sabah daha gelmedi...

— Deminden beri onu söylesene...

İçlerinde olayları alaya alacak kadar bilinçlenenler vardı:

— Erkenciymiş maşallah!.

— Kokusu çıkar neden bize oynadınız bu oyunu..

Hasan Sakarya :

— Bırakalım arkadaşlar burada oyalanmayı, dedi.

— Ne yapalım?

— Öbür ilçeler ne yapıyor önce onu anlayalım...

«Doğru!» diye seslendi üç beş kişi.

Emekli Kâmil Efendinin sesi titredi :

— Parti Başkanı nerede? Belediye başkanı nerede? Hasan Savaş nerede, onları bulalım. Soralım bakalım niye bizi ortada bıraktılar böyle...

«Doğru!..» sesleri arttı.

Ayrıldılar deponun önünden.

D.P. İlçe merkezine yürüdüler önce. Kendilerinden önce gelmiş bekleyenlerle karşılaştılar orada. İlçe başkanı yoktu ortalarda. Belediye başkanını da arayanlar bulamamışlardı. Sabahtan ikisinin bir taksiye binerek birlikte İzmir'e gittikleri söyleniyordu. Bula bula Hasan Savaşı bulabildiler. Yanında Çuval Ali ile çıktı karşılarına. İlçe Başkanı ile Belediye başkanının İzmir'e tütün işini düzeltmeye gittiklerini söyledi. «Öğleye kadar mutlaka iyi bir haberle, hepimizi sevindirecek bir

haberle dönecekler» diye belki yüz kez yineledi kendisini sıkıştıranlara...

Emekli Kâmil Efendi :

— Öğleye çok yok, dedi. Topu topu üç saatten biraz fazla...

Görürsünüz nasıl düzeltecekler...

— Nasıl?

— Bekleyin görürsünüz...

Çuval Ali ekledi :

— Benim dediğim gibi...

Muammer kızdı :

— Sen sus lan! Seninle inatlaşmanın sırası mı şimdi?

— Ne beklediler?

Dönüp baktılar, arabacı Yusuf Uzun'du soran. Hasan Savaş, soruyu duymazlıktan geldi. Çuval Ali'yi destekledi Bahriyeli Muammer'e karşı :

— Doğru söylüyor...

Yusuf yineledi :

— Ne beklediler?

Emekli Kâmil Efendi :

— Karşılığını ver, dedi Hasan Savaş'a...

Hasan Savaş, saflığa vurdu :

— Neyi kardeşim?

— Bugüne kadar ne beklediler?

— Ne gibi?

— Piyasayı düzgün açmak için?

Hasan Savaş'ın bütün istediği zaman kazanmaktı.

— Biz elimizden geleni yaptık kardeşim. Boş mu durduk sanıyorsun? Bizim umduğumuz bu muydu? Bakalım başkanlar İzmir'den dönsün anlayacağız ortada neler döndüğünü... Hele siz az daha sabırlı olun bakalım...

Az sonra postahaneye doldular. Büronun kapısı açıktı. Duyuyorlardı santral memurunun konuşmasını :

— Alo Seferihisar. Alo, Seferihisar...
— Alo Urla... Alo Urla...
— Ben 402 Halil...
— Ben 610 Fehmi...
— Piyasadan haber bekliyoruz...
— Açılmadı. Sizde?
— Nasıl açılmadı?
— Satış yok... Sizde?
— Bizde de yok... Fiyat ne?
— Birinci 175, ekstra 205. Sizde?
— Bizde beş kuruş yüksek... Satmıyoruz...
— Biz de satmıyoruz...

Durmadan Çeşme kanalının kapağı düşüyordu santralda. Kırmızı ışık yanıyordu...

— Çeşme Arıyor. Müsaadenle Şeferihisar...
— Konuş Çeşmeyle. Haberleşelim yine...
— Eyvallah...
— Güle güle...

Çeşmedeki telefoncunun sabırsız sesi duyuldu, hattı bağlayınca.

— Alo Urla, Alo Urla, hat ver... İzmiri ver...
— Sen sorduğumu söyle önce...
— Çabuk sor?
— Piyasa nasıl?
— Berbat!... Kıyım!.
— Biliyoruz...
— Nereden?
— Gelen şöförlerden...
— Biz satmıyoruz...
— Biz de...
— Alaçatı?

— Ne Alaçatı, ne Karaburun. Uzatma hat ver, Ödemişle konuşacağım...

Halil, hat verdi Çeşme'ye. İlçeden ilçeye bağlantılı uzuyordu telefon konuşmaları, kendisi ikinci kanaldan Bergama'yı aradı.

— Alo Bergama...

Her nasılsa çabuk bağlandı konuşmaları.

— Burası Urla ben 402 Halil...

— Ben 276 Mehmet Ali...

— Piyasa nasıl?

— Ne piyasası? Piyasa değil mezbaha...

— Hep öyle...

— Halk tüccarın satırı altına itildi...

— Bizde de...

— Satmıyoruz...

— Biz de...

— Ne Dikili, ne Altınova, Ne Menemen, satmıyoruz!...

Biz de, ne Çeşme, ne Karaburun, ne Alçatı, ne Seferihisar...

Düdük giriyordu araya... Bergama özür diledi :

— Müsaade, beni Akhisar arıyor...

— Beni de Torbalı her halde...

— Görüşelim haberleşelim yine...

— Ebette...

Saat dokuz olmadan bütün kasaba biliyordu ki, kendileri gibi, Bergama, Dikili, Altınova, Menemen, Akhisar, Salihli, Turgutlu, Gâvurköy, Cumaovası, Selçuk, Ödemiş, Torbalı, Çine, Sarayköy, Milâs, Yatağan, Seferihisar, Çeşme, Karaburun, kısacası, İzmir, Manisa, Aydın, Muğla, Denizli illerinde bütün ekiciler ayaktaydı. Satmıyordu tütününü. Satmamakta da kararlıydı.

Saat dokuzda radyo ara haberleri vermeğe başlarken ses düğmeleri sonuna kadar açıktı. Tütündü

bültenin baş haberi. Hoparlörlerde daha da madensel leşen ses uğulduyordu kasabanın her köşesinde. Konuşmasını beğenik spikerin dediklerini dinledikçe artıyordu şaşkınlıkları :

— *Açılması sabırsızlıkla beklenen Ege Tütün piyasası bu sabah saat sekizde bütün Ege'de tam bir düzen içinde açılmış, yetkili kaynaklardan alınan bilgilere göre piyasanın açılmasından bültenimizin hazırlanmasına kadar geçen bir saatten kısa bir süre içinde, ekici elindeki ürünün beşte birine yakın bir kısmı Tekel ve tüccar tarafından satın alınmıştır... Bu yıl kalite bakımından yüksek olan Ege tütünlerine alıcı firmalar büyük ilgi göstermekte, ekiciler Tekelin verdiği fiyattan memnun görünmektedir. Bu sabah açılan piyasada Cumaovası ve Gâvurköy'de baş fiyat 370 kuruştur. Öbür merkezlerde baş fiyatlar 320 kuruşla 360 kuruş arasında değişmektedir...*»

Başlangıçta dinlediklerini nasıl değerlendireceklerini bilemiyorlardı. Kulakları radyoda, başları öne eğikti. Sorularla dolu bakışları, doğrulup birbirini aramağa başladı.

«Tam bir düzen içinde mi?»

«Bütün Ege'de açılmış mı?»

«Ekici elindeki tütünün dörtte birini satmış mı?»

«Kimmiş bu yetkili kaynaklar?»

İnanamıyorlardı sanki duyduklarına. Makine ile yalanı birleştiremiyorlardı çünkü. Dinledikleri türküler, şarkılar, öbür sesler gibi doğru olması gerektiği kanısındaydılar radyodan duydukları sözlerin. Duyduklarını, dinlediklerini, yanılmadıklarını anlamak ister gibi birbirlerine yinelemeye başladılar.

«Kimmiş bu tütünü satanlar?»

«Ben ne bileyim? Öyle diyor!»

«Neymiş o büyük ilgi? Kim göstermiş?»

«Tüccar!»

«Kimmiş fiyatlardan memnun olan?»

«Her halde tüccar!»

Alaya almak, gülmek istiyorlar gülemiyorlardı.

«Yahu Allah için tek cümle doğru yok mu bu haberde?»

«Ararsan bulursun!»

Spiker, tamamladı dediklerini:

«*Bugün öğleye kadar ekici elindeki tütünün en az yarısının alıcı bularak satılmış olacağı anlaşılmaktadır.*»

Emekli Kâmil Efendi yürüdü kahve ocağına doğru:

— Yeter! Sustur şunu...

Kelimeleri yankılanır gibi ağızdan ağıza kahveden kahveye dolandı:

— Yeter!

— Susturun şunu...

Radyoların düğmeleri öfkeli parmakların arasında döndü, kapatıldı. Kahvelerden kalkan gençler postaneye yollandılar bir daha. İlk gelenler içeri girdiklerinde santral memuru Halil telefonda konuşuyordu...

«Anlaşıldı... Satmıyorsunuz yani?...»

Barbaroslu Mehmet önlerindeydi:

— Kiminle konuştun Halil Efendi?

— Cumaovası ile...

— Ne diyor?

— Bizim bildiğimizi!

— Neymiş o radyonun verdiği haber?

— Yalan!

— Allah Allah! Nasıl olur? Devlet bizim, radyo devletin?..

— Tekel yedi balyalık bir parti tütünün beş balyasını Bulgurca'da 370'ten almış piyasadan çekilmiş...

— Öbür iki balyasını?

— Iskartaya çıkarmış. 110'dan almış...

— Ya gerisi?

— Gerisi tırpan! Birinciler 200, ekstralar 230

— Cumaovası bu! Tütünün kralını yetiştirir. Başka yerlerle bu kadar ayrılık olacak elbet arasında...

— Ne yapıyorlarmış peki?..

— Hiç, duruyorlar! Satmıyorlar bizim gibi...

Hâlâ radyodan dinlediklerinin etkisindeydiler. Duyduklarının yalan olamıyacağına kolaylıkla inanmaya hazırdılar.

— Oğlum Halil Efendi, sena hele bir zahmet bir de Gâvurköy'ü ara bakalım?..

— Aradım...

— Ne zaman?

— Cumaovasından önce...

— Ne diyor?

— Onlarda piyasa açılmamış henüz...

— Ee radyo açıldı diyor ya?..

— Bana telefonda söylenen bu!

Hüseyin Kiraz yakınlarındaydı:

— O ne yapsın konuştuğunu söylüyor. Sen istersen radyoya inan ...

Barbaroslu Mehmet:

— Hani benim demek istediğim, dedi Gavurköy'de hiç mi satan olmamış? Bulgurca'daki gibi açılmamış mı piyasa?

Posta memuru Halil açıkladı:

— Tekel dokuz balyalık bir ekstranın altı balyasını 370'den almak, üçünü ıskartaya ayırmak istemiş ekici yanaşmamış...

Postaneye gelenler aldıkları haberlerle geri döndüler. Şevket Kozan, her günkü gibi Bilâl Gülcü, Hüseyin Uncu ile beraberdi Park Kahvesinde. Masalarına

gelen Hüseyin Kiraz'ı dinlerken yüzünün bütün kanı çekildi, sarardı:

— Bu kadarına meşin gibi surat ister, dedi. Utanmazlık bu kadar olur... Anlaşıldı, verdikleri 370 kuruş radyoluk! Yemin ederlerse başları ağrımasın diye... Cumaovasında elli bin balya tütün yetişir. Sen tut bunun beş balyasını 370'den al, piyasadan çekil, sonra da radyolarda baş fiyatı 370 de! Pes, bizim Dereboyundaki at eşek cambazlarının yüzü tutmaz bu kadarına...

Bilâl Gülcü:

— Gün gelir sorarız onlardan bunun hesabını! dedi, dişleri sıkılı.

— Nasıl?

— Nasıl olacak? Çok çok iki yıl daha! İki yıl sonra yine kendileri gelecek oy istemek için ayağımıza. Gelince görürler...

— Gelirler! Hem de kasıla kasıla! Yine yollardan karşılarız gelenleri...

— Ne diye?

— Ne diye olacak bizde bu ikilik olduktan sonra!. Halkçılar karşı kahvede dertlerine yanar, biz burada!. Onlar da aradan oyları kapar giderler...

— Bu sefer zor!

— Nesi zor? Kime vereceksin oyunu? Başka hangi parti var ortada? Halkçılar mı?

— Allah göstermesin!

— Eee, ne kaldı geriye?

Bilâl Gülcü, çoğu kasaba demokratları gibi, belirli güçlerin belirli çıkarlara göre yönettiği bir parti olmaktan çok, kendinin bir parçası olarak görüyordu D. P.'yi. Düşleri, yürekleri, geçmiş yıllarda birikmiş öfkeleri ile bağlıydı bütün o kalabalıklar D.P.'ye...

— Hiç olmazsa bu seçtiklerimizi seçmeyiz be Şevket Bey! Seçtiğimiz adamları toptan değiştiririz...

— O da zor...

— Pek değil...

— Zor. Listeler ellerinde...

Hüseyin Kiraz:

— Neyse, dedi, bırakalım şimdi iki yıl sonra kimlerin milletvekili olup safa süreceğini düşünmeyi de, kendimizi düşünelim, başımızın çaresine bakalım...

— Ne yapalım?

— Ne yapacaksak kendimiz yapacağız. Particiler ortada yok. Hepsi toz!..

Cumhurbaşkanına, Başbakana, Tekel bakanına, tanıdıkları İzmir Milletvekillerine telgraflar çekmeyi uygun gördüler. Gönderdikleri telgraflarında, Tekelin kendilerini «tüccarın kucağına ittiğini» söylüyorlar, duruma el koyulmasını istiyorlardı.

Saat ondan sonra kahvelerde şoförlerin getirdiği haberler konuşulmaya başlanıldı. Ege'nin dört bir yanından kalkan otobüsler, yolları üstündeki köylerde kasabalarda yolcular indirip bindirerek geliyorlardı İzmir'e. İzmir'de Santral Garajda toplanıyorlardı. Her yolcu, otobüse bindiği yerin haberleriyle biniyor, indiği yerde otobüsten yeni haberler alarak iniyordu. Santral Garaj bir haberleşme merkezi durumuna dönmüştü. Kulağı delik şoförler, yardımcılarıyla, Santral Garajdan taşraya, ilçelere taşınan haberler, dakikalar ilerledikçe neredeyse telgraf hızı kazandılar. Artık kasabalılar kesinlikle biliyorlardı ki bütün Ege'de ekici direniyordu, radyonun dedikleri yalandı.

Gelen sabah gazeteleri o gün pek ilgi görmedi masalarda. Olayların hızlı akışına göre pek çabuk eskimişlerdi. Tütün piyasasının açılışından önce basılmışlardı, iyimser haberlerle doluydular. Son sayfalarını ise yine Galatasaray - Fenerbahçe karşılaşmasına ayır-

mışlardı. Tribünlerde yer bulamayan seyircilerin Dolmabahçe sırtlarında yığılarak karşılaşmayı izlediklerini gösteren bir fotoğraf vardı birinde. Bir bakıma sabahtan Tekelin kapısına yığılan tütün ekicilerini andırıyordu meraklılar. Başka bir gazete ise, elektrik akımına kapılmaktan korkmadan, stadın duvarları dışındaki yüksek elektrik akımı dağılım direklerine tırmanan çocukların fotoğrafını basmıştı.

Saat onbuçuğa doğru yeni bir haber yayıldı. Tekel eksperine yeni bir emir gelmişti. Tekel ekstraları alacaktı. Çok değil, aradan beş dakika geçmeden sabahki kadar kalabalıktı tekelin bahçe kapısının önü. Sabahki görünüşte bir değişiklik yoktu. Sayman, elinde listeler, bahçe kapısının parmaklıkları ardındaydı:

— Ekstraları okuyorum...

Bir ses:

— Bırak okumayı, dedi, fiyat ne?

Başka biri:

— Bırak okusun, diye karşılık verdi ona.

Sayman:

— 290, dedi, bekledi.

Kalabalıkta mırıltılar dolaştı. Sabahtan beri postaneden, şoförlerden aldıkları haberlerden, dolaştıkları yerli tüccarların verdikleri fiyatlardan sonra iyi karşılamış görünüyorlardı bu fiyatı.

Biri:

— Oku, dedi, oku, durma...

Sayman okumaya başladı:

— Özbek'ten Süleyman Şen, Barbaroslu Mehmet Üçok, Bademler'den Musa Öztürk. Kuşçular'dan Recep Kayalı, Sıra Mahalleden Ali Uçar...

Emekli Kâmil Efendinin sesi duyuldu:

— Bay Sayman...

Sayman okumasını kesti. Ona baktı...

— Alacak mısınız hep bu okuduğun tütünleri?

Sayman karşılık veremedi.

— Alacak mısınız? Yoksa uyutuyor musunuz bizi?

Kalabalıktan «Kesme Kâmil Efendi, bırak okusun, dinleyelim» diyenler oldu. Kâmil Efendi karşı çıkanlara döndü:

— Postanede duymadınız mı bu sabah Bulgurca'da olanı? Gâvurköy'de olanı? İçimizden bir iki kişinin tütününü alıp partisini kapatacaksa, alımı kesecekse, Tekel ne diye topluyor bizi bu kapının önüne? Ne diye dinletiyor bize bu listeleri?

Bu kez «Haklı.» «Doğru söylüyor!» diye seslendi kalabalık. Biri uğultuyu bastırdı:

— Eksperi çağır sen, eksperi!.

Sayman gitti. Az sonra Eksperle beraber göründü. İsmet Tezcan, yine kapının önüne çıktı:

— Buyurun, emredin?

Kâmil Efendinin sesi titredi:

— Alacak mısınız okuduğunuz ekstraları?

İsmet Tezcan hemen karşılık vermedi. Sayman'a döndü:

— Kaç kişinin adını okudun?

Sayman, hemen anlayamadı bu sorunun niye sorulduğunu. Karşılık vermeden baka kaldı eksperin yüzüne. Eksperin karşılık beklediğini görünce elindeki listeden okuduğu isimleri saydı. Suçluymuş gibi:

— Beş, dedi.

Eskper, zaman kazanmıştı. Kalabalığa döndü:

— Hele hayırlısıyla bir siftah edelim de...

Konuyu değiştiriyordu. Kâmil Efendi sinirlendi:

— Sonra?

— Sonra, elbet arkası gelir...

İsmet Tezcan, güçlükle vermişti bu son karşılığı.

Biri:

— Yani?

Başka biri:

— Nasıl arkası gelir?

diye söze karıştılar. Kâmil efendi, isyanla sağ kolunu havada doğrulttu:

— Yağma yok!

İsmet Tezcan, soğukkanlılıkla listeyi aldı Saymanın elinden. Kalabalığa:

— Bırakın da, dedi, kararı adı okunan arkadaşınız versin. Süleyman Şen...

— Buyur...

Sesler kesildi. Kalabalık yol açtı gerilerde duran Süleyman Şen'e. Kâmil Efendi söylendi:

— Kararını ver bakalım...

Süleyman Şen, kızardı. Bir iki adım ilerleyip durdu.

— Onbir balya tütünün var. Dokuz balyasını 290 dan alıyorum. İki balyası 110 dan...

Başında bir uğultu, denilenleri tam duyamıyor, duyduklarının ne demeye geldiğini tam kavrayamıyordu. Eksper yineledi:

— Dokuz balya 290 dan, iki balyan 110 dan...

Eksperi değil de, Kâmil Efendinin ne diyeceğini bekliyordu. Yavaş yavaş duruldu beyninde duyduğu sayılar. *Dokuz Balya 290, iki balya 110.* Düşlerindeki fiyat değilse bile düşlerindeki fiyata yakın bir fiyat olduğunu çok çabuk anladı bunun. Ama ölçtüğü sorumluluğuydu fiyattan önce. Bir sahnede, bir alanın ortasında, binlerce mumluk ışığın altında tek başına kalmış, çevresinde karanlıkta binlerce göz ne yapacağını gözlüyormuş gibisine geliyordu. İki yanına baktı. Kiminle göz göze gelmek istese bakışlarını kendisinden

kaçırmak istediğini gördü. Kalabalık soluksuz, suskundu. Kamaşan, ışıktan kör olan gözleriyle, birinin elinden tutup çekip almasını bekler gibiydi kendisini o binlerce mumluk lâmbanın altından.

— Ver be Süleyman...

Dediğini duydu birinin. Bakındı, konuşanın kim olduğunu arandı, çıkaramadı. Kalabalık suskun, kararını bekliyordu. O sessizliğin ortasında, kaza ile yere düşen, kırılıp parçalanan sırçadan bir şeymiş gibi şıngırtısını duydu bu sözlerin.

— Kırayım mı koçanını?

Düşünemiyordu:

— Buyur?

Eksper yineledi:

— Kırayım mı koçanını?

Sonunda ne diyeceğini buldu:

— İki balyam ıskarta mı?

— Daha ne istiyorsun?

— Hele bir düşüneyim...

Birden rahatlamış duydu kendini.

— Sen bilirsin...

Eli ayağı tutuyordu şimdi. Hatta güçlenmişti:

— Elbet ben bilirim...

Çekildi gerilere doğru. Sırtını sıvazlıyorlardı yanından geçtikleri. «Yaşa.» «Erkekmişsin» gibilerden sözler ediyorlardı. «Oyun bozanlık edecek değildim ya» dedi kendisini daha da iç rahatlığına ulaştıran bir alçakgönüllülükle.

Eksper okudu:

— Bademler'den Musa Öztürk...

Musa telâşlandı. Kuruyan boğazından ses çıkmayacakmış gibisine geldi. Yutkundu:

— Benden önce Mehmet Üçok var...

Eksper:

— Pardon, dedi, Barbaroslu Mehmet Üçok...

— Buyur...

— Yedi balya tütünün var. Iskartasız birbiri üstüne 270 den kırayım mı koçanını?

Mehmet Üçok'un yirmi yıllık tütüncülüğünde duyduğu olay değildi bu. Bir tuhaftı tarlası. Dere kıyısındaydı. Kıyıdan yamaca sarardı. Kıyıdaki iki dönümünü su tutardı kış ayları. Taban sayılırdı. Yamacın tütünü ile tabanın tütünü tutmazdı birbirini. Her yıl eksperler en az üç balyasını ıskartaya çıkarırlardı. Şimdi nedendi bu cömertlik! Bir karşılık bulmak için iki yanına bakındı. Şimdi o da yalnızdı kalabalığın ortasında. Gözlerini kamaştıran, kör eden ışıkların ortasına itilip bırakılmıştı az önce Süleymanın başına geldiği gibi. Konuşamıyordu.

— Hadi, söyle...

Kime baksa kaçırıyordu kendisinden gözlerini. Sırtında, omur iliğinin üstünde, beline doğru yavaş yavaş inen bir yanma, beyninde uğultular.

— Bey, dedi, ekspere...

— Söyle...

— Müsaaden olursa bir sorum var...

— Bırak işi uzatmayı...

— Uzatmıyorum, sen he dersen biter...

Eksper sustu.

— İçim rahat, gönlüm bulanmasın isterim ben. Tütünümü almak niyetin varsa önce soruma karşılık ver.

— Sor bakalım?

— Sen benden sonra, şu arkamda bekleyenlerin, sırada olanların tütününü de alacak mısın?

Eksper birden ne karşılık vereceğini bilemedi:

— Neden soruyorsun?

— Neden sorduğumu söyledim ya...

— Bilemem...

— Bilmez olur musun?

Kalabalık sabırsızlanarak uğuldadı.

— Bilemem. Bakarsınız şimdi bir emir gelir, yukarıdan çağırırlar, alımı durdururlar...

— Sonra?

İsmet Tezcan omuz silkti. Gözlerini kırpıştırmağa başladı.

— Bilemem....

— Ne olur bu milletin hali?..

İsmet Tezcan öyle boynu bükük kalmıştı.

— Birbirimize verilmiş sözümüz var bizim!

İsmet Tezcan toparlandı:

— Belli olur mu tam saati? Öğleye kadar değilse öğleden sonra, öğleden sonra değilse yarın sabah bir emir daha gelir, Tekel alımı sürdürür...

Mehmet Üçok, kurtuldu sıkıntıdan:

— Sağol...

— Anlaştık mı?

— Anlaştık sayılır... Ben de öğleden sonra, ya da yarın herkesle bir kırdırırım koçanımı...

— Ama bu fiyatı verip veremiyeceğimi bilemem bir daha...

— Olsun. Herkese verdiğin fiyattan alırsın tütünümü...

Eksper, görevi gereği isteksizce direndi:

— Sen kendi işini bitirsen daha iyi olurdu...

— Sandığın gibi değil...

— Benden söylemesi...

— Eksik olma Bey, ama sen bir de beni dinle. Sen yabancısın, biz kalıcıyız. Bu yıl geldin gidersin, biz yine hep beraber kalacağız arkanda. Sokakta kahvede köy

yollarında burun buruna geleceğiz. Ben herkesin gözü kalsın istemem yediğim lokmada...

Emekli Kâmil efendi sırtındaki bütün tüylerin rüzgârlandığını duydu. Gözleri yaşarıyordu. Sesi titreyerek bağırdı :

— Yaşa Mehmet Efendi. Alnından öpeyim seni!..

Kalabalıktan «Erkekmişsin!» «Yaşa» «Aslansın sen!» diye bağrıştığı duyuldu daha gençlerin.

İsmet Tezcan, düşündü. Az önce gelirse dediği emir gelmişti bile. Topu topu onbeş balya tütün alma yetkisi vardı. Yani ikinci ekiciden sonra kesecekti alımı. Sonra? Sonra kim kurtarabilirdi onu bu kalabalığın sorularından, öfkesinden?

— Arkadaşlar, dedi, önceden söyledim bir daha söyleyeyim. Tekelin görevi baş fiyatları saptamak. Biz bir ya da iki parti alır çekiliriz piyasadan. Sonradan alıcı çıkmazsa belki de yeniden gireriz piyasaya... Durum bu...

— Biliyorduk!

— Biz onu çoktan anlamıştık...

Karşılıkları geldi kalabalıktan...

Az sonra Park kahvesinde çevre çevre kuşattıkları bir masanın yöresinde kimi ayakta, kimi sandalyesinde oturan belki yüz kişiydiler. Tekel'de az önce yüzlerini ak çıkaran hemşerilerini almışlardı ortalarına. Süleyman Şen, Mehmet Üçok, Musa Öztürk, Ali Uçar, Recep Kayalı, ısmarlanan çaylarını içiyorlar, duydukları övücü sözlere, alçakgönüllüğün yumuşattığı sesleriyle, başları hafif öne eğik, bakışlarını bir çeşit utangaçlıkla kendilerini övenlerden kaçırarak: «Biz ne yaptık ki?» «Bizim yerimizde hanginiz olsanız yapacağınız oydu...» «Alt yanı üstümüze düşen neyse onu yerine getirdik..» gibilerden karşılıklar veriyorlardı.

Şevket Kozan:

— Öyle değil, dedi. Az şey yapmadınız. Az mertlik, dürüstlük göstermediniz...

Süleyman Şen:

— Artık orası sizin büyüklüğünüz, diye karşılık verdi. Siz bizi öyle görmek istedikten sonra öyle görürsünüz...

— Öyle değil Süleyman Şen! Biz hep böyle birlik olsak, beraber davranabilsek sırtımız yere gelmez, kimse boyun eğdiremez bize...

Bilâl Gülcü:

— Unuttun mu be Şevket Bey? dedi. Beraber olmadık mı yine böyle daha önce? Beraber devirmedik mi Halkçıları?

Emekli Kâmil Efendi:

— İşte şimdi çuvalladın Bilâl Ağa, diye fırladı. Süleyman Şen ile Mehmet Üçok Halkçı. Ali Uçar, Musa Öztürk Recep Kayalı Demokrat...

Hüseyin Kiraz yumuşatmak istedi bu tatsız konuşmayı:

— Yahu Bilâl Ağa, sen de bir türlü unutmazsın şu Demokrat Partili olduğunu. Her işte araya particiliğini sokarsın. Hani Allah gecinden versin, Azrail başına dikilse, hangi partili olduğunu soracaksın önce, ona göre vereceksin canını...

Hafif gülüşmeler oldu.

Süleyman Şen, yumuşaklıkla savundu durumunu:

— Halkçı olmakla düşman mı olduk Bilâl Ağa? Ben Kırk altıdan bu yana kestim mi sana selâmımı? Ama bizden selâmını kesen arkadaşlarınız oldu. Ama bak, biz onları unutup gene aranızdayız işte...

Bilâl Gülcü sırtını okşadı Süleyman Şen'in:

— Bütün Halkçılar senin gibi olsa, ben de Halkçı olurdum!

Ali Uçar aldı sözü :

— Bre Bilâl Ağa, sanki bütün Demokratlar senin gibi mi? Benim gibi mi? Biz Demokrat olduk da ne geçti elimize? Ama bak maşallah kimi kükürt, kimi çimento dağıtıcısı oldu, kimi belediyeden kopardı koparacağını, doldurdu cebini. Bırak şimdi şu particiliği...

Bahriyeli Muammer:

— Arkadaş! diye çıktı iki üç sıra geriden. Ayağa kalktı. Biz bugün ne Halkçıyız, ne Demokrat! Ekiciyiz, ekici!.. Var mı ortada tutacağımız bir ekiciler partisi? Sen bana ondan haber ver... Bak, duy Bilâl Ağa, ben düne kadar Demokrattım. Bilirsin 46 da bayrağı ben taşıdım hepinizin önünde. Ama bundan sonra zor oy alır Demokrat Parti benden. Bundan sonra yalnız ekiciyim. Bir ekiciler partisi kurulduğunu duyarsam gider veririm oyumu...

Beğenildi Muammer'in dedikleri.

Kadir Adadım:

— Bu bizim Muammer savruktur, az çok deli doludur ama, yine de her dediği doğrudur, dedi.

Hüseyin Kiraz değiştirdi konuyu:

— Yeter, kokusu burnumu tıkadı bu parti lâflarının, Bırakalım bu muhabbeti bozan sözleri de, kendimizden konuşalım...

Mehmet Üçok'a döndü.

— Yahu Barbaroslu, verecektin sen şu tütününü...

Mehmet Üçok pek düşünmedi karşılık verirken:

— Veremezdim...

— İyiydi sana verdiği fiyat...

— Biliyorum....

— Ben düşündükçe üzüldüm şimdi senin kendini kurtarmadığına...

— Ben üzgün değilim....

— Niye?

— Verseydim, şimdi alır mıydınız beni böyle aranıza? Şimdi, şu yoldan, caddeden geçecek olsam neler derdiniz ardımdan?

Çevresindekilere baktı bir bir.

— Bak hepiniz birden susuyorsunuz gördün mü? Ama çok
şükür, başım dik, alnım açık yine aranızdayım. Benim bir kuru itibardan başka neyim var bu dünyada kaybedecek?.. Onu kaybetmedim ya yeter bana..

Az sustuktan sonra ekledi:

— Soruyu bana soracağına niye benden önce Süleyman Şen'e sormadın? O benden önce davrandı. Kimseye akıl danışmadan hepimizden önce o satmadı tütününü...

Süleyman Şen, bakışlar kendisine yönelince, yineleyen utangaçlığıyla:

— İyi ki sana sordu, dedi. Sen dosdoğru anlattın işi. Ben böyle senin kadar iyi anlatamazdım niye satmadığımı. İçimden öyle geldi, biri elimi kolumu tuttu, dilimi kilitledi, satamadım...

Kâmil Efendi konuştu:

— Biri değil, o senin doğruluğun...

Mehmet Üçok, Hüseyin Kiraz'a, şimdi bir de Musa Öztürk'e sor. Ali Uçar ile Recep Kayalı'ya sor dedi.

Ama Hüseyin Kiraz'a bırakmadan sözü kendi sordu:

— Sen niye çabuk davranmadın? Uzatmadın koçanını Ekspere?

Musa Öztürk'ün karşılığı açıktı:

— Sıra senindi...

— Ama Eksper senin adını okudu. Benden önce seni çağırdı...

— Yanlışlık yapmıştı...

Mehmet Üçok, çok hafiften güldü:

— Öyle olsun diyeyim ama, değil... Sen Süleyman Şen'i örnek aldın. Beni öne sürdün...

— Belki...

Mehmet Üçok, Ali Uçar ile Recep Kayalıya döndü:

— Ya siz niye sıranız gelince satıcı olmadınız?

Recep Kayalı, önemsemediğini belirten bir el işareti yaptı sadece. Ali Uçar, alayla karışık:

— Eh, dedi, belki bizim de bu yaşta hâlâ kalmıştır alnımızda çatlamayan bir damarımız... Bizim de vardır kendimize göre korumaya çalıştığımız bir itibarımız...

Daha acılı bir alaycılıkla gülümsemeye çalışarak ekledi.

— Her neyse! Şunun kısacası şu: Hiç birimiz satmadığımıza pişman değiliz işte...

Süleyman Şen yendi utangaçlığını:

— Hiç... Deminden beri hep içimden, Süleyman, diyorum, tut ki sel aldı, dolu vurdu, hastalık kırdı tütününü. Ya da çocuklardan biri çardakta ateşi devirdi, tütününün üç dört balyası yandı. Zararın olsa olsa o kadar! Sonunda bana verdikleri fiyattan olmasa bile, hepimize verdikleri fiyattan satacak değil miyim ben bu tütünü? Daha ne?

Muammer:

— Ağzın dilin var olsun! Yaşa sen, diye coştu.

Mehmet Üçok aldı sözü:

— Ben de diyorum ki, biz şerbetliyiz hep nasıl olsa! Kuraklığa, yangına, doluya, hastalığa hep şerbetliyiz. Neler gördük geçirdik bu yaşa kadar. Bu da geçer! Ama şerbetli olamadığımız bir şey varsa herkesin içinde başı eğik gezmek, ardımızdan kancık dediklerini duya duya ortalarda dolanmak...

İzmir Caddesinin ağzında bir kaynaşma oldu o sırada. Karşı sıradaki dükkânlardan çıkanlar, köşedeki kahveden kalkanlar doldurdular caddenin ağzını. İz-

mir'den gelen siyah bir *Buick* arabayı aralarına aldılar. Sanki aküsü çalışmıyormuş da, ite kaka yürütmeye uğraşıyorlarmış gibi arabayı iki yanından kuşatarak alana döndüler.

— Alagöz!

— Alagöz!

— Alagöz geldi!

— Alagöz ağabeyimiz...

Sesleri sardı alanın yöresini. Hasan Savaş, Çuval Ali, şöför kapısını tutarak arabanın yanı sıra koşuyorlardı. Araba alanın ortasında durdu. D.P, İzmir Milletvekili Alagöz, direksiyonu bırakarak arabadan indi. Hemen el sıkmaya başladı. Hasan Savaş'ın Çuval Ali'nin ellerini sıktı. Arabasını kuşatanlar arasına daldı. İki eliyle de el sıkıyor, sırt sıvazlıyor, yanak okşuyordu. Çevresini saranlar konuşacak oluyorlardı:

— Bedri Ağabeyimiz...

— Yandık...

— Gör halimizi...

— Halimiz felâket! Duman!

— Yıkıldık!

Söylenenleri dinlemiyordu. Çevresindekilere döne döne yineliyordu:

— Duydum, duydum!

— Biliyorum!

— Hepsini biliyorum!

— Düzelecek! Hepsi düzelecek! Sabır!.

— Size düzeleceğini haber vermeye geldim... Susun, beni dinleyin şimdi...

Hasan Savaş kollarını gerdi onun önünde:

— Sevgili arkadaşlar, susalım...

Çuval Ali kollarını geriyordu Hasan Savaş'ın önünde:

— Susalım...

Hasan Savaş, gürültüsü azalan kalabalığa seslendi:

— Biricik ağabeyimiz, karagün dostumuz, hepimizin gözbebeği, değerli büyüğümüz, milletvekilimiz Alagöz aramızda. Dinleyelim lütfen...

Çuval Ali yineledi:

— Dinleyelim...

Park kahvesinde oturanlar hep duydular bunları. Bilâl Gülcü şaşkındı:

— Ne yüzle gelmiş bu?

Şevket Kozan:

— Anlayacağız, dedi. Dinle!

Bilâl Gülcü, nargilesinin marpucunu oturduğu sandalyeye bırakıp kalkacak oldu:

— Dur gideyim sorayım şuna, neredeydi şimdiye kadar?

Hüseyin Kiraz ile Şevket Kozan oturttu onu yerine:

— Soran bulunur, otur, seyret şimdi...

Sabahtan tekelin önünden ayrıldıklarından beri ortalarda göremedikleri Yusuf Uzun'un Köprübaşından doğru gelerek arabası ile yokuşu çıktığı ilişti gözlerine. Yusuf arabasının içinde, elinde dizginler ayaktaydı. Kalabalık arasında, Alagöz'ü gördü. Hasan Savaş'ın dediklerini duydu. Alan tıkanmıştı. Geçip gidemezdi arabasıyla, Dizginleri ön kapağın kaşına dolayıp atladı yere Alagöz'e doğru yürüdü:

— Bey! Çok şükür gördük seni!

Alagöz ilkten olumlu yorumladı bu sözleri. Karşılandığına sandı. Yusuf'a doğru kaldırdı kollarını:

— Yaklaşın arkadaşlar, yaklaşın!..

Hüseyin Kiraz, yanındakilere gösterdi Yusuf'u:

— Niyeti fena!.

Kadir Adadım:

— İçin rahat olsun Bilâl Ağa, dedi...

Yusuf, yükseltti sesini:

— Niye geldin? Halimizi, perişanlığımızı görmeye mi?

Alagöz bu kez duymamış göründü bu sözleri:

— Kıymetli arkadaşlar, dinleyin beni...

Yusuf bağırdı:

— Cenazemizi kaldırmaya mı?

Kurtuluş yoktu. Alagöz, yanındaki Hasan Savaş'ın kulağına eğildi:

— Kim bu? Halkçı mı?

— Bizden...

— Adı neydi?

Hasan Savaş fısıldadı:

— Yusuf Uzun...

Yusuf Uzun susmuyordu:

— Bu muydu yapacağınız bize? Bunun için mi seçtik sizi?

Alagöz, çeşitli maskelerinden Hazreti İsa maskesini seçti. Öbür yanağını döndürdü Yusuf'a:

— Sen misin Yusuf Uzun kardeşim? Merhaba! Gel, gel şöyle, yaklaş yanıma. Yaklaş... Haklısın! Ne desen haklısın. Şu anda senin kadar yaralı olduğum için anlıyorum yaranın acısını! Gel, ne söyleyeceksen ikimiz beraber söyleyelim!

— Ben niye geldim buraya? Elbet sizi dinlemeye, duyduklarım doğru mu diye anlamaya geldim. Sizi unutacağımı mı sandınız? Unuttuğumu mu sandınız? Hangi gün hangi derdinizle ilgilenmedim. İstediğiniz hangi işten kaçtım? Ben sizlerden biriyim arkadaşlar. Ben de tütüncü çocuğuyum! Ben de tarhana çorbası soğan ekmekle büyüdüm. Ben de yalınayak tütün tarlalarında tütün kırdım...

Yusuf Uzun gerilemedi:

— Bırak o günleri şimdi! O günler senin için geçti! Bak Amerikan arabası var altında...

Alagöz saldırıya geçti:

— Arkadaş, ben o arabayı nasıl aldığımın hesabını veririm. İstersen şimdi onu oturup hesaplaşalım! Ama bu kadar millete verilecek başka hesabım var benim şimdi, ben onu söylemeye geldim...

Hasan Savaş alkışlamaya başladı:

— Yaşa!.

Çuval Ali, onları gören daha beş on kişi alkışladılar. Nedir ki sabahtan tanıdıkları Yusuf'a karşı çıkamadılar birden bire. İçlerinden biri :

— Sabırlı ol hele, dedi.

Alagöz, kazanmıştı oyunu. Değiştirdi maskesini. Bir intikam kılıcı vardı şimdi elinde. Saplıyacak kurban arıyordu. Çok iyi biliyordu ki, bir kurban gerekiyordu bu olaya.

— Arkadaşlar, duyunca deliye döndüm. Sırtımdan hançerlenmiş gibi oldum. Kim verdi bu fiyatları size? Kim bu kendi başına işler karıştıran adam?

Hasan Savaş mırıldandı:

— Tekel eksperi...

Alagöz daha yükseltti sesini:

— Adı ne onun?

— İsmet Tezcan!

— Kim oluyormuş bu İsmet Tezcan? Kesesinden mi ödeyeceğini sandı aldığı tütünlerin parasını? Ben daha Tekel Bakanı ile dün akşam görüştüm. Sizi temin ederim arkadaşlar, evet şerefim namusumla temin ederim, dün akşam bakan arkadaşımdan söz aldım. Baş fiyat üç liradan aşağı düşmeyecek dedi bana. Bunu söylemeye geldim size. Sizden istediğim tek şey sabır arkadaşlar. Acele etmeyin, bekleyin. Yalnız değilsiniz ar-

kadaşlar! Bilin ki sizin için koşan bir Alagöz var yanınızda! Madem bu Tekel eksperi almıyor, alacak olan eksper akşama varmaz gelir oturur onun masasına!.. Şimdi hep beraber söz verin bana! Sabahtan beri tütününüzü satmamakla çok iyi etmişsiniz. Şimdi de satmayacaksınız, benden haberi bekleyeceksiniz. Söz verin, bekleyeceğiz deyin!

Yarım yamalak alkışlar, bir iki yardakçının «Söz veriyoruz. «Bekleyeceğiz» diye cılız çıkan karşılıkları arasında yine değiştirdi maskesini. Güvenilir bir koruyucuydu artık.

— Bırakın beni, hemen İzmir'e döneyim şimdi! Genel müdürü, Bakan arkadaşımızı bulayım, hakkınızı arayayım...

Büyüklüğüne yaraşır bağışlayıcı bir davranışla Yusuf'a döndü:

— Allahaısmarladık kardeşim Yunus!

Hasan Savaş fısıldadı:

— Yusuf!

— Pardon Yusuf! Ben darılmadım sana! Sen de sabırlı olursan anlayacaksın benim kim olduğumu...

En yakındakilerin ellerini acele sıkıp girdi arabasına. Pencereden dışarı şöyle bir el salladı. Kontağı açtı. Homurdandı araba. Maskesi motordan gelen sese uyarak değişmişti. Kızgındı. Tanrı gazabından korusun öç almaya gidiyordu. Arabanın çevresini saran D.P. yöneticileri açıldılar. Birbirine karışan «Hadi Allah yolunu açık etsin!» «Evvel Allah sen bu işin üstesinden gelirsin!» «Bu iş elinden kurtulamaz senin» gibilerden sözlerle, el kol sallayarak aralarından sıyrılan arabayı uğurladılar.

Park kahvesindekiler suskun izlediler bu uğurlamayı.

Emekli Kâmil Efendi:

— Oldu, bitirdi, her işi yoluna koydu maşallah! dedi. Yere tükürür gibiydi yüzü.

Hüseyin kiraz:

— Parsayı topladı, dedi iç bulantısıyla.

Bilâl Gülcü:

— Pes...

Kadir Adadım :

— Bu kadar olur!.

Dediler.

Şevket Kozan:

— Politika bu! dedi. Yalanın en büyüğünü, dinleyenlerin gözlerinin içine baka baka söyleyebilmek!

Kısa bir susuştan sonra ekledi:

— Daha dayansa dayansa kaç gün dayanır bu millet! İnadında direnir?.. Çok çok iki, bilemedin üç. Yaman idare ediyorlar durumu. İlçe başkanı ortada yok. Belediye başkanı ortada yok! Hep çare buldular milletin yarasına! Şeytan bilir hangi deliğe kapandıklarını! Alagöz, sabredin diyor, satın demiyor. Fiyat bu demiyor! Bekleyin diyor! Millet sonunda dayanamayınca, çıkacaklar ortaya. Niye beklemediniz? Niye sabretmediniz? Biz size ne demiştik, diye bir de çatacaklar...

Bahriyeli Muammer:

— Yutmayız Ağabey, dedi. Gün gelir biz de biliriz onlara ne diyeceğimizi...

Şevket Kozan, onlar kadar yüzünüz tutmaz sizin, diyecekti, demedi. Umutsuzluğunu belirten bir yüzle susmakla yetindi.

Boşalan alanda, Çuval Ali'nin, arabasına binmekte olan Yusuf'un yanına yaklaştığını gördüler. Çuval:

— Ayıp ettin, dedi.

Yusuf, elinde dizginler, durup döndü:

— Ne dedin?

— Ayıp ettin...

— Ben mi?

— Sen ya! Halkçıların önünde rezil etmiyecektin bizi...

Yusuf, ya sabır, gibilerden şöyle bir baktı çuval'ın yüzüne. Ama kendini tutamadı. Dizginleri bıraktı elinden. Çuval'ın üstüne yürüdü:

— Ne istiyorsun sen be? Ha, söyle, ne istiyorsun? Allahtan belânı mı?

Tokatlamak için ağzından çıkacak sözü bekliyordu Çuval'ın.

— Ne sarıyorsun köpek gibi paçama? Ayıp ettimse ben ettim. Sana ne?

Çuval geriliyordu adım adım:

— Sövme...

— Sen de havlama öyleyse...

Araya girenler önlediler Yusuf'u. Hasan Savaş ile bir başka partili, Çuval'ı aldılar uzaklaştırdılar. Çuval, «Alagöz ağabeyimiz bizim. Az mı iyiliğini gördük? Ayıp değil mi? Yine o kurtaracak bizi..» »Ben lâf söyletmem Alagöz ağabeyimize!» diye söylenip duruyordu hâlâ. Yusuf ise kendisini önleyenlerin arasında, kolunu kaldırmış: «Hırta bak, nasıl günaha sokar adamı. Ulan sen önce kendi haysiyetini koru!» diye sesleniyordu onun arkasından.

Alandaki gürültü yatışırken Bilâl Gülcü:

— Ağzı var dili yok, sessiz sedasız, gölge gibi bir çocuktu Yusuf, dedi, ne oldu bugün buna böyle?

Hüseyin Kiraz:

— Ne olacak dedi, cevheri ortaya çıktı...

Kadir Adadım:

— Doğru, diye tamamladı konuşmayı, bugün onun günü. Herkesin aslan mı kedi mi olduğunun anlaşıldığı

bir gün vardır. O da bugün gösterdi kendinin ne olduğunu...

Yusuf'un arabasına bindiğini, dizginleri kamçısı elinde, ayakta doğrulduğunu gördüler. Arabasını döndürüp Köprübaşı'na doğru sürerken alanın çevresindeki kahvelerde kim varsa ona bakıyordu.

Kasabanın İzmir çıkışında, nereye gideceğini ne yapacağını bilmeden, kararsız amaçsız dolanan adamlar, şosede sağa sola çekildiler, zamanın soldurduğu eski fotoğraflardaki ölmüş akrabaların, yılların gerisinde kalmış adları zar zor ansınan eski dostların, suskun, umutsuz bakışlarıyla izlediler Alagöz'ün arabasının aralarından çekip gidişini. Alagöz, iki dakika geçmeden kasabanın son evlerini de geride bıraktı. Bağlar tarlalar arasından denize doğru inen şosede, kendini bütün bakışlardan uzak, direksiyon başında yalnız bulunca bir kez daha değiştirdi maskesini. Boynunu uzatıp dikiz aynasına baktı. Sağ eliyle saçını düzeltti. Kendine gülümsedi. Memnundu yaptığı işten. Kasabada arkasından bütün konuşulanları duyar gibiydi. Emekli Kâmil Efendinin, Hüseyin Kirazın, Bilâl Gülcünün, Şevket Koza'nın oturdukları yerde, şimdi neler konuştuklarını kendisi için neler dediklerini bir bir biliyordu. Çok eskiden beri değişmeyen, kasabaya uğrayan her milletvekilinin, her kodamanın ardından söylenen sözlerdi bunlar. Giden o milletvekillerinin, kodamanların ardından, kasabada kaldığı yıllarda kendisi de karışmış ya da dinlemişti bu türlü konuşmaları. Artık gülüyordu bütün o sözlere. Çok iyi biliyordu ki iyi yapmıştı şöyle bir kasabalılara görünüvermekle. Biliyordu ki iki üç ay sonra yeniden gelecek olursa, şimdi arkasından söylenen belki de söven sayan o öfkeli ekicileri,

bambaşka dertler, sıkıntılar içinde bulacaktı. Dertlerinin sıkıntılarının bitip tükeneceği yoktu nasıl olsa. İki üç ay sonra yeniden karşılaşacak olurlarsa, yeni dertler eskilerini unutturmuş olacak, bugün ardından söven sayan o öfkeli ekicileri, tütünlerini satabilmek için bütün çektiklerini durup düşünemiyecek kadar yeni sıkıntılarına kapılmış bulacaktı kasabada. Onların ansıyabilecekleri tek şey, tütün piyasasının açıldığı gün, yine kendisini aralarında görmüş oldukları olacaktı. Kendisi de rahatlıkla hiç bir zaman onları unutmadığını, kara günlerinde yalnız bırakmadığını bir kez daha kakacaktı başlarına...

Atmıştı. Tekel Genel Müdürünü tanımazdı. Tekel Bakanı gibi, dişli, partinin ön sıralarında yeri olan bir bakanın kendi söyliyeceklerini önemsemiyeceğini bilirdi. Ama, politikada üstüne düşeni yaptığını, konuşması gerektiği gibi konuştuğunu biliyordu.

1946'da, şu çok partili döneme geçilmeseydi ne olurdu onun durumu? Okumaktan sıkıldığı için okumanın kendisine sağlayacağı geleceğe daha öğrenciliğinde bel bağlamamış, liseyi özel bir okulda ancak beş yılda tamamlayabilmişti. Parasızdı. Ticaret yapamazdı. Zengin çocuklarıyla kurduğu yakınlıklardan umduğu gibi bir sonuç alamadı. D.P. kurulduğunda otuzuna yaklaşıyordu. Babadan kalma tarlalarında tütün ektirerek geçiniyor, ailesine destek oluyordu. Her yaz, Batı Anadolu içlerinden gelen topraksız kalabalık bir ırgat ailesini neredeyse boğaz tokluğuna kiralıyor, sabahın saat üçünde gemici feneriyle uyandırdığı adamlarını akşamın dokuzuna kadar günde on sekiz saat çalıştırıyor, onbeş işçinin göreceği işi sekiz işçiye gördürerek kazanç sağlayabiliyordu. Gelecekle ilgili düşlerini gerçekleştirebilmek için paralı bir evlenme yapabilmekten başka umudu yoktu. D.P. kurulunca geleceğinin nerede olduğunu

çabuk gördü. Olağan aşamalardan geçerek yükselemeyeceğini bilen bir çokları gibi, o da yeni doğan bu siyasi güç içinde bir yer kapabilirse, istediklerini kestirme yoldan elde edebileceğinin kokusunu aldı. Parti örgütü yukarılarda, kimi yüksek görevlerde bulunmuş kimi de paralı kişilerin elindeydi. Aşağılarda ise, kendisi gibi, önleri kendilerinden daha yetenekli akranları tarafından kapatıldığı için, yaşadıkları sürece geride kalmaya hükümlü, yeteneklerinin üstünde ihtiraslar besleyen gençlerle, devlet düzeninin gerektirdiği kuralların kanunların baskısından bunalmış savaş karaborsacılarına, yeni zenginlere, devrimlerin susmak zorunda bıraktığı gerici güçlere dayanıyordu. Hem yukarıdakilere, hem de aşağıdaki liberallerle tutuculara, halkı ayaklandırmak ta kendisi gibi gösterişli, gözü pek genç politikacılar gerekliydi. O da kendi yerini kolaylıkla bulup yerleşti. Kasabadan kasabaya, köyden köye koşarak yukarıdakilerle halk arasında yorulmak bilmez bir aracı oldu. 1950 seçimlerinde listeye girerek milletvekili seçildi.

İzmir'e girerken, kasaba alanında yarım saat önceki coşkunluğundan iyice sıyrılacak kadar gerçekçiydi. Yaz aylarını çardaklarda, toprak tabanlı tek göz damlarda geçiren, ayaklarının nasırları çatlak, yüzlerinin derisi güneşten kurumuş tütün ekicilerinden uzaklardaydı artık. Birbirinden güzel, iki üç katlı, bahçeli bakımlı evler arasında sürüyordu arabasını, geçtiği caddeden geçenlerin düşünmesi gerektiği gibi düşünüyordu. Tütün tüccarlarının, alım müdürlerinin, iç dış ticaretle, toptancılıkla uğraşanlarındı arasından geçtiği evler. İzmir, onlarla, onların doktorlarının, avukatlarının, onların daha başka hizmetlerinde olanların kentiydi. O kışları paltosuz geçiren, dirsekleri, pantolonlarının kıçları yamalı tütün ekicileri adına ötmek sökmezdi İzmir'de. İzmir'deki partililerle iyi geçinmek i-

çin, tütün alıcılarının nasırına basmamak, gölgelerini bile çiğnemeden dolanıp da geçmek gerektiğini biliyordu.

İl parti merkezinde «Nereden geliyorsun? Ne haber oradakilerden?» diye sordukları zaman, hiç zarar görmeden kendisine en yüksek puanı sağlayacak kurbanı seçmekte kararsızlık çekmedi. Oldukça çetin, yorucu bir çatışmadan geliyormuş gibi saldı kendini. Kızgın, canı sıkılmış göründü:

— Bir Tekel eksperi var, etmediği kötülüğü bırakmamış. Ekiciler yüzünü görmek isyemiyor...

— Adı?

— İşmet Tezcan mı ne?!

— Merak etme, dedi il başkanı, hemen, hemen gereğine bakarız...

XV

O sabah, saat sekizde... Amerikan ortaklığının Alım Müdürü Fehmi Albayrak, piyasanın açılışı ile ilgili haberleri vermek için odasına girdiği sırada Suat Eroğlu, çalışma masasının başında elektrikli traş makinesi ile traş oluyordu. Kapıda duralayan Fehmi Albayrak'a, yüzüne doğru dürüst bakmayı gerekli görmeden başıyla masanın önündeki koltuğu gösterdi. Fehmi Albayrak yerine oturduktan sonra traşına ara verdi. Ekicilerin direnişi üstüne söylediği ilk bir iki cümleyi dinleyecek kısa bir bağlantı kurdu adamla, yine koptu, önünde duran traş kutusunun kapağı içindeki aynada traşının nerede kaldığını aradı, biraz eğilerek. Elinden bırakmadığı traş makinesini çalıştırdı, traşını sürdürdü.

Alım müdürü, Suat Eroğlu ile her karşılaşanın duyduğu rahatsızlık içindeydi. Anlattıklarını onun bu kadar önemsememesi duyduğu rahatsızlığı daha da arttırdı. Anlatacakları çoktu. Fakat müdürü, gösterdiği soğuklukla konuşmasını kısa kesmek zorunda bırakıyordu onu.

— Daha alım başlamadı...

Ne küçük bir baş devinimi, ne de sözle karşılık aldı müdüründen. Söylediğini duymamıştı sanki.

— Daha alım başladığı haberini alamadık...

Diye tutuk bir konuşmayla yeniledi. Yine karşılık yok. Müdür yüzünün orasına burasına bakarak traşını sürdürüyordu. O ise gittikçe iğne iğne duyuyordu oturduğu yeri. Söyleyecekleri bitmişti. Kalkıp odadan çı-

bilmek için sabırsızlanıyor, yine de saygılı bir oturuşla kımıldamadan bekliyordu koltuğunda. Her nasıl bir tılsımı varsa, müdürü tek söz, tek işaret etmeden de duyuruyordu ona beklemesi gerektiğini.

Suat Eroğlu çabuk tamamladı traşını. Koltuğunun gerisindeki prizden traş makinesinin kordonunu çekip aldı. Her an kalkmaya hazır Faik Albayrak'a:

— Kahve içtiniz mi? dedi.

Fehmi Albayrak, orta boylu tıknaz bir adamdı. Saçları ortadan iyice seyrekleşmişti. Yaşlandıkça enine kaçıyordu. Alım müdürü olalı beri üç yıldır hep hepsi iki kahve içmişti müdürünün odasında. Yüzünü kan bastı, tepesine kadar kızardı. Bu onurlandırılmanın değerini belirten bir susuştan sonra içmediğini söyledi.

— Öyleyse beraber içelim...

Elleri dizleri üstünde kenetli, boynunu büktü:

— Siz bilirsiniz...

Suat Eroğlu zile bastı.

— Nasıl olsa acele bir işimiz yok...

İnce dudakları kısa bir süre gerili kaldı bu sözleri söyledikten sonra. Her zamanki gibi gülmemişti. Güler gibi söylemişti bu tümceyi.

İçeri giren odacıdan iki kahve istedi. Bir yandan da traş makinesinin bıçaklarını temizliyordu, masanın üstündeki cigara tablasının içinde, odacı içeriye girdiği sırada. Cigara tablasını dökmesi için odacıya verdi. Koltuğunda kaykıldı:

— Demek satmıyorlarmış, fiyatları beğenmemişler öyle mi?

— Evet...

— Ne yapacaklarmış satmayıp da?

— Bilmem ki...

Suat Eroğlu, koltuğundan kalktı. Pencereye doğru yürüdü:

— Ama ben bilirim...

Albayrak düşünmeden karşılık verdi:

— Tabiî...

Müdürü duymazlıktan geldi bu sözü. Sırtı kendisine dönük, pencerenin önüne durmuş, sokağa bakıyordu. Albayrak'a öyle geldi ki, birden geri dönecek «Neymiş o tabiî olan?» diye azarlayacak kendisini. Korktuğu olmadı. Müdürü bir süre de göğe, bulutlara baktı. Geri döndü:

— Hava fena değil bugün, güneşli...

— Evet, sabahtan biraz serpiştirdi ama...

Suat Eroğlu, yerine geçti oturdu:

— Biliyorum ne olacağını. Söyleyeyim: bir şey olacağı yok! Piyasa üç dört saat geç açılacak. Hepsi bu!.

— Her halde...

Kahveleri geldi. Fehmi Albayrak sözü değiştirdi:

— Bütün gece çalıştınız...

Müdürü sözünü kesti:

— Siz de çalıştınız...

Sonra karşılık beklemeden ekledi:

— Sabaha karşı şurada, karşıki koltukta yarım saat kadar uyudum. O kadarı yetiyor bana...

— Dinçsiniz maşallah...

— İşimi severim. İnsan işini sevince...

Kahvesini yudumladı:

— Her neyse, konumuz bu değil... Evet, ne diyordum? Piyasa üç beş saat geç açılır olsa olsa. Ama gecikmesi bir şey değiştirmez. Açıldıktan sonra öyle bir hız alır ki, saatinde açılmış olduğu yıllardan daha çabuk kapanır...

Fehmi Albayrak anlıyordu ki, başka şeylerle ilgilenir görünürken bile müdürünün durmadan piyasa hesaplarıyla uğraşıyordu aklı.

— Telâşlanacak, merak edilecek bir şey yok ortada. Piyasa saatinde açılacak olsaydı üç günde satın alacağımız tütünü, piyasa bir gün gecikecek olursa iki günde satın alacağız...

— Çok doğru...

Fehmi Albayrak'ın az önce korktuğu başına geldi:

— Neden çok doğru?

Kızardı yine:

— Siz kolay kolay yanılmazsınız...

— Yanıldığım da olmuştur...

Suat Eroğlu'nun incecik dudakları gerili kaldı. Alay ediyordu besbelli. Albayrak sustu.

— Piyasa üç saat geç açılır diyorum ya, bakarsınız iki saatte açılır. Hesaplarımı daima biraz geniş tutarım...

Ciddileşti:

— Yanılacak yanılmayacak bir durum yok ortada. Ne zaman başladı bu boykot?

— Daha yeni bu sabah...

— Yani, daha önce verilmiş bir karar, bir anlaşma yok ekiciler arasında.. Var mı?

— Yok!

— Demek ki kapıldıkları bir öfke sadece...

— Öyle görünüyor...

— Öyle görünüyor değil, öyle! Öfke! Öfke ile girişilen işler de öfke kadar ömürlüdür. Öfkelenen bir insanın sür git öfkeli kaldığını gördün mü sen hiç?

Karşılık beklemedi:

— Görmedin. Öyleyse şu senin boykot dediğin de öfkeleri yatışınca tavsar gider...

Suat Eroğlu, boşalan fincanını elinden bıraktı. Kalktı bir daha pencereye doğru yürüdü. Fehmi Albayrak da kalktı yerinden bekledi.

— Şimdi, yapacaklarımızı görüşelim...

— Buyurun...

— Eksperler bekliyorlar değil mi?

— Evet...

— Güzel. Yapılacak şey şu: sabırlı olmak! Ekicilerin üstüne gitmeden, öfkelerinin yatışmasını beklemek. Eksperlere, ne kendilerinin ne de adamlarının ekicilerle en küçük bir tartışmaya girmemelerini söyleyin. Pek ortalarda da görünmesinler...

— Baş üstüne...

— Bu kadar, teşekkür ederim...

Albayrak, müdürün odasından çıkarken onun, haberi varmış, önceden bekliyormuş gibi karşıladığını düşünüyordu boykot olayını. Bu düşüncenin hemen arkasından, müdürün her olayı hep böyle olağanmış, önceden bekliyormuş gibi karşıladığını ansıdı. Yaman adam, diye geçirdi aklından...

Suat Eroğlu, öğleye kadar hiç boş kalmadı o gün. Tampon firmaların sahipleri, yöneticileri geldiler gittiler. Telefonu sık sık çaldı. Albayrak, her yarım saatte, kırkbeş dakikada bir taşradan gelen haberleri duyurmak için odasına girdi. Gece sabaha karşı hep hepsi yarım saat kadar uyuduğu halde, dikkatinde, belleğinde en küçük bir sürçme, dağınıklık görünmüyordu. Aksine her geçen saat artan bir dirilik geliyordu üstüne. Uzun bir boks karşılaşmasında raundlar ilerledikçe açılan bir boksörü andırıyordu. Bir bakıma da bir iki saat içinde bütün Ege Bölgesini saran bu kapışma onunla ekiciler arasındaydı.

Sabahtan bütün tampon firmalara verdiği öğüt, sabırlı olmak, ekicilerin üstüne gitmemekti. Alım merkezlerinden ekicilerin davranışları ile ilgili yeni yeni bilgiler aldıkça değişen kararlar aldı. Görünüşe göre, direniş bütün Ege bölgesini sardığı halde olaysız gelişi-

yordu. Bir iki ilçede ekicilerin kendi aralarında kavgalar çıkmış, Ödemiş'te, Germencik'te, ekiciler tütününü satmaya kalkan bir iki ekciyi dövmüşler, hırpalamışlardı. Akhisar'da halk Tekel memurluğunu taşlamağa kalkmış, candarmalar olayı yatıştırmışlardı. Bu gibi olayların ekiciler arasındaki dayanışmayı güçlendireceği, direnmeyi uzatacağı kanısındaydı. Direniş hızını yitirinceye kadar, alıcı firmaların tütününü satmak isteyen ekicilerle ilgilenmemelerini istedi.

Saat onda öğrendiklerini değerlendirirken, bütün alım merkezlerinde, ekicilerin kahveden kahveye dolanarak beklemekten başka yapacak işleri kalmadığını anladı. Büyüklere telgraflar çekilmiş, bozguncular sindirilmiş, ana caddeleri, yürüyerek en çok bir uçtan bir uca on, onbeş dakika çeken, tütün bölgesinin bütün kasabalarında, depolar, alıcılar üç beş kez dolaşılmış, alanlarda politikacılar sıkıştırılıp hafiften tartaklanmış, sonunda ekicilerin karşısında kimse kalmamıştı. Şimdi kahvelerde, sokaklarda kime çatacaklarını bilmeden bekliyorlar, çatacak kimse bulamıyorlardı. Bütün güvendikleri oylarıyla destekledikleri iktidardı. Çektikleri telgraflardan medet umuyorlardı. Bu konuda alıcılarla hükûmet arasında çoktan bir anlaşmaya varılmış olduğu için tehlike yoktu. Durumun ne türlü sonuçlanacağını her geçen dakika daha açık görüyordu. Sabahtan beri kendisine danışanlara yaptığı ilk bir iki görüşmeden sonra bir benzetme dolamıştı diline. Ters bir rüzgârdı esen, ekicileri önüne katan. Bırakın, diyordu, eseceği kadar essin, yağacağı kadar yağsın. Ne kadar hızlı eser, ne kadar hızlı yağarsa o kadar çabuk diner. Ekicilerin başlangıçta öfkeye kapıldığı ölçüde, satış başlayınca hesapsız davranacaklarını söylüyordu. Bütün dedikleri, verdiği emirler, on onbeş dakika içinde bütün Ege Bölgesinde duyuluyor, eksiz uygulanıyordu. Doğrudan

doğruya onun firmasıyla iş görmeyen alıcılar bile, onun adamlarının, aracılarının davranışlarına uyuyorlar, ekiciler arasında bulunmayan bilinçli bir dayanışma örneği gösteriyorlardı.

Saat on birde beklediği türden ilk haberler gelmeğe başladı. Güney Batı Anadolu ekicileri arasında umutsuzluk belirtileri, moral çöküntü açıktı. «Bekleyeceğiz de ne olacak?» diyenler her geçen saat çoğalıyordu.

Bizim köylümüz bir kez borçluyum dedi mi, bundan daha sağlam bir belge düşünülemez. İş bitmiştir artık. Para eline geçtiği gün, geçtiği kadarıyla olsun ödeyecektir borcunu. Tefeciler, karaborsacılar, köylünün borcuna bağlılığını çok iyi bilirler. Bunun için de, yaptıkları iş kanunlara uysun uymasın, güvenle para öderler köylüye.

Ödemiş, Muğla, Denizli köylerinde karaborsacılar, tefeciler çoktan ucuza kapatmışlardı ekicinin elindeki tütünü. Ekicilerin tütün koçanları, hukuk açısından bir değer taşımasa bile, tefecilerin çekmecelerinde duruyordu. Üç beş günlük güçlüklerini giderebilmek için el altından tütünlerini bu türlü satış zorunda kalan ekiciler, kendiliğinden kayıtsızdılar bölgedeki direnişe. Tefeciler ile karaborsacılar ise, piyasanın açıldığı ölü fiyatlarla bile yüzde kırkı aşan bir kazanç sağlayacak durumdaydılar. Çevrelerinde tatsızlık çıkarmamak için bir iki saat bekledikten sonra satmağa hazırlanıyordu ellerindeki tütünleri.

Suat Eroğlu, aracı firmaların, fiyatları kilo başına beşer kuruş arttırarak yüzer bin kilo tütün almalarını uygun gördü satışa yanaşan merkezlerde. Her hangi bir yerde piyasanın açılması yeterdi onun için. Boykotun birçok yerlerde sona erdiğinin bölgede duyurulması işten değildi ondan sonra.

İzmirden çekilen telgraflar daha alım merkezlerin-

deki eksperlere ulaştırılmadan, ekicilerin dilindeydi. Fiyatın kilo başına beş kuruş arttığını biliyorlardı. Kiraz'da, Ula'da, Yatağan'da eksperler bürolarında telgrafları okurken, ekiciler kapılarının önünde kümelenmeye başlamışlardı bile.

Alım gürültüsüz başlayıverdi.

İlk küçük delikler açılmıştı bölgede. Barajın bütün bütün yıkılması, çökmesi için, o delikleri büyültmek Suat Eroğlu için işten bile değildi artık. Bölgenin kuzeyinde ekiciler dayatıyordu. Akhisar, Bergama gibi geniş ekim bölgelerinde açılacak iki küçük delik yeterdi direnişin sona ermesi için. Fakat Bergamalılar, Akhisarlılar, yeterli görmediler kilo başına beş kuruşluk fiyat artışını. Üstelik Akhisarlı ekiciler daha iyi örgütlenmişlerdi. Umudu kırılanları, bozgun çıkarabilecek olanları yanaştırmıyorlardı tüccarların kapısına. Suat Eroğlu hiç üstünde durmadı bu direnişin. Aldığı karar acımasızdı. Alıcıların direnen bütün alım merkezlerinden adamlarını geri çekmelerini istedi. «Bundan sonra onlar düşsün bizim peşimize, diyordu, bakalım kim altda kalacak!»

XVI

Belli belirsiz esen bir rüzgâr, sabahtan yağan yağmurun nemini kurutmuştu sokaklarda. Hava açık, saydamdı. Bu, açık, saydam havayı aydınlatan, hastalıktan yeni kalkmış gibi kırık dökük kış güneşinin donuk ışığı, yüzlerindeki üzgünlüğü daha belirginleştiriyordu ekicilerin. Kırgın, küskündüler. Solmakta olan çiçeklerin donukluğu ile bakıyorlardı dünyaya. Hiç bir dil, bu yılgın, bu kaçak güneş kadar yansıtamazdı onların üzgünlüğünü.

Öğleye yaklaşırken kuşatılmış bir kentin insanlarını andırıyorlardı. Görünür bir düşman yoktu ortada. Fakat kuşatıldıklarını duyuyorlardı. Kalelerinin içinde suskundular. Umutları her geçen dakika azala azala, bu kuşatılmadan kurtulabilmek için, nasıl nereden geleceğini açıkça bilmedikleri bir yardım bekliyorlardı. Bekledikleri yardım geciktikçe, henüz birbirlerine açmasalar da, istedikleri tek şeyin bu kavgada ilk teslim olan durumuna düşmemek olduğunu duyuyorlardı yüreklerinde.

Onlar için uzun, geçmek bilmez saatler başlamıştı artık. Çektikleri telgrafların karşılıkları birer birer geliyordu. «Dilekleriniz ilgililere duyurulmuştur» «Durumunuzun incelenmesi için gereken emirler verilmiştir...» gibilerden sözlerdi aldıkları karşılıklar. Dudak bükerek geçiştirdiler bu karşılıkları. Gerçekte kendilerini aldattık sananlara aldanmayacak kadar sağduyuları

sağlam, kendilerini aldatmayı deneyenlerle bir tutmayacak kadar onurluydular. Hiç yardım görmeden de yaşayabilirlerdi. Fakirlik demek yalnızlık demekti. Kalabalık evlerinde bile bir bakıma yalnızdı onlar. Kardeşlikleri, ana - baba - evlât ilişkileri başka ölçülere göre kurulmuştu. Emeklemekten yürümeye geçtikleri yaştan başlayarak, ellerine kollarına güvenir olmuşlardı. Çocuk dört yaşında tütün dizmeye başlardı. Kardeşin kardeşe bağışlayacağı bir dilim ekmek artmazdı sofralarında. Şaşılacak şey, bu kadar sert, bu kadar amansız, kişiyi bencilliğe iten bu kadar acımasız yaşama koşulları içinde bile, arada bir öfkelerine kapılarak kırıp dökmeleri değil, niye her gün her saat kırıp dökmedikleri, can yakmadıklarıydı onların. Şaşılacak şey, yüreklerinin inanılmayacak kadar yufka oluşu, sevgiye yönelmiş oluşuydu. Kime, niye, hangi canlıya olursa olsun bir yardımda bulunabilmek için can atarlardı. Bir yangını söndürmek için hep birden koşarlar, yolda kalmış, hendeğe kaymış bir arabayı omuzlayıp kurtarabilmek için yarışırlardı. Bir hastaya kan vermek gerekti mi, sıvanmış en azından yüz kol olarak kümelenirlerdi hastanelerin önünde. Belediyenin zehirlediği, sokakta can çekişen bir köpeği kurtarabilmek için ceplerindeki tek lira ile yoğurt alır, yedirirlerdi. Cömerttiler. Bir kahvelerini içseniz dünyalar onların olurdu. Dişileri erkeklerini, erkekleri dişilerini sağlıklı bir şehvetle, ölümün gözleri içine göz kırpmadan bakacak kadar cesaretle severlerdi. Dost bildikleri, arkadaş bildikleri için dövüşür, bıçaklanır, ya da bıçak çeker hapis yatarlardı. Okumaları yazmaları kıttı. Yine de sinemalara, resimli kitaplara bayılırlardı. Radyolarda temsilleri can kulağıyla dinlerler, yerine göre güler, yerine göre ağlarlardı.

Kısacası halktı onlar. Elleriyle kollarıyla, sağlıklı

ruh yapılarıyla, yaşama güçleri, sağduyularıyla yaşamı bugünden yarına ulaştıran temeli, direğiydiler toplumun. Binbir bitki süren yabanıl kırlara benzerlerdi. Dikenleri, çalıları ile karışır, renk renk çiçekler sürerdi yürekleri.

Üzgün yüzleriyle gittikçe içlerine kapanarak dalmış düşünüyorlardı kahvelerde oturdukları sandalyelerde. Sokaklarda dalgın dolanıyorlardı.

Tütüncülüğü seçen kendileri değildi. Tütüncü olmak zorunda kaldıkları için tütüncü olmuşlardı. Fabrika, başka iş yoktu kasabada. Kahveci, bakkal, demirci, şoför olabilen olmuştu. Geri kalan dağı taşı düz edip didiniyorlar, topraktan ne çıkabilecekse çıkarmağa çalışıyorlardı. Yine de otuz yıl önce ne kadarsa şimdi de o kadardı kasabanın insan sayısı. Artış kaldırmıyordu. Büyüyen çocuklar, kasabalarına bağlı kalmakta direnemeyen büyükler, her yıl göçüp duruyorlardı daha büyük kentlere. Kalanlar beş on dönümlük topraklarını en iyi ne türlü değerlendirebileceklerse o türlü değerlendirmeye gayret ediyorlardı. Yıldan yıla daha rezil olan emeklerine en iyi karşılığı ödeyen tütündü yine. Tütünün başka tarım ürünlerinin istediğinin çok üstünde emek istemesinin değeri yoktu onlar için. Nasıl olsa boş geçecek günlerinin tarlalarda çalışmakla geçirmeye razıydılar. Yeter ki günlük ekmekleri çıksın.

Yanyana oturdukları sandalyelerde, birlikte oturdukları masalarda, ayrı ayrı anıların ardında dalgınlaşıyorlardı.

Haksız mıydı direnişleri? Haksız mıydı istedikleri üç beş kuruş fiyat artışı?

Acı işti, kahırlı işti tütün!

Bir yılın ürününü yetiştirmek, bir çocuğu kundaktan büyütüp evlendirmek kadar emek isterdi. Tarlası dert, vergisi dert, çifti dert, yağmuru dert, fidanı dert,

dikmesi dert, çapası, kırması, dizmesi, kurutması, koruması, balyalaması dertti. Ürün yetişinceye kadar geçinebilmek için sağa sola avuç açması, yüz kızartması, borcu, faizi dertti. On bir ay! On bir ay, evinde kim varsa, yaşlı anan baban, dört yaşını aşan oğlun kızın, karınla, saatleri saymadan uğraşacak, didineceksin, sonunda hiç bir zaman yüzün gülmeyecek!

Ansıyorlardı :

Tam ağustosun çıkacağı günlerdeydi. Uçlar, uçaltları, yani tütünlerin en güzel yaprakları, sergilerdeydi. Bir yağmur bulutu yürüyüvermişti tarlaların üstüne. Çardaklarında ne varsa taşımışlar, kilimleri, hasırları, yorganları ile boşanan yağmurdan korumuşlardı bu satmak için didindikleri tütünleri. Geceyi, nemli çardaklarında, örtüsüz, çoluk çocuklarıyla titreşerek geçirmişlerdi.

İçlerinden biri dalıyor, kahırlanıyor, sonra yüksek sesle ağzından kaçırıyordu düşündüklerini :

— Ah, benim oğlan askerde olmasa...

Arkadaşı :

— Benimki de hapiste...

diyordu yavaşça.

Bankaya, Tarım Kredi Kooperatifine, tefecilere olan borçlarını nasıl ödeyeceklerini hesaplıyorlardı. İpotekli tarlalarını nasıl kurtarabileceklerini...

Derken Lüks bir araba, kocaman kuyruklu lâcivert bir Amerikan arabası köprübaşından gelip İzmir'e doğru geçiyordu Park kahvesinin önünden. Ali Uçar, tanıyordu içindeki başeksperi. Lâcivert otomobil, başeksper, günün gerilimi, bir araya gelmelerinden doğan bir çağrışımla, çok eski bir olayı ansıtıyordu Ali Uçar'a...

Şu 1931 yılındaydı. Dünyada neler olup bittiğini akıl erdiremedikleri şu uğursuz kıtlık yılı. Kilosunu o yılların parasıyla ikibuçuk liradan satarız diye yetiş-

tirdikleri tütünlerini on kuruştan alan yoktu. Balyalar sokaklarda sürünüyordu. İşte o yıl, Çamlı Köyünde olmuştu ansıdığı olay. Amerikalıların çok konuşkan, herkese takılan bir başeksperi vardı. Lâcivert spor bir *chevrolet* ile dolaşırdı. İzmir'den Seferihisar'a geçerken Çamlı'da durmuştu. Köyün tütünlerine bakmıştı. Kadir'in tütünlerini beğenmişti üstelik. Yedi balya, (400 kilo) tütünü vardı Kadir'in. «Toptan kırk liraya alayım» demişti. Kadir, «Aman bey, biz ne yiyelim bütün yıl?» diyecek olmuştu. «Sen bilirsin» demişti Eksper, «Satmazsan yiyecek misin?» Adam Kadir'in damından çıkmış yürüyordu otomobiline doğru. Sözü dokunmuş iyice koymuştu Kadir'e. Damın kapısı içinde, kaldığı yerden seslenmişti: «Bey, dur hele...» Dönmüş, dama girmiş, yan duvarda asılı mavzerini almış, geri gelmişti. Damda bir şey unuttuğunu sanıyordu anlaşılan Başeksper. Kadir'i mavzer elinde görünce tabancasına davranmıştı ama, Kadir kadar atik değildi. Kadir : «Al, sen ye!» demiş, göğsüne doğru asılmıştı mavzerin tetiğine.

Heyecanlandı ansıdıkça. Kendini tutamadı, mırıldandı.

— Haklıydı!.

Yanında oturan Hüseyin Kiraz duraladı, sordu :

— Kim haklıydı?

— Kadir...

— Hangi Kadir?

— Çamlı'lı. Hani Başeksperi vurmuştu...

Hüseyin Kiraz dalgınlaştı :

— 31 de mi?

— 31 de...

— Haklıydı ya...

Ağır ağır ekliyordu ansıyarak :

— Alaydan ucuz, alaydan kolay ne var dünyada?

Para istemez, pul istemez. Hatta pek o kadar akıl bile istemez. Ama alayı akranınla et! Hı! Arabat azgını; fakir kısmı alaya gelir mi? Hele senin alayına! Böyle canından olursun işte!. Kadir onsekiz yıl yediydi. Neyse ki Cumhuriyetin onuncu yılında af çıktı, iki üç yıl yatıp kurtuldu...

Kesiliyordu konuşmaları. Kahvede oturan herkesle birlikte dalıyorlardı yine. Bankalara, faizcilere borçlar, ipotekli tarlalar, rehindeki dikiş makineleri, av çifteleri, bilezikler... Borçtan kurtulamazlarsa belki de satmak zorunda kalacakları evlerinde çoluk çocuklarını sütüyle besledikleri tek keçileri...

Alanın solunda karakol vardı. Genç, güzel bir kadını iki candarma aralarına almış karakola götürüyorlar. Arkalarında çizmeli bir delikanlı ile dört beş köylü... Kadın G... Köyü ebesi. Sevdiği delikanlıyı gece evine almış. Köylüler basmışlar. Töreye aykırı diye...

«Sırası mı şimdi?» bu olayın diyenler oluyor. Hasan Irmak'a ise başka bir olayı ansıtıyor bu olay. Tütün dikiminde boş bir depoyu kiralamıştı. Dışardan gelen yabancı ırgatları yatırıyordu. İşe benzer bir iş değildi ama, ne yapsın? Adam başına çocuklardan otuz, büyüklerden altmış kuruş alıyor, geçimini çıkarmağa çalışıyordu. Kadın erkek doksan beş işçi yatıyordu depoda. Sabah gün doğarken tarlalara dalıyorlar, akşam gün kararırken depoya dönüyorlardı. Kadınlar, iş dönüşü çocuk bakıyor, yemek hazırlıyorlardı o yorgunlukla. Sonunda elleri ayakları yorgunlukdan kesilerek uzanıyorlardı yattıkları hasırlara... Evliler, bekârlar, çocuklar yorganlarının altına sığınıp, bir arada yatıyorlardı. Yirmi yaşlarında, eni konu güzel bir Hanife vardı aralarında. Daha o yaşta iki çocuk anasıydı. Kocası da haylazın teki. İki üç günde bir işten kaçar kahvelerde

oyalanır, geceleri de kahveye çıkmadan edemezdi. Bir gece kim kollamışsa kollamış kadını, uyuduktan sonra yorganını aralayıp sokulmuş yanına. Yorgunluktan her yanı taş kesmiş kadın, yarı uyur yarı uyanık, razı olmuş sevilmeye. Hemen ardından yine sızmış uyumuş. Çok geçmeden uykusu arasında kocasının kolunu beline doladığını, kendisini sarstığını uyandırmağa çalıştığını duymuş. «Az önce gönlünü ettim ya...» demiş, uyumak istemiş. Kocası «Ne!» diye parlamış, fırlamış, o kadar insan içinde tekme tokat dövmeye başlamış kadını... Başkaları araya girmişler, kimi tutmuş, kimi azarlamış adamı. Kadın : «Benim bütün gün belim iki büklüm tütün dikmekten erkek düşünecek halim mi var? Uyku arasında ne bileydim ben koynuma girenin sen olmadığını?» der dururmuş saf saf... Karakola düşmüşlerdi. Kadının koynuna girenin kim olduğu anlaşılamamıştı. Ama kimse ayıplamamıştı kadını. Adamsan sahip ol karına, o kadar kişi içinde yatağında uyurken yalnız bırakma, diye adamı suçlamıştı yaşlıları... Sonra ertesi sabah, tarlalarda iş başlayınca kapanmış gitmişti gece olanlar... Mayıs başlarıydı. Uzamıştı günler. Günde onüç saat süren iş arasında, o yorgunlukla kim üstünde durur, kim uğraşırdı bu türlü sorunlarla? Ah bu tütün!...

Köprübaşı'ndan gelip İzmir'e doğru geçen siyah bir *Buick* ayırdı Hasan Irmak'ı bu ansıdıklarından. Başıyla arabadaki adamı işaret etti :

— Tanıdın mı? dedi Mehmet Üçok'a...

— Hiç tanımam mı?

İki ay kadar önce, tespitler sırasındaydı. Bu kez, kiraladığı depoya tütün koyuyordu Hasan Irmak. Balya başına birbuçuk lira alacaktı ekicilerden. Bu para hem kira, hem de gelen geçen tüccarlara tütünleri göstererek yapacağı hizmet karşılığıydı. Şimdi geçen tüc-

dar da gelmişti kasabaya. Ardında şoförüyle evleri, depoları dolanıp tütünleri görüyordu. Ama hiç bir tüccarın yapmadığı, yapmaya yüzü tutmadığı bir davranışı vardı. Açtığı baktığı her balyadan bir deste tütün çekip alıyor, şoförüne veriyordu. Yedi sekiz balyalık bir partiden birbuçuk iki kilo tütün yürütüyordu böylelikle. Şoför, patronunun eklediği notla birlikte otomobilin barajına yerleştiriyordu destekleri... Bir işi de manavlıktı Hasan Irmak'ın. Başı kalabalıktı o gün. Tüccara depoyu açması için yanında çalışan çocuğa vermişti anahtarı. Tüccar, deposunun bulunduğu sokakta, iki eve girmiş çıkmış, balyaları yolabileceği kadar yolmuş, ekicilerin yüzü tutmamıştı bir şey demeye. Müşterilerini savınca depoya yetişti. Açtırdığı balyadan bir deste uç altı tütünü çekip alırken kavradı tüccarın bileğini:

— Hayrola?

Kalıp kıyafet, göbek, fötr şapka yerindeydi tüccarda.

— Numune...

— Bırak o desteyi elinden...

Öbür ekiciler sarmışlardı yörelerini. «Bizden de aldı» diyorlardı. Tüccar silkindi, kolunu kurtarmak istedi :

— Haddini bil! Tecavüz ediyorsun...

— Ya sen? Hırsızlık ediyorsun!.

Tüccar şoförüne seslendi :

— Erol...

Gençten bir delikanlıydı Erol. İlerliyecek oldu. Öbür ekiciler kestiler önünü. Tüccarla onu kozlarını paylaşmakta yalnız bıraktılar. İyice tepesi atmıştı :

— Hiç utanmak sıkılmak yok mu sende? Koskoca beysin!

Adam pişkindi :

— Para sayacağım tütününe. Numune almayayım mı?

— Sana gelinceye kadar otuz tüccar gördü depomdaki tütünleri. Her biri senin gibi birer deste yürütmeye kalksalardı, depomda şimdiye kadar balyaların boş çuvalları kalırdı...

Ekiciler cesaretlenmişlerdi :

— Tütünden numune almak nerede görülmüş?..

— Yağma mı var!

— Bizim yüzümüz tutmadı, söyleyemedik...

Destekliyorlardı kendisini. Hoş, kimse desteklemese de karşısındakine papuç bırakacaklardan değildi o.

— Çık bakalım şu aldığın tütünleri geri...

Bir ekici :

— Arabada, dedi.

Depodan dışarıya doğru itti tüccarı :

— Göster...

— Çok ileriye gidiyorsun, anladın mı?

— Ne olurmuş gidersem?

— Sana ne? Senin mi aldığım tütünler? Karakolda bulursun kendini...

Tütünlerin sahipleri :

— Bizim, dediler. Ha o, ha biz!

Tüccar duymazlıktan geliyordu :

— Erol koş oğlum İzmir'e telefon et! Valiye söylesinler...

Yutmadı bu gözdağını :

— Koş, durma, dedi şoföre. Benden de selâm ekle. De ki bizim patronun arabasının ardı kaçak tütün dolu.

Döndü, kolunu bırakıp paltosunun yakasından kavradı tüccarı :

— Sen kimi korkutuyorsun efendi? Şu gördüğün adamların hepsi ekici. Bunlardan biri yetiştirdiği tütünden bir tabaka tütün kıyıp içecek olsa sürüm sürüm sü-

ründürürler Alimallah. Sen avuç avuç, demet demet tütünleri kimseye sormadan nereye götürüyorsun?

Sonunda adama ite kaka arabasının bagajını açtırmış, geriye almıştı ekicilerin tütünlerini. Şimdi olayı ansırken, yaşadığından daha öfkeliydi :

— Ah, dedi, iki tokat aşkedecektim ki deyyusa...

Mehmet Üçok :

— Keşki, dedi dişleri arasından...

Öğleyin aldılar ilk bozgun haberini. *The American Tabacco Company*'nin kasabadaki bürosunda, İzmir'den az önce gelen eksper, adamlarının yanında uluorta açtı sözü. Ödemiş'te piyasanın açıldığını, Kiraz'da nerdeyse satın alınacak tütün kalmadığını söyledi. Masasından öte berisini topladı.

— Hadi bakalım eyvallah! diye kapıya doğru yürüdü. Ben İzmir'e dönüyorum. Ödemiş'e geçeceğim. Alıma yardım etmek için emir aldım...

Seyfi'nin elini sıktı :

— Yorgunluk yine bana düştü. Bugünlük burada yapılacak başka bir şey yok. Hadi sen, keyfine bak, dinlen...

— Keşki iş olsa da yorulsak...

— Ne yapalım? olmadı...

Beklediği gibi yardımcısının tasalandığını gördü.

— Kısmetse dönüş ne zaman?

Beş saatlik yola gidiyordu. Dönüş için yarın sabah Ödemiş'ten yola çıkacak olsa öğleden önce kasabaya varamazdı. Kasabalılar bir iki saat sonra direnişlerinden vazgeçerek tütünlerini satmaya kalksalar, firmaları yarın öğleden önce alıma katılmayacak demekti bu gidişi! Seyfi'nin bunu hesapladığını anladı. Yardımcısı bile olsa, yardımcısı olmaktan çok ekiciydi, kasabalıydı Sey-

fi.. Yanında geçici olarak çalışan bütün yardımcıları gibi, onun da ekici olmaktan, kasabalı olmaktan uzaklaşamıyacağını biliyordu. Bunun içindir ki ekiciler arasında yayılmasını istediği sözleri her zaman yardımcılarının yanında, ya da doğrudan doğruya yardımcılarıyla konuşurdu. Bile bile Seyfi'nin dalına bastı :

— Dönüşüm belli değil...

Acele ile ayrıldı bürosundan. Az sonra arabasıyla İzmir'e doğru ilerlerken, Seyfi'nin o tasalı yüzüyle kasabanın Cumhuriyet Alanında dolaştığını görür gibiydi. Kendisinden duyduğunu kasabalılara duyurmadan bir türlü rahatlayamıyacaktı. Umduğu gibi, piyasanın açılış haberi Seyfi'nin ağzından kasabada duyuldu. Üç beş kişi postaneye koştu yine. Ödemiş'i arayıp buldular. Kiraz'da satışların başladığının doğru olduğunu öğrendiler. Hattâ, az önce Birgi'ye da sıçramıştı satışlar.

— Ya merkez? diye sordular.

— Merkezde kımıldama yok...

Akhisar'ın, Bergama'nın da henüz dayandığını öğrendiler. sönmeye yönelen umutları, «Biz de dayanırız!» diye yeniden yalazlanarak döndüler kahvelere...

XVII

Kasabada avukatlık yapan Nihat Arda, radyonun saat 13 haberler bültenini Park Kahvesinde dinledi. O sabah bir duruşması için İzmir'den gelen Avukat Tuğrul ve kasabanın Sıtma Savaş Doktoru Çetin Özgen ile birlikte kahvenin havuzu kıyısındaki bir masada oturuyorlardı. Tuğrul, duruşması saat 11 de sona erdiği halde, tütün ekicilerinin böyle örgütlenmeden, önceden aralarında bir anlaşma olmadan toplu olarak direnişe geçmelerini ilginç bulmuş, direnişin ne türlü gelişeceğini merak ettiği için kasabada kalmıştı. Tekelin ekicileri yüz üstü ortada bırakmasını, Demokrat Partinin 1950 seçimlerinde gördüğü yardımlara karşılık tüccara olan borcunu ödemesi diye yorumluyordu.

Radyo, tütün piyasasının son durumu ile ilgili haberlerle birlikte Tekel bakanının özel bir demecini verdi. Haberlere göre, Ege Bölgesinde tütün satışları bütün hızı ile sürüyordu. Piyasanın açılışı sırasında bazı alım merkezlerinde görülen kararsızlıklar da giderilmiş, bir iki saat gecikme ile satışlar başlamıştı. Yetkililer, öğleye kadar bölgede yıllık ürünün yarıya yaklaşacak ölçüde satıldığını belirtiyorlardı. Bu sabah İzmir'e gelen Tekel Bakanı ise, doğru Cumaovası'na geçmiş, orada ekicilerle görüştükten sonra İzmir'e dönüşünde Anadolu Ajansının muhabirine özel bir demeç vermişti. «Ekicileri bu yılki fiyatlarda memnun görmekle gönül rahatlığı duyduğunu» söylüyordu. Bu yıl ürünün bir

önceki yıla göre on bir milyon kilo artış göstermesinin bakanlığı ile alıcıları güç durumda bıraktığından, bu artışın fiyatları olumsuz yönde etkilediğinden yakınarak, hükûmetinin aldığı tedbirler sayesinde yine de geçen yılki fiyatların korunabildiğini, fiyat düşüşünün önlenebildiğini açıklıyordu. Bakan, önümüzdeki yıldan başlayarak tütün ekiminin kısıtlanacağını, daha az, fakat daha kaliteli tütün yetiştirilmesine önem verileceğini, böylelikle iyi tütün yetiştiren ekicilerin emeklerinin karşılığını almasının sağlanacağını ekledi. Tütünün bir aile tarımı olduğunu öne sürerek, ekicilerin tütün ekimini, ailede boş duranların göreceği ikinci bir iş, tütünden sağlayacakları kazancı bir yan gelir, olarak değerlendirmelerini istedi.

Nihat ile arkadaşları, tütün ile ilgili haberleri, bakanın dediklerini konuşmadan dinlediler. Dinledikleri her yanlış, her yalan sözün altını çizen bakışları, çabuk sıçrayışlarla yakınlarında oturan ekicilerin tepkilerini yakalamaya çalıştıktan sonra, sık sık birbirini buluyordu. Örneğin spiker : «Bazı alım merkezlerinde görülen kararsızlıklar giderilmiş...» derken, ekicilerin bu sözleri nasıl karşıladığını ölçmeye çalışıyorlar, sonra «ne dersin bu kadarına?» gibilerden aralarında göz göze geliyor, tiksinerek dudak büküyorlardı.

Ekiciler sessizdi. Bir ölünün arkasından, cami avlusunda, ölünün evi önünde, toplanan insanları andırıyorlardı. Hepsinin yakından tanıdığı, sevdiği biriydi sanki ölen. Birbirlerine söyleyecek çok şeyleri vardı onun için. Nedense söylemiyorlardı. Ağızlarında dilleri katılaşmış dudaklarının zarında kaçak bir elektrik akımı gibi dolanan acılarıyla kanları çekilmişti. İlk görüşte ağladı ağlayacak sanırdınız bu adamları. Yüzlerinin derisinde sıvı gibi donmuş kalmış bir düş kırıklığı, geriye itiyordu hep kendilerine takılan bakışları. Fa-

kat, ağlayacak insanın kendini bırakışı, teslim olmaya hazır tükenişi yoktu bu bakışlarda. Aksine derin kuyuların karanlık suları gibi ürkütücüydüler. «Kim öldürdü onu, kim?» diye haykırdı haykıracak, üstüne üstüne doğru yürüyorlardı karşılaştıkları bakışların. «Kim onu düşürdü yalan umutlar ardına?»

Spiker başka haberlere geçerken Tuğrul :

— Zavallılar, diye mırıldandı...

Nihat ile Çetin, üzgün yüzleriyle ona döndüler. Hakvermeye hazırdılar.

— Şu adamlara bak, nasıl da çaresizler?...

Nihat'ın en yakınlarında oturanlara kaydı bakışları. Tanıdığı bir ekici ile çok kısa bir süre bakıştılar. Çakmaklanan iki pırıltı gördü ekicinin bakışlarında. Sanki iki çıra harlayıp söndü. «Bak bakalım, bak, insana benzer bir yanımız var mı? Karanlıkta dolanan aç çakallara benzemiyor muyuz?» Bakışlarını kaçırdı. Ekicinin küskün, uzaklara daldığını gördü. Düşünmeden :

— Yavaş, dedi...

— Neden?

Şimdi anlıyordu nedenini.

— Acınmaktan hoşlanmazlar...

Dr. Çetin, derin çukur tuzaklara düşürülmüş yırtıcı hayvanlara benzetiyordu bir süredir çaresizlikleri içinde çevrelerinde oturan adamları :

— Doğru, dedi hafifçe. Hiç üstlerine varmaya gelmez. Kolaylıkla katil olabilirler...

Tuğrul :

— Ben, diye başladı. Sözünün arkasını getirmedi. Neyse, bırakalım bunu, şu bakanın buyurduklarına ne dersin? Gel de çatlama, diye Nihat'a döndü.

Sonra Nihat'ın karşılığını beklemeden açıkladı düşüncelerini :

— Tütün aile tarımıymış!. İki üç yıldır çıkardılar

bu sözü. Sendikacılık gelişmeye başlayalı beri uydurdular! Böyle diyecekler ki, tütün ekicileri sürekli işçi sayılmasın, sendikalaşmasın, iş saati, en düşük ücret, sigorta gibi sorunlar açmasın çıkarmasın başlarına...

Yine arkadaşlarının konuşmasını beklemedi :

— Öbür konular da öyle... Sanki millet keyfinden tütün ekiyormuş gibi! Sanki milletin asıl işi varmış da yan gelir arıyormuş gibi! İş hani? Sen bakansın, hükûmet üyesisin, yaratsana iş alanı, sürekli iş!

Şu son ay içinde ortaokul bitirmiş bir çocuğu İzmir'de işe yerleştirebilmek için kırk kişiden ricada bulunmak zorunda kaldığını anlattı. Sonra yine bakana çattı. Her yıl yinelerlerdi bu palavraları. Her yıl rekolte bir önceki yıldan yüksek, kalite ise bir önceki yıldan düşük olurdu. Sanki lütfen, acıdıkları için satın alırlardı ekicinin tütününü...

Kahve suskundu. Tuğrul yüksek sesle konuşuyor sayılmazdı. Fakat bu durgun ortamda konuştukça büyüyor gibiydi sesi. Çevrelerinde oturan ekiciler, dediklerini duymasalar bile, duyuyorlarmış gibi bakıyorlardı onlardan yana. Tuğrul, sonunda bu dinginlik içinde konuşmasını uzatmadı, kesmek zorunda kaldı. «Ne oluyor?» gibilerden baktı arkadaşlarına. Arkadaşları da «Ne oluyor?» gibilerden çevrelerinde dolaştırdılar bakışlarını. Herkes görmeden bakıyordu baktığı yere. Bakışlarını kendisine takılan bakışlardan kaçırıyordu: *Acımla başbaşa bırak beni! Sus, dinle!.*

Kısa bir süre sustular. Tuğrul'un canı sıkıldı:

— Bir şeyler olacak galiba?.

Nihat:

Galiba, dedi...

Dr. Çetin gittikçe daha doğru buluyordu az önce

yaptığı benzetmeyi.

— Derin çukur tuzaklara kısmış yırtıcı hayvanlara benziyorlar. Biri, ayağı kayıp da aralarına düşecek olursa yandı... Param parça ederler...

Tuğrul karamsardı:

— Düşecek...

Nihat:

— Ellerinden tutan yok, dedi. Nasıl olsa bu direnişin arkasını getiremeyecekler. Sözlerinden dönebilmek için bir kurban arayacaklar...

Dr. Çetin tamamladı:

— Bulacaklar da...

Tuğrul yeniledi:

— Olacak, bu havaya göre can sıkıcı bir şeyler olacak

Nihat dalgınlaştı:

— Allah vere de pek kanlı olmasa.

Tuğrul:

— İnşallah. dedi,

Sesi yüksek çıkmıştı, duyunca ürktü.

XVIII

Ferit Taşçı, sabahın ilk saatlerinde bütün ekicileri saran öfkenin bir parçasıydı sadece. Ocakta yanan kuru çubuklar arasına karışmış sıradan bir çubuk gibiydi. Arkadaşlarının, kalabalığın arasında, Tekelden tüccar depolarına, oradan postaneye, postaneden yine Tekele sürüklendi; Cumhuriyet Alanının bir köşesinden Milletvekili Alagöz'ün gelişini gidişini izledi; çeşitli söylentilere kulak verdi, konuşmalara karışıp alınan kararlara katıldı.

Kuşluğa doğru sokaklardaki çalkantı durulurken, herkesi saran sessizlik ona da bulaştı.. Yeni yeni ölçüp biçebiliyordu kendi durumunu. Düğünü bozguna uğramıştı. Işıkları kesilmiş, gelini kaçmış, konukları dağılmış, davulu patlamıştı düğün evinin. Kendisi sokakların karanlığına itilmişti yine. Nikâhlı karısının yüzünü görmeye, sesini, ellerinin sıcaklığını duymaya hasret, gecelerin ayazını, bunguluğunu bölüşecekti. Öyle rezil bir dertti ki derdi, herkes yarın yiyeceği ekmeği, tarlasını bağını hacizden kurtarmayı düşünürken, karısını anasının elinden alamayacağından yakınamazdı kimseye. Gülünç olurdu. Kimsenin kendi kendinden söz ettiği yoktu zaten. Birbirinin yanında, yüreğinden geçenleri elinden geldiği kadar gizliyor, herkes, korkusuz, iyimser göstermeye çalışıyordu kendini...

Saat 10da, kasaba çarşısında yapacak başka bir iş kalmadığından ekiciler evlerine taşınmağa başladılar.

Kapıdan uğruyorlar, ayaküstü sabahtanberi olanları karılarına, evdekilere üç beş dakika içinde anlatıyorlardı. Hiç beklemedikleri bir şey varsa, o da karılarının ateşe körükle gidişi, gözlerini kırpmadan desteklemeleriydi direnişlerini. Karılarının böyle öfkeleriyle kendilerinin önüne geçişi kızdırıyordu erkekleri. Birbirlerine açılmaktan kaçınsalar, kendi kendilerinden gizleseler bile, sanki yatıştırılsınlar, yumuşatılsınlar diye uğruyorlardı evlerine. Sonra, kahveye dönünce, ben dayanmasına dayanırım ama evdeki karı meram anlamıyor, gibilerden, bir çıkış kapısını aralık bırakmak istiyorlardı arkalarında. Kadınlar sert çıkıp da bu kapıyı sıkı sıkıya kapatınca, birbirlerinin önünde küçük düşmeden nasıl dönebileceklerini kestiremiyorlardı bu sert kararlarından. Başlıyorlardı karılarına sövüp saymağa: «Bilmiyor musun ne yediğimizi, nasıl yaşadığımızı? Bilmiyor musun nasıl borç içinde olduğumuzu? Ne diye büsbütün kanımı tepeme sıçratıyorsun benim?». Kadınlar seziyorlardı nasıl bir oyuna getirilmek istenildiklerini. Bir onur sorununda kendilerine akıl danışan erkeklerine günün birinde, «senin yüzünden sözümden döndüm» diye, en sert bir söylenişle başlarına kakılacak bir açık vermekten elbette ki kaçınacaklardı. İki cins arasındaki gizli savaşta, en budala kadının bile yutmayacağı bir üstünlük sağlama yoluydu bu. Onlar da yüreklerine ilk düşen korkuyu öfkeleriyle hemen yeniyorlar, borçlarını, geçimlerini önemsemez görünüyorlardı: «Orasını banka düşünsün! Baştakiler görmüyor mu elimize ne geçeceğini? Bulurlarsa alsınlar!» Erkekler biraz daha kızıyordu «Onların ne kadar gördüğü, kimi düşündüğü ortada. Tarla elimizden giderse görürsün...»

«Giderse gitsin varsın!»

«Sonra?»

«Sonrası Allah kerim. Elimiz kolumuz tutuyor ya,

aç kalacak değiliz elbet. «Cümle âlem nerde biz de orda! Hem o körolası tarlanın yüzünden buralara saplanıp kalmadığımız ne belli! O olmasa belki daha başka türlü olurduk...»

İlenmeler, küfürler karışıyordu konuşmalarına. Kendilerini bu duruma düşürenlere, görünür görünmez sorumlulara, birbirlerine, kendi kendilerine, sövüyorlar, lânetler yağdırıyorladı. Sonunda erkek arkasından kapıyı çarpıp çıkıyordu evden. Fakat daha evinin bulunduğu ara sokaktan caddeye çıkmadan daha güçlü, daha bilenmiş duyuyordu kendini. «Galiba karı haklı be!» diye geçiyordu içinden.

Ferit Taşçı, evlere dağılan arkadaşlarının ardından sokaklarda kararsız dolandı bir süre. İçine kapanık, uysal, karşılaştığı sevindirici olayları başkalarının iyiliğiyle açıklayıp, ters giden her işte kendini suçlu çıkaran bir insandı. Kapıldığı umutsuzlukla kendine olan bütün güvenini yitirmişti. Kalabalık arasında eve gitmeğe bile karar veremiyordu bir başına. Artan can sıkıntısı kendi kendine düşman etmişti onu. Bu yüzden eve gitse annesinin, küçük kız kardeşinin göstereceği yakınlığı, sevgiyi çok görüyordu kendine.

Eve gitmeye herkesten daha geç karar verebildi. Cumhuriyet Alanından ayrıldı. Araataya sapan sokağın ağzında değiştirdi kararını. Eniştesine uğramak isteğine kapıldı. Sevmezdi eniştesini. Yılda bir ya uğrar ya uğramazdı dükkânına. Şimdi bu isteği duyuşu, kendini biraz daha sıkıntıya sokmak, cezalandırmak için olabilirdi ancak. İki Ferit vardı bildiği. Biri güleçti, ataktı, uysaldı, becerikliydi, âşıktı. Öbürü, sakardı, çekingendi, pısırıktı. İkinci Ferit'i ayakları altına alıp tekmelemenin tam günü, sırasıydı şimdi. Bırak küçük düşeceği kadar düşsün, anlasın bunca yıl her işte, her fırsatta birinci Ferite ettiğini! Anlasın eniştesinin kaç paralık adam olduğunu!

Eniştesi, iki çırağı ile birlikte, alçak, dörtgen kunduracı masasının başındaydı. Üçünün de elleri, işledikleri kundura ile, o küçük masanın üstündeki çekiçler, falçetalar, balmumu topaçları, iğneler, çivicikler arasında bir koşu tutturmuştu. Yarışır gibi çalışıyorlardı. Eniştesi, «hoş geldin» dedi, camlığa yakın iki boş sandalyeyi gösterdi. Ölçü verecek müşteri ile yanında gelen yakını otururdu o sandalyelere. Çıraklar kısaca merhaba deyip çalışmalarını sürdürdüler.

Eniştesi bir kunduraya taban geçiriyordu:

— Yeni ne haberler var dışarda?

Somurttu:

— Bildiğin gibi...

—Yani kötü?.

— Kötü...

Eniştesi kundurayı göğsüne dayadı. Falçetayla tabanın kıyılarını yontmağa başladı. İlk bakışta, kötü olan, değişen bir şey yok görünüyordu yaşayışında... Gerçekte eniştesi ile çırakları, dükkânı sokaktan ayıran arka sokak kapısı ile, kapının yanında içinde yeni ayakkabılar sıralı camlığın dışında olup bitenlere de ona da yabancıydılar. Deri önlükleri, güneş yoksunu soluk tenli yüzleri çirişin, verniğin, sert çivi başlarının çizik çizik ettiği kararttığı parmakları yaklaştırıyor, benzetiyordu onları birbirine. Üçü de, bu çiriş, ıslak kösele kokan dükkânda, deri önlükleri altında, ellerinde çekiçleri, falçetaları, çivileriyle bir çeşit güven altındaydılar. Tütüncülük de iş mi diye geçirdi aklından.

— Olan bize oldu, dedi. Sizin ne de olsa elinizde sanatınız var...

Eniştesi işlediği kundurayı kaldırdı, önünde tuttu, sağına soluna bakıp gözden geçirdi:

— Pek öyle değil. Milletin yüzü gülerse bizim de güler...

Konuşması durgundu. Besbelli onun için önemli olan yaptığı kunduraydı şu anda. Sözünü tamamlarken elindeki kundurayı sağındaki çırağa uzattı:

— Al zımparala...

Kendi tabanını kesip düzeltmek için kunduranın öbür tekini aldı göğsü üstüne:

— Bir çay içer misin?

Ferit, çayın senin olsun, diye geçirdi aklından. Enişte gibi enişteysen, nasıl evleneceğimi biraz düşünsene.

— Zahmet etme. Şöyle bir kapıdan merhaba diyeyim dedim.

— İyi ettin.

— Hemen gideceğim...

Eniştesi yine aklı çalıştığı kundurada, onun dediğini duymamış gibi karşılık vermekte gecikti:

— Acelen ne?

Ferit ayağa kalktı:

— Gideyim daha iyi...

— Sen bilirsin...

Dükkândan sokağa çıkınca bunaltıcı bir pişmanlık içindeydi. Niye uğramıştı eniştesine? «Umurunda mı?» diye düşünüyordu. «Niye umrunda olsun? Sanatı var elinde!» Pişmandı, canı sıkılıyordu ama, bu yüzden kime çatacağını, kimi sorumlu tutacağını kendi de bilmiyordu açık açık. «Cimri kerata!» Fakat içinden içinden seziyordu ki, böyle küçültmek istemesinin, horlamasının nedeni öteden beri eniştesini sevmediği içindi. «Ulan alt tarafı enişten! Neyin oluyor senin? Anan mı baban mı? Niye borç versin sana? Niye senin için sıkıntıya soksun kendini?» Böyle kendi kendiyle çekişirken mırıldandığını duydu: «Yandım ben, yandım!»

Evde, annesi duymuştu sabahtan beri kasabada o-

lanları. Tek düşüncesi oğlunun evlenmesiydi kadının. Salt tütün satışlarına bağlı değilmiş gibi görüyordu bu sorunu:

— Bakalım, buluruz elbet senin düğünü yapmanın bir çaresini...

— Nereden buluruz?

— Allah büyük ...

Ferit parladı:

— Sen de canımı sıkma şimdi...

Birden yatışarak üzgün üzün ekledi:

— Yandım ben! Açık açık yandım...

Hatice Taşçı kahroluyordu:

— Elbet biz de elimizden geleni yapacağız oğlum...

— Ne yapacağız? Ne gelir senin, benim elimden?

— Borç harç yerine getireceğiz üstümüze düşeni. Düğünün olacak! Seni ortada bırakacak değiliz. Kimsesiz, öksüz müsün sen?

— Geç bu lâfları...

— Bakayım, hele bir Mürüvvet'le eniştenle doğru dürüst görüşeyim de...

Sanki bu sözü bekliyordu:

— Bırak o çingeneyi!

— Böyle konuşmasana oğlum...

— Niye konuşmayacak mışım?

— Sen eniştene nasıl çingene dersin? Ağzına yakışır mı?

— Yalan mı? Çingene değil mi?

Bile bile söylüyordu. Şimdi bulmuştu kime çatacağını, kimden öfkesini çıkaracağını! Analar anlar bu duyguyu. Öldürücü bir yılan sokmuş gibi acıdan kıvranan çocuklarının etinden kanından emerek almaya, kendilerine aktarmağa her zaman gönüllüdürler o zehiri. Yaralarına eğilir, gücenmeden, kımıldamadan gönül almaya çalışırlar.

— Mürüvvet duyarsa üzülmez mi? Gücenmez mi?

— Gücensin varsın! Söyle yalan mı dediğim? Pinti değil mi? Çingene değil mi kocası?

— Sen kardeşinin, enişteni ne pintiliğini gördün? Ne istedin de vermediler?

— Ne isteyeceğim? Hiç!

— Gördün mü?

— İstemem ki! Bugüne kadar istemedim, bugünden sonra da istemem onların iyiliğini...

— Sen hele o işi bana bırak...

— Ağzını açmayacaksın?

— Neden oğlum? Yabancılarımız mı?

— Ağzını açmayacaksın diyorum anladı mı? Bilirim ben onun ne diyeceğini...

— Ne biliyorsun?

— Ağlayacak sızlayacak sana ...

Hatice Taşçı sabırsızlandı:

— Belki...

— Belkisi melkisi yok! Yeni zeytinlik yetiştiriyorum, o kadar işe girdim, parayı nerden yetiştireyim diye durmadan ağlar o...

— Ama, bir konuşacak olsak!...

— Konuşulacak adam olsa ben konuşurdum onunla. Az önce yanındaydım...

— Ne dedi?

— Ne diyecek ben bir şey isterim diye ödü koptu! Doğru dürüst hatırımı bile sormadı. Hâlâ da adamdan sayayım istersin o cimriyi...

— Sen açtın mı derdini?

— Niye açayım? O bilmiyor mu? Ona avuç açacak kadar küçülmedim ben...

Hatice Taşçı umutluydu henüz.

— Sen iyice öfkelisin! Canın sıkkın. Hele bir yatış bakalım da bu işi öyle konuşalım...

— Konuştuk konuşacağımızı. Bunun konuşulacak yeri kalmadı...

— Olur, dediğin gibi olsun. Sustum, kapattım bu işi. Hadi otur, bir kahve pişireyim sana, iyi gelir, bastırır yüreğini...

Demişti diyeceğini. Sustu. Susunca ağlamaklı bir üzgünlük çöktü üstüne. Ağlayabilse açılacaktı. Çabuk toparladı kendini. Kalktı, kapıya yürüdü:

— Kahvenin sırası değil şimdi.

Mutfağa geçen annesine doğru seslendi:

— Ben çıkıyorum. Dışarda neler olduğunu anlar dönerim... Avlu kapısını çekerken annesi ardından yetişti:

— Peki oğlum, sen bilirsin. Hayra karşı, Allah rastgetirsin...

Kapıyı çekti. Sokakta, evlerinin önünde İzzet'i gördü.

— Ferit ağabey merhaba...

— Başlatma senin merhabandan da şimdi ...

Duyulur duyulmaz bir sesle söylemişti bunları. Çocuk anlamadı:

— Ha?

Ne günahı var, diye geçirdi içinden. Sesini yükseltti:

— Merhaba ...

İzzet, doya doya güldü...

XIX

Dr. Ziya Somer, çoklukla odasında, çalışma masasında yerdi yemeklerini. Önündeki öteberiyi kaldırır, masasının üstüne, örtü yerine, ortadan açtığı bir gazete sererdi. Odacı bir tepsi içinde getirir, gazetenin üstüne bırakırdı yemeğini. Bir bakıma, bir zorunluğu yerine getirmek için katlanılan sıkıcı bir işti onun yemek yeyişi. Bazan, öğle yemeği saatinde karşılaşırlarsa hastanenin öbür doktoruna, «Buyurun, sizin de yemeğinizi benim odama getirsinler, beraber yiyelim» dediği olurdu. Kulak boğaz burun uzmanıydı öbür doktor. Nedense buraya vermişti bakanlık. İzmir'de otururdu. Her sabah, özel arabası ile saat sekizde gelir, öğleden sonra İzmir'de kendi özel muayenehanesinde hastalarına baktığı için, öğleleri bir an önce İzmir'e dönmeye bakardı. «Teşekkür ederim. Müsaade ederseniz, ben birazdan gideyim..»olurdu çoklukla Doktora verdiği karşılık. Sonunda o kendi odasında, Başhemşire Sabiha Başakçı, onun bitişiğinde kendi odasında, yalnızlıklarından ellerinin ağızlarının her deviniminden bir çeşit tedirginlik duyarak, lokmalarını saya saya yerlerdi yemeklerini ...

Odacı, Dr. Ziya Somer'in yemeğini yeni getirmiş masasının üstüne bırakmıştı. Her günkü gibi odacının yanı sıra Başhemşire Sabiha başakçı göründü. Daha önce aşçıbaşı tepsiye yerleştirirken gözden geçirdiği yemeğine bir daha baktı Doktorun. «Başka bir şey ister misiniz? Bir eksiğiniz var mı» diye sordu. Doktor, teşekkür

etti. Her günkü gibi içinden, «Buyurun, sizin de yemeğiniz gelsin, beraber yiyelim» diye geçirdi. Fakat her günkü gibi «Buyurun siz de yemeğinizi yeyin. Rahatsız olmayın.» dedi sadece. Başhemşire, Âfiyet olsun..» deyip dışarı çıkmak için geri döndü. Doktorun açık duran oda kapısını posta dağıtıcısının tıklattığını gördü.

Dr. Ziya Somer ayaktaydı henüz. Dağıtıcıya doğru yürüdü

— Söyle oğlum?

— Telefon. İzmir'den.

— Peki, teşekür ederim geliyorum...

Başhemşirenin canı sıkılmıştı:

Yemeğiniz soğuyacak, yedikten sonra gitseniz...

Doktor paltosunu giyiyordu:

— Gitsem daha iyi...

— Yemeğiniz?...

— Dönüşte yerim...

— Öyleyse kaldırayım. Dönüşünüzde yeniden ısıtır getiririm.

— Yorulmasanız? Pek iştahım da yok zaten...

Odadan çıkarken ekledi:

— Hanımdandır mutlaka...

Hep böyle münasebetsiz sıralarda beni arar. Sanki bu dünyaya bana rahat vermemek için gelmiş, diye aklından geçirdiği için, canının sıkıldığını açığa vuracak gibi söylemişti bunu.

Başhemşire kendini zorlayarak :

— İnşallah iyi bir haberdir, dedi ardından...

Telefonda konuşmağa başlarken karısının iyiliği üstündeydi:

— Niye aramadın? Niye telefon etmedin? Meraktа bıraktın beni...

— Afedersin, vakit olmadı ki...
— Hasta değilsin ya?
— Hayır. İyiyim...
Karısı hemen ağzından alıyordu sözü:
— Nasıl? Memnun musun? İyi sattın mı tütünleri?
O kadar uzaklardaydı ki karısının dünyasından!
— Sattım mı? Ne satması?
Bu kez karısı anlıyamıyor onun dediğini:
— Evet. Memnun musun?
— Satmadım ki...
— Nasıl? Satmadın mı?
— Satamadım...
— Niye?
Ah onun bu, «niye?!» deyişi. O kadar çabuk hazırdı ki kendisini azarlamaya...
— Daha satışlar başlamadı burada...
— Nasıl?. Başlamadı mı?
— Evet başlamadı Piyasa açılmadı...
— Nasıl olur her yerde başlar da orda başlamaz?
— Hiç bir yerde başlamadı...
— İyi ama radyo...
— Durum rodyonun dediği gibi değil. Bütün bölgede satılan bir iki ufak parti. Hepsi o kadar...
— Nasıl olur?
— Oluyor işte...
— Peki neden?
— Fiatlar çok düşük...
— Ne olacak şimdi?
— Bekliyoruz...
— Neyi?
— Fiatların düzelmesini...
— Düzelecek mi?
— Belki...
— Ne zaman?

— Kimbilir? Bekliyoruz...

Karısı isteklerinin yerine gelmemesine katlanamazdı. Aksi olursa, değil ona, sokağa çıkacağı zaman yağmur yağsa Tanrıya sinirlenirdi.

— Ne biçim karşılıklar veriyorsun bana? Bekliyoruz, belki, kimbilir!. lâf mı bunlar? Anlatacaksan doğru dürüst anlat...

Doktor yüzünün kızardığını duydu:

— Anlatıyorum ya...

— Ne anlatıyorsun? Hiç! Ne olup bittiğini bilmek hakkım değil mi?

Doktor yatıştırmak istedi karısını:

— Hakkın...

— Öyleyse, daha ne?

— Dinle...

— Önce sen dinle.. Biliyorsun durumumu...

Doktorun her zaman bildiğinden başka bir bildiği yoktu.

Üstelemedi:

— Evet...

— Öyleyse bilmeliyim. Ne zaman satılacak tütünler?

— Belki bu akşam, belki yarın.. Her halde şu bir iki gün içinde...

— Yani bu akşam bir haber verebilirsin bana...

— İnşaallah...

— Öyleyse telefon et, beni merakta bırakma...

— Hay hay...

Yumuşamaya başladı karısı:

— Ne zaman gelirsin İzmir'e?

— Hafta sonunda herhalde?

— Hafta içinde gelemez misin?

— Ayrılabileceğimi sanmıyorum...

— Şu halde akşama telefon edeceksin?
— Evet...
— Hadi Allahaısmarladık. İyi bak kendine...
— Teşekkür ederim. Güle güle...

Telefon kulübesinden çıkarken içi bulanıyordu, tiksiniyordu karısından. Her sözü aralarındaki ilişkiyi açıkça ortaya koyuyordu. Çiftlik ağası ile köle gibiydiler. «Ne zaman geliyorsun İzmir'e?» diyordu utanmadan. «İzmir'e?» «eve?» değil!.. Yani karısının gözünde evine beklenen bir koca bile değildi o. Köle değilse bile kâhya gibiydi. Haftada bir İzmir'e gelmesi, hesap getirmesi para getirmesi bekleniyordu. Yapmacık, zorlama, çıkar kokan bir iki sözün dışında, ne yakınlık ne sevgi vardı konuşmalarında.. İğrençti kısacası. Kadın değil canavar diye düşünüyordu hastaneye dönerken..

Başhemşire, hastanenin mermer salonunda karşıladı Doktoru. Gösterdiği yakınlığı, koruyuculuğu sıkıcılığa vardırmadan, nerede susup nerede konuşulacağını bilen bir kadındı. Doktorun üzgünlüğünü görünce, «sıkıcı bir şey mi oldu?» diyen kaygılı bakışlarla olduğu yerde çok kısa bir süre duralayarak süzdü Doktoru. Sonra yürüdü, odasının kapısını açtı:

— Buyurun, dedi. Yemeğinizi şimdi ısıtır getiririm...

Doktor, Başhemşire'nin de henüz yemeğini yemediğini sezdi. Bir kez daha, «siz de buyurun, yemeğinizi getirin, beraber yiyelim,» demeyi geçirdi içinden. Demedi. Teşekkür ederek, kadının önünden odasına geçti. Odaya girince kapamadı kapısını. Kapının içinde kaldı. Mermer salonda, yemekhaneye doğru uzaklaşan kadına seslenmek geldi içinden... Ne diye? Anlatması güç. Henüz bulamadığı bir kelimeyle... Öyle çok kısa, ne olduğunu tam anlamadan, yakalayamadan gelip geçen bir duygu. Eşikte, dönüp masasına doğru yürüyecekken,

kadının da dönüp geriye bakacak gibi olduğunu, kendisini arkasından bakarken yakalayacağını anladı. Kadın, yemekhaneye geçen koridora sapmadan dönüp geriye bakarken, o daha çabuk davrandı, sırtı açık kapıya dönük, masasına doğru yürüdü...

Masasında yemeğini beklerken, salonda az önce gördüğü gibi gözünün önüne geliyordu kadın. Arkadan görünüşü, yürüyüşüyle... Omuzları beli, kalçaları, kışkırtıcı ölçülerdeydi. Dağılıp bozulmamış, birbirine karışmamıştı çizgileri. Ya bacakları? Alçak topuklu ayakkabılarla bacakları güzel görünen pek az kadın vardır diye düşündürüyordu onu. Yüzünü gözünün önüne getirmeye çalıştı. Âdeta kendini zorlayarak... Sanki daha şimdiden az önce gözünün önüne gelen arkadan görünüşünü unutmuştu kadının. Şimdi de yüzünü gözünün önüne getirebilmesi için zorlaması gerekiyordu kendini... İlk görebildiği, bir soyluluk, ağırbaşlılık vardı bu yüzün bütününde. Güzel mi çirkin mi olduğuna karar vermeye sıra bırakmadan; güven uyandıran bir yüz... Sonra, yine kopuyordu düşüncesi, yine zorlaması gerekiyordu kendini. Makyaj yapmazdı. Saçları yarı yarıya beyazlaşmıştı... Hoş bir beyazlıktı bu. Oldum bittim, çocukluğundan beri saçlarına ak yürüyen kadınlar çekerdi onu. Üniversitede bir kadın doçent vardı. Böyle, onun gibi, saçlarının yarısı beyazlaşmış... Belki de bütün yaşamı boyunca gördüğü en güzel kadın oydu. Sonra çocukluğunda, oturdukları sokakta öyle saçlarının beyazlarını bozmayan, kaymakamın karısı... Şimdi birden hızlanıyordu düşünceleri, kolaylıkla dalabiliyordu anılarına. Doçenti, kaymakamın karısını özlemle anabiliyor, gözünün önüne getirebiliyordu. Sonra akıp gidiyordu bu anılar. Bir kez bir tren yolculuğunda karşılaştığı bir başka kadın... Ama neden hep geçmiş? Hep geçmişte kalanlar?... Şimdi ise neden bu kadar durgun,

isteksizdi? Ölü gibiydi duyguları. Göğsünde donmuş, buz tutmuş bir yürek, küskün, ürkek, cesaretsizdi! Düş bile kuramıyordu artık... Neden böyle aşksız, sevgisiz yaşamaya katlanıyordu? Açık kapıdan Başhemşirenin kedisi girdi içeriye. Yaklaştı, ayaklarının dibinde sırtını kamburlaştırdı, bacaklarına sürtünmeye başladı. Düşünmeden, bacağı ile yana itiverdi hayvanı.. Hemen de pişman oldu. Artık buydu işte! Sevilmeye, okşanmaya alışıktı hayvan. Tüylerinin sıcaklığı ile kendisini sevenlere sokuluyor, kendisini sevenlerin yüreklerinin sıcaklığını duymalarına aracı oluyordu bir bakıma. O, katılaşmış yüreğiyle itiveriyordu bu sıcaklığı. Ne sevebiliyor, ne de sevilmeye yanaşıyordu.

Odacı ile birlikte odasına giren, yemeğini getiren Başhemşire'ye güleryüzlü görünmek, yakın davranmak istiyordu. Ama elinde değildi. Kendisini zorladıkça yüz çizgilerinin daha da kasıldığını duyuyordu... Teşekkür edişi ne kadar kendini zorlasa soğuktu. Başhemşire, odacının elindeki tepsiyi alıp kendi yerleştirdi masasının üstüne. Bakıyor görüyor, uyarmağa çalışıyordu kendi kendini: *Bu göğüsler karımda yok!* Boşunaydı! *Yüzü sandığımdan da güzel!* Yine boşunaydı. Bir ölüye sesleniyordu sanki. En küçük bir kımıltı yoktu yine içinde!. Kendisi için en iyimser, en anlayışlı bir açıklama ile, derin bir uykudaydı yüreği, düş bile göremiyordu...

— Kedim rahatsız etti mi sizi?

Gülümsemeye çalışıyordu. Ama aynada görür gibiydi yüzünün üzgünlüğünü koruduğunu.

— Ne münasebet!.

— Şimdi alır götürürüm ben onu...

— Kalsın. Bir zarar verdiği yok bana...

— Bilirim ben malımı. Şımarıktır. Rahat duramaz...

Kediden söz ediliyordu sözüm ona. Oysaki söyledik-

lerinden çok başka şeyler söylüyorlardı gerçekte birbirlerine. Şimdiye kadar işleri gereği her gün durmadan karşılaşır, bir şeyler konuşurlardı. Şimdi ise bir tedirginlik gelmişti ikisine de. Araya giren sıkıntılı kısa sessizliklerle tutuk tutuktu konuşmaları. Aklından geçenleri açığa vuran bir şey olmasından kuşkulanıyordu kendi davranışlarında. Kadının bakışlarındaki acıma duygusunu, ilgiyi görüyordu. Sanki odasından çıkıp gitmemek için açmıştı bu konuşmayı. Hastasın sen, İyileşmek için en küçük bir gayret göstermiyorsun! Niye böyle elini kolunu kımıldatmadan kabulleniyorsun yenilgiyi? der gibiydi kadın. «Bilirim ben malımı. Şımarıktır. Rahat durmaz...» derken başkaydı bu sözlerin anlamı. Benim yüreğim sıcaktır, diyordu açıkça... Canının niye sıkıldığını açıklamak zorunluğunu duydu :

— Karımdı telefon eden...

Kadının, aklından geçenleri anladığını açığa vurarak, suç üstü yakalamış gibi, yüzünü boynunu allar bastığını gördü.

— Gözünüz aydın...

Soğuklukla mırıldandı :

— Önemli değildi...

Kadının dalga dalga bir kat daha allar bastı yüzünü:

— Bilmiyordum...

Başhemşire odasından çıkınca umutsuzluğunun daha da arttığını duydu Doktor. «Yok!» «Yok!» diye mırıldandı. «Ne kendime, ne başkalarına hayrım var! Olmuyor, olmuyor!» diye içinden sürdüğü düşüncesini. Elini, kolunu kımıldatmak gelmiyordu bir türlü içinden. İsteksizdi, sevemiyordu...

Kendini zorlaya zorlaya yiyebildiği kadarını yedi yemeğinin. Portakalını yerken, Kulak Boğaz Burun Uzmanı girdi odasına :

— Doktorcuğum, afiyet olsun...

— Buyurun...

— Teşekkür ederim...

Uzman saatine baktı :

— Şöyle bir iki dakika göreyim sizi...

Doktorun masası karşısındaki koltuğa oturdu :

— Saat henüz yarım... Eh, bugün de bitirdik işleri... Müsaade ederseniz ben birazdan döneyim... Birbuçukta İzmir'de olurum... Karım ben gelmeden yemez yemeğini... Ne yaptınız tütünlerinizi?

Doktor kısaca anlattı durumu. Zaten. yarıcılarına danışmadan, onların rızasını almadan hiç bir yıl satmazdı tütünlerini... Kararı bu yıl da yarıcılarına bırakmıştı...

Hastanede romatizmadan bacakları tutulmuş bir memur, biri mide kanamasından öbürü akciğerlerinin su toplamasından yatan halktan, orta yaşlı iki kişi olmak üzere üç erkek hasta vardı. Üçünün de durumları iyiye gidiyordu. Bu sabahki polikliniğe ise hemen hemen hiç hasta gelmemişti. Uzman, hastanenin, hastaların durumuna değindi kısaca.

Bu arada, odacı gelip Doktorun önünden yemek tepsisini aldı. Doktorun masasını topladı. Uzman, konuşmasını bitirip dışarı çıkacağı sırada da Başhemşire göründü. Hastaların günlük ilâçlarıyla ilgili bir listeyi imzalatmak için gelmişti Doktora. Uzman, Başhemşire odaya girince yerinde kaldı. Listeyi imzalatırken, odadan çıkarken Başhemşireyi izledi bakışlarıyla... Kadının ardından, Doktor Ziya Somerle odada yalnız kaldıkları zaman :

— Eni konu güzel kadın, dedi. Yazık ediyor kendine...

Doktor, ne demek istiyor, diye baktı arkadaşının yüzüne...

— Ne gibi?

— Ne gibi olsun? Henüz genç, ama manastıra kapanmış gibi yaşıyor... Daha en küçük bir açığını yakalayamadım... Siz?

Doktor güçlükle :

— Ben farkında değilim, diyebildi...

Uzman, çapkın yaradılışlıydı. Karısını yemekte uzun uzun bekletmek istemese de, Başhemşireden yüz bulacak olsa bir şeyler yapmağa niyetli olduğu anlaşılıyordu. Yüzünde, hoşlandığı konudan söz etmenin verdiği gülümseme ile ayağa kalktı :

— Neyse, kendi bilir. Gün gelir anlar hata ettiğini ama geç olur...

Karşılık beklemeden elini uzattı Doktora :

— Hadi, Allahaısmarladık...

Doktor ayağa kalktı. Elini sıktı arkadaşının :

— Güle güle...

Dr. Ziya Somer, saat ikiye doğru hastaneden ayrıldı. Çıkarken, şöyle bir dolanıp döneceğini söyledi Başhemşire'ye. İlkin Sabri Beyaz'ın dükkânına uğradı yolu üstünde. Oldukça keyifsiz gördü arkadaşını. Sokakta karşılaştığı herkesin canı sıkkın olduğu belliydi ama, Sabri Beyaz'daki değişiklik yadırgatıcıydı kendisi için. Şimdiye kadar ne çok üzgün, ne çok sevinçli, hatta ne sevinçli ne üzgün gördüğünü ansıyordu onu. Her zaman ölçülü, duygularını açığa vurmayan bir duruşu vardı Sabri Beyaz'ın. Selâmlaştılar.

— Sabahtanberi nasılsınız? diye sordu.

Sabri Beyaz, ellerini omuzlarına kadar kaldırdı. Kalemi sağ elindeydi :

— Nasıl olacağım yani? dedi. Nasıl olayım istiyorsunuz? Herkes gibiyim!

Kalemini atar gibi bıraktı mermer tezgâhının üstüne. Ellerini daha yükseğe kaldırdı:

— Herkesten daha beterim hatta! Ne olacak yani? Ne olacak daha satmayacağız da? Ödemiş satıyor, Muğla satıyor, şimdi söylediler. Demirci, Sarayköy, Salihli satıyor. Yani hem tüccar dolduruyor depolarını, hem de çember daralıyor dört yanımızda. Ne olacak biz daha satmıyacağız da?

Boş raflarında dolaştırdı bakışlarını :

— İşte, ortada! Bu millet daha ne kadar dayanır bu yokluğa? Ben teslim oldum zaten! Buraya kadar dedim kaldım. Yani, ben demek, bakkal teslim oldu, kahveci teslim oldu, kasap, fırıncı teslim oldu demek... Sonra?... Sonra ne kaldı geriye? Tütüncü teslim olmayıp da ne bulup ne yiyecek?

Dükkâna giren bir ekiciyi görünce kesti konuşmasını :

— Söyle?

Ekici, boş bidonlara bakıyordu:

— Biraz pirincin yok mu veresin?

Başını omuzları arasına gömerek yine kaldırdı ellerini:

— Yok kardeşim, yok. Görüyorsun işte dükkânın halini...

Ekici :

— Sağlık olsun! diye iç çekerek gitti.

Sabri Beyaz üzgündü :

— Böyle işte! Bizde yok, millette de yok... Ama madem dayanıyorlar, onlarla beraber biz de dayanacağız işte...

Bir başka korku ile söylediği belliydi bu sözleri. O rafları boşalmış, bütün malları veresiyeye gitmiş dükkânın içinde gerçekle yüzyüzeydi o. Boş raflar, bidonlar, tavandaki çengeller gözüne takıldıkça ona girişilen boykotun boşuna olduğunu duyuruyordu. Önündeki kalın veresiye defterini karıştırdıkça, kendi tütünlerini satıp satmamayı unutmuş, veresiye verdiklerini yerine koyup koyamayacağının korkusunu çekiyordu artık...

Sabri Beyaz'ı avutabilecek durumda değildi Doktor. Ancak içini dökmesine yardımcı olabildi. Böylece yarım saat kadar dertleşmelerinden sonra, onun dükkânından ayrıldı. Yokuşu çıkarak her zamanki gibi Tütüncü Faik Efendiye uğradı.

Faik Efendi, ayakkabısını çıkardığı sol ayağını, sandalyesinde altına almış, yanına çektiği mangala doğru tutmuş, oğuşturarak ısıtmaya çalışıyordu. Yalnız değildi dükkânında. Sıtkı Tok ile beraberdi. Her günkü konuşkanlığı yoktu üstünde. Yüzü de pek gülmüyordu. Sıtkı Tok, ellerini, birbiri üstüne, dizleri arasındaki bastonunun sapında birleştirmiş, mangalın iki adım ötesindeki sandalyesinde oturuyordu. Dalgın görünüyordu. İnce uzun yüzü, daha uzunmuş gibi duruyordu bu düşünceli görünüşüyle...

Selâmlaştılar. Doktor, Sıtkı Tok'un hemen yanındaki boş iskemleye oturdu. Sıtkı Tok, hastasıydı. İlerlemiş kanser acıları çekiyordu. Günün konularına geçmeden önce hastasının hatırını sordu. Sıtkı Tok, iyiyim ya da kötüyüm diye bir açıklamada bulunmadan :

— Çok şükür, dedi sadece.

Biraz sustu. Bu kısa arada, camdan dışarıya, kasaba alanının üzgün görünüşüne dalan Faik Efendiye yöneltti konuşmayı :

— Herkesin bir kendi derdi var, bir de ortak dert-

leri. Bugün ortak dert günü. Tütün hepimize unutturdu kendi derdini. Ama ben Faik Efendiye, sıkma canını bu kadar, diyorum, olacağına varır...

Gişeye yaklaşan bir ekicinin araya girmesi Faik Efendinin karşılığını geciktirdi. Ekici, selâmladı, «haberler kötü beybaba...» dedi Faik Efendiye. Salihli'de satışların başladığını söyledi. «Onu duyduk...» dedi. Faik Efendi «Başka?» «Şimdilik o kadar... Bakalım ne olacak halimiz?» Ardından bir paket Bafra cigarası istedi adam. Elinde para yoktu. Faik Efendi duraladı. Oturduğu yerin gerisindeki raflar, her zaman gişenin soluna, camın önünde sıraladığı paket dizileri boşalmıştı. Yok, diyecekti. Adam daha çabuk davrandı. «Merak etme, tütünü bir liraya da satsam sana borcumu öderim» dedi. Faik Efendi, «Şuraya bir iki paket ayırmıştım» diye, masasının çekmecelerinden birinden çıkardığı bir paket Bafrayı uzattı adama. Adam teşekkür edip gitti.

Faik Efendi :

— Off, dedi, böyle! Ödemiş, Salihli, her ne zamansa sıra bize de gelecek. Gelecek ama bakalım nasıl?...

Sıtkı Tok, bastonu biraz kaldırıp hafifçe yere vurdu :

— Sıkma canınıuu!

— Nasıl sıkmayayım?

— Sıksan da sıkmasan da, ne olacaksa yine o olur...

— Elimde mi?

— Elinde!..

Doktor :

— Doğru, az çok elindedir insanın... Diye söze karıştı.

— İnsanına bağlı...

— O da doğru...

Dalgınlaşarak ekledi :

— Hatta her insanın ayrıca gününe...

Faik Efendi :

— Benim değil, dedi. Ben ne zaman olsa yenemem sıkıntımı, dışıma vururum...

Sıtkı Tok'a döndü :

— Her zaman şaşarım sana. Nasıl bu kadar tutarsın kendini? Nasıl, başına ne gelse kılın kıpırdamadan karşılarsın?

Belli belirsiz üzgün bir gülümseme ile aralandı Sıtkı Tok'un dudakları :

— Ya ne yapayım?

— Bilmem ki?... Bazan aklıma gelir de, kendimi senin yerine koyarım, korkarım. Kaçacak yer ararım sanki... Sen cesaretlisin, dayanıklısın maşallah...

— Cesaretli, dayanıklı falan değilim. Ağrılarım bir tuttu mu görsen sen benim halimi! Ne kadar bağırmayayım, sesim çıkmasın, çoluk çocuğumun önünde küçük düşmeyeyim desem, yine o iniltiler fırlayıp çıkıyor ağzımdan! Aldığım ilâçlar bile para etmiyor...

Faik Efendi, orta parmağının tersini üç kez tahtaya vurdu :

— Allah yardımcın olsun...

Doktor :

— Her zaman bana haber gönderebilirsiniz... dedi arada.

— Ne gelir elinizden?...

— Tıp ne yapabilecekse...

— Boşuna Doktor! Boşuna. Biliyorum günlerimin sayılı olduğunu... Biliyorum öleceğimi... Eksik olmayın, verdiğiniz ilâçları alıyorum... Sizi gece yarıları yorsam ne olacak?

— Ben sizin arkadaşınızım. Sonra doktorum, görevim.

— Sağolun...

Faik Efendi tutamadı kendini :

— Korkmaz mısın?

— Neden? Ölümden mi?

Faik Efendi yine orta parmağının tersiyle üç kez tahtaya vurdu :

— Dilim varmaz, söyleyemem...

— Söyle, zarar yok, ben nasıl olsa ölümle yüz göz oldum artık...

Yedi ay önce ortaya çıkmıştı hastalığı. Doktor ameliyat gerektiğini söylemişti. Vakit geçirmeden İzmir'de bir hastanede akciğerlerinden birinin yarısını almışlardı. Ameliyattan dört ay sonra yeniden görülmüştü hastalık. Yayılıyordu. Yüzüne karşı, üç ay daha ya yaşarsın ya yaşayamazsın, demişti doktorlar. O üç ayı doldurmuştu.

Sordu :

— Sen korkmaz mısın?

— Şimdilik bir şeyim yok çok şükür...

— Biliyorum yok. Dilerim daha uzun yıllar olmasın. Ama bir gün olacak... Ya da olmadan...

Faik Efendi «kelimeyi şahadet» getirdi mırıldanarak. Sol elinin baş parmağı altında hızla devirdi tespihinin tanelerini.

— Eee, kısmet! Takdiri ilâhi! Tanrı her ne gün yazmışsa...

— İnşallah çok geç yazmıştır... Bana gelince, benimkisi bu kadar. Çok çok bir iki ay daha... İnan bana, cesaret, dayanıklılık falan değil. Düşüne düşüne düşünemez oldum ölümü. Düşünemez de değil, bu kadar yakınıma gelince, gösterince bana kendini, alıştım, sizler gibi ürkütücü görmemeye başladım ölümü. Dedim: nesi var ürkülecek? Bir gün ölmeyecek olan kim? Başkalarından ayrılığın ne senin? Sen biliyorsun çok geçmeden öleceğeni, başkaları henüz bilmiyor! Bak şu sokaklara,

sağından solundan geçenlere, içlerinde kimin ne gün öleceği belli mi? Allah herkese gecinden versin, ama şu alanda gördüğün üç yüz kişi içinde, senden önce ölecek en az üç kişi dolaşıyor belki de... Yani ölüme git demek, bekle demek, elinde değil kimsenin... Sonra, dedim: nesi var ürkülecek ölümün? Bu can benim değil ki! Ben vermedim, ben karmadım ki çamurunu! Ben bağışlamadım ki kendime! Veren verdi, şimdi geri istiyor, alacak! Alamazsın diyemem! Can onun! Ne zaman isterse alır, o bilir orasını. Dünyaya gelirken niye, neden geldim diye sormuyor insanlar da giderken niye gidiyorum diye kahroluyor? Var üzülecek bir şey ortada ama, çok düşününce de yok. Yaşadığın kadar yaşamak, hiç yaşamamaktan iyi diyorum kendime. Altmış üç yaşındayım. Dönüp bakınca geriye altmış üç dakika kadar kısa gelir insana. Saatler dakikalar yaşarken uzun. Geçtikten sonra kayıptır zaman. Az yaşasan da çok yaşasan da silinip gider ardından. Şu dünyanın binlerce yüzbinlerce yılı arasında, bir insanın ömrü altmış üç olmuş, doksan üç olmuş ne değişir? İş yaşarken, öleceğini değil, yaşadığını bilmekte. Ölümün saatini, sırasını kendin seçemeyeceğini bir kez düşündün mü, artık düşünmez olursun ölümü...

Doktor :

— Evet, önemli olan nasıl yaşadığımız, dedi. Ölüm ona göre zor ya da kolay gelir insana...

— Dediğim tam o değildi...

— Anladım dediğinizi. Yalnız siz anlatırken ben de bunu düşündüm...

Faik Efendi kımıldadı yerinde.

— En iyisi kapatalım bu konuyu...

Sıtkı Tok :

— Evet kapatalım, dedi. Şimdi tütünlerimizi nasıl

satacağımızı düşünelim. Çünkü bugün önde gelen dert o...

— Ödemiş, Salihli, gitti... Tüccar ordan burdan dolduruyor depolarını. Bakalım bizim sona kalmakla ne geçecek elimize?

— Ne olur? Ne kaybederiz? Çok çok, bu sabahki fiyatlarla satarız tütünümüzü...

— Ya onu da vermezlerse?

— Tekel var, tekel değiştiremez fiyatını...

— Belli olmaz...

— En kötüsü üç beş kuruş daha aşağıya satarız. Ama, bir de dayattık diye ağzımızı kapamak isterlerse bakarsın aksi olur, üç beş kuruş artar fiyatlar...

Faik Efendi Doktora döndü :

— Duyar mısın Doktor ne der?

Doktor gülümsedi.

— Dedikleri doğru...

— İşte ben onun için bu kadar çok severim bu Sıtkı Beyi. Hiç kötü lâf çıkmaz ağzından. Hep umut verir insana...

Sıtkı Tok'a döndü bu kez :

— Ha bin yaşayasın sen! Nerden Allah verdi bu derdi? Hiç yakışmaz bu hastalık sana!.

Sıtkı Tok :

— Ben de biliyorum yakışmadığını ama... dedi.

Son iki kelime daha hafif çıktı ağzından. Alana bakıyordu. Dükkâna doğru yaklaşan birini izliyordu bakışları.

— Doktor, galiba size, diye değiştirdi konuşmasını.

Hastanenin odacısı, koşmaktan kesilerek girdi dükkâna. Soluya soluya:

— Doktor Bey, dedi. Kanamalı bir hasta getirdiler..

Doktor kapıya doğru yürümeye başlamıştı bile o sözünü bitirirken, şöyle bir yarım Allahaısmarladık demişti arkadaşlarına.

Odacı kapının önünden çekildi. Doktora yol verdi. Doktorun arkasından çıkacaktı. Faik Efendi durdurdu adamı:

— Kimi getirdiler?

— Halim'in karısını..

— Hangi Halim'in?

— Goyran'lı Hüseyin Efendi'nin oğlu. Çocuk düşürmüş..

Odacı uzaklaşan Doktora yetişmek için fırladı.

Faik Efendi, dalgınlaşarak kendini geriye bıraktı sandalyesinde:

— Vah vah, çok da gençti...

Sıtkı Tok, bastonunun sapını sıktı elleri arasında:

— Belli olmaz ki! dedi. İnşaallah kurtulur...

XX

DERHAL ÇEŞMEYE HAREKET EDİNİZ EK BİLGİLER ÇEŞME TEKEL MEMURLUĞUNA TELLENMİŞTİR

İsmet Tezcan, telgrafı parmaklarına yapışıp kalmış gibi bir süre bırakamadı elinden. Şaşırmamıştı. Sabahleyin Cumhuriyet Alanında milletvekili Bedri Alagöz'ün dedikleri kulağına geldikten sonra biliyordu böyle bir emir alacağını. Öğleden sonra elinde olmadan beklemeye başlamıştı. Nerede kaldı? Acaba ne zaman? Nereye verirler? diye kendini yiyip duruyordu. Saat dörtte, «Off! Artık gelse de kurtulsam! Ne olacağımı bilsem!» dediği bir sırada emri aldı. «Neyseki Çeşme,» diye geçirdi aklından. «Hiç olmazsa yakın, yollarda sürünmem!» Bir saat sonra oradayım, gibilerden avutmaya başladı kendini. Sadece bir küskünlüktü duyduğu. Yirmi sekiz yıl emek verdiği bir kurum, durumunu kurtarmak için kurban arayan bir milletvekilinin önüne yem diye atıvermişti onu.. Eh, bunun burasında çok değil, iki yıl vardı daha. Ondan sonra emekli olunca Bostancı'da...

Tekel memurunun odasına geçti. Ayağa kalkıp kendisini karşılayan memurun gösterdiği yere oturmadı. Gözlerini kırpıştırarak:

— Bana yol göründü, dedi. Kısmetse gidiyorum...

— Hayrola?

— Çeşme'ye verdiler...

Arkadaşlarının yerli yersiz atanmalarını duyan bütün memurlar, önce kendi başlarına gelmiş gibi karşılarlar bu haberi; bozulur ürkerler. Gitme sırasının kendilerinde değil de arkadaşlarında olduğunu anladıkça yatışırlar yavaş yavaş. Tekel memuru da geçirdi bu korkuyu.

— Oturun canım biraz, bir cigara, bir kahve için...

— Vakit geçirmeyeyim...

— Bu kadar acele mi?

İsmet Tazcan, telgrafı uzattı:

— Hemen diyorlar...

Memur yan gözle baktı telgrafa. Okumak istemez gibi görünmeye çalıştığı halde okudu.. Yine bozuldu. Yine o memur korkusunu duydu içinde.

— Ne yapalım? Memurluk işte. Hiç birimiz yerimizde kalıcı değiliz.. Arayacağız sizi.. İyiydik beraber...

— Evet iyiydik.. Ben de arayacağım sizi...

Elini uzattı:

— Hadi ben daha fazla oyalanmayayım. Allahaısmarladık...

— Böyle mi? Ne çabuk?

— Böyle...

— Eşyalarınız?...

İsmet Tezcan sorunun tamamlanmasını beklemedi:

— Hazır hemen hemen, kokusunu almıştım...

Tekel memuru iç çekti:

— Eh, sağlık olsun diyelim...

Zorla gülümsemeye çalıştılar karşılıklı... Memur önce odasının kapısına kadar uğurladı arkadaşını. Sonra odasının kapısında kalamadı. «Ben de sizinle geleyim. Bir yardımım olursa..» diye yürüdü arkasından.. İsmet Tezcan: «Rahatsız olmayın, yorulmayın, rica ede-

rim» diye boşuna önlemeye çalıştı onu. Gerçekte ikisi de hemen yalnız kalmak istemiyorlardı.

Valizini, el çantasını kapatmıştı. Odanın bir köşesinde bir portatif karyolası vardı sadece toplanacak. Sayman da geldi odaya. Haberi duyduğunu üzüldüğünü söyledi. Odacıyı şoför Rıfat'ı çağırmaya gönderdiler. Üçü portatif karyolayı topladılar. Hurcuna yerleştirdiler...

Haber kanatlanmıştı kasabada. Gelişmesi dakikası dakikasına izleniyordu:

« Tekel Eksperi gidiyormuş...»

« Telgrafla hareket emri gelmiş...»

« Çeşmeye vermişler...»

« Şoför Rıfat'ı arıyordu az önce Tekelin odacısı...»

« Buldu. Rıfat, Tekele almaya gitti eksperi...»

Sabahtan *The American Tabacco Company*'nin eksperi bırakıp gitmişti kasabayı. Öğleye doğru öbür eksperlerin bir bir çekip gidişlerini izlediler. Sesleri çıkmadı. Şimdi Tekel eksperinin de gideceğini duyunca bir boşluğa kayar gibi duydular kendilerini. Bastıkları toprak kayıyor, tutundukları dallar kopuyor kırılıyordu birer birer. Onlar durmadan kayıyorlardı bir boşluğun dibine doğru. İlk şaşkınlıklarını yenince, sönmeye yüz tutan öfkeleri, bir orman yangınında rüzgâr yön değiştirmiş gibi yeniden harladı alevlendi...

« Peki niye?»

« Kime bırakıyor bizi? Biz kime kalıyoruz?»

« Duymadın mı bu sabah Alagöz'ün dediğini?»

« Suç eksperin miymiş yani?»

« İyi adamdı. Duymadık bir kötülüğünü...»

« Onun suçu ne? Ne dedilerse onu verdi...»

« Fiyat her yerde ne ise bizde de oydu...»

Patlamalar oluyordu arada:

« Nerede bu particiler be? Nerede o atıp tutanlar?»

Cumhuriyet Alanında toplanıyorlardı. Alanı saran kahvelerde kapılara, kaldırımlara çıkmaya başlamışlardı. Bir «gidiyor...» sözü esinti gibi geldi geçti aralarından. Rıfat'ın arabasının Tekel'den Şehit Kemal caddesine çıktığı, sağa döndüğü görüldü. Arada, o kocaman madensel burnu ile caddenin ortasında dolanan ekicileri yara yara, Cumhuriyet Alanına doğru ilerliyordu.

« Bırakmayın! Önleyin!»

Dedi biri.

Kahvelerin kaldırımlarındaki adamlar caddeye indiler. Caddede dolaşanlar sıklaştılar, sardılar arabanın sağını solunu...

Rıfat, yanında oturan İsmet Tezcan'a baktı:

— Bey, ne dersin? Ne yapayım?

— Yürü sen. Yavaş yavaş yürü...

Araba ağır ağır yarıyordu kalabalığı. Önünde arkasında sağında solunda oğullanan ekiciler camlarını tıklatıyorlar, duyurmağa çalışıyorlardı dediklerini.

« Bey nereye?»

« Bizi kime bırakıp gidiyorsun?»

« Ne olacak bizim halimiz?»

İsmet Tezcan, gözleri karşıda, bulanık bir noktada, hiç bir şey duymuyor görünüyor, susuyordu. Adım adım ilerliyordu araba. Sesler daha yükseliyordu ön kapının camı arkasında:

« Bey... Bey...»

« Dinle...»

« Bizi kime?...»

« Karşılık ver...»

« Dur biraz...»

« Çileden çıkarma bizi...»

« Sağır mısın?...»

Karşılık yoktu. Arabanın yanında oğullanmış sürükleniyorlardı. Çok değil beş on adım daha, yokuştan

aşağı, araba dedikleri o saç demir yığını, sıyrıldı sıyrılacaktı ellerinden.

« Asılın, tutun...»

Arabanın kapılarını, arka tamponunu kavradı sırtları damar damar, otuza yakın nasırlı el. Bir ekici,arabanın ön tekerlekleri altına attı kendini:

« Beni çiğnemeden geçemezsin...»

Lâstikleri yere sürtünerek hafif geriye kaydı araba. Rıfat vites kolunu boşa aldı. Ekspere döndü:

— Bırakmıyorlar!...

— Zararı yok, dur...

İsmet Tezcan, yan camı açtı:

— Dinleyin...

Kalabalık sustu...

— Ben memurum...

Bir ses kesti konuşmasını:

— Memursan bizim memurumuzsun...

Başka biri:

— Ha yaşa!. Doğru söyledin...

diye arka çıktı ona.

İsmet Tezcan biraz bekledi:

— Devletin memuruyum. Emir aldım...

Karşı koymalar birbirine karıştı:

— Kim vermiş o emri sana?

— O emri veren bize versin...

— Bırakmayız!

— Gidemezsin!

— Geriye dön...

— Yerine otur...

İki yandakileri yararak Bahriyeli Muammer sokuldu ön kapının penceresine:

— Ağabey biz biliyoruz o emri kimin verdirdiğini sana.

İsmet Tezcan, ne diyeceğini kime karşılık vereceğini kestiremiyordu. Çaresizlikle sustu.

— Merak etme. Biz o emri verdirene, nasıl verdirmişse öyle geri aldırmasını biliriz...

Kalabalık arasında fısıltılar dolaştı. «Ne diyor?» «Ne dedi?» diye sabırsızlıkla sorguya çektiler geridekiler öndekileri. Emri verdireni söylüyor - Kim miş? - Kim olduğunu bilmeyen bir sen kaldın anlaşılan! - Duymuyorum birader ne dediklerini! - Kim olacak? Alagöz! - Ola ola bu muymuş hayrı bize? - Başka ne olacak sandın? Ne gelir ki elinden?...

Biri:

— Susalım! diye kesti bu tartışmaları. Dinleyelim...

İsmet Tezcan:

— Kardeşim, dedi, ben...

Muammer, elini, açık pencerenin kıyısındaki duran eli üstüne koydu İsmet Tezcan'ın:

— Biliyoruz ağabeyciğim, memursun, emir aldın...

— O halde?.

— O halde kal diyoruz sana!.

— Benim gitmemle kalmamla bir şey değişmez ki!. Benim yerime bir başkası gelir.

— Hayır! Gelemez!.

— Hatta belki yola çıkmıştır bile...

— Zararı yok. O da geri döner...

— Ama...

— Aması bizim üstümüze. Hadi, güzel ağabeyciğim, sen biz ne diyorsak onu dinle, uğraştırma bizi...

— Olmaz ki...

— Olur! Biz oldururuz! Sen şimdi dön, Tekeldeki odana otur, bekle. Bize bırak gerisini...

— Oğlum, kardeşim.. Aslan evlâdım...

— Eksik olma sen de bizim ağabeyimiz kardeşlmizsin...

— İyi ya...

— Bu kadar ay tanıdık seninle birbirimizi. İyi kötü bir merhabamız var. Sen gidersen senin yerine gelen hiç acımaz halimize. Sabahtan beri görmüyor musun perişanlığımızı?...

— Ne gelir benim elimden? Arada bırakmayın beni...

— Ağabey, seni arada bırakan yok. Sadece gitmeye bırakmıyoruz. İşte karakol karşıda. Kaymakam, candarma, gelen gelsin. Seni yola çıkarabilen çıkarsın. Hepimiz suçu üstümüze almaya razıyız. Sen yapacağını yaptın, yola çıktın. Biz kestik. Şimdi geç otur yerine, bekle.. Hadi, üzme, uğraştırma bizi...

— Sonra?

— Bir saat izin ver bize. Bir saat içinde sana kal diye emir gelmezse, hepimiz arkadan su döker uğurlarız seni. Bizden yana o zaman sana helâl olsun. Güle güle git ...

İsmet Tezcan:

— Peki, siz bilirsiniz, dedi.

Rıfat'a geri döndürmesini söyledi arabayı.

Araba, Tekele sapıncaya kadar yerlerinde kaldılar. Sonra postaneye gittiler hep beraber. D.P. İl merkezi, il merkezinde Bedri Alagözü aradılar. Muammer aldı telefonu:

— Ağabey, ben Bahriyeli Muammer...

Sesler geliyordu Alagöz'ün bulunduğu odadan. Başkalarıyla konuşuyordu anlaşılan telefonu eline aldığı sırada. «Biz, parti olarak..» diye başladığı bir sözü yarıda bırakarak Alagöz'ün kendisine gelişigüzel karşılık verdiğini duydu Muammer.

— Söyle kardeşim?.

— Bahriyeli Muammer. Urla Tütün Ekicileri Birliği Başkanı. Tanıdın mı?

Birden ağzından çıkıvermişti dedikleri. Alagöz, politikacılara özgü bir çabuklukla «Allah Allah ne zaman birlik kurmuşlar? Haberim olmadı» diye geçirdi aklından. Karşılık vermekte acele etti:

— Gözün aydın kardeşim. Oldu sizin iş...

— Hangi iş?

— Eksperinizi attırdık...

— İyi etmedin ağabey!

— Siz iste...

— Biz öyle bir şey istemedik senden...

— Bana demişlerdi ki...

— Bırak sen o diyenleri. Sen şimdi beni dinle ağabey. Bizim birlik bırakmadı eksperi. Bırakmayacağız da. Yolunu kestik, otomobilini çevirdik.

Hiç tartışmaya girişmedi Alagöz:

— Madem öyle iyi etmişsiniz...

— Şimdi sen bizim birliğin gönlünü etmek istiyorsan hemen bozarsın bu işi. Durdurtursun eksperin gitmesini...

— Neden istemeyeyim kardeşim? Benim bütün istediğim sizin gönlünüzü etmek. Gitsin dediler gitti, şimdi gitmesin kalsın diyorsunuz eksperiniz kalır... Merak etme sen...

— Eksik olma ...

— Şimdi ben gereken yere söylerim...

— Gecikmesin Ağabey bekliyoruz...

— Gecikmez...

— Bir de ağabey, müsaaden olursa fiyatları sorayım. Düzelecek mi?

— Uğraşıyoruz...

— Biz satmaya başlamadık hâlâ. Dayatıyoruz.

— Çok iyi.. Bekleyin...

— Bekliyoruz ağabey, sağ ol.. Müsaadenle...

— Güle güle...

Postaneden dönerlerken takılıyorlardı birbirlerine:

« Ulan Muammer ama uzun attın...»

« Fena mı ettim?»

« Nereden çıkardın o Tütüncüler Birliğini?»

«Esiverdi aklıma.. Artık kurmamız şart değil mi yani?»

« Şart! Vallahi de şart, billahi de şart...»

« Kuralım, dediğin gibi başkanlığa getirelim seni...»

« Ne gülüyorsun? Yakıştıramadın mı? Başkanlığı çok mu gördün bana?»

« Hoşuma gitti. Ona gülüyorum...»

« Hah şöyle, hizaya gel. El oğlu boynuna bir kravat taktı diye milletvekili olur da, ben tütüncüyüm, Tütüncüler Birliği Başkanı olamam mı kasabamda?»

« Olursun. Hem de aslan gibi olursun.

Bir saat sonra posta dağıtıcısı bir yıldırım telgrafı getirdi. İsmet Tezcan'a. Çeşme'ye hareketinin durdurulduğu, kasabadaki görevinde kalması bildiriliyordu İzmir Tekel Müdürlüğünden...

XXI

Akşama doğru Akhisar'da satışların başladığı duyuldu. Postaneden Akhisar'ı aradılar. Akhisar'daki santral memuru: «Dayanamadık» dedi

— Fiyatlar?

— Eskisi gibi...

Üşütücü bir sessizlik girdi araya.

— Hattâ eskisinden de düşük. Sabahtan satsak daha iyiydi.

Urla postanesindeki memur karşılık bulamıyordu.

— Siz ne yaptınız?

— Biz daha satmadık...

— Siz de satacaksınız nasıl olsa, bugün değilse yarın. İnşallah bizden iyi fiyat bulursunuz...

Konuşma Urla santral memurunun gittikçe artan umutsuzluğu ile tekleye tekleye kesildi.

Gün kavuşurken Soma, Kırkağaç ile iki yerde daha piyasa açıldı. Bölgede dıştan içe doğru daralıyordu direniş çemberi. Direnen yerler, Bergama, Turgutlu, Torbalı, Selçuk ile Urla yarımadasının içinde kaldığı, sadece İzmir yakınlarıydı artık. Ekiciler, ancak gelen giden yolculardan, şoförlerden, öğreniyorlardı öbür ekim merkezlerinde olanları. P.T.T. telefon numaraları aracılığı ile haberleşebiliyorlardı. Dağınıktılar. Her ilçe kendi bildiğine göre davranıyordu. Alıcılar ise, düzenli, iyi yetişmiş bir ordu gibiydi karşılarında. Başlarında usta bir kurmay başkanları vardı. En uzak köylerde, bucaklar-

da olanları, ekicilerin tutumlarındaki değişiklikleri, artan öfkeleri, düşülen umutsuzlukları, geciktirmeden ona ulaştırıyorlar, sonra da ondan gelecek emirleri aksatmadan yerine getiriyorlardı. Suat Eroğlu, yığınaklar, kaydırmalar, beklenmeyen saldırılar, geri çekilişlerle yönetiyordu cepheyi. Alıcılar, ona göre direnen bölgeleri boşaltıyor, çözülen bölgelere sürüyorlardı adamlarını. Böyle böyle birer ikişer düşüyordu ekicilerin kaleleri. Ödemiş, Yatağan, Milâs, Aydın ilçeleri, Akhisar, Salihli, Soma, Kırkağaç...

Gecenin karanlığı bir kuyunun dibine iter gibi indi onlara. Gelen giden otomobiller durmuştu. Büsbütün kopmuşlardı alıcılar dünyasından. Artan yalnızlıklarıyla bağırsalar, seslerini duyabilecek, gidişini önledikleri Tekel Eksperinden başka yabancı kalmamıştı kasabada...

Böyle günlerin akşamlarında gelen böyle saatlerde ne yapacağını kendi de bilmez insan. Neye karar verecek olsa boşunadır, yürümez! Artan umutsuzluğu, can sıkıntısıyle, oflayıp puflamaktan usanır, sonunda «ne halin varsa gör!» diye ortada bırakıverir kendi kendini. Ev sığınak değildir. Kahveler, sokaklar boğucu gelir. Arkadaşlar kuru kuruya çekilmez olur. Dudaklar sert bir içkinin susuzluğunu duyar. Damarlarda arıklar açılır, bir takım havuzlar boşalır içinizde, alçak basınç merkezleri alkolün gelişini ete kemiğe acı veren bir sabırsızlıkla, istekle bekler.. Karşılaşan iki kişiden birinin ötekine hadi demesi yeter birbirlerini baştan çıkarmaları, sürüklemeleri için.

En ucuzundan sarhoş olabilecekleri şarabı ödemelerine yetecek birkaç lirayı bulabilenler akşam karanlığı basarken kasabanın dört lokantasının dördünü de doldurdular. Lokantayı pahalı bulanlar, fırıncı, bakkal, manav gibi esnaf dükkânlarında, dükkân sahibi arka-

daşlarıyla dindirmeye çalışıyorlardı bu susuzluklarını. Fırınların mermer tezgâhları, manav dükkânlarında tablalar, meyva sandıkları, bakkallarda bir bidonun ya da tersine kapatılmış bir şeker sandığının üstüne açılmış bir gazete kâğıdı örtü yerini tutuyordu. Biraz beyaz peynir, biraz zeytin, bir somun ekmek, bazılarında ise ek olarak biraz pastırma...

Anlıyorlardı yavaş yavaş neden güçsüz olduklarını, neden yenileceklerini...

— Onlar birbirinden haberli, saat gibi çalışıyorlar, diyordu Bahriyeli Muammer. Ama biz ne yapıyoruz? Hiç. Elimiz kolumuz bağlı bekliyoruz sıranın bize gelmesini. Hem de onlara en küçük bir zarar vermeden! Bağırıp çağırmamız boşuna. Birbirimizin sesini duyamıyoruz ki!.. Şimdi ben buradan bağırıyorum, Bergama'daki ekici arkadaş duyuyor mu sesimi? Duymuyor!. Akhisar'da, Fethiye'de boğazlıyorlar ekicileri. İmdat dedikleri geliyor mu kulağımıza?.

Arkadaşları hak veriyorlardı. Hasan Sakarya:

— Sahi be Muammer, diyordu, kuralım şu birliği, başkan yapalım seni...

— Kuracağız elbet! Bugünkü bu direnmenin başka ne hayrı olur sanıyorsun bize?. Bize birlik olmayı öğretse yeter!

Hak veriyordu arkadaşları...

— Burada biz kuracağız birliği. Akhisar'da, Fethiye'de, Bergama'da, yani nerede tütün yetişiyorsa orda, birlikler kurulacak, sonra birleşeceğiz. Beraber oturacağız masaya, pazarlığa, gör o zaman nasıl değişiyor işler...

— Yaşa!..

Gittikçe sarıyordu bu konu onları..

Pazaryerinde, Necmi'nin manav dükkânındaydılar. Kepenklerden biri aralıktı sadece. Çıplak bir ampul ay-

dınlatıyordu dükkânın çoğu boş sergi tablalarıyla, raflarını. Beş kişiydiler. O, Hasan Sakarya, Etem Keskin, dükkânın sahibi Necmi, bir de Ferit Taşçı...

Necmi teraziyi kıyıya itmiş, tezgâhın üstünü açarak yaymıştı öteberiyi. Peynir, zeytin, bol taze soğan. Bir de kavun kesmişti arkadaşlarına. İçtikleri en ucuz açık şarabıydı piyasanın. Kiloluk bir su testisini doldurup getirmişlerdi.

Birinci ikinci üçüncü bardaklarını hep bu birlik konusuyla devirdiler. Hep hepsi iki bardak vardı masada. Elden ele dolaştırıyorlardı.

Hasan Sakarya, dördüncü bardağını doldurup Muammer'e verirken, testiyi biraz salladı:

— Yarılandı neredeyse! Zor tutar bu şarap adamı. Ah anasını sattığım, birer kadeh rakı içebilseydik üstüne...

Muammer bardağı aldı, bir kez de kendisi yokladı testiyi.

— Daha ne istiyorsun oğlum? İçtiğimizin bir misli duruyor testide... Hele bir görelim bakalım dibini bulunca hepimizin ne olacağını...

Bardağı yarıya kadar içip Ferit'e uzattı:

— Hadi iç, yüzün gülsün biraz. Ne olduysa oldu, unutalım olanları...

Ferit, geri kalan şarabı içip bardağı Hasan'a uzattı.

— Of, of...

— Ne oldu?

— Yandım ben, yandım...

— Hepimiz yandık! Kurtulan kim içimizde?.

Akşamdan beri susuyor, dinler görünüyor, yerine göre hak veriyordu arkadaşlarına. Sırası gelince bardağını bir dikişte boşaltıyor, elini sofraya uzatıp bir şey yemiyordu. Bol bol cigara içiyordu sadece...

— Bir şeyler ye oğlum, tutacak, çarpılacaksın...

— Çarpılayım daha iyi!.

— Çarpılacaksan daha geç çarpıl...

Necmi, bardağı elinden bırakırken Hasan'a:

— Ulan, dedi, kükürtlü bu be! Üstüne ne rakı ister, ne başka şey.. Sen hele iki bardak daha yuvarla görürüz nasıl sallanacağını. Rüzgârda boş su kabağı gibi gidip gelmezsen adam değilim...

— Görüşürüz kimin sallanıp kimin kalacağını...

Beşinci bardaklarını içtiler:

— Ulan, sahi şarap gibi şarap değil bu...

— Ne sandın, kilosu altmış kuruşa ne verecekler adama?..

— Sirke!

— Sirke mirke değil şarap ama, o biçim...

— Ne katmışlar bunun içine?

— Kükürtle su...

— Hay anasını hiç duymadımdı...

— Nerden duyacaksın? Yılda kaç gün şarap içiyorsun ki...

— O da var ya...

— Yarım fıçı şaraba atarlar yarım kilo kükürtü, dayarlar fıçıyı musluğun altına...

— Ulan kükürt bu, zehirler adamı...

— Onu içen düşünsün! Kükürtü katan düşünecek değil ya... Kükürtle karışınca şarap kaldırır suyu... Eh, fındık kadar da afyon karıştırdılar mı...

— Ulan çarpıyor...

— Çarpacak elbet! Çarpsın diye içiyoruz...

Altıncı bardaklarını boşaltırlarken kahırlıydılar.

«Ah canına yandığım dünyası!...»

«Ulan biz hep ezilmek için mi geldik bu dünyaya?»

«Hiç yüzümüz gülmeyecek mi bizim be?»

Yedinci bardaklarını içince birbirlerine aşırı yakınlık duymağa başladılar. Dünya ahret kardeştiler,

tek candılar... Özellikle Ferit'in gönlünü almağa çalışıyorlardı :

«Ferit'çiğim kardeşim... İçme sen artık...»

«Ferit'e içirmeyin artık...»

Ferit'in dili dolanıyordu...

«Hayır! içeceğim...»

Kimin elindeyse kapıyordu bardağı...

«Çingene kerata!»

«Kim?»

Ferit sallanıyordu yerinde :

«Şakir!»

«Şakir kim ulan içimizde?»

Fısıldıyorlardı birbirlerine :

«Enişte sine sövüyor...»

«Sövsün öyleyse! Söv kardeşim söv, açılırsın...»

Alıyorlardı elinden bardağı :

«Çarptı çocuğu, fena çarptı...»

«Haklı...»

«Kahrından...»

«Efkârlı... Adam efkârlı oldu mu...»

Testiyi boşalttılar. Tezgâhın üstü dümdüz oldu. Kalktılar. Nereye gideceklerini bildikleri yoktu. Otururken midelerinde kımıltısız duran şarap daha zararsızdı. Dükkândan dışarı çıkıp bir iki adım atınca, sanki çalkalanıp bütün damarlarına yayıldı. Yeni yeni sarhoş olmuş gibiydiler. Birbirlerine tutunarak yalpalıyorlardı. Bulanık görüyorlardı önlerini...

Hiç biri alışık değildi içkiye. Etem Keskin, kapalı bir bakkal dükkânının duvarına verdi omuzunu, öğürüyordu. Hasan Sakarya'yı hıçkırık tuttu. Ferit, Necmi ile Muammer'in kollarına girmişti... «Yandım ben, yandım...» diye yineleyip duruyordu.

Necmi :

«Söv kardeşim, diyordu, söv. İçinden kime gelirse

söv. Haklısın! Söv, dök içinin zehirini... İstersen bana söv...»

«Neden? Sen, benim kardeşimsin...»

«Sen de benim!»

Muammer yükseltti sesini :

«Ulan, senin gibi delikanlıya kıyılır mı lan? Senin gibi delikanlıya kız vermeyenin... Kıyan dinsizdir, Allahsızdır lan!»

Daha da coşarak basıyordu narayı :

«Deyyuslar! Allahsızlar...»

Hasan ile Etem yaklaştılar. Yatıştırmaya çalıştılar. Üstüne düşüldükçe söz anlamaz oluyordu:

«Yalan mı? Allahsız değiller mi?»

Ağzı çakıl taşları ile doluymuş gibi çarpıyordu bir birine heceledikleri...

«Yalan değil, haklısın, biraz yavaş...»

Pazaryerinden Zafer caddesine böyle çıktılar. Şehir Kulübünün önünde, birinin aklına gelen bir sorun hepsini durdurdu :

«Nereye gidiyoruz?»

Sanki çok önemli bir sorundu...

«Saat kaç şimdi?»

Hiç birinin saati yoktu. Bunun için saat daha önemli bir sorun olarak ilkini bastırdı. Etem, Şehir Kulübünün kapısından içerdeki saate bakıp döndü :

«Sekiz...»

«Vay canına daha sekiz demek?»

«Sekiz!. Nereye gideceğiz?»

«Sinemaya...»

«Para?»

Vazgeçtiler sinemadan...

Damarlarında kabaran sıcak bir dalga aldı savurdu Muammer'i :

«Şerife'ye gidelim...»

Midesindekileri boşaltan Etem, neredeyse ayılmıştı :

«Vazgeç...»

«Gidelim...»

«Kalabalıkız...»

«Olsun...»

«Üstelik paramız da yok...»

«Bu seferlik para almasın orospu...»

Hasan Sakarya koluna girdi Muammer'in :

«Yapma! Önce birer kahve içelim...»

Muammer, sendeledi, kurtardı kolunu :

«Sonra...»

«Belki başkasını almıştır eve...»

«Vız gelir...»

«Sarhoşsun başına iş açacaksın...»

«Burnumda tütüyor o kancık...»

Necmi girdi araya :

«En iyisi önce birer sade kahve içmek...»

Hasan :

«Sonra da evlere gitmek...»

diye tamamladı.

Ferit, Muammer'e doğru yıkıldı :

«Senin evde karın da var...»

Hasan :

«Üstelik karına düşkünsün...» diye ekledi.

«Olsun! Karım başka bu iş başka!. Gidelim, rezil olalım... Ne kadar boku çıkarsa o kadar iyi...»

Ferit :

«Sen git...» dedi.

Yalpalayarak yürüdü :

«Bana müsaade...»

«Nereye?»

«Benim görülecek hesabım var...»

Ötekiler yapıştılar kollarına :

«Ulan dur, şimdi de sen hepimizi uğraştırma...»

İstedikleri biraz da kendilerini tanıyanlara içkili görünmekti. Bir gece önce beraber oldukları, Demokratların kahvesine gittiler. Birer kahve içip biraz da gürültü edip kalktılar...

Sokakta Muammer, Ferit'in koluna girdi:

«Kaçır Ulan Ferit! Tut kolundan kaçır. Karın değil mi? Vur kapıyı iste! Ne işi var anasının babasının evinde?»

Hasan yetişti arkalarından:

Muammer :

«Nereye olacak? Evlere...» dedi.

Bir saat öncesine göre daha ayık sayılmazdı. Ama aradan geçen bir saat içinde evini, iki yaşındaki oğlunu özlemişti. Kanında kabaran dalga, karısına doğru atıyordu artık onu.

«Hah şöyle...»

«Geç oldu!. Eee evdeki de can! O benden daha çok çekti bu yılki tütünün kahrını...»

Ferit'in sırtına hafif bir yumruk indirdi:

«Ulan Ferit sen iyi çocuksun! İyi arkadaşsın! Sen getirdin benim aklıma evi...»

Ferit sallandı yerinde :

«Hadi öyleyse, hepinize Allahaısmarladık!.»

«Dur bakalım, nereye?»

«Benim işim var...»

«Olmaz öyle şey...»

En az ayılan Ferit'ti içlerinde.

«Önce hep beraber seni bırakacağız eve...»

Muammer yine Ferit'in koluna girdi. Öbür koluna Hasan Sakarya girmişti bu kez. Etem, Necmi'nin ayakta durmasına yardım ediyordu. Alandan kasaba parkına doğru yürüdüler. Parka giden sokak karanlıktı. Sağdaki bahçe duvarının önünde dizilip işediler. Nec-

mi kustu. Yine bir araya geldiler. Binnaz'ların sokağına girdikleri zaman, gürültüleri pencerelere çekti komşuları. Arkadaşlarının kolları arasında sallanan Ferit'in durumu dokundu görenlerin yüreğine.

Binnaz'ların kapısı önünden geçerken Ferit'in gül yoktu elinde; gül yerine, ciğerlerinin bütün soluğunu boşaltıp attı o akşam Ferit, Binnaz'ın avlu duvarı üstünden :

«Allll-lah!»

Dağlanıyordu her yanı :

— Yandım ben! Yandıııım!

Binnaz'ın anası ile babasının yattığı odanın penceresi altında durdu :

— Görün nasıl yaktınız beni!.

Hasan, Etem, yatıştırmaya çalıştılar Ferit'i. Muammer ile Necmi, «Bırakın boşaltsın içini. Böyle daha iyi...» dediler.

Bir komşu kapıya çıktı :

«Ne oldu?»

«Fazla içti...»

«Vah vah...»

Başka bir komşu az ilerden :

«İçmesin mi?»

Bir başkası :

«Kahrından!.»

Diye karıştılar söze.

«Alın götürün yatırın bari...»

«Götürüyoruz...»

Eda Algan kocasına :

«Utanmıyor mu bu?» dedi. «Erkek gibi çıkıp sorsana neymiş istediği?»

Nazmi Algan düşünceliydi sadece :

«Hele bu kadar çabuk kızma bakalım sen!»

«Yakışır mı yaptığı?»

«Sarhoş anlaşılan... Gençlik...»

«Sarhoşa verilecek kız yok bende...»

«Canım hangimiz yapmadık gençliğimizde onun yaptığını? Hadi, duymamış ol, yat uyu...»

Arkadaşları aldılar götürdüler Ferit'i. Kapılardaki pencerelerdeki komşular, onların gürültüsü sokağın sonunda kaybolunca kadar sürdürdüler konuşmalarını:

«Çile işte...»

«Sabır mı kaldı oğlanda?»

«Daha ne yapsın?...»

«Allah yardımcısı olsun...»

Ferit'lerin gürültüsü sokağı döndü. Kayboldu. Kapılardaki pencerelerdeki komşular çekildiler... Köşede yanan elektrik lâmbasının ışığı, kasabada yaşamın tek izi gibi kaldı sokakta...

Binnaz yattığı yerde duydu Ferit'in yaralı sesini. Kalkmak, kapıya atılmak geldi içinden: «Feritciğim, canım, niye bu kadar içtin? Niye hasta ettin kendini?» «Benim için mi? Benim yüzümden mi hep?» «Söyle nasıl bağışlatayım sana kendimi?» «İstersen döv beni, öldür...» Gözleri yaşardı.

Annesinin seslendiğini duydu:

— Binnaz!.

Karşılık versin mi vermesin mi bilemedi. En iyisi uyumuş görünmek diye düşündü.

— Binnaz, uyudun mu?

Yine karşılık vermedi.

Babasının :

— Kız uyumuş anlaşılan, rahat bırak,

dediğini duydu.

Annesi kuşkuluydu :

— Ne biliyorsun uyuduğunu?

— Ne olacak başka?

— Ne olacağı belli mi?

Kadın kalktı. Odasına geldi. Yatağının başında durdu :

— Binnaz...

Kurtuluş yoktu. Yeni uyanmış gibi uykulu uykulu yatağında döndü :

— Ne o?

— Uyumuş muydun?

— Hı!.

— Hadi uyu öyleyse...

Karşılık vermedi. Yorganına sarılıp döndü...

XXII

Yirmi iki yirmi üç yaşlarındaydı kadın. Dördüncü çocuğuna gebe kalmıştı. Çocuklarının en büyüğü dört yaşındaydı henüz. Ortancası iki yaşında, küçüğü ise sekiz aylık. Eteklerine dolanıyor, eline koluna asılıyorlardı. Başa çıkamıyordu: Tütüne mi, ev işine mi, çamaşıra mı yetişsin? Kendi kendine düşürmeye kalkmıştı dördüncü çocuğunu. Yüksekten atlamış, sıcağa oturmuş, ağır kaldırmış, olmamıştı. Sonunda süpürge çöpüyle karıştırmağa kalkmıştı orasını. İlk çöp kırılınca ikincisiyle, ikincisi kırılınca üçüncüsüyle karıştırmış durmuştu. Birden avucu, parmaklarının arası, oturduğu yer, kan içinde kalıvermişti. Beyninden, damarlarından bütün kanı iniyor, boşalıyor gibiydi. Evin sokak kapısına kadar sürüklenmişti o durumuyla. Kapıyı açamadan, kapının gerisinde yığılmış kalmıştı. Dört yaşındaki kızı yetişmişti önce. Annesinin kımıldamadığını, bacakları arasından gelen kanın avlunun taşları arasında yayıla yayıla yol aldığını görünce korkmuş, ağlayarak karşı komşuya koşmuştu: «Annem karnını kesti...» Ortanca annesinin başı ucunda, ablasının sesinden ürkmüş ağlıyordu. Sekiz aylık oğlanı, ablası, kucağından annesinin ayakları dibine bırakmıştı. Oğlan oturduğu yerde eğilip doğruluyor, annesinin henüz sıcak kanına buluyordu parmaklarını. Sonra elini kaldırıp parmaklarına bakıyor, tutmağa uğraştığı şeyin ne olduğunu anlamağa çalışıyordu.

Komşu kadınlar, içeri odaya aldılar kadını. Görgülerine göre, evlerinden bir koşu getirdikleri âdet bezleriyle sardılar kapadılar orasını. Ağzından şerbet akıttılar. Kocasına, kadının anası ile kardeşlerine haber saldılar.

Otomobil tutacak zaman yoktu. Kocası kucağında getirdi hastaneye kadını. Başhemşire, kanı durdurmak için hemen ilk iğneyi yapmış, Doktor gelinceye kadar, yarayı silmiş temizlemiş tamponla kapamış, kan grubunu saptamıştı hastanın...

Kocası, ağabeyi, ağabeysinin karısı, iki kız kardeşi, enişteleri, babası, kayınbabası ile kaynanası, büyüklü küçüklü yeğenleri, hastanenin kapısı içine yığılmışlardı Doktor geldiği sırada. «Aman doktor... sen bilirsin...» diye yalvarmalarla yol verdiler Doktora aralarından.

Kadın, gür buğday sarısı saçları yastığının üstüne dağılıp aralanmış, yarı baygın yatıyordu yatağında. Yüzünün, dudaklarının bütün kanı çekilmişti. Yorganın üstünde kalan eli kımıltısız, solgundu... Anacığı dilsizdi baş ucunda. Durup durup iç çekiyordu.

Doktor, nabzını dinledi hastanın. Belli belirsiz atıyordu. Umut vardı henüz... Başhemşire neler yaptığını çabucak sıraladı. Kadının kan grubundan hazır kan yoktu hastanede. Doktor, kapıda bekleyen yakınlarının kan gruplarını saptamasını istedi Başhemşireden... Annesine hastanın kımıldamamasına dikkat etmesini söyledi. Kendi, kalbi kuvvetlendirecek bir *huile camphrée* iğnesi hazırlamak için Başhemşirenin arkasından laboratuara geçti...

Kanı alınan ilk dört yakınından üçünün, ağabeysinin, kızkardeşinin, küçük eniştesinin kan grupları uygundu hastaya. Doktor, iğnesini yaptı. Ağabeysini hastanın yanıbaşına aldıkları bir muayene masasına

yatırdılar, kan verdiler hastaya.

Bir saat sonra düzelmeye başladı. Hasta kurtulmuştu...

Doktor, odasında yalnız kalınca, «gidiyordu» diye düşünüyordu. «Sıtkı Tok'tan daha önce...» «Gitse belki de kurtulacaktı!...» «Neden kurtulacaktı?...» Soru bu türlü ortaya çıkınca, nesnel olarak düşünmediğini, sorunu kendi karamsarlığı ile tartıştığını seziyordu. Sanki yaşaması ya da ölmesi söz konusu olan genç kadın değil kendisiydi. Yirmiyi aşkın yıldır, hastası kim olursa olsun yaşatmağa çalışıyordu o. En umutsuz olanları, bugün ölecek diye bilinenleri bile, hiç değilse yarına ulaştırmak için elinden geleni yapıyordu. Sakatları, dilencileri, yankesicileri, yaşlıları, sağlamlardan, gençlerden, varlıklılardan ayırmadan bakıyordu. Mutlularla mutsuzlar eşitti onun gözünde... Yaşayışının tekdüzeliği, yalnızlığı, sıkıcılığı içinde, yaşamı gereğinden uzun, anlamsız, kendisi için geciktirilmeden bitirilmesi gereken bir yük olarak gördüğü çok olmuştu. Fakat, bir başkası için böyle düşünmek hakkını pek görmezdi kendinde. Hele hastaları için... İşte yeni bir evreye giriyordu karamsarlığı. Daha ileri, iyileşmesi daha güç bir evreye. Artık genç, güzel bir kadın için de saçma olarak düşünebiliyordu yaşamı. Ne olacak kurtulacak, yaşayacak da? Yaşatıp da acaba iyilik mi ediyorum ona? O güzel baharlarda sabah karanlığından, yarasaların uçuşmağa başladığı akşam saatlerine kadar, tütün dikecek, çapalayacak, kıracak, dizecek... Milyonlarca milyonlarca yaprak tütün dizecek... Çocuklarının birini bırakıp birini alacak kucağına, kocasının gönlünü edecek... Bu karamsar çağrışımları bir yerde kesip «Sensin böyle düşünen! Haksız suçluyorsun onla-

rı... Sensin, yorulan, bıkan, usanan...» diye yanıldığını düşünmek istiyordu... Öyle ya, yaşamaktan tat almasalar, yaşamaya bunca bağlı olmasalar, hastanenin kapısını tutan yakınları niye hep beraber sarılsınlar eline ayağına? Niye hastalarının kurtulmasını o kadar candan yürekten istesinler? Evet, onlar akıllarından bile geçirmiyorlardı günü dolmadan ölmeyi. Hele kendilerini öldürmeyi, hiç mi hiç düşünmezlerdi.

Neden? Neden mi? Çünkü sağlıklı bir iç dünyaları var onların. Bitkilere, hayvanlara daha yakın, doğa ile daha uyumlu. Yenilmezlik, direnme, sabır ile yoğrulmuş yapıları. Ruhları umutsuzluğun işlemediği bir zırhla kaplı sanki. Gövdeleri güçlü. Sevişirken daha istekli, daha yapmacıksız sevişiyorlar. Karınlarını soğanla zeytinle kuru ekmekle de doyursalar daha iştahlılar. Güçlükleriyle savaştıkça onlar daha çok tad alıyorlar yaşamaktan...

Saatler geçti. Odası karardı. Neden sonra kalkıp elektriği yaktı. Dön dolaş, kurtulamıyordu o tek düşünceden : Yaşamak mı? Yoksa ölmek mi?... Evet, ansıdı : Hamlet nasıl çözmüştü sorunu? O kadar eskiden görmüştü ki oyunu; bu ünlü iç konuşmanın ardından gelen sahnelerde sorunun açık bir karşılığını bulup çıkaramıyordu. Hamlet, yaşıyordu, savaşıyordu, zehirli kılıçla yaralanıyor. Evet, ansıyordu şimdi: bile bile zehirli şarabı içiyordu sonunda... Aldığı zehirli yaranın kendini öldürmesini beklemeden...

Kendini karamsarlığa kaptırmak istemiyordu. Gidip hasta kadını yokladı. Gittikçe düzeldiğini gördü. Anası bakışlarında yoğunlaşan minnet duygularıyla nasıl teşekkür edeceğini bilemiyordu ona...

Akşam yemeği saatine kadar odasında kaldı. Gelen odacıya iştahı olmadığını, daha geç yiyeceğini söyledi yemeğini. Şimdi daha çok hasta kadının anası düşün-

dürüyordu onu... Minnet dolu bakışları, hayır duaları, gösterişsiz sevinci... Tehlikeyi atlatan kızını bekleyen, onun geride bıraktığı yaşamın bir kopyasıydı olsa olsa. Demek ki kadın değerli buluyordu, vazgeçilmez buluyordu kendi yaşamını. Kızının o yaşamı yaşamasını istiyordu...

Postaneden çağırıldığı zaman yedibuçuktu saat. Beklediği gibi karısıydı arayan. Sabahki gibi güleryüzlü değildi, telefonun başında gözünün önüne gelen karısı. Sabırsızlanmıştı sinirliydi :

— Niye merakta bırakıyorsun beni? Niye bu saate kadar telefon etmedin?

— Kanamalı bir hastam vardı.

— Aradan bu kadar saat geçti. Ölecek olsa ölürdü. Kurtulacaksa kurtulmuştur. Arada beş dakika ayıramadın mı?

— Tehlikeyi yeni yeni atlatıyor, hatta...

— Neyse, anlaşılıyor dediklerime ne kadar önem verdiğin! Ne oldu?

— Henüz bir şey yok...

— Peki ama radyo?.

— Burada piyasa açılmadı...

— Ne bekliyorsunuz? Az önce akşam haberlerini dinledim. Adı geçmeyen yer olarak bir siz kaldınız... Her taraf harıl harıl satıyor tütününü...

— Burada ekiciler satmıyorlar...

— Ekicilerden sana ne?

— Ben...

— Tam sana yakışan bir davranış. Hiç bir zaman kendi başına iş göremezsin. Şimdi de...

Doktor, telefon köşkünün camlı kapısından baktı. Karşıdaki odada, konuşmanın sürüp sürmediğini anlamak için bazı bazı araya giren santral memurunun sıkılganlıkla kulaklıklarını çıkararak önüne bıraktığını

gördü. Karısının sözünü kesti...

— Rezzan Hanım! Tele...

Karısı oralı olmadı:

— Sözümü kesme!

— İyi ama...

— Ne yani? Koskoca Doktorsun. Tütününü satıp satmamak için bile kendin karar veremeyecek misin? Baldırı çıplak bir takım köylülerle birlikte mi hareket edeceksin?.

Tam bir karı koca kavgasına dönüyordu konuşmaları:

Sözünü tamamladı:

— Telefonda olduğumuzu unutma!

— Unutmuyorum elbet! Ben sanki ne diyorum sana? Bilgisizlerle bir olup gecikme, tütününü sat diyorum.

— Bu konular böyle konuşulacak şeyler değil.

— Haksız mıyım? Etrafındaki köylülere sen akıl vereceğine, onların aklına uyuyorsun. Unutma ki bana da verilmiş bir sözüm var. Benim de şerefim var!

— Anlayamıyorum, niye böyle...

— Ne zaman anlamak istedin ki? Yıllardır ne zaman? Bana tütünlerin bugün satılacağını söyledin, ben de ona göre davrandım.

— Acele olan ne? Hangi ihtiyacın...

— Oturma odası takımımızın ne kadar eskidiğini görmüyor musun? Artık öyle bir takımı evimde tutamam tabiî... Senin sözüne uyarak onbeş gün önce yenisini ısmarladım. Haftaya alacağım. Para lâzım bana...

— Vermem demedim ki...

— Demedin ama tütünleri satmadan...

— Tütünler de satılacak elbet...

— Ne zaman?

— Bu sabah konuştuğumuz gibi...

— Hayır, Ben böyle ortada kalamam. Yarın öğleye kadar açık, kesin bir haber bekleyeceğim senden...

Konuşmalarının bundan sonrası bağlayıcı bir iki sözle tamamlandı. Birbirlerine Allahaısmarladık derlerken, düşen, mırıltıya dönen küskün ses tonlarından, açıkça anlaşılıyordu, aralarındaki bağlantıdan, birbirlerinden ne kadar nefret ettikleri.

Karısı ile konuşmaları uzadıkça kendisine boğucu gelen telefon köşkünü, postanenin loş girişini, geride bırakıp caddeye doğru inerken karısının yüzünü göremiyeceği, sesini duyamıyacağı bir yere atmak ister gibiydi kendini. Ama, arkasını bırakmıyordu sanki karısı; adımlarıyla, sesiyle, ardı sıra kovalıyordu onu... İğrençti, iğrenç! Ne belâ! Kadın değil canavar, diye düşündü. Her konuşmalarının arkasından kapıldığı hep bu duyguydu. İster telefonda, ister karşılaştıklarında... Peki ama niçin? Niçin boyun eğiyor, katlanıyordu bütün bunlara? Yaşamaktan kalan neydi ona? Gittikçe daha azla yetinerek, gittikçe ezilmek, horlanmak, yalnızlığa itilmek! Bitkisel bir yaşam sürmek...

Postane sokağı, o saatte taşra kasabalarının bütün sokakları gibi boştu. Seyrek sokak lambalarının ışık küreleri havada kalıyor, aydınlatmıyordu önünü. Bir iki evi geride bırakmıştı ki, aşağıda caddeden geçen bir adam, sokağın ağzından ona doğru baktı. Ne adam onu tanıdı, ne kendisi adamı. Gördüğü bir karaltıydı sadece. Ben de bir karaltıyım, diye düşündü. Gölgemi sürükleyip duruyorum. Gölgem doğrulup beni sürüklese ne değişir ki?... Öylesine teslim oldum, öylesine canlı olmaktan uzağım artık...

Caddede, sağa Köprübaşı'na doğru döndü. Dükkânının önünden geçerken, Sabri Beyaz, tezgâhının gerisinde oturmuş, sefertasıyla evden gelen yemeğini yi-

yordu. Saat sekizi geçiyordu. Bu saatte? Böyle rafları boşalmış, satacak malı kalmamış bir dükkânda? Kimsenin alış verişi düşünmediği bir gün? Sabri Beyaz'a görünmeden yürüdü. «Ne adam?» diye düşünüyordu. Evi şuracıkta. Gitse, evinde, beyaz örtülü bir masada yemeğini karısıyla karşılıklı yese olmazdı sanki? Ama biliyordu ki dükkânında rahattı o. Kalesinde, kabuğunun içindeydi. Kendi kendiyleydi, kendisiyle de herkesten iyi geçiniyordu. O ise hastanede duyamıyordu aynı rahatı. Bütün ömrü boyunca durmadan yaşattığı, bir ev özlemiydi içinde... Karısı yüzünden özlediği gibi evim diyebileceği bir evi olmamıştı hiç bir zaman...

Cumhuriyet Alanına kadar çıktı. Faik Efendinin dükkânında olduğunu gördü karşıdan. Onun da gevezeliğini, ya da öğleden sonraki gibi surat asmasını çekecek durumda değildi bu gece... Alanın başında, neden oraya kadar geldiğini anlayamamış gibi geri, döndü. Hastanenin yolunu tuttu.

Sabri Beyaz yemeğini bitirmemişti hâlâ. «Hiç benzemiyoruz!» diye düşündü. Sanki ilk kez buluyordu aralarındaki ayrılığı.

Kadının kocası ile ağabeysi hastanenin giriş merdivenlerinin açıklığında bekliyorlardı hâlâ. Cigara içiyorlardı. Doktoru görünce, cigaralarını arkalarında sakladılar. Saygıyla yana çekildiler...

«Çok afedersin Doktor Bey...

«Söyle oğlum?.»

«Allahın yardımıyla kurtulacak mı dersin inşallah?»

«Kurtuldu sayılır...»

«Allah razı olsun sizlerden... Size nasıl hayır dua edeyim, ne diyeyim bilemem?.»

Kadının kocası eğildi, sarılıp ellerini öpmek istedi. Doktorun. Doktor, kurtardı ellerini:

«Hadi sen merak etme...»

«Girsem, bir görebilsem karımı...»

«Şimdi uyuyor olmalı...»

«Öyleyse bir iki saat sonra...

«Ne zaman istersen uğra, haber al...»

Adam, yine tekrar tekrar teşekkür etti.

Doktor, hastaları görme kurallarını, saati falan bir yana bırakmıştı. İstediği salt gönlünü etmekti adamın. Hastaneye girerken, gönül almanın, iyilik etmenin tadını bile... duyamadığını anladı.

Başhemşire merakla dönüşünü bekliyor olmalıydı. Daha odasına girerken göründü:

— Yemeğinizi getirsinler mi Doktor Bey?

Yemek yemediğini unutmuştu. O kadar iştahsızdı ki... Kendi aldığı bir iki kilo elma ile portakal bulundururdu hastanenin buzdolabında.

— Bana bir elma ile bir portakal gönderseniz yeter...

— Yemeğinizi ayırtmıştım...

— Yiyemiyeceğim...

Başhemşire çekingenliğini yenebildi :

— Hiç bakmıyorsunuz kendinize...

— Bakmıyor sayılmam...

Kadın ayrılmak istemiyor gibiydi yanından. Onun bu duygusunu anlayarak sordu:

— Hasta nasıl?

— Daha iyi. Kardeşleri, eniştesi güçlü kuvvetliydiler. Birer litre kan verdiler.

— Kendisi de sağlam yapılı.

— Evet. Şimdi yedek iki litre kan var elimizde.

— Çok iyi...

Başhemşire çıktı. Az sonra hastabakıcı kadın meyvalarını getirdi. Başhemşire fazladan bir elma daha koydurmuştu tabağa...

Hastabakıcı tabağı geri almak için odaya girdiğinde bir elma yemişti ancak.

— Hani hiç bir şey yememişsin ya Doktor beyciğim, oldu mu bu?

— Akşamları hafif yemek daha iyi...

Kadın :

— Eh belki sonra canın ister yersin...

dedi. Doktorun yediği elmanın kabuklarını topladı. Öbür elma ile portakalı, bıçakla birlikte, tabağın içinde pencerenin içine kaldırdı.

Başhemşire yine göründü :

— Kahve içecek misiniz Doktor Bey?

— Fena olmaz...

— Göndereyim öyleyse...

Kadın çekilince, artık çok oluyor ama, diye düşünmekten kendini alamadı Doktor... Hayır, karşılığını veremediği sevgi artık rahatsız ediyordu onu...

Kahvesini içti. Hastabakıcı daha sonra gelip yatağını yaptı odasında. Yalnızdı artık. Hammer tarihini aldı, okumak istedi. Satırlar karıncalanıyordu gözlerinin önünde. Başka şeylerdeydi aklı. Kitap elinden, dizlerinin üstüne kaydı yavaş yavaş... Bir arkadaşı vardı. Güzel bir kadınla evliydi. Uçarı, zıpırdı adam. İçerdi, kumarda para kaybederdi, eve haberli habersiz geç giderdi, kiminle olursa olsun, ister hizmetçi, ister çamaşırcı, ister güzel ister çirkin, eline fırsat geçtikçe aldatırdı karısını. Karısı yine de dört dönerdi yöresinde. Kocam der orda kalırdı. Nesi vardı onun kendisinden üstün? Zeki dese: değildi. Yakışıklı dese: yanından geçmemişti. Karısını hoş tutan, doyuran, bağlayan yanları ne olabilirdi? Erkekliği mi? Hangi açıdan alsa kendisinden üstün bir yanını göremiyordu adamın. Hayır bu düşündüklerinin hiç birinden gelmiyordu durumlarındaki ayrılık. Doğrudan doğruya seç-

tikleri kadınlardı yaratan ikisinin de durumlarını. O kadın, yani arkadaşının karısı, her davranışı ile üstünlüğünü tanıtlıyordu kocasına! Destek olur, bağışlar, hoş görür, hatta umursamazken, acırken, koruyuculuktan tad alıyordu. Zayıf bir erkeği ayakta tutabilmek kurtarıyordu, besliyordu onurunu..O ise bu zevki bağışlamamıştı karısına! Öylesine dürüst, kusursuz, açık bir koca olmuştu ki... Âdeta bir bakıma arkadaşıyla tersti durumları. Arkadaşının karısına yaptığını, karısı ona yapıyor, arkadaşının karısının gösterdiği fedakârlığı o karısına gösteriyordu. Bir kadının davrandığı gibi davranıyordu yani! Korkağın, beceriksizin biriydi bir bakıma!... Yanlış bir karşılaştırmaya girdiğini, daha doğrusu doğru düşünmeye başladığı bir sorunu yanlış yola soktuğunu anladı. İşin doğrusu, karılarının yaradılışından, yetişme tarzlarından geliyordu arkadaşıyla onun durumları arasındaki ayrılık. Az çok varlıklı bir aileden bile gelse halka yakınlığını koparmamıştı arkadaşının karısı. Hizmetçi falan sokmazdı evine. Soksa bile işin bir ucundan kendi tutardı. Karısı ise şımarıktı. Bencildi. Karısı ile aralarında da bir üstünlük savaşı vardı öteden beri ama, çok daha başka türlü. Karısı, ne kadar sırtını yere getirebilirse onun, o kadar tadını çıkarıyordu evliliklerinin. Arada bir yüzüne gülmesi bile, yakınında tutup ardından yumruğu indirebilmek içindi kafasına! Hem karısı belki de aldatıyordu onu. Şimdi değilse bile geçmişte aldatmıştı... Yirmi bir yıllık evliydiler. Kendisi hiç aldatmamıştı karısını. Hatta yüreğini kaptırdığı, acı çektiği dönemlerde bile... Evliliklerinin ilk yıllarında, karısının yaz tatillerini geçirmek için annesinin evine gittiği o ikişer üçer aylık ayrılıklarında, her gün mektup yazardı karısına. Şimdi iğreniyordu yaptığından. Niye? Nesine? Nizip'te, Tarsus'ta karşısına çıkan fırsatlar? Kadınlar,

çocukluğundan beri severlerdi onu. Uysal saygılı, yakışıklıydı. Karşılaştığı çoğu kadınlar açıkça belli etmişlerdi kendisini sevmek istediklerini, sevmeye hazır olduklarını. Her zaman anlamazlıktan gelirdi bu türlü davranışları. Öyle bir meslekti ki mesleği, yatağına çağırırdı kendisini gözüne kestiren kadınlar. Nizip'te, Tarsus'ta, Mudanya'da, kocalarını, çocuklarını odalarından dışarı çıkarıp, yataklarında onun ellerini tutup da bırakmayan, gözlerini gözlerinden ayırmayan kadınlar?... Bir değil, beş değil, yirmi otuz değil bu türlü anıları. Alaya alırlardı ardından: «Bu kadar çok mu seviyorsunuz karınızı?» «Yoksa korkuyor musunuz karınızdan?» «Zavallı karınız, şimdi annesinin yanında kimbilir ne kadar özlemiştir sizi. Allah bilir sokağa çıkmıyor pencere açmıyordur evinde!». Ah, barış insanıydı o. Huzurdu aradığı. Evlilik dışı bir ilişkinin nasıl dikenli bir giysi olacağını seziyordu sırtında. Ne o, ne sevdiği kadın ne kocası mutlu olabileceklerdi! O güvensiz, kuşkularla kıskançlıklarla dolu yaşayışı sevmiyordu. Mudanya'da karısı onu bırakıp temelli İzmir'e yerleştikten sonra aylarca kadınsız yaşamıştı. Gerilen sinirlerini yatıştırabilmek, uyuyabilmek için uyku hapları alırdı geceleri. Hâlâ da kadınsızlıktan uyuyamadığı geceler kalkıp bir uyku hapı almak zorunda kalıyordu. Karısının özlemiyle on gün için İzmir'e gitmişti Mudanya'dan. Bir Dündar bey adı düşmüyordu karısının dilinden. Dündar Bey geldi, Dündar bey gitti, uğradı, dedi, demedi... «Kim bu Dündar Bey?» demişti sonunda. «Tanıyacaksın şekerim. O kadar kibar, o kadar efendi bir çocuk ki. Yengemin kardeşi. Bizim her sıkıntımıza koşuyor...» Çıka çıka, karısından dört beş yaş küçük, bıyıklarını beğenmiş, boş kafalı bir oğlan çıkmıştı sonunda. Babasının parası olmasa, giyim kuşam, kundura mağazalarında satıcılıktan yukarıya

yükselebilmesi güç bir erkekti. Düşünmek, aklına bile getirmek istememişti o zaman. Çünkü o değer verdiği güven duygusunun öylesine kutsal, vazgeçilmez bir yeri vardı ki yaşamında. Fakat şimdi anlıyordu ki karısı, ağabeysinin kaynı olan o sersemle aldatıyordu onu. Dündar bey aşığıydı karısının. Tam birbirine yakışacak bir çifttiler!.

Mudanya'ya dönüşünde, o yıl, belki de yaşamının en büyük aşk fırsatı çıkmıştı karşısına. Eşsiz güzellikte bir kız! Güzellik deyince, kızın fizik yapısı yanında, huylarının, davranışlarının hepsi karışıyordu bu tanımla manın içine. İstanbul Arnavutköy kız kolejini o yıl bitirmişti Ülgen (Adı Ülgendi.) Bir zeytinlik sahibinin kızıydı. İki yanlı su toplamıştı ciğerleri. Ateşler içinde yatıyordu. Onu çağırdılar. İlk görüşte vurulmuştu kıza. Daha sonra Mudanya'da İstanbul'a gitmek için vapura binerken gördüğü zaman vurulduğunu sanacaktı. Hep aşkla karıştıracaktı kızla olan karşılaşmalarını. Günde üç, bazan dört kez uğruyordu hastasına. Ülgen iyileşmeğe başladığı zaman, karşılığını görmeye başlamıştı duyguları. Çok iyi biliyordu ki, artık sevmiyordu karısını. Yüreği boştu. Sevmeyi sevilmeyi özlemişti. Fakat çok kişinin aptalca bulacağı bir duyguyla kaçmağa başladı kızdan. Karısı ile olan ilişkisi yüzünden, görülecek, temizlenecek bir hesabı vardı. O hesabı temizlemeden, Ülgen'e lâyık görmüyordu kendini. Üzüldü, yedi kendi kendini. Mudanya'dan Uşak'a atandığı zaman hak ettiği bir ceza, bir sürgün gibi karşıladı gidişini. Âşıktı, unutamayacaktı, parmağında karısının yüzüğünü taşıdıkça, nufusta iki kızın babası göründükçe, Ülgen'den uzak kalması, kızı kendi mutsuzluğuna ortak etmemesi gerektiğine inanıyordu. Ülgen'e duyduğu aşk, onu büsbütün soğuttu karısından. Aradan geçen yıllarla aşkı küllense bile, her buluşmaları, karısına olan

nefretini daha da arttırdı. Bir dönem geldi ki yalnız bu iki kadının etkisiydi duygularına yön veren. Karısına duyduğu nefretle bütün kadınlardan tiksiniyor, Ülgen'e duyduğu sevgiyle de, Ülgen'i mutlu edemedikten, Ülgen'le mutlu olmadıktan sonra hiç bir kadınla mutlu olmak, hiç bir kadını sevmek hakkını bulamıyordu kendinde...

Haftada bir, cumartesi geceleri gidiyordu evine. Kızları seviyorlar mıydı gerçekten onu? Analarının yanında yetişen kızları? Yoksa, yüreklerinde yer etmiş piç bir duyguyla küçümsüyorlar mıydı öz babalarını? Analarının gördüğü gibi, evin borçlusu muydu onların da gözünde? Cumartesi geceleri gidişleri hiç bir şeyi değiştirmiyordu evde. İki hafta önce, bir arkadaşlarının evinde toplanacaklar diye, onu bırakıp gitmişlerdi ikisi de. Sofrada kendisi sevdiği için konmuş bir kap yemek bile bulamıyordu gidişlerinde. Evde karşılaştığı kimseler karısının oyun arkadaşlarıydı. Karısının, konuklarının önemsedikleri yoktu onun varlığını. Hatta onun bilmediği bir şeyler biliyordu sanki bu konuklar. Onun orada oluşunu oyun masasının az ötesinde, bir koltukta oturuşunu, bakışları birbirlerine iliştikçe, kendisini küçük düşüren bir nedenle açıklar gibiydiler birbirlerine: «Eve parayı o getiriyor a canım. Varsın o köşede bu akşam otursun kalsın!»

Sahi nesi oluyordu o kadın onun? Niye karısı? Niye kızlarının annesi? Şu çalıştığı yeri, yatıp kalktığı odayı görmek için dört yılda bir gün olsun kalkıp gelmemişti. Ama tütünlerin satılacağı günü unutmuyordu. Bunun dışında bir gün olsun telefon ettiği olmamıştı! Evet, nesi oluyordu o kadın onun? Hep böyle alacaklı görebilmek için nesi?... Hiç! Yirmi bir yıllık yüz karası sadece! Şu geri gelmez yıllarını alıp götüren düşmanı! Yirmi bir yıllık bir savaştı aralarındaki ilişki.

Durmadan geri çekilmiş, durmadan toprak yitirmişti bu savaşta. Sevmek sevilmek hakkını kaptırmıştı. İşte böyle çorak kalmış, çöle dönmüştü sonunda içi! Ülgen'i sevmeye hak görememişti kendinde. Şimdi ise sevemiyordu! Üstelik onurunu da koruyamıyordu eskisi gibi. Bir doktora yakışır iş miydi ağır faizlerle ödünç vermek, tarla kiralayıp bir takım yoksullara yarıya tütün ektirmek? Priştineli Emin Bey gibi, elinden hiç bir iş gelmeyenler için bir dereceye kadar bağışlanabilirdi bu iş ama, onun gibi biri için? Yarıcıları saymıyorlar, besbelli bir fazlalık olarak görüyorlardı onu. Hasan, haklı haksız kafa tutuyorsa bu yüzdendi. Vehbi, dedikleri gibi bir gazinocuya el altından tütün satmışsa yine bu yüzden!... Daha kimbilir neler konuşuluyordu kasabada arkasından? İzmir yakındı. Karısının neler yaptığını, nasıl yaşadığını belki kendisinden de iyi biliyordu kasabalılar...

İğrençti her şey! Dün iğrençti, bugün iğrenç, yarın? Ne yarın, ne de ondan sonra gelecek yarınlar kurtarabilirdi onu bu koşullar içinde saplandığı çamurdan! Gülünç bir kocaydı, bir boynuzlu, bir uşak. Karısının, bir zamanlar o Dündar Beyine yatakta, kolları arasında «İyidir, sözümden çıkmaz benim, onun için bırakamıyorum onu, hem kızlarımın da babası...» dediğini, sonra «Sen başkasın şekerim» diye sokulduğunu görür gibi oluyordu. Kıskanmıyor, iğreniyordu sadece! İkisi de öyle bayağıydılar ki...

Ölüm! Eninde sonunda gelecek olan ölüm! Yanlış doğru yaşanmış yaşamları denkleştirecek, eşit kılacak olan ölüm! Sıtkı Tok rahat bekliyordu ölümünü. Pişmanlıkları yoktu üstelik. O ise pişmanlıklarla yanılmalarla uzayıp giden, yükü uzadıkça daha ağır çeken bir ömrü ne diye uzatmakta diretecekti? Kendisinde tiksintiden başka bir duygu uyandırmayan bir kadının

kumar borçlarını, aklına estikçe yenilediği ev eşyalarının faturalarını ödemek için mi? Kızlarına öğrenimlerini tamamlamaya yetecek kadar bir aylık kalırdı arkasından... «Boş! Boş! Boş!» diye çanlar çalıyordu beyninde! «Yalnızsın! Esirsin! Zavallısın. İşin en kötüsü ölüsün! Utan! Utan! Utan!...»

Yalnız akşamlarında, üzgün akşamlarında ilk kez kapılmıyordu bu türlü düşüncelere. Sonunda o sınırsız uysallığıyla yazgısına boyun eğmekten başka şey gelmezdi elinden. Nasıl, boşanacak, yaşamını değiştirebilecek irade gücünü, cesareti gösterememişse, yaşamına son verecek irade gücü, cesaret de yoktu onda. Çoklukla bir şeyler okumaya dalarak unutmağa çalışırdı bu düşünceleri. Okuyamazsa, anılarına dalmaktı kurtuluş yolu. Önüne çıkan fırsatları yaşayabileceği fakat yaşamadığı mutlulukları ansır, bir dereceye kadar yaşar gibi olurdu.

Ah, şu Başhemşire'yi sevebilse! Kalktı, hastanede çalışanların sicil dosyaları arasından Başhemşirenin dosyasını buldu. Dosyada, hemşire okulunu bitirdiği yıl, kentin en iyi fotoğrafçısında çektirilmiş bir fotoğrafı vardı Sabiha Başakçı'nın. Yirmi yaşlarında olmalıydı. O yaşta her kadın, pahalılığını düşünmeden bu türlü bir fotoğraf çektirir. Fotoğrafında güzel çıkması gün gelip de nedenini anlıyamıyacağı belki de unutacağı kadar önemlidir gözünde. Fotoğrafa baktı uzun uzun. Pek değişmiş sayılmaz diye düşündü. Şaşılacak şey, Ülgen'e benziyordu. Elmacık kemikleri mi? Dudakları mı? Tam bulup çıkaramıyordu ama yüzünün tümünde Ülgen'i andıran bir anlam vardı... 1915 te doğmuştu. Demek on yaş var aramızda?... Öyle de olsa neye yara? Neye yarar? Yine çanlar çalıyordu beyninde: Boş! Boş! Boş!... Sevemiyorsun, sevemiyeceksin!... Yüreğinde en küçük bir kımıldama olsa, hiç değilse öksürüve-

rirsin! Sesini, uyuyamadığını, kendisini beklediğini duyursun bitişik odaya... Allahım! Allahım! Allahım! Niye böyle ölüsün?

Odasından çıktı. Salondan geçerken, Başhemşirenin kapısının altından ışık sızdığını gördü. Sessiz adımlarla hasta kadının odasına gitti. Kadın derin derin uyuyordu. Annesi, yatağın ayak ucundaki sandalyesinde oturmuş, kızının yüzünden ayıramıyordu gözlerini. Doktoru görünce telâşlandı, eli ayağına karışarak doğruldu yerinden. Doktor, bir el devinimiyle yatıştırdı, sessiz kalması gerektiğini ansıttı kadına. Hastanın nabzını yokladı. Bir şikâyette bulunup bulunmadığını sordu. Kımıldamaması gerektiğini söyledi. Odadan ayrıldı...

Başhemşirenin kapısı altından sızan ışığa takıldı odasının önünden geçerken gözleri. Oda kapısı önünde, Ülgen'e benziyor, hem de çok benziyor, diye düşünmek yavaşlattı adımlarını. Hemen arkasından gelen öbür düşünceye de: «Ama neye yarar?» yürüdü, odasına gireceği sırada, bitişik odada, Başhemşire'nin adımlarını, kapıya yaklaştığını duydu. Kadının kapının gerisinde durup durup dışarıyı dinlediğini anladı. Odasına girmekte acele etti...

Az önce dışarı çıkıp hastasını dolaşmadan kapıldığı bütün o sıkıntılar, umutsuzluklar, sanki ayaklanmış odasına dönüşünü bekliyorlardı. Bir düşman kalabalığı gibi atıldılar üstüne. Sağını solunu sardılar... Durmadan kendi hiçliğini, yaşamının boşluğunu haykırıyorlardı yüzüne. Kurtuluş yoktu ellerinden. En iyisi bir uyku hapı alıp yatıp uyumak, diye düşündü. İlâç kutusunu buldu. Bir bardak su doldurdu. Bir uyku hapı alıp uyumaktı niyeti. Uyandıktan sonra, sinirleri dinlenmiş olarak her şeyi yeni baştan düşünebilmek, bir sonuca varabilmek için... İlâç şişesinin yarısından ço-

ğu doluydu. Anlayamadı nasıl olduğunu. Avucu içine bir hap düştü ilkin. Sonra bir daha, ikisini de yuttu. Kolay, dedi, biraz cesaret!. İki hap daha yutuverdi... «Evet oluyor galiba. Sandığın kadar korkak değilmişsin!» Dört hap birden boşalttı avucuna. Onları da yuttu. «Sıtkı Tok, haklısın. Kimin önce gideceği belli değil. Bak, senden önce ben bitireceğim işi...» Şişede son kalan iki hapı da avucunda buldu. Uyanıktı, yargılayabiliyordu durumunu. Hiç bir pişmanlık yoktu içinde. Aksine bir an önce bitirmek istiyordu bu işi. O son iki hapı da yuttu. Sıtkı Tok ile Faik Bey geldi gözünün önüne: «Yarın aranızda konuşurken diyeceksiniz ki, dün nasıl da ses etmeden oturuyordu bizimle... Eee, Sabri Beyaz, sen de anlarsın benim korkak olmadığımı...» Saat onikiye geliyordu. Öyle giyinik sırt üstü bırakıverdi yatağına kendini. Uyku, yıkılan duvarları altında bırakıyordu neredeyse onu... *Ülgen duyarsa ölümünü?* Ülgen'in konuşmasını kesip kısa bir an dalgınlaştığını, hafifçe iç çekip, «Mudanya'da bir doktor vardı, ölmüş...» dediğini görüp duyar gibi oldu. «Evet Ülgen'e benziyor» diye ansıdı Başhemşireyi. «Bağışla beni, elimde değildi...» diye mırıldandı... Sonra, karanlık, yıkılan duvarlar, boşalan sular, gövdesini hızla dibe çeken bir boşluk içinde kımıltısız kaldı...

Sabiha Başakçı, bir roman okumağa çalışıyordu. Bir yerde durmuştu okuması. «Doktor Bey sıkıntılı... Gerçi çoğu akşamlar böyle sıkıntılıdır ama, bu akşam daha çok sıkıntılı?... Nesi var acaba?» Çözmeye çalıştığı hep buydu. «Karısı iyice üzüyor onu. Onun da karısını sevmediği besbelli. Yine de o kadar dürüst adam ki... Erkekler arasında az bulunur öylesi...» Hep hepsi bu kadarcık, beş altı satırla özetlenebilecek kadar

dar bir iki düşünce, dönüp duruyordu kafasında. Saatler geçip gidiyordu. Doktorun odasından çıktığını duydu. Nasıl olduysa tuttu kendini, doktor'a görünmekten çekindi. Kendi odasından arada bir bahçeye bakıyor, Doktorun odasının penceresinden ışık vurduğunu görüyordu aradaki bahçenin bitişiğindeki komşu evin duvarına. Kendi odasının penceresinin ışığı ile yanyana... Doktor'un hâlâ uyumadığını düşünüyordu.

Elektrikler sönmemişti henüz. Saat onikiyi çeyrek geçe, oda kapısını, korkudan ürkmüş bir el hızlı hızlı, yine de gürültü etmemeye çalışarak çaldı. Kanamalı hastanın annesiydi kapıda. Sesi titriyordu:

— Hemşire Hanım, Hemşire Hanım, yetiş...

Bir yandan beyaz gömleğini giyerek yürüdü kapıya.

— Geliyorum...

Gömleğinin düğmelerini iliklerken açtı kapıyı. Hastanın annesi iyice telâşlanmıştı:

— Kan boşandı... Kızım... Çok fena... Yine kan boşandı...

— Başından ayrılma, kımıldamasın...

Laboratuara uğradı önce. Doktora, haber vermeye kalkarsa vakit kaybedeceğini düşündü. Kanı durdurmak için kalsiyum iğnesini hazırladı. Döndü, hemen iğneyi yaptı hastaya. İğne çabuk etkisini gösterdi. Kanın arkası kesildi... Şimdi belki de kan vermesi gerekirdi hastaya. Doktora sorması doğru olurdu durumu...

Doktorun odasına giderken, «çok canı sıkılıyordu bu akşam,» diye düşündü bir daha. Oda kapısını vurdu. Bekledi, karşılık alamadı. Çok hafifti uykusu Doktorun. Üstelik odasında ışık vardı. Bir daha vurdu kapıyı. Beklediği bir iki saniye çok uzun geldi. Birden paniğe kapıldı: «O kadar çok canı sıkılıyordu ki... O kadar üzgün görünüyordu ki akşamdan... Sakın?...» Karşılık

beklemeden kapıyı açıp girdi. Doktorun sırt üstü yatağında uzanıp kaldığını, sağ kolunun yana sarktığını gördü. Yazı masasının üstünde, boşalmış su bardağı ile açık duran uyku ilâcı kutusu gözüne ilişti hemen...

Eğildi. Soluğu sıcaktı henüz. Nabzı vuruyordu. Kimseye duyurmamağa karar verdi olayı. Laboratuara koştu bir kez daha. «Kana karışmamış olmalı!. Akşamdan o kadar sıkkındı ki canı! Öyle üzgündü ki... Karısı ile telefonla konuştuklarından olacak!...» Bir yandan durmadan bunlar geçiyordu aklından. Bir *Huile Camphrée* iğnesi ile bir *stryenine* iğnesi hazırladı. Leğeni, lâstik boruyu, lavaj şişesini aldı.

Çalışabileceği kadar çabuk çalışıyordu. İğneleri yaptı. Kusturdu, midesini yıkadı Doktorun... Doktoru bıraktı hasta kadının yanına geçti. Gündüzden aldığı kanlardan yarım litrelik bir şişe kanı, askıya taktı, kolundan damara sapladığı bir iğne ile kadına bağladı kanın ulaşımını. İğneği plasterlerle kola tutturdu. Hastanın kımıldamamasını yine söyledi annesine. Doktorun yanına geçti...

Doktor, uyanınca, Başhemşirenin bileğini tuttuğunu gördü. Elektrik sönmüştü. Odada bir gaz lambası yanıyordu. Gaz lambasının ışığında şırınga şişesini, leğeni, masasının üstünde duran iğne kutusunu, lâstik boruyu, en son boş uyku ilâcı kutusunu hep gördü... On uyku hapı aldığını ansıdı... Demek yetişmişti? Nereden haber aldı acaba? Ülgen'e benziyor! diye düşündü... Sırası mı şimdi bu düşüncelerin? Ama neyin sıralı neyin sırasız olduğu her zaman tam kestirilemez ki... Konuşmak istedi... Başhemşire hiç bir şey sormuyordu ki... Söze nereden başlayacağını bilemiyordu. Biraz kımıldadı. Başhemşire :

— Yormayın kendinizi, dedi.

Şimdi konuşabilirdi:

— Bir delilikti...

— Atlattınız. Geçmiş olsun!...

— Delilikti. Niye yaptım kimbilir?...

— Düşünmeyin...

Kısa bir an dalgınlaştı :

— Anlatması güç...

— Biraz fazla ileri gitmişsiniz hepsi o kadar...

Gülümsediler karşılıklı. Doktor bir kez daha daldı. Uyudu.

Sabahın beşine doğru uyandığında Sabiha yine yanıbaşındaydı. Gaz lambası kısık yanıyordu. Sırınga şişesi, şu bu kaldırılmıştı odadan.

Fısıltısını duydu kadının :

— İyileştiniz...

— Evet...

— Size içecek bir şey getireyim? Çorba içer misiniz?

Söyleyecekleri vardı kadına. Hemen şimdi mi? Evet, şimdi, neden olmasın?

— Oturun, gitmeyin, daha iyi...

Kadın çabuk anladı bu sesteki sabırsızlığı, yıllardan sonra gelen değişikliği. Kadınlaştı:

— Şimdi geliyorum...

Heyecanını gizlemeye çalışarak çıktı odadan.

Doktor yalnız kalınca o kadar yadırgadı ki yaptığı işi. Öyle budalaca buluyordu ki kendini öldürmek isteyişini. Alt yanı bir hiç için? Değer miydi? Dünyada niçin yaşadığını hiç düşünmemiş, kimseye en küçük bir hayrı dokunmamış bir kadına para yetiştirebilmek için yaşaması şimdi o kadar tuhaf, o kadar anlaşılmaz geliyordu ki ona. Hem o kadar yabancı buluyordu ki o kadını kendine. O kadın niye onun karısı oluyordu yani? Oda takımını değiştirmek istiyorduysa bana ne, diye düşünebilecek kadar uzaktaydı karısından. «Ağabey-

sinden istesin!... Hayır hanımefendi! Yarın öğleyin telefonda konuşamayacaksınız benimle! İlle de konuşmak istiyorsanız, kalkar buraya kadar gelirsiniz. Şu bir kez olsun görmek zahmetine katlanamadığınız kasabaya. Ne yapalım? Bir kasaba doktoru ile evlisiniz. Benim bir kasaba doktoru olarak kalmamı siz istediniz. Sizin yüzünüzden yükselemedim. İsterseniz buyurun, bir ev kiralayayım, burada oturun. Gelemez misiniz? Sıkıcı mı gelir burası size? Burada kendinize uygun oyun arkadaşları bulamaz mısınız? Aman ne iyi! Sizi tutan kim? Gidin! Gidin! Gidin! Ölümün ne olduğunu gördüm. Dönüşü yok! Geri dönüşüm, bundan sonra bana bağışlanan yıllar, bir talih! Bir ödül! O yılların tadını çıkaracağım! Hem de nasıl? Doyasıya! Geri kalan ömrümü severek sevilerek yaşamak istiyorum! Duydunuz mu? Severek sevilerek! Beni seven, seveceğim kadını buldum! Ülgen'e benziyor! Hayır benzemiyor. Bana öyle geliyor. Sadece sevdiğim için öyle görüyorum. İkisini birbirine benzeten benim aşkım sadece. Sevdiğim yüzler ikisi de. Sevdiğim yüzler birbirine benzer benim. Sizi hiç bir zaman ne Ülgen'e ne ona benzetmedim... Belki haksızlık ediyorum, benzetmiştim, çok eskiden, daha nişanlanmamızdan önceki o yaz, siz de Ülgen'e, ona benzer gibiydiniz... Ama şimdi? Felâket çirkinsiniz. Ne sandınız? Ben kırk altı yaşındayım, siz otuz dokuz. Fakat öyle yaşlı gösteriyorsunuz ki! Çünkü içiniz karma karışık! Bense şimdi aynaya baksam en az on yaş gençleştiğimi biliyorum. Yarından tezi yok, kırkından küçük göründüğümü herkes söyleyecek bana. Çok, çok saçmalıklar yaptım bugüne kadar, sevmeyi unuttum, kendimi öldürmeye kalktım, hatta tütün... Sahi tütün bile ektirdim!. Evet, anlamıyorum niye tütün ektirmeye kalktım?...

Sabiha Başakçı, elinde tepsi ile girdi odasına. Bir

tabak domates çorbası, bir tabak yoğurt vardı tepside.

Doktor yaklaşmasını beklemedi onun. Kalktı, tepsiyi elinden almak istedi...

— Ne yapıyorsunuz? Yormayın kendinizi...

— Hiç bir şeyim kalmadı...

Aldı tepsiyi, yazı masasının üstüne bıraktı. Döndü, Başhemşire'nin ellerini aldı eline...

— İyi ki kurtuldum, dedi...

Başhemşire kımıldamadan kaldı.

— Hem de yalnız kurtulmakla kalmadım, yaşamaya da başladım...

Kollarının arasına çekti Başhemşireyi. Uzun uzun öptü. Kalbi ilk gençlik sıcaklığını buluncaya kadar bir daha bir daha öptü...

XXIII

Binnaz, geceyi türlü kuruntularla geçirdi. Sabaha karşı yarım saat kadar uyuyabildi. Onda da her üçer beşer dakikada bir karabasanlarla bölündü uykusu. Her âşık kızın, âşık erkeğin kapıldığı ipe sapa gelmez şeylerdi kuruntuları. «Ya bir şey olursa Ferit'e?» Kalbi darala darala, içi içini yiyerek durmadan sorup durduğu buydu kendi kendine. Biraz daha ileri gidip «Ne olursa?» diye bile sormuyordu. «Bir şey olursa» diye dile getirdiği Ferit'i yitirmek korkusuydu gerçekte onun. Böyle diye diye sabah olunca Ferit'i görebilmek için önüne geçilmez bir isteğe kapılmış buldu kendini.

Ferit'in narası sokaklarının bir ucundan bir ucuna havada asılı kalmış gibisine geliyordu. Daha sabahın erken saatlerinde kapıları çalınmağa başladı. Komşuları birbiri ardından anasını yumuşatmaya geliyorlardı. Aşağıdaki ön odadan konuşmalar geliyordu kulağına:

«Eda Abla, hadi hayırlısıyla bir he deyiver artık şu işe. Uzatma...

«Uzattım da ne ettim? Sözümden mi döndüm?»

«Dün gece gördün oğlanın halini. Allah seni inandırsın yüreğim parçalandı. Daha ne yapsın oğlan?»

Emine Ablanın sesini tanıdı:

«Kız Eda, Allahtan kork! Düğünü mü kaldı artık bunun? Hepimiz bir yıl nasıl aç kalmayacağımızın derdindeyiz. Sen hâlâ düğün diye mi diretiyorsun?»

«Ne olur? Bir yıl daha beklesinler! Kocamadılar

ya! Bir kızım var benim. Telli duvaklı görmek hakkım değil mi? Ben kızımı sokakta mı buldum?»

«Düğün dediğin kısmetse olur. Elde avuçta varsa olur. Gördük oğlanın nasıl didindiğini. Ferhat gibi bir dağları delmediği kaldı...»

Duramıyordu yerinde. Bu konuşmaları duymaması için annesinin evden ayrılmasına karşı koymayacağını biliyordu.

«Anne, ben Nurşen'lere kadar gidivereceğim...»

Kadın odadan çıktı :

«Git, oyalanırsın. Ama dönmekte geç kalma...»

Kuşluk olmadan döneceğini söyleyerek evden ayrıldı. Kendisi gibi arka odada yatmıyordu Nurşen. Sokaktan gelen geçenle ilgilenmesi, kapıya pencereye çıkması yasaklanmamıştı. Dün gece nasıldı. Ferit'in durumu? Komşular neler dediler? Sonra ne oldu? Kimdi arkadaşları? Haberleri hep Nurşen'deydi. Evlerinden iki ev ilerde karşı sırada oturuyordu Nurşen'ler. Kapıdan kapıya sokağı koşarak geçti. Nurşen'in annesi açtı kapıyı. Kızının Zeynep'lere gittiğini söyledi.

«Zeyneplere mi?»

Öylesine sevindi ki! İstese bu kadar iyi ayarlayamazdı bu sabah gezintisini. Yerinde duramaz oldu...

«Ben de Zeynep'lere gideyim öyleyse...»

Nurşen'in annesine Allahaısmarladık deyip demediğini kesinlikle ansıyamıyordu adımlarının bütün hızıyla sokağı aşarken. *Demişimdir her halde! Demesem de zarar yok!*». Yine Ferit'in narasının uzanıp kaldığını duyuyordu sokağın üstünde. Öğrenmek istediklerinin başı Nurşen'de ise sonu Zeynep'teydi. Sokağı geride bıraktı. Boş arsayı geçti. Öbür sokakta köşedeydi Zeynep'lerin evi. Karşıda üç ev ötesinde de Ferit'lerin evi. Zeynep'le Nurşen evlerinin alt odasında, sokağa bakan pencerenin önündeydiler kapıyı çaldığı sırada.

Ferit'lerin evinin bitişiğinde, kapının sağındaki binek taşında, İzzet'in ellerini dizleri arasından sarkıtmış, ağzı açık, oturduğunu gördü. İzzet'in bakışlarını üstünde duyarak, Zeyneb'in açtığı kapıdan içeriye attı kendini.

«Neyin var kız?»

«Hiç! O salak oğlanı kapıda görünce ürktüm...»

Gece, arkadaşları kollarının arasından, Ferit'i, anasına teslim ettiler. Konuşamıyordu annesiyle. Necmi: «Çok değil, üç dört bardak şarap içti. Hepimiz o kadar içtik. Bir şey yemedi. Kahrından şarap vurdu; sarhoş oldu...» diye açıkladı anasına. Üst kattaki odada yatağı hazırdı. Anasının Gülten'in yardımıyla odasına çıktı. Ceketini pantalonunu sıyırıp yatağa bıraktı kendini. Annesinin yorganını örttüğünü duyar gibi olurken sızdı.

Gece yarısı baş ağrısı ile ve midesi kazınarak uyandı. Kalktı, aşağıya indi. Su küpünü buldu hafif sallanarak. Bir maşrapa, bir maşrapa daha su içti. Yatağına dönerken annesi, üst katta merdivenin başındaydı. Bir şey demeden üzgün üzgün bakıyordu oğluna. Bir idare lambası yanıyordu elinde. Gülümsemeye çalıştı. «İyiyim. Hadi yat uyu sen...» dedi anasına. Sözü uzatmadan odasına geçti. Yine uyudu...

Sabah uyandığı zaman sessizlik içinde buldu evi. Dinledi, soluk alan yoktu evin içinde. Pantalonun üstünde, Gülten'in, «Biz ablamlardayız» diye yazıp bıraktığı eski okul defterlerinden koparılmış kâğıdı buldu... «Boşuna» diye düşündü, «benim için yardım isteyecekseniz, ne gelir kızın elinden?» Aşağıdaki oturma odalarında, mangalda küle gömülü ateşin üstünde kapaklı bir sahan vardı. Mangalın yanındaki tepsinin içinde bir peş-

kirle örtülü ekmek, zeytin, tuz. Sahanın kapağını açtı. Tarhana çorbasıydı. Sacağın altındaki ateşi maşa ile biraz açtı. Gidip yüzünü yıkadı... Çorbanın dumanı tütmeğe başlamıştı odaya geri döndüğünde. Sahanı ateşten geri indirdi. Tepsiye aldı. Kahvaltıya oturdu...

«*Ulan rezil oldum dün gece! Amma da bağırıyordum!*.» Pişmanlık mıydı yoksa utanç mıydı bu duyduğu? Ama daha ne olduğunu anlamasına sıra kalmadan, pişmanlığı da utancı da yenen bir başka duygu, sevince benzer, coşkuya benzer duygular, bir yerlerinden koşa koşa geliyordu işte. Bir gülüş yayılıyordu yüzüne. Çorbasını kaşıklarken. «Bağırdımsa bağırdım! İyi ettim!» diyecek kadar değişmişti. Bir şeyler kabarcıklanıyordu yüreğinde. «Karım değil mi? Elimden geleni yapmadım mı? Olsa esirger miydim?»

Kahvaltı tepsisini kaldırmıştı; kapı çalındı. İzzet'ti gelen.

«Ağabey, merhaba...»

«Merhaba, söyle...»

«Binnaz ablam var ya...»

«Ne olmuş?»

«Binnaz ablam komşuda...»

«Hangi komşuda?»

«Zeynep'lerde...»

Bu kez yüreğinin derinlerinden koşa koşa gelen umuttu.

«Peki, sen git...»

İzzet'in ardından kapının önüne çıktı. Üç kız, Zeynep'lerin alt kat penceresi önündeydiler. Ferit'i görünce Nurşen'le Zeynep gülüştüler.

Nurşen Binnaz'ı dürttü :

«Kız kocan!..»

Binnaz kızardı.

«Hadi çık iki lâf et...»

«Nasıl edeyim bilmem ki?..»

Zeynep :

«Bilmediğin ne? dedi. Kocan değil mi? Çık kapının önüne rahat rahat konuş, derdini dinle. Gönlünü al. Hazır sokakta kimse de yok. Hem olsa ne gerekir? Kocan!. Nikâhlın.»

Binnaz düşünecek durumda değildi. Kendiliğinden kapıyı, sokağı buldu adımları. Ne diyeceğini yine bilmiyor, düşünemiyordu kapının önünde Ferit'e yöneldiği sırada. Ferit ona doğru geliyordu işte. O da bir adım attı. Sonra utandı. Ne derlerdi pencereden bakan akranları? Dünden hazır, hiç de ağıra almadı kendini... Yerinde kaldı. Neredeyse geri dönecekti ki Ferit kavrayıvermişti bileğini. Silkindi, karşı koymak istedi. Ama Ferit kucaklamış yerden kesmişti bile ayaklarını. Ferit'in kolları üstünde bacaklarını biraz çırptı. «Yapma, rezil oluruz...» diyebildi... Ama tutamadı kendini. Başını göğsü üstüne bıraktı kocasının. Bütün gövdesini saran sıcaklıkla gevşedi.

Nurşen'le Zeynep, Feritin kapılarının ipini çekip omuzladığını, kucağında Binnaz'la eşiği aştığını, ayağıyla kapıyı çarpıp gerilerinde kapadığını gördüler. Gıdıklanır gibi oldular.

Zeynep :

«Kız, dedi düğün oldu galiba...»

Nurşen :

«Ohooo» dedi, «anası duyana kadar...»

«Bugüne kadar durdukları kabahat...»

Pencereden sokağı gözlüyorlardı ikisi de. İzzet, elinde çiftesiyle evlerinden çıktı. Binek taşına oturdu...

Zeynep, Nurşen'i dürttü :

«Ana ana şuna da bak! Kendini gönüllü bekçi koydu anlaşılan...»

Nurşen yine gıdıklandı:

Artık anası da gelse başuna. Zor alırlar çifteyi o ayının elinden...»

XXIV

Durgunluk içinde dingin ilerliyordu sabah saatleri. Kimsenin acele görülecek bir işi yoktu. Ekiciler yavaş yavaş kahveleri doldurdular. Kendilerine gelen yeni haberler ne kadar kötü olursa olsun umursamaz görünüyordular. Sanki başlayan güneşli günün tadını çıkarmak için çıkmışlardı kahvelere. Başka da görülecek bir işleri kalmamıştı. Gerçekte uykusuz, kendi kendilerini sorguya çekerek, üzgün geçirmişlerdi geceyi. Bütün gece, karanlıkta, kimse ile konuşmadan cigara üstüne cigara içenlerin, başlarını yastığa koyduktan sonra gözlerini kırpmadan dalıp gidenlerin, içtikleri iki üç bardak içkinin etkisi geçtikten sonra uyanınca yüreklerindeki acının daha da arttığını duyanların, gerçeği karılarının etinde bulacaklarmış gibi hırsla soluya soluya sevişenlerin, kendi kendine hesaplaşmaları sonunda vardıkları sonuç birdi: «Tanrım, suçumuz günahımız ne bizim? Sen ki adaletine inanmamızı istedin, inandık. Sen ki sabırlı olmamızı istedin, sabırlı olduk. Sen ki küfürden kaçınmamızı buyurdun, küfüre sapmadık nankörlük etmedik, verdiğin nimetlerle yetindik. Sen ki çalışmamızı buyurdun, dünyamızı umran kılmamızı, bayındır tutmamızı istedin, taşını toprağını yeşerttik, gönendirdik. Dağını taşını yeşil kıldıkça, sana tapınmak değil mi tüm yaşayışımız? Eksiğimiz, kusurumuz ne?» Sonunda kendilerini günahsız bularak çıkmışlardı sabaha. Gönül rahatlığı ile bekliyorlardı olacakları... Duyduklarına göre Bergama'da, Torbalı'da satış-

lar başlamıştı bu sabah. Kala kala birbirlerine yakın bir iki ilçeydiler çemberin içinde kalan. Artık her birinin ötekindeydi kulağı. Biri ötekinden gelecek sesi bekliyordu ...

Parti yöneticileri yoktu hâlâ görünürlerde. Üstelik ilçede kalanları da ortadan yok oldular. Saat dokuzu geçerken yorumlar dolaşıyordu ortada. Tüccar hizmetinde çalışanlar, kahvelerde halkın arasına karışmışlar. «Bizimkilere göre hava hoş» diyorlardı, «siz satsanız da satmasanız da, satanlardan alır doldururlar depolarını. Depolar zaten geçen yıldan dolu. Çekilseler ne gerekir piyasadan? Olacak olan size olur...»

Saat on olurken, bir gün önce kasabadan ayrılan bütün alıcılar geri dönmüşlerdi. Depolarında, yazıhanelerinde bekleyeceklerine, Cumhuriyet alanını saran kahvelerde oturuyorlardı onlar da. Ellerinden geldiği kadar sabırlı, yumuşak görünmeye de çalışsalar, artan iştahları, açlıkları belliydi. Hani o, Hasan Irmak'ın, ekicilerden numune diye aldığı tütünleri elinden bıraktırdığı, otomobilinin bagajından çıkarttığı tüccar, bir başka alıcı ile oturmuş kahve içiyordu alanın Şehit Kemal köşesindeki kahvede. İkisi de durmadan çevrelerindeki ekicilerde dolaştırıyorlardı bakışlarını... Alanın çevresindeki öbür kahvelerde eksperler, alıcılar, içlerinden sayarak direnişin kaça kadar süreceğini hesaplar gibiydiler. Ekiciler, onları gördükçe sırtlarında bir ürperme ile duyuyorlardı yaklaşan sonucu. Kırlarda yaşamak, doğa ile içli dışlı olmakla bilenmiş önsezileriyle buluyorlardı aradaki benzerliği. Cumhuriyet alanının üstünde dolanan akbabaları leş kargalarını andırdıklarını görüyorlardı onların. Kanayan yaralarının kokusunu almışlar, üşüşmüşlerdi dört yanlarına. Üstlerine atılmak, etlerini parçalamak için, can verecekleri anı gözlüyorlardı oturdukları yerden...

XXV

Ürkütücü haber, mahallenin dar sokaklarını döne döne Şehit Kemal caddesine, caddeden Cumhuriyet alanına, koşuşmalarla geldi. Birden bire çıkan rüzgârın, yerden kaldırıp önüne kattığı, sağa sola savurduğu düşmüş yapraklar, kâğıt parçaları gibi... Çocuklar koşuştular önden. Babalarını, büyüklerini aranarak dağıldılar çarşıya. Onların ardından aklı daha eren gençler, delikanlılar,mahallenin erkekleri...

Eda Algan'ın vurulduğunu söylüyorlardı karşılaştıklarına.

«Eda Algan mı?»

O işte. Nazmi Efendinin karısı...»

«Vuran Kim?»

«Nebile'nin İzzet. O salak oğlan...»

Daha yaralıydı kadın. Koşuşanlardan iki genç Cumhuriyet Alanından ilk buldukları taksiyle geri döndüler. Başkaları, hastaneye haber vermeye gitti; karakola duyurdu olayı...

«Ne zoru varmış salağın?.»

«Bilmez misin? Hiç görmedin miydi? Bütün gün çifte elinde, kapının önünde, evde, kurcalar, oynar dururdu...»

«Sonunda elinden kaza çıkacağı belliydi onun...»

«Ferit Eda'nın kızını kaçırmış...»

«Kaçırmış değil kız kaçmış Ferit'e...»

«Nikâhlıydılar. Karısıydı...»

«Eda tek başına dayanmış Ferit'lerin kapısına. O salak İzzet aklı sıra önleyesiymiş...»

«Yaptığı işin başını sonunu ölçecek akıl ne gezer onda?...»

Ferit, avluya geçince kapıyı nasıl kapadığını ansımıyordu bile. Binnaz, başını döndüren sıcaklığı ile kolları arasındaydı. Karısının genç, diri gövdesinin yakınlığı ile sarhoşa dönmüştü. Öpüyor, daha uzun öpüyordu. Binnaz, gülmekle ağlamak arasında titriyor, daha çok sokuluyordu kocasına. Öyle sarmaş dolaş geçtiler avluyu. Eve girdiler. Ferit, kucağında üst kata çıkardı kızı. Az önce kalktığı yatağı odasında yere serili duruyordu. Yatağı görmek uyardı Binnaz'ı. Yine direnmek istedi. Kesik kopuk mırıldandı: «Yapma.. Ölümü öp... Annem kıyameti koparır... Rezil oluruz...» Ferit, geri dönecek, söz dinliyecek sınırı aşmıştı. Çekiverdi bıçağını. Ucunu, pardesüsünün altından belkemiğine dayadı Binnaz'ın:

«Soyun!..»

«Yapma, kölen olayım!...

Kız ağlayacaktı neredeyse...

«Kes! soyun dedim!...»

Bıçağı hafiften itekleyiverdi. Aşı yapar gibi çiziktirdi sivri uca değen eti.. Binnaz'ın bir «Ahh!» çıktı ağzından. Kolu kanadı kesildi. Ferit'in pardesüsünü çekip almasına karşı koymadı. Yatağa sırt üstü bıraktı kendini. Baş örtüsü çözülüp yana düştü. Ferit, pantalonunu ayağından atarken gözleri kapalı kaldı. Yanıbaşında, üstünde duydu Ferit'in ağırlığını. Sabırsız, karşı konmaz bir el donunu koparırcasına sıyırdı bacaklarından.. Kenetlendiler. Boşalan duygularını önleyemez oldu o da. Ferit'in eteklerinden boynuna doğru sıyırdığı iç gömleği ile entarisini kendi elleriyle çekip attı başı üstünden. İçinden geldiği gibi karşılık vermeye başladı kocasının sevgisine ...

Solumaları arasında, aşağıda, kapının önünde kopan gürültünün ne olduğunu anlayacak durumda değildiler. «O istediği kadar düğün diye direnşin, kızı Ferit'le gerdeğe girdi bile...» diye ulaşmıştı haber Eda Algan'a. Kadın bir yandan baş örtüsünü bağlar, bir yandan kunduralarını giyerken fırladı evden. Feritlerin kapısına atıldığı sırada, İzzet, elinde çifte ile dikildi önüne.

«Sen kim oluyorsun ulan salak benim yolumu kesecek?»

Oğlan söz anlamıyordu:

« Vururum!»

Mahalleliler toplanıyordu çevrelerinde. Kapılar pencereler açılıyordu.

« Çekil dedim sana önümden!»

Oğlanı yana itti. Oğlan yine doğruldu dikildi karşısına.

« Tetiği çekiverirsem...»

« Ulan o çifteyi elinden alır kafanda iki parça ederim senin!»

Eda Algan çifteye sarıldı eki eliyle. İzzet o hayvan gücüyle çifteyi kavramış bırakmıyordu. Kadın sağa tarttı, sola tarttı, koparamadı çifteyi İzzetin elinden. Çiftenin namlusu iki yana döndükçe sağa sola kaçışıyordu çevrelerindekiler. Yanlarına sokulamayanlar bağırışıyorlardı:

« Eda Abla, inad etme, bırak, söz anlamıyor görmüyor musun?»

Ferit ile Binnaz'ın solukları kesilip, kulakları duydukları sesleri ayırmağa başladığı sırada çiftenin patladığı duyuldu. Sokak çığlık çığlığaydı.

« Ah!. Yandım!.»

« Ah deli, yaktı kadını!.»

« Hayır görme inşallah!.»

Binnaz:

« Annem» diye sarardı. «Anneme bir şey oldu!» Acele giyindiler. Merdivenlerden inerlerken; «Ben nasıl yüzüne bakarım şimdi? Nasıl bu kapıdan çıkarım?» diye iki eliyle kapadı yüzünü.

Sağ diz üstünden bacağı parçalamıştı saçmalar. Bir karış yakından patlamıştı, eti yakmıştı. Bütün bacak damarları kopmuş kanıyordu. Ferit ile Binnaz, başucuna sokuldukları sırada bayılmıştı yaralı. Taksi çabuk geldi. Daha yaralıyı yerleştirirken candarmalar yetişti karakoldan. Taksi, ardından koşan çocuk kalabalığı, meraklılarla geçti Cumhuriyet Alanından Hastaneye doğru. Durmadan korna çalıyordu. Taksinin hemen arkasından yeni bir çocuk, meraklı kalabalığı arasında, Candarmalarla bir bekçi, Ferit'i Binnaz'ı, İzzet'i olayın görgü tanıkları olarak Nurşen'i, Zeyneb'i, Emine Abla ile öbür komşuları getirdi karakola.

Tanıklar, karakola gelinceye kadar meraklılara anlatmışlardı olayı. Binnaz kendi çıkmıştı Ferit'in önüne. Ferit kucaklayıp evine almıştı Binnaz'ı ama, kimse karışmaya hak görmemişti kendinde. Alt yanı karısıydı. Binnaz da kimseyi yardıma çağırmamıştı. İzzet'e gelince: Ferit'in şöyle yap böyle yap dediğini, yardım istediğini gören duyan yoktu İzzet'ten. Hem herkesin bildiği gibi çifte elinden düşmezdi ki çocuğun! O yarım aklıyla kendiliğinden gözcülük etmeye kalkmıştı Ferit'e. Çiftenin patlayışında ise bir kaza havası vardı daha çok. Çekişirlerken patlayıvermişti. Hatta kimin elinde patladığını tam ayıramıyordu tanıklar...

İfadeleri doğrudan doğruya Savcı aldı. Nursen'i, Zeyneb'i, Binnaz'ı, Emine Ablayı Ferit'i karakoldan gönderilen öbür tanıkları, İzzet'i dinledi. Öldürme olayı ile uzak yakın bir ilişiği olmadığını saptayarak Ferit'i serbest bıraktı.

Kasabalılar, tütünlerini unutup bir süre merakla

bu olayı izlediler. Eda Algan'ın çektiği acı kısa sürdü. Doktorun el değmesine sıra kalmadan ameliyat masasına yatırılırken can verdiği duyuldu. Bu ölüm haberi, iki soluk arası bir sessizlik yarattı Cumhuriyet alanında. Sonra bütün alan dalgalandı. Biri «Ben umudumu kestim!» deyiverdi. Kimdi? Dönüp bakan, anlamak isteyen olmadı bile! Tekelin alıma başladığı duyuldu. Kahvelerden kalkan kalabalık, Tekelin önüne yığıldı. «Kaçtan, nasıl?» diye sormadan birbirlerinin omuzları üstünden Saymana doğru fırlatıyorlardı ceplerindeki tütün koçanlarını. Geride kalanlar arasında konuşmalar duyuluyordu:

« Nasılmış fiyatlar?»

« Dün nasılsa bugün de öyle..»

« Buna da şükür!.»

« Dur bakalım, daha o kadar sevinme. Hele arkası nasıl gelecek bekle!»

« Hep şükür ede ede geldik bu hale!...»

« Neden elimizden geleni yapmadık mı?»

Yenilmişlerdi. Tekelin kapısı önünde beklemekten sıkılanlar akmağa başlamışlardı bile tüccar depolarına doğru. Alandaki kahvelerde tüneyen akbabalar, havalanmış, yazıhanelerindeki masalarının başına konmuşlardı şimdi. Ellerinden geldiği kadar çabuk oynatmağa bakıyorlardı koçan kıran, koçan sayan parmaklarını...

XXVI

O gün Yusuf Uzun'u görenler bir daha hiç unutmayacaklardı nasıl, nerede gördüklerini. Yıllarca sözü açıldıkça anlatacaklardı belleklerinde kazılı kalan anılarını. Yetiştirdiği ürünü yok fiyatına kaptıran her ekici bir kez daha yaşayacaktı o günü, Yusuf'u getirecekti gözü önüne! Gün gelecek, anlatılanları dinleye dinleye, o gün Yusuf'u görmeyenler bile, görür gibi olacaklardı o gün onun bütün yaptıklarını. Başkalarına, görmüş gibi anlatacaklardı söz sırası kendilerine geldiğinde.

Daha iki gün önce, kasabada kimsenin gözüne çarpmayan, kendi halinde bir garip arabacıydı o. O günden sonra ise geçtiği yürüdüğü yerde herkes onu gösterecekti birbirine. «İçimizde erkek bir o çıktı!» diyeceklerdi. Canları yandıkça «Ah!» diyeceklerdi, «Yusuf gibi olmalı, Yusuf gibi kafası kızmalı ki adamın, çalsın paralarını kafalarına!» Bir arabacıya işi düşen Yusuf'u arayacaktı ilk önce...

Görenler, satışların başladığını duyunca hiç söz etmeden kalktı diyorlardı kahveden. Daha ilk günden fiyatler düzelmezse ne yapacağını söylemişti o. Yürüdü Dereboyu'na doğru. Yem torbasını aldı, başlığını vurdu beygirinin. Yularını bağladığı halkadan çözdü. Dizginler elinde, içinde dimdik ayakta, Altınbaş Mahallesine doğru sürmüştü arabasını. Gidişine dikkat etmeyenler bile, sonradan ansıyorlardı nasıl kaşları çatık geçtiğini caddeden. Beygirine bile geçmişti sanki öfkesi. Beygirin zil-

leri iki yana açıyordu yolun üstündekileri. Selâmsız geçti bütün caddeyi. Evinin önünde iki ayağı üstüne atladı yere. Yedi balya tütününü içerden birer birer omuzlayıp arabaya yükledi. Karısı, «Bir şey soramadım» diyordu. «Sattın mı? hayırlı olsun bile diyemedim. Erkek değil mi? İşini kendi bilir dedim. Nasıl isterse, aklı nasıl keserse öyle yapsın dedim içimden. En son balyayı arabaya yükledikten sonra, bir daha içeri girdi, ocağın yanından gaz şişesini aldı getirdi. Soramadım yine niyeti ne?» Gözlerinin nasıl karardığını görmüştü karısı. Elbet bir bildiği var ki aldı diye düşünmüştü gaz şişesini. Arabada, tütün balyaları arasına sıkıştırmasına seyirci kalmıştı. Yusuf, beygirinin başını çekip yürümüştü sonra. Acelesi var gibiydi. Beygirin yanı sıra, o da beygiri de burun kanatları açıla açıla, geniş adımlarla geçmişlerdi caddeyi. Gittikçe artan bir merakla kendilerine yönelen bakışlar, caddenin iki yanından sessizce izlediler bu geçişi. Beygirin zillerinin şıngırtısındaki meydan okuyuşu, daha o gün, önlerinden geçerken duyup anladıklarını sandılar sonradan ansıdıkça. Cumhuriyet Alanına çıkan yokuşu, beygirle, beygirin yanı sıra oka asılan Yusuf, bacaklarının bütün gücü ile ite ite geride bırakıp tırmandılar. Alanın ortasında durdu araba. Tam karakol kapısına karşı. Alanı çepçevre saran kahvelerde kim varsa: «sahi mi? Yapacak mı dünkü dediğini?» diye ayağa kalktılar. Belki üç yüz belki beş yüz kişinin gözleri önünde, Yusuf, ok demirini çekip aldı yıktı alanın ortasına yedi balya tütününü. Sağrısına hafif bir tokat indirip «Yürü!» dedi beygirine. Beygir iki adım yürüyüp durdu. Yusuf, arabasının kasasını doğrultup ok demirini geçirdi halkalara. İşte o sırada, Yusuf'un daha önce yere bıraktığı gaz şişesini eline aldığını gördüler. Şişenin ağzını açmış içindeki gazı serpiyordu yerdeki balyaların üstüne. Olacakları bilir gibi bekliyordu bey-

giri. Bir iki kişi elinden şişeyi almak için kahvelerden yürümek istediler. Yusuf, havaya kaldırdı sıkı sıkıya kavradığı boş şişeyi: «Kalın yerinizde! Üstüme varmayın!» Gelenler durdu. Yusuf'un bir kibrit çaktığını gördüler. Önündeki ilk balyaya tuttu kibriti. Bir kibrit daha, onun yanındaki balyaya. Kuru tütünler, önce bir duman salmıştı. Sonra bir alev kolonu yükselivermişti alanın ortasında...

Arabasına bindiğini gördüler Yusuf'un. Bir elinde dizginler, ayakta, dimdikti. Kamçıyı tuttuğu öbür elini kaldırıp uzatmıştı Tekele doğru:

« Dumanını alırsınız dedim, alın, sizin olsun!»

Ardından İzmir caddesindeki depolara doğru dönmüştü:

« Küllerini alın, o sadaka gibi kıydığınız paraya!»

Çevirmiş, Köprübaşı'na doğru sürmüş arabasını. Alevler kavak boyunu bulmuştu alanın ortasında. Dönüp geriye bile bakmıyordu. Arabasının içinde dimdikti, heykel gibiydi...

Karakolun pencerelerinden, kapısından az önce alana bakan candarmalarla başçavuş yoklardı görünürde. Karakolun içine çekilmişlerdi. Tütündü yanan! Ot değildi, saman değildi, Yusuf'un tütünü olduğu kadar Tekelin de tütünüydü. Ama öyle bir gündü ki o gün, öyle bir ateşti ki tutuşturduğu Yusuf'un, bütün ekiciler arkasındayken, kim hesap sorabilirdi Yusuf'a? Kim, ne yaptın? diyebilirdi!...

Etiler - IINisan - 23 Ekim 1973

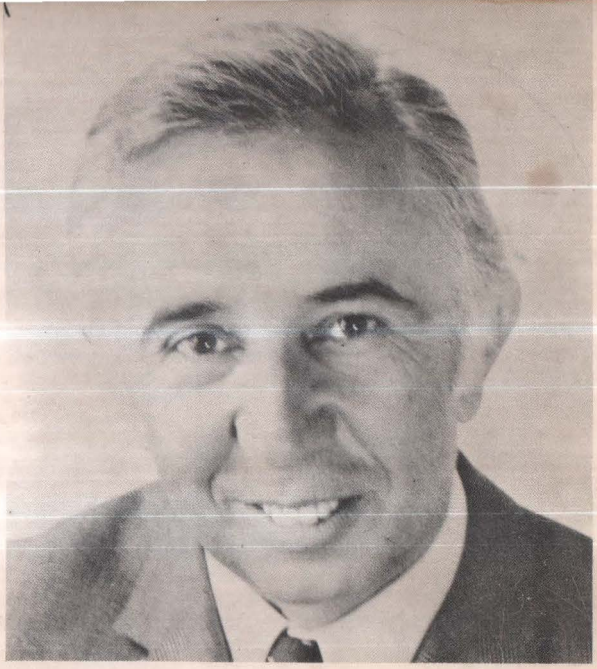

Fotoğraf: İsa Çelik

Necati Cumalı, «Acı Tütün»le «Tütün Zamanı» adı altında yıllardır tasarladığı tütün üçlüsünü tamamlamış oluyor.

Yazar, dizinin ilk romanı «Zeliş»te, kadın-erkek ilişkilerinde aşkı tek değer ölçüsü bilen Zeliş'in aşkı yöresinde tütün ekicilerinin özel yaşayışlarını yansıtıyordu. Dizinin ikinci romanı «Yağmurlar ve Topraklar»ın birbirine paralel olarak gelişen değişik temaları arasında ise, henüz sanayileşmemiş, bu yüzden hemen hemen bütün halkı tütün ekicisi olan kasabanın toplumsal yapısı, ekicilerin yaşamında doğanın yeri, su ile toprak sorunlarının önemi üzerinde durmuştu.

Necati Cumalı, «Acı Tütün»de, 1952 yılı tütün piyasasının açılışında bütün Ege'yi saran örgütsüz bir boykot olayını konu alarak tütün ekicilerinin ekonomik sorunlarını, piyasa ilişkilerini, yıllardır süren amansız sömürü düzenine cesurca başkaldırmalarını anlatıyor.

Kapak : Said Maden

20 lira

KARACA OFSET BASIMEVİ TEL: 27 53 45